ปีที่ 18 เล่มที่ 3 กันยายน – ธันวาคม 2568

วารสารกระบวนการยุติธรรม

Journal of Thai Justice System

ISSN 2985-2595 (Print)
ISSN 2985-2609 (Online)

ตราสัญลักษณ์
คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ

ตาชั่ง-พระขรรค์	หมายถึง	ความเที่ยงตรงที่บ่งบอกได้ถึงความยุติธรรม ความเสมอภาค และความเท่าเทียมกัน
พานรัฐธรรมนูญ	หมายถึง	สิ่งที่เป็นตัวแทนของความเป็นประชาธิปไตยในราชอาณาจักรไทย
ลายไทย	หมายถึง	การบ่งบอกถึงความเป็นไทยที่มีความอ่อนช้อยและความงดงามที่มีระเบียบในตัวเอง
ริบบิ้นสีแดง	หมายถึง	การผูกความสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสีแดงนั้นยังหมายถึงชาติที่เป็นศูนย์กลางของความเป็นไทย

วารสารกระบวนการยุติธรรม

ISSN 2985-2595 (Print)
ISSN 2985-2609 (Online)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลการศึกษาวิจัย ตลอดจนองค์ความรู้ทางด้านกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไปสู่บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน นิสิตนักศึกษา รวมถึงประชาชนผู้สนใจทั่วไปทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ
2. เพื่อเป็นเวทีหรือเป็นสื่อกลางสำหรับการแนะนำและนำเสนอผลงานค้นคว้าวิจัยใหม่หรือความเห็นทางวิชาการ องค์ความรู้ใหม่ด้านกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผ่านบทความทางวิชาการ ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพของนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ บุคลากรผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป
3. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการวิจัย การพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติที่จะสามารถนำไปอ้างอิง ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้ ตลอดจนเกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

บรรณาธิการ นางสาวปริยานุช จริงจิตร ผู้อำนวยการกองงานคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรม

กองบรรณาธิการภายในสำนักงานกิจการยุติธรรม

นายนิทัศน์ แสงวัฒนะ	รองผู้อำนวยการสำนักงานกิจการยุติธรรม
นางสาวอรวรรณ ปานคง	ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม
นายไชยสุวัฒน์ ถุงเงิน	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านพัฒนาระบบงานยุติธรรม
นางสาทิมา ทองศรีจันทร์	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ
นางสาวสุดาพร สกุลดี	หัวหน้ากลุ่มพัฒนากฎหมาย

กองบรรณาธิการภายนอก

พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วันชัย วัฒนศัพท์	นักวิชาการอิสระ
ศาสตราจารย์ พลตำรวจตรีหญิง ดร.พัชรา สินลอยมา	กรรมการสภามหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ศาสตราจารย์ ร้อยตำรวจเอก สุธรรม เชื้อประกอบกิจ	มหาวิทยาลัยมหิดล
ศาสตราจารย์ ดร.คณพล จันทน์หอม	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.เกษมศานต์ โชติชาครพันธุ์	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รองศาสตราจารย์ พันตำรวจตรี ดร.ชวนัสถ์ เจนการ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์พรชัย วิสุทธิศักดิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พงศ์จิรา เชิดชู	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารณีย์ วิวัฒนาภรณ์	มหาวิทยาลัยรังสิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุทัย สติมั่น	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
นางน้ำผึ้ง ปูรณะสุคนธ	นักวิชาการอิสระ
นายไพสิฐ์ พาณิชย์กุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองบรรณาธิการ

นางสาวปริยานุช สันติวงษ์ นักวิชาการยุติธรรมชำนาญการพิเศษ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายอดิศักดิ์ จันทวิรัช นักวิชาการยุติธรรมชำนาญการ

นางสาวอรุณรัศมิ์ พิศพาร นักวิชาการยุติธรรม

กำหนดตีพิมพ์ ปีละ 3 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน, ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม, ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม

ฝ่ายประสานงาน นายคหนิจ นันทธนจินดา, ว่าที่ ร.ต.พรชัย อรุณสงค์, นางสาวหทัยทิพย์ แก้วชัยวงศ์, นางสาวทิพยาภา วรรณ์ทอง, นางสาวกัลยา ถ้ำทอง, นางสาวธณวรรณ มะม่วงแก้ว, นางสาวศศิวิมล มากธรรม

ผู้จัดทำ กองงานคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ สำนักงานกิจการยุติธรรม
อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 9 ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษาฯ
ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร 10210
โทรศัพท์ 0 2141 3741 โทรสาร 0 2143 8930 E-mail: ncjad.oja@gmail.com

พิมพ์ที่ บริษัท ธนาเพรส จำกัด บริษัท แอคทีฟ พริ้นท์ จำกัด
เลขที่ 9 ซอยลาดพร้าว 64 แยก 14 แขวงวังทองหลาง เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ 10310
โทรศัพท์ 0 2530 4114 (อัตโนมัติ 8 เลขหมาย) โทรสาร 0 2108 8950, 0 2108 8951
E-mail: tanapress@gmail.com

ทุกบทความวิจัยและบทความวิชาการ ได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) 3 ท่านต่อบทความ

▣ **บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารกระบวนการยุติธรรมฉบับนี้เป็นข้อคิดเห็นส่วนบุคคลของผู้เขียนบทความและเจ้าของผลงาน ไม่มีข้อผูกพันกับกองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรม**

▣ **กองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรมไม่สงวนสิทธิ์ในการคัดลอกเนื้อหาบทความเพื่อการศึกษาหรือการปฏิบัติงาน แต่ให้อ้างอิงแหล่งที่มาให้ครบถ้วนสมบูรณ์**

▣ **ท่านที่ประสงค์จะส่งบทความทางวิชาการหรือผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมตีพิมพ์ลงในวารสารกระบวนการยุติธรรม ผ่านทางเว็บไซต์ ThaiJo https://www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS**

▣ **วารสารกระบวนการยุติธรรม ไม่มีการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ใดๆ ในทุกขั้นตอน**

วารสารกระบวนการยุติธรรม อยู่ในฐานข้อมูลของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI)

บทบรรณาธิการ

สวัสดีค่ะ ท่านผู้ติดตามวารสารกระบวนการยุติธรรมทุกท่าน สำหรับฉบับนี้เป็นฉบับ ปีที่ 18 เล่ม 3 ส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ โดยเนื้อหาสาระยังคงเป็นเรื่องที่สำคัญและมีสาระที่น่าสนใจอย่างยิ่งเกี่ยวกับการพัฒนากฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ประกอบด้วยบทความวิจัย จำนวน 8 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 1 เรื่อง

บทความวิจัย มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้ ประเด็นเกี่ยวกับ ได้แก่ 1) เรื่องการป้องกันการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ นำเสนอการศึกษาพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่มีความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ และนำเสนอแนวทางการป้องกันการตกเป็นเหยื่อในบริบทของประเทศไทย **ประเด็นเกี่ยวกับกฎหมายการเลือกตั้ง ได้แก่ 2) เรื่องปัญหาทางกฎหมายในการวินิจฉัยคดีเลือกตั้งท้องถิ่น** นำเสนอเกี่ยวกับการศึกษาอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้งและศาลยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งได้มีการกำหนดให้ศาลยุติธรรมเข้ามาตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้ง **ประเด็นเกี่ยวกับพยานหลักฐานในคดีอาญา ได้แก่ 3) เรื่องการรับฟังพยานหลักฐานจากการใช้อากาศยานไร้คนขับในงานสอบสวนของสถานีตำรวจ** นำเสนอการศึกษาปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาจากการนำอากาศยานไร้คนขับมาประยุกต์ใช้ในงานสอบสวนของสถานีตำรวจในประเทศไทย **ประเด็นเกี่ยวกับการบริหารงานราชทัณฑ์ ได้แก่ 4) เรื่องการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา** นำเสนอการศึกษาการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา **และ 5) เรื่องข้อเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำ** นำเสนอการศึกษาถึงปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จในการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดของกรมราชทัณฑ์ **ประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมไทย ได้แก่ 6) เรื่องนโยบายด้านกระบวนการยุติธรรมของรัฐบาลไทยตั้งแต่เปลี่ยนการปกครองจนถึง พ.ศ. 2566** นำเสนอการอธิบายนโยบายของรัฐบาลไทยด้านกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2566 **ประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ได้แก่ 7) เรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี** นำเสนอการศึกษาการรับรู้และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี **ประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ได้แก่ 8) เรื่องแนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ** นำเสนอการศึกษาปัญหาและเสนอแนวทาง

การในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ **และบทความวิชาการในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาการค้ามนุษย์ ได้แก่ 9) เรื่องข้อมูลเพื่อความยุติธรรม: ศักยภาพและความท้าทายของการใช้ข้อมูลจากรัฐในการวิจัยการค้ามนุษย์ในประเทศไทย** นำเสนอการวิเคราะห์ศักยภาพของข้อมูลการวิจัยด้านการค้ามนุษย์ รวมทั้งข้อจำกัดด้านจริยธรรม และกฎหมาย ที่ส่งผลต่อการเข้าถึงข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย

โดยทุกบทความนั้น ได้รับการพิจารณากลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมจากหลากหลายสถาบัน (Peer Review) จำนวน 3 ท่าน เป็นไปตามประกาศของคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา (ก.พ.อ.) เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2564 ในการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ซึ่งดิฉันหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ทุกบทความจะเป็นประโยชน์ต่อท่านผู้อ่านและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนากระบวนการยุติธรรมต่อไป ในนามของบรรณาธิการ ขอขอบคุณผู้เขียนบทความ ขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้พิจารณาบทความ (Peer Review) ได้กรุณาตรวจสอบคุณภาพบทความอย่างเข้มข้น เพื่อรักษามาตรฐานเนื้อหาและความถูกต้องตามหลักวิชาการ และขอบคุณกองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรมที่ร่วมกันพัฒนาคุณภาพวารสารฉบับนี้อย่างต่อเนื่อง ขอเรียนว่า เรายังคงมุ่งมั่นที่จะพัฒนาวารสารกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่หยุดนิ่ง เพื่อให้สามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและสร้างประโยชน์ต่อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมให้ดียิ่งขึ้นต่อไป บทความทุกฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์ไปแล้ว สามารถค้นหาได้ที่ http://oja.go.th/TH/jtjs/ หรือ http://www.tci- taijo.org/index.php/JTJS/issue/ archive หากท่านมีข้อเสนอแนะประการใด สามารถส่งความคิดเห็นได้ที่ กองบรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรม กองงานคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ สำนักงานกิจการยุติธรรม

นางสาวปริยานุช จริงจิตร
ผู้อำนวยการกองงานคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ
บรรณาธิการวารสารกระบวนการยุติธรรม

สารบัญ

บทความวิจัย

1 การป้องกันการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์
สิริลักษ์ เมืองนิล, ศุภกร ปุญญฤทธิ์ และสุณีย์ กัลยะจิตร

23 ปัญหาทางกฎหมายในการวินิจฉัยคดีเลือกตั้งท้องถิ่น
สัญลักษ์ ปัญวัฒนลิขิต

41 การรับฟังพยานหลักฐานจากการใช้อากาศยานไร้คนขับ
ในงานสอบสวนของสถานีตำรวจ
เนติ ศรีสกุล และณัฐวุฒิ ผิวบัวคำ

67 การใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติด
ในเรือนจำจังหวัดสงขลา
ธวัตรชัย มุสิกะ และ วชิรวิชญ์ อิทธิธนาศุภวิชญ์

85 ข้อเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขัง
คดียาเสพติดในเรือนจำ
อารีลักษณ์ สินธพพันธุ์ และนวภัทร ณรงค์ศักดิ์

101 นโยบายด้านกระบวนการยุติธรรมของรัฐบาลไทยตั้งแต่
เปลี่ยนการปกครองจนถึง พ.ศ. 2566
พิเชษฐ พิณทอง

123 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก
ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี
ปัญชญาภรณ์ ศักดิ์ปฐมพานิชย์, โสรัตน์ กลับวิลา และธีรวุฒิ นิลเพ็ชร์

145 แนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ
พันธ์รบ ราชพงศา และคณะ

บทความวิชาการ

169 ข้อมูลเพื่อความยุติธรรม: ศักยภาพและความท้าทายของการใช้ข้อมูลจากรัฐ
ในการวิจัยการค้ามนุษย์ในประเทศไทย
พีระพัฒน์ มังคละศิริ, เสกสัณ เครือคำ และนรินทร์ เพชรทอง

การป้องกันการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์
Prevention To Call Center Fraud Victimization

*สิริลักษ์ เมืองนิล**
Sirilak Muangnil
*ศุภกร ปุญญฤทธิ์***
Suppakorn Poonyarith
*สุณีย์ กัลยะจิตร****
Sunee Kanyajit

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์สองประการ ประการแรกเพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่มีความเสี่ยงต่อการตกเป็นแก๊งคอลเซ็นเตอร์และผลกระทบด้านจิตใจ สุขภาพ เศรษฐกิจ และครอบครัวจากการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ของประเทศไทย และประการที่สองเพื่อนำเสนอแนวทางการป้องกันการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ในบริบทของประเทศไทย เครื่องมือสำหรับวิจัยคือ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 21 ราย ได้แก่ เหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์และแอดมินเพจเฟซบุ๊ก พนักงานสอบสวน กองปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี และศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาและวิเคราะห์เนื้อหา

---

* *นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล*
Master's Degree Students, Program Criminology branch Justice and social services, Faculty of Social Scienes and Humanities, Mahidol University

** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำหลักสูตร ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล*
Assistant Professor, Course instructor Doctor of Philosophy, Department of Criminology and Justice, Faculty of Social Scienes and Humanities, Mahidol University

*** *รองศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำหลักสูตร ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม (หลักสูตรนานาชาติ) คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล*
Associate Professor, Course instructor Doctor of Philosophy, Department of Criminology and Justice (International Program), Faculty of Social Scienes and Humanities, Mahidol University

Received: *19 March 2025* ***Revised:*** *2 July 2025* ***Accepted:*** *3 September 2025*

ผลการวิจัยพบว่าพฤติกรรมเสี่ยงของผู้เสียหายในการใช้ชีวิตประจำวันมีผลต่อการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ และผู้เสียหายได้รับผลกระทบหลายด้านจากการตกเป็นเหยื่อ จึงมีการนำเสนอแนวทางการป้องกัน เพื่อรับมือกับการหลอกลวงหลากหลายรูปแบบของแก๊งคอลเซ็นเตอร์

ผลการวิจัยนี้ทำให้ทราบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการตกเป็นเหยื่อมาจากการใช้ชีวิตประจำวันที่มีความเสี่ยง และมีผลกระทบหลายด้านที่ส่งผลต่อการใช้ชีวิตของเหยื่อ ซึ่งบุคคลทั่วไปจะเข้าใจและเพิ่มความระมัดระวังการใช้ชีวิตประจำวันอย่างปลอดภัยในยุคที่ข้อมูลทุกอย่างถูกค้นหาได้จากออนไลน์รวมถึงข้อมูลส่วนบุคคล

คำสำคัญ: แก๊งคอลเซ็นเตอร์, พฤติกรรมเสี่ยง, เหยื่อ, อาชญากรรมไซเบอร์

Abstract

This qualitative study comprises two objectives: first, to examine daily-life behaviors that increase the risk of call center fraud victimization and the psychological, health, economic, and family impacts on victims in Thailand; and second, to propose preventive measures within the Thai context. The study employed in-depth interviews with 21 key informants: victims of call center fraud, Facebook page administrators, investigators from the Technology Crime Suppression Division, and personnel from the Information Technology Crime Suppression Center of the Royal Thai Police. Data were analyzed using descriptive analysis and content analysis.

The results indicated that risky daily-life behaviors contribute to probability of becoming a victim of call center fraud, and victims experience multidimensional consequences as a result of victimization. Accordingly, preventive guidelines are proposed to respond to the diverse deceptive methods used by call center fraud schemes.

These findings indicate that elements contributing to victimization arise from risky daily routines and produce multi-dimensional effects on victims' lives. These conclusions facilitate greater public awareness and the adoption of more secure daily practices in an era where personal and other sensitive information is readily accessible online.

Keyword: Call Center Fraud, Risk Behavior, Victim, Cybercrime

บทนำ

แก๊งคอลเซ็นเตอร์ดำเนินการโดยองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติที่สร้างความเสียหายมูลค่ามหาศาล ไม่เพียงแต่ในด้านเศรษฐกิจ แต่ยังส่งผลต่อภาพลักษณ์และความมั่นคงของประเทศ ในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนวิธีการหลอกลวงโดยใช้เทคโนโลยีและสถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลา

เช่น อ้างตนเป็นเจ้าหน้าที่จากสรรพากรในช่วงที่มีการเสียภาษี เจ้าหน้าที่ขนส่งในช่วงที่มีการต่อทะเบียนรถ หรือช่วงเปิดภาคการศึกษา โดยเป้าหมายคือการเข้าถึงเหยื่ออย่างรวดเร็ว เพื่อให้ตรงกับความต้องการของเหยื่อในช่วงเวลานั้น สถิติในระดับโลกปี 2023 แสดงให้เห็นว่าการหลอกลวงผ่านการโทรศัพท์และข้อความ SMS ยังคงเป็นปัญหาใหญ่ โดยมูลค่าความเสียหายสูงถึง 1.026 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณ 1.05% ของ GDP โลก (Alliance, 2023; Jones, 2023) ประเทศที่ได้รับผลกระทบหนักจากแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ได้แก่ เคนยา เวียดนาม บราซิล และไทย ซึ่งประชาชนในประเทศเหล่านี้ถูกหลอกลวงมากที่สุดผ่านทางโทรศัพท์ การหลอกลงทุนออนไลน์ และการโจรกรรมข้อมูลส่วนบุคคล (Kan Kruairoongroj, 2024)

Marketeer (2022) ประเทศไต้หวันเป็นต้นกำเนิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ในช่วงที่เศรษฐกิจและเทคโนโลยีเริ่มพัฒนาอย่างรวดเร็ว โดยกลุ่มมิจฉาชีพใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่เป็นเครื่องมือหลอกลวงเหยื่อให้โอนเงินผ่านตู้ ATM และส่งเงินไปยังบัญชีในต่างประเทศอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันวิธีการหลอกลวงมีการพัฒนาไปตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ทำให้สามารถหลอกเหยื่อได้หลากหลายรูปแบบ รวดเร็ว และยังยากต่อการติดตามของเจ้าหน้าที่ส่วนในประเทศไทย ปัญหาแก๊งคอลเซ็นเตอร์เริ่มระบาดตั้งแต่ปี 2550 และยังคงมีเหยื่อจำนวนมากจนถึงปัจจุบัน จากสถิติการแจ้งความออนไลน์ระหว่างปี 2565-2566 พบว่ามีคดีเกี่ยวกับแก๊งคอลเซ็นเตอร์มากถึง 20,937 คดี โดยหน่วยงานราชการเป็นกลุ่มที่ถูกแอบอ้างมากที่สุด คิดเป็น 13,402 คดี ตามด้วยกรมสรรพากรและบริษัทไปรษณีย์ไทย (InfoQuest News Agency, 2023)

แก๊งคอลเซ็นเตอร์ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบทางเศรษฐกิจ แต่ยังสร้างความเครียดและปัญหาด้านจิตใจแก่เหยื่อ (Future Care Capital, 2024) พบว่า 60% ของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อประสบความเครียดทางอารมณ์ และผู้ที่ตกเป็นเหยื่อส่วนใหญ่ในหลายประเทศไม่ได้จำกัดแค่กลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ในสิงคโปร์ ผู้เสียหาย 53% อยู่ในช่วงอายุ 20-39 ปี สวนทางกับความเชื่อที่ว่าผู้สูงอายุจะเป็นกลุ่มที่เสี่ยงมากที่สุด และในประเทศไทยล่าสุดจากสถิติที่เผยแพร่โดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติพบว่า ช่วงอายุที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมออนไลน์มากที่สุดอยู่ในช่วงระหว่างปี 2565-2567 คือช่วงอายุ 30-44 ปี และ 64% เป็นเพศหญิง ดังที่ได้แสดงไว้ในกราฟภาพที่ 1 ด้านล่าง สถิติปี 2565 พบว่าคนไทยตกเป็นเหยื่อของมิจฉาชีพทางโทรศัพท์มากถึง 20.8 ล้านสาย เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้าถึง 22% เฉลี่ยแล้วคนไทยหนึ่งคนรับสายหลอกลวง 7.3 สายต่อปี โดยกลุ่มที่ถูกหลอกมากที่สุดคือผู้หญิงวัยทำงาน ซึ่งสอดคล้องกันกับข้อมูลจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (Royal Thai Police, 2024) โดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พยายามเผยแพร่ข้อมูลการป้องกันภัยจากแก๊งคอลเซ็นเตอร์ผ่านสื่อออนไลน์และออฟไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ และอินโฟกราฟิก โดยเน้นให้ประชาชนตระหนักรู้และใช้วิจารณญาณก่อนดำเนินธุรกรรมใด ๆ อย่างไรก็ตาม การหลอกลวงยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเทคนิคและวิธีการของแก๊งคอลเซ็นเตอร์มีการพัฒนาตลอดเวลา

ภาพที่ 1 *แสดงกลุ่มอายุของเหยื่อของคดีอาชญากรรมไซเบอร์ จากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ*

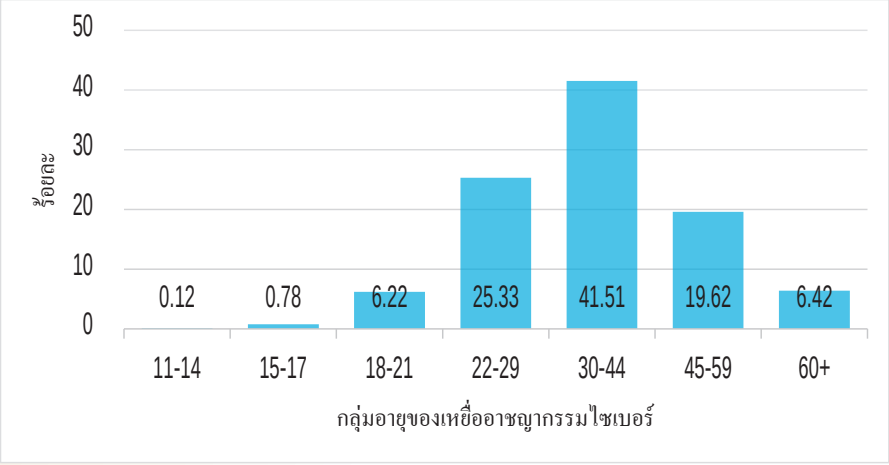

หมายเหตุ. สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (Royal Thai police, 2024)

แก๊งคอลเซ็นเตอร์ถือเป็นปัญหาอาชญากรรมที่ส่งผลกระทบในระดับสากล ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม การเพิ่มความตระหนักรู้และเผยแพร่ข้อมูลอย่างต่อเนื่องเป็นแนวทางสำคัญในการลดปัญหา แต่การหลอกลวงในปัจจุบันยังคงมีความซับซ้อนและพัฒนาขึ้นตามเทคโนโลยี ทำให้ทุกคนจำเป็นต้องมีสติ ระมัดระวังในการรับข้อมูลและดำเนินธุรกรรม เพื่อป้องกันตนเองจากการตกเป็นเหยื่อของกลุ่มมิจฉาชีพ

คำนิยาม

แก๊งคอลเซ็นเตอร์ คือ กลุ่มมิจฉาชีพที่ดำเนินการเป็นองค์กรอาชญากรรม มีการปกครองกันเป็นระบบ มีการวางแผนโดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ สื่อกลาง และการติดต่อเหยื่อผ่านทางโทรศัพท์เคลื่อนที่หรือโทรศัพท์มือถือ ไม่มีการเผชิญหน้าโดยตรงกับผู้เสียหาย เพื่อมุ่งเน้นบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรประสงค์ต่อทรัพย์สินของเหยื่อจากความยินยอมอันเกิดจากความไม่รู้หรือรู้ไม่เท่าทันการถูกหลอกลวง

องค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ (Transnational Organized Crime - TOC) หมายถึง กลุ่มบุคคลหรือเครือข่ายที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นระบบ ซึ่งดำเนินกิจกรรมอาชญากรรมที่ขยายผลครอบคลุมตั้งแต่สองประเทศหรือมากกว่านั้น กิจกรรมผิดกฎหมายเหล่านี้มีความหลากหลายและซับซ้อน อาทิ การค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ การฟอกเงิน การก่อการร้าย รวมถึงการฉ้อโกงในระดับข้ามชาติ โครงสร้างการดำเนินงานขององค์กรอาชญากรรมข้ามชาติมักมีความซับซ้อน โดยมีการแบ่งหน้าที่และบทบาทภายในองค์กรอย่างชัดเจน เพื่อให้การปฏิบัติการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ องค์กรเหล่านี้มักใช้วิธีการสร้างอิทธิพลและการทุจริต เพื่อแทรกแซงและหลีกเลี่ยงกระบวนการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งส่งผลให้การปราบปรามเป็นไปได้ยาก

การกระทำขององค์กรอาชญากรรมข้ามชาติก่อให้เกิด ผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความมั่นคงและเศรษฐกิจของนานาประเทศในระดับสากล

พฤติกรรมเสี่ยง คือ การกระทำหรือพฤติกรรมของบุคคลที่เพิ่มโอกาสในการได้รับอันตรายหรือความเสียหายต่อร่างกาย จิตใจ ทรัพย์สิน หรือสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยพฤติกรรมเหล่านี้มักเกี่ยวข้องกับการขาดความระมัดระวัง ขาดความยั้งคิด หรือไม่ตระหนักถึงความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น

▣ วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่มีความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์และผลกระทบด้านจิตใจ สุขภาพ เศรษฐกิจ และครอบครัวจากการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ของประเทศไทย

2. เพื่อนำเสนอแนวทางทางการป้องกันการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ในบริบทของประเทศไทย

▣ ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการศึกษาโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) แบบสัมภาษณ์ถูกออกแบบโดยผู้วิจัยและผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน โดยการเจาะจงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นพนักงานสอบสวนและหัวหน้างานจากกองปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บก.ปอท.) และศูนย์ปราบปราบอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (ศปอส.ตร.) ผู้มีประสบการณ์พูดคุย ใกล้ชิดกับเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ หน่วยงานละ 5 ราย และเหยื่อที่ถูกแก๊งคอลเซ็นเตอร์หลอกโดยมีประวัติการแจ้งความดำเนินคดีเป็นหลักฐานในช่วงปี พ.ศ. 2561 - พ.ศ. 2567 จากเพจเฟซบุ๊กโดนหลอกอย่าเฉย รวมถึงแอดมินเพจ จำนวน 11 ราย รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์จำนวน 21 ราย ซึ่งรายละเอียดของการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง แบ่งออกได้เป็นสองกลุ่ม คือ

1) เพจเฟซบุ๊ก “โดนหลอกอย่าเฉย” โดยวัตถุประสงค์การก่อตั้งเพจขึ้นเพื่อมุ่งเน้นการเตือนภัยจากมิจฉาชีพจากประสบการณ์ของผู้เสียหายแต่ละรูปแบบโดยตรง เป็นการเตือนภัยกันในภาคประชาชนและเปิดกว้างให้สมาชิกได้แชร์ คอมเม้นต์ และประชาสัมพันธ์ โดยแบ่งย่อยออกเป็นสองส่วน ดังนี้

1.1) แอดมินเพจ จำนวน 1 ราย คุณสมบัติเกณฑ์การคัดเลือกคือเป็นผู้ก่อตั้งเพจเฟซบุ๊กกว่า 3 ปีและยังดูแลเพจจนถึงปัจจุบัน

1.2) เหยื่อจากการถูกหลอกลวงผู้มีประวัติการแจ้งความ ซึ่งเปิดเผยตัวตนบนเพจ และบรรลุนิติภาวะทางกฎหมาย จำนวน 10 ราย คุณสมบัติเกณฑ์การคัดเลือกคือ มีประวัติการแจ้งความดำเนินคดีเอาผิดแก๊งคอลเซ็นเตอร์ระหว่างปี พ.ศ. 2561 - พ.ศ. 2567 มีหลักฐานการทำธุรกรรมออนไลน์ หลักฐานการติดต่อสื่อสาร หลักฐานการโอนเงิน และอายุมากกว่า 18 ปีขึ้นไป

2) พนักงานสอบสวนและหัวหน้าผู้รับผิดชอบการสอบสอนคดีผู้ตกเป็นเหยื่อของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ทั้งแบบแจ้งความออนไลน์และแจ้งความตรงกับสถานีตำรวจในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร คุณสมบัติเกณฑ์การคัดเลือก คือ มีอายุงานในการสอบสวนคดีแก๊งคอลเซ็นเตอร์มากกว่า 3 ปีขึ้นไปและรับผิดชอบสอบสวนคดีเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์จนถึงปัจจุบัน โดยสองหน่วยงาน มีดังนี้

2.1) ศูนย์ปราบปราบอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (ศปอส.ตร.) จำนวน 5 ราย

2.2) กองปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บก.ปอท.) จำนวน 5 ราย

2. เครื่องมือ

2.1) แบบสัมภาษณ์ ประกอบไปด้วยคำถาม 5 ข้อคำถาม ที่ใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งการสัมภาษณ์เป็นแบบเปิดไม่จำกัดรูปแบบของคำตอบ เพื่อเก็บข้อมูลเชิงกว้างและไม่ก่อให้เกิดความเครียดต่อผู้ให้ข้อมูล

2.2) เครื่องบันทึกเสียง

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือในการสัมภาษณ์

1. ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ

2. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้ามาสร้างเป็นแนวคิดของคำถามการสัมภาษณ์

3. สร้างคำถามที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเน้นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกสบายใจในระหว่างให้ข้อมูล แสดงถึงความเห็นใจ ความเข้าใจ ผู้ให้สัมภาษณ์

4. ให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความชัดเจนของข้อคำถามในด้านความเหมาะสม ครอบคลุมเนื้อหา และตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้วิจัย

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยทำการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากสองแหล่งที่มา คือ เจ้าพนักงานสอบสวน และกลุ่มผู้ใช้เพจเฟซบุ๊ก โดยทำหนังสือจากคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ไปยังหน่วยงานที่จะเข้าเก็บข้อมูลแบบสอบถาม แจ้งความประสงค์เพื่อขอความร่วมมือในการเข้าไปสัมภาษณ์เก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Method) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ที่ได้จากการสัมภาษณ์พนักงานสอบสวนทั้งสองหน่วยงานและผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเหยื่อคอลเซ็นเตอร์รวมถึงแอดมินเพจ จากนั้นตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูลก่อนอีกครั้ง ก่อนนำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลเพื่อหาข้อสรุปเป็นแนวทางการป้องกันการหลอกลวงของแก๊งคอลเซ็นเตอร์

5. ข้อพิจารณาด้านจริยธรรม

ผู้วิจัยดำเนินการขออนุมัติการเก็บข้อมูลการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนสาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

เลขที่ 2023/196.3010 และจะมีเพียงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ ที่สามารถเข้าถึงข้อมูลนี้ได้ ได้แก่ คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน และผู้วิจัยเพียงเท่านั้น โดยข้อมูลในครั้งนี้จะทำการเก็บไว้เพียง 1 ปี หลังจากนั้นจะทำการทำลายข้อมูล โดยการลบไฟล์ข้อมูลดิบ ลบไฟล์เสียงสัมภาษณ์ และทำลายเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ผลการศึกษา

ข้อมูลด้านบุคคลของผู้ให้ข้อมูล

1. ข้อมูลด้านบุคคลของพนักงานสอบสวนและหัวหน้างาน จากกองปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บก.ปอท.) และศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (ศปอส.ตร.) จำนวน 10 ราย

1) ตำแหน่ง ผู้ให้ข้อมูลเป็นเจ้าพนักงานชั้นสัญญาบัตร (ระดับรองสารวัตรสอบสวน 7 ราย สารวัตรสอบสวน 2 ราย และรองผู้กำกับการ 1 ราย)

2) อายุราชการ ผู้ให้ข้อมูลมีอายุราชการตั้งแต่ 5-21 ปี

2. ข้อมูลด้านบุคคลของเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ จำนวน 10 ราย

1) เพศ ผู้ให้ข้อมูลแบ่งออกได้เป็นเพศหญิง 7 ราย และเพศชาย 3 ราย

2) อายุ ผู้ให้ข้อมูลมีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 19-70 ปี

3. ข้อมูลด้านบุคคลของแอดมินเพจเฟซบุ๊ก จำนวน 1 ราย

1) เพศ ผู้ให้ข้อมูลเป็นเพศหญิง

2) อายุ ผู้ให้ข้อมูลมีอายุ 35 ปี

ข้อมูลด้านพฤติกรรมที่แก๊งคอลเซ็นเตอร์เข้าหาเหยื่อ จากการศึกษาพบว่า รูปแบบที่มิจฉาชีพใช้เพื่อเข้าหาเหยื่อจะแบ่งได้เป็น 4 รูปแบบใหญ่ ๆ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 ความโลภ มักจะเกี่ยวข้องกับการสร้างสถานการณ์ที่ทำให้ผู้เสียหายเชื่อว่าจะได้รับผลประโยชน์หรือเงินจำนวนมาก ซึ่งแก๊งคอลเซ็นเตอร์ใช้กลวิธีหลากหลายในการหลอกลวง โดยชักชวนให้ทำการลงทุน เช่น หุ้น คริปโตเคอร์เรนซี หรือสินค้าออนไลน์ โดยมีสัญญาว่าจะได้ผลตอบแทนสูงเพื่อดึงดูดให้เหยื่อโลภและลงทุนจำนวนมาก ซึ่งสุดท้ายเงินลงทุนมักสูญหาย นอกจากนี้ ยังหลอกว่าได้รับรางวัลใหญ่ เช่น รถยนต์หรือเงินสด แต่ต้องโอนค่าภาษีหรือค่าธรรมเนียมก่อนจึงจะได้รับ ทำให้เหยื่อถูกล่อลวงเพราะอยากได้รางวัล แก๊งเหล่านี้ยังเสนอกู้เงินดอกเบี้ยต่ำหรืออนุมัติรวดเร็ว แต่ต้องโอนค่าธรรมเนียมล่วงหน้า รวมถึงอ้างว่ามีเงินภาษีรอคืน เพียงยืนยันข้อมูลส่วนตัวหรือโอนค่าดำเนินการ เหยื่อจึงรีบโอนเงินโดยไม่ตรวจสอบ สุดท้ายคือการหลอกขายสินค้าออนไลน์ราคาพิเศษหรือโพรโมชันล่อตาล่อใจ ทำให้เหยื่อรีบโอนเงินแต่ไม่ได้รับสินค้า กลวิธีเหล่านี้ล้วนมุ่งสร้างความโลภและเร่งรัดให้เหยื่อหลงเชื่อโดยไม่ทันระวัง

รูปแบบที่ 2 ความกลัว ความกลัวที่แก๊งคอลเซ็นเตอร์ใช้ในการหลอกลวงผู้เสียหายเป็นวิธีที่เน้นสร้างความตื่นตระหนกหรือแรงกดดัน ทำให้ผู้เสียหายไม่สามารถตัดสินใจได้อย่างรอบคอบ โดยคดีที่ใช้ความกลัวเป็นเครื่องมือมีหลายรูปแบบโดยแก๊งคอลเซ็นเตอร์

มักแอบอ้างเป็นเจ้าหน้าที่รัฐหรือหน่วยงานทางกฎหมาย เช่น ตำรวจ ศาล หรือกรมสรรพากร โดยแจ้งว่าผู้เสียหายมีคดีความ ค้างชำระภาษี หรือมีหมายจับ ทำให้เกิดความกลัวและรีบโอนเงินเพื่อเคลียร์คดีหรือยืนยันตัวตน นอกจากนี้ ยังใช้กลวิธีแจ้งว่าบัญชีธนาคารหรือบัตรเครดิตถูกแฮกหรือมีธุรกรรมผิดปกติ เช่น การฟอกเงินหรือการซื้อสินค้าออนไลน์ราคาแพง เพื่อให้ผู้เสียหายกลัวและยอมให้ข้อมูลสำคัญ เช่น เลขบัญชีหรือรหัสผ่าน อีกทั้งยังหลอกลวงด้วยการแจ้งว่ามีหนี้สินค้างชำระ หรือยอดบัตรเครดิตที่ค้างอยู่ทำให้ผู้เสียหายกลัวผลกระทบต่อเครดิตหรือการถูกยึดทรัพย์ จึงโอนเงินโดยไม่ได้ตรวจสอบข้อมูล กลวิธีเหล่านี้ล้วนมุ่งสร้างความหวาดกลัวเพื่อให้เหยื่อตกหลุมพราง

รูปแบบที่ 3 ความหลง เน้นไปที่การสร้างความเข้าใจผิดหรือการแสร้งทำให้ผู้เสียหายเชื่อในสิ่งที่ไม่เป็นความจริง โดยการใช้ความหลงหรือหลงเชื่อในข้อมูลที่นำเสนอ คดีที่ใช้ความหลงมีหลายรูปแบบ แก๊งคอลเซ็นเตอร์มักใช้การแอบอ้างตัวตนเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือผู้บริหารระดับสูงที่ผู้เสียหายรู้จักหรือชื่นชอบ โดยเสนอสิ่งพิเศษหรือแสดงความสนใจ ทำให้เหยื่อหลงเชื่อว่าตนกำลังมีความสัมพันธ์พิเศษและยอมโอนเงินหรือลงทุน นอกจากนี้ กลุ่มมิจฉาชีพยังใช้กลยุทธ์หลอกลวงเรื่องความรักหรือความสัมพันธ์ส่วนตัว (Romance Scam) ผ่านโซเชียลมีเดียหรือแอปพลิเคชันหาคู่ โดยแสร้งสร้างความผูกพันทางอารมณ์จนเหยื่อหลงรักและเชื่อใจ จากนั้นจะอ้างเหตุผลต่าง ๆ เช่น ค่าเดินทาง ค่ารักษาพยาบาล หรือค่าใช้จ่ายฉุกเฉิน เพื่อขอเงินและหลอกลวงเหยื่อ

รูปแบบที่ 4 ความรู้ไม่เท่าทันเทคโนโลยี แก๊งคอลเซ็นเตอร์มักใช้ความรู้ไม่เท่าทันเทคโนโลยีของผู้เสียหายเป็นเครื่องมือในการหลอกลวง โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุหรือผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีและการทำธุรกรรมออนไลน์ แก๊งคอลเซ็นเตอร์ใช้กลวิธีหลอกลวงผ่านเทคโนโลยีหลากหลายรูปแบบ เช่น การแอบอ้างเป็นเจ้าหน้าที่ธนาคาร แจ้งว่าบัญชีถูกแฮกหรือมีธุรกรรมผิดปกติ แล้วแนะนำให้ติดตั้งแอปพลิเคชันที่แท้จริงคือโปรแกรมรีโมทที่ใช้ขโมยข้อมูลหรือเงินในบัญชี นอกจากนี้ ยังส่งลิงก์ปลอม (Phishing Links) ที่เลียนแบบเว็บไซต์ธนาคารหรือบริการออนไลน์อื่น ๆ เพื่อให้เหยื่อกรอกข้อมูลสำคัญ เช่น รหัสผ่านหรือ OTP รวมถึงการแนะนำให้ดาวน์โหลดแอปพลิเคชันปลอมโดยอ้างว่าแก้ปัญหาหรือป้องกันการแฮก ซึ่งแอปดังกล่าวสามารถดึงข้อมูลส่วนตัวหรือเข้าควบคุมอุปกรณ์ได้ อีกกลยุทธ์คือการอ้างว่าต้องยืนยันตัวตนเพื่อรักษาความปลอดภัยโดยส่ง SMS หรืออีเมลหลอกให้กรอกข้อมูลสำคัญผ่านเว็บไซต์ปลอม สุดท้ายคือการหลอกให้ชำระเงินผ่าน QR Code หรือแอปพลิเคชันที่ถูกปรับแต่งให้เงินโอนไปยังบัญชีของคนร้ายโดยตรง กลวิธีเหล่านี้มุ่งสร้างความเชื่อถือและบีบบังคับให้เหยื่อตกหลุมพราง

รูปแบบที่แก๊งคอลเซ็นเตอร์ติดต่อเข้าหาเหยื่อในระหว่างปี พ.ศ. 2561 ถึงปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่ารูปแบบที่แก๊งคอลเซ็นเตอร์ใช้ในการติดต่อเข้าหาผู้เสียหายในระหว่างปี 2561 ถึงปัจจุบัน มี 5 รูปแบบ ต่อไปนี้

1. การหลอกลงทุนออนไลน์ แก๊งคอลเซ็นเตอร์มักหลอกเหยื่อให้เชื่อว่ากำลังลงทุนในโอกาสที่มีผลตอบแทนสูง โดยเริ่มจากการติดต่อ

ผ่านโทรศัพท์ ชักจูงเข้าร่วมกลุ่มในแอปพลิเคชัน เช่น Facebook, Telegram หรือ Line เพื่อทำภารกิจหรือลงทุนร่วมกัน โดยใช้กลยุทธ์เริ่มจากการลงทุนเล็กน้อย สร้างบรรยากาศที่น่าเชื่อถือ และค่อย ๆ เพิ่มแรงกดดันให้เหยื่อลงทุนมากขึ้น เพื่อไม่ให้เสียเงินก่อนหน้า สุดท้ายเหยื่อมักสูญเสียเงินจำนวนมากโดยไม่ได้รับคืน การป้องกันคือการตรวจสอบแหล่งลงทุนอย่างละเอียดก่อนโอนเงินทุกครั้ง

2. การแอบอ้างตัวตนเป็นคนรู้จัก แก๊งคอลเซ็นเตอร์มักแสร้งเป็นคนสนิท ใช้คำพูดคุ้นเคยและแสดงอารมณ์ร้อนรนเพื่อสร้างความเชื่อถือและกดดันให้เหยื่อโอนเงินโดยไม่ทันตรวจสอบ การป้องกันคือการตรวจสอบข้อมูลกับบุคคลที่ถูกอ้างถึงและหลีกเลี่ยงการโอนเงินโดยไม่มีการยืนยันข้อมูลอย่างรอบคอบ

3. การหลอกลวงเงินรางวัลหรือของสมนาคุณ แก๊งคอลเซ็นเตอร์มักอ้างว่าผู้เสียหายได้รับรางวัลหรือเงินคืน เพื่อชักจูงให้กรอกข้อมูลส่วนตัวและรหัสผ่าน โดยใช้เว็บไซต์ปลอมที่ดูน่าเชื่อถือและควบคุมการสนทนาอย่างต่อเนื่องจนเหยื่อเผลอให้ข้อมูลสำคัญ ทำให้สูญเสียเงินจำนวนมาก การป้องกันคือหลีกเลี่ยงการกรอกข้อมูลในเว็บไซต์ที่ไม่คุ้นเคย และติดต่อสอบถามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงเพื่อยืนยันความถูกต้องทุกครั้ง

4. การหลอกเป็นหน่วยงานรัฐและเอกชน แก๊งคอลเซ็นเตอร์มักแอบอ้างเป็นหน่วยงานรัฐหรือเอกชน ใช้ข้อมูลส่วนตัวและการข่มขู่ด้านกฎหมายเพื่อสร้างความกลัวให้เหยื่อโอนเงินโดยไม่ทันตรวจสอบ เช่น อ้างว่ามีพัสดุตกค้างหรือค้างค่าปรับของหน่วยงานต่าง ๆ การป้องกันคือการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่น่าเชื่อถือหลีกเลี่ยงการให้ข้อมูลส่วนตัวกับบุคคลที่ไม่สามารถยืนยันตัวตนได้ และตั้งข้อสงสัยต่อการติดต่อที่ไม่ชอบมาพากล

5. การหลอกกู้เงินออนไลน์ แก๊งคอลเซ็นเตอร์มักแอบอ้างเป็นเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานน่าเชื่อถือ เช่น ธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อชักจูงให้เหยื่อกรอกข้อมูลส่วนตัวและโอนเงินเพื่อปลดล็อคสินเชื่อ พร้อมใช้คำข่มขู่และบีบบังคับจนเหยื่อยอมทำตามโดยไม่ตรวจสอบ การป้องกันคือหลีกเลี่ยงการกรอกข้อมูลสำคัญหรือโอนเงินล่วงหน้า โดยเฉพาะจากแหล่งที่ไม่น่าเชื่อถือ

รูปแบบที่พบบ่อยที่สุดโดยเรียงลำดับตามมูลค่าความเสียหาย จากการศึกษากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า มูลค่าความเสียหายเรียงลำดับตามรูปแบบการหลอกลวงดังนี้ (1) หลอกลวงให้ลงทุน (2) หลอกลวงเป็นหน่วยงานราชการและเอกชน (3) หลอกลวงเงินรางวัลและของสมนาคุณ (4) แอบอ้างตัวตนเป็นคนรู้จัก (5) หลอกกู้เงินออนไลน์ ซึ่งมูลค่าต่ำสุดไปสูงสุดอยู่ที่ 12,000-650,000 บาท

รูปแบบการใช้ชีวิตประจำวันของเหยื่อ จากการศึกษาเก็บข้อมูลพบว่าผู้เสียหายส่วนใหญ่ รวมถึงแอดมินเพจเฟซบุ๊ก อยู่คนเดียวในระหว่างที่ได้รับการติดต่อจากแก๊งคอลเซ็นเตอร์

ข้อมูลด้านผลกระทบที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของผู้เสียหาย

ผู้วิจัยได้จัดเรียงตามผลกระทบจากมากไปน้อยสุด และผลจากการเก็บข้อมูลทำให้ทราบว่าทั้ง 4 ด้านมีผลกระทบต่อผู้เสียหายมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับสภาพจิตใจและสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคล

อันดับ 1 ด้านจิตใจ ผลกระทบด้านจิตใจถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดและส่งผลกระทบ

โดยตรงต่อผู้เสียหายมากที่สุด เนื่องจากเป็นรากฐานของการดำรงชีวิตและสภาวะความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคล การที่บุคคลต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่ส่งผลให้เกิดความสูญเสีย ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินหรือข้อมูลส่วนตัว ย่อมนำมาซึ่งความเครียดและความวิตกกังกลในระดับสูง ผู้เสียหายมักจะมีการตำหนิตัวเองที่ตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรม ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้สามารถนำไปสู่ภาวะทางจิตที่รุนแรงขึ้น เช่น ภาวะซึมเศร้าอันเป็นผลมาจากการสูญเสียทรัพย์สินและความเชื่อมั่นในตนเอง ในบางกรณีผู้เสียหายจำเป็นต้องเข้ารับการบำบัดรักษาทางจิตเวชเพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจให้กลับมาเป็นปกติได้ ตัวอย่างเช่น ผู้เสียหายที่สูญเงินเก็บทั้งชีวิตจากการหลอกลวง มักจะประสบกับภาวะซึมเศร้าอย่างรุนแรง เนื่องจากความรู้สึกสิ้นหวังและความล้มเหลวในการปกป้องตนเอง ทำให้ไม่สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุข

อันดับ 2 ด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจมีความสำคัญรองลงมาจากด้านจิตใจ เนื่องจากเงินตราเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน การสูญเสียทรัพย์สินไม่ว่าจะมากหรือน้อย ย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่อเสถียรภาพทางการเงินของผู้เสียหาย ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การชำระหนี้ หรือแม้กระทั่งการดำเนินธุรกิจ ตัวอย่างเช่น ผู้เสียหายที่ถูกหลอกให้โอนเงินจำนวนมาก อาจประสบปัญหาทางการเงินอย่างรุนแรงจนไม่สามารถชำระค่าใช้จ่ายพื้นฐานได้ หรือบางรายอาจต้องกู้ยืมเงินเพื่อพยุงฐานะทางการเงิน ทำให้เกิดภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตในระยะยาว

อันดับ 3 ด้านสุขภาพ ผลกระทบด้านสุขภาพเป็นผลกระทบต่อเนื่องจากด้านจิตใจ โดยมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เมื่อผู้เสียหายต้องเผชิญกับความเครียดและความวิตกกังวลเป็นระยะเวลานาน มักจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพโดยตรง อาการที่พบได้บ่อย ได้แก่ การนอนไม่หลับ การเก็บตัว และภาวะเบื่ออาหาร ซึ่งอาการเหล่านี้ล้วนนำไปสู่การทรุดโทรมของสุขภาพโดยรวม ทำให้ร่างกายอ่อนแอและมีภูมิคุ้มกันลดลง ตัวอย่างเช่น ผู้เสียหายที่เครียดจัดจากการถูกหลอก อาจประสบปัญหานอนไม่หลับต่อเนื่องหลายคืน ส่งผลให้ร่างกายอ่อนเพลีย ภูมิต้านทานต่ำ และเจ็บป่วยได้ง่ายขึ้น

อันดับ 4 ด้านครอบครัว ผลกระทบด้านครอบครัวจัดอยู่ในลำดับที่ส่งผลกระทบน้อยที่สุด โดยขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและโครงสร้างของครอบครัวผู้เสียหายแต่ละบุคคล ในกรณีที่ผู้เสียหายอาศัยอยู่เพียงลำพัง อาจไม่ได้รับแรงกดดันจากสมาชิกในครอบครัวมากนัก อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้เสียหายที่อาศัยอยู่ร่วมกับครอบครัวในช่วงแรกของการเปิดเผยเหตุการณ์ อาจเกิดความขัดแย้งหรือความตึงเครียดขึ้นภายในครอบครัวได้ เนื่องจากความไม่เข้าใจความกังวล หรือการตำหนิ แต่โดยส่วนใหญ่แล้วในท้ายที่สุดสมาชิกในครอบครัวจะหันหน้าเข้าหากัน ให้กำลังใจ และร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา เพื่อให้ผู้เสียหายสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาที่ยากลำบากไปได้ ตัวอย่างเช่น ผู้เสียหายที่ถูกหลอกและเปิดเผยเรื่องนี้กับครอบครัว อาจต้องเผชิญกับการตำหนิจากสมาชิกบางคนในช่วงแรก แต่เมื่อเวลาผ่านไป ครอบครัวจะเข้าใจและให้การสนับสนุนทางอารมณ์ ซึ่งช่วยให้ผู้เสียหายฟื้นตัวได้เร็วขึ้น

รูปแบบการป้องกันการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ จากการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เห็นว่าควรมีการป้องกันดังต่อไปนี้

1. ควรมุ่งสร้างความตระหนักรู้และให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับกลโกงและวิธีป้องกัน เช่น การตรวจสอบข้อมูลก่อนโอนเงิน หลีกเลี่ยงการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลแก่บุคคลที่ไม่รู้จัก การยืนยันตัวตนกับหน่วยงานที่เชื่อถือได้ การใช้แอปพลิเคชันป้องกันสแปม หลีกเลี่ยงการเข้าถึงลิงค์ที่ไม่น่าเชื่อถือ และงดการส่งข้อมูลส่วนบุคคลผ่านเครือข่ายอินเตอร์เน็ตสาธารณะที่ไม่มีการเข้ารหัส นอกจากนี้ การมีสติและวิจารณญาณในการพิจารณาข้อความจากหมายเลขที่ไม่รู้จักเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเพื่อลดโอกาสในการตอบสนองต่อกลลวงที่อาจเกิดขึ้น

2. การประชาสัมพันธ์ข้อมูลเกี่ยวกับแก๊งคอลเซ็นเตอร์ในปัจจุบันยังคงมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงและความครอบคลุม โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่เปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุและผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ชนบท อีกทั้งเนื้อหาส่วนใหญ่เน้นการแจ้งเตือนมากกว่าการให้แนวทางป้องกันที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ส่งผลให้ประชาชนบางส่วนยังคงตกเป็นเหยื่อของกลโกงที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นที่มิจฉาชีพพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ให้มีความเข้มข้น ครอบคลุม และเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น ข้อเสนอแนะในการปรับปรุง เช่น การใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายและเข้าถึงง่าย ควรขยายช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลไปยังสื่อที่ผู้สูงอายุและผู้ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลเข้าถึงได้ง่าย เช่น วิทยุชุมชน และจัดกิจกรรมให้ความรู้และถึงตัว เช่น การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในศูนย์ผู้สูงอายุหรือหมู่บ้าน

3. เพศและอายุ จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ปัจจัยด้านเพศและอายุมีอิทธิพลต่อลักษณะการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ เพศชายและเพศหญิงตกเป็นเหยื่อได้พอ ๆ กัน แต่มีความแตกต่างในรูปแบบกลโกงที่มิจฉาชีพเลือกใช้กับแต่ละเพศ เช่น เพศชายมักตกเป็นเป้าหมายของกลโกงที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจผิดกฎหมายหรือประเด็นทางกฎหมาย เช่น การแอบอ้างเป็นเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อเรียกค่าปรับหรือการหลอกให้ลงทุนในธุรกิจที่ไม่มีอยู่จริง ส่วนเพศหญิงมีแนวโน้มที่ตกเป็นเหยื่อของกลโกงที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือประเด็นในครอบครัว เช่น Romance Scam หรือการแอบอ้างเป็นญาติที่ตกอยู่ในความเดือดร้อน สำหรับปัจจัยด้านอายุ ผู้สูงอายุและวัยทำงาน ถือเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางสูง เนื่องจากข้อจำกัดด้านความเข้าใจในเทคโนโลยี หรือการไม่เท่าทันต่อกลโกงรูปแบบใหม่ ๆ ในขณะที่คนหนุ่มสาวมักตกเป็นเหยื่อในรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนออนไลน์ การซื้อสินค้าออนไลน์ หรือการถูกชักจูงให้เปิดบัญชีเพื่อใช้ในการถ่ายโอนเงิน ดังนั้น กลยุทธ์การป้องกันจึงต้องมีความจำเพาะเจาะจงเพื่อเสริมสร้างความรู้และเพิ่มความระมัดระวังในแต่ละเพศและช่วงวัยให้สอดคล้องกับพฤติกรรมและความเสี่ยงเฉพาะของกลุ่มนั้น ๆ

4. ลดพฤติกรรมเสี่ยง การวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้เสียหายชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมบางอย่างสามารถเพิ่มโอกาสในการตกเป็นเหยื่อของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยพฤติกรรมเสี่ยงที่สำคัญ ได้แก่ การทำกิจวัตรเดิมซ้ำ ๆ การดำเนินชีวิตตามลำพัง

และขาดปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง การตัดสินใจแบบหุนหันพลันแล่น และขาดการยั้งคิดและความโลภ ล้วนเพิ่มโอกาสตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์

สรุปข้อเสนอแนะและแนวทางปฏิบัติ

จากการศึกษาผู้วิจัยจำแนกแนวทางปฏิบัติออกเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงศึกษาธิการ ควรบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการป้องกันภัยแก๊งคอลเซ็นเตอร์ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้เยาวชนผ่านวิชาที่เน้นการใช้ชีวิตอย่างปลอดภัยและเทคโนโลยีสารสนเทศ พร้อมจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เช่น การจำลองสถานการณ์ฉ้อโกงและอบรมครูให้สามารถสอนเนื้อหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ควรพัฒนา แพลตฟอร์มการเรียนรู้เสมือนจริง (VR Platform) เพื่อฝึกทักษะการรับมือภัยออนไลน์ในรูปแบบอินเทอร์แอกทีฟ โดยมีเป้าหมายหลักคือ นักเรียนและครอบครัวในชุมชน ความร่วมมือระหว่างกระทรวงและหน่วยงานท้องถิ่นจะช่วยบูรณาการแพลตฟอร์มนี้ในโรงเรียนและกิจกรรมชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

2. สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ควรบังคับใช้กฎหมายและกำกับดูแลการฉ้อโกงออนไลน์อย่างเข้มงวด โดยสำนักงานตำรวจฯ มุ่งสืบสวนและจับกุมผู้กระทำผิดผ่านศูนย์ PCT และกระทรวงดิจิทัลฯ พัฒนาระบบแจ้งเตือนภัยและกำกับดูแลกฎหมายด้านเทคโนโลยี ทั้งสองหน่วยงานควรร่วมมือพัฒนา แพลตฟอร์ม AI เพื่อตรวจจับแจ้งเตือน และติดตามคดีฉ้อโกงแบบเรียลไทม์ ให้ประชาชนสามารถรายงานและติดตามสถานะคดีได้ในระบบเดียว เพิ่มความแม่นยำและประสิทธิภาพในการจัดการคดี

3. ธนาคารแห่งประเทศไทย และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ควรร่วมมือสร้างช่องทางสื่อสารรวมศูนย์และมาตรการป้องกันการฉ้อโกงออนไลน์ เช่น การยืนยันตัวตนแบบสองชั้น (2FA) และระบบแจ้งเตือนภัยแบบเรียลไทม์ โดยพัฒนาแพลตฟอร์ม “Anti-Scam Center” สำหรับแจ้งเตือนและรายงานการฉ้อโกง รวมถึงรวมบริการตรวจสอบความปลอดภัยและธุรกรรมออนไลน์ในแพลตฟอร์มเดียว เพื่อเพิ่มความปลอดภัย ลดความเสี่ยง และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐและเอกชน

4. กรมสุขภาพจิต และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมมือจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจเพื่อให้ความรู้และเตือนภัยประชาชนในพื้นที่ห่างไกล โดยกรมสุขภาพจิตจัดทีมจิตวิทยาฟื้นฟูจิตใจเหยื่อ ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้เครือข่ายชุมชนในการกระจายข้อมูลและให้คำปรึกษา นโยบายนี้สามารถพัฒนาเป็นระบบสนับสนุนเหยื่อและแจ้งเตือนภัยแบบบูรณาการ ที่รวมบริการแจ้งเตือน การนัดหมายกับทีมจิตวิทยา และการฟื้นฟูเหยื่ออย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเพิ่มการเข้าถึงข้อมูลและการช่วยเหลือในระดับชุมชน

5. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ ควรประเมินประสิทธิภาพมาตรการป้องกันภัยออนไลน์ในปัจจุบัน โดยวิเคราะห์ความสอดคล้องกับเป้าหมายระดับชาติและเปรียบเทียบกับประเทศที่ประสบความสำเร็จ เช่น สิงคโปร์ เพื่อเสนอแนวทางปรับปรุง

ควรพัฒนาดัชนีวัดผลและนวัตกรรม เช่น ระบบ AI วิเคราะห์นโยบายและแอปพลิเคชันแจ้งเตือน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและตอบสนองต่อภัยออนไลน์ได้อย่างครอบคลุมและยั่งยืน

6. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม และผู้ให้บริการโทรคมนาคม เช่น AIS, True และ DTAC ควรร่วมมือพัฒนา แพลตฟอร์มรวมศูนย์ สำหรับแจ้งเตือนและรายงานภัย โดยใช้ AI และ Big Data Analytics ในการวิเคราะห์ข้อมูลและคาดการณ์การฉ้อโกง พร้อมสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีการยืนยันตัวตนที่ปลอดภัย เช่น 2FA และ Biometric Authentication ผู้ให้บริการโทรคมนาคมควรให้บริการแจ้งเตือนภัยผ่าน SMS หรือแอปพลิเคชัน การสร้างระบบแจ้งเตือนภัยไซเบอร์แบบเรียลไทม์และการอบรมประชาชนเกี่ยวกับความปลอดภัยไซเบอร์จะช่วยเพิ่มความปลอดภัยและลดความเสี่ยงจากการตกเป็นเหยื่อ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ควรมีบทบาทสำคัญในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลเพื่อป้องกันภัยไซเบอร์ กระทรวงดิจิทัลฯ ควรพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ที่เข้าใจง่าย เช่น อินโฟกราฟิก วิดีโอสั้น และแอปพลิเคชัน พร้อมจัดแคมเปญผ่านโซเชียลมีเดียและเว็บไซต์ โดยประสานงานกับหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อกระจายข้อมูลให้ครอบคลุม ขณะที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรเน้นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการหลอกลวงและการป้องกันผ่านโทรทัศน์ สื่อออนไลน์และแผ่นพับ รวมถึงทำงานร่วมกับองค์กรท้องถิ่น เช่น เทศบาล หรือ อบต. เพื่อเข้าถึงประชาชนในพื้นที่ห่างไกล การดำเนินงานของทั้งสองหน่วยงานจะช่วยเสริมสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. กรมสุขภาพจิต และกระทรวงศึกษาธิการ ควรมีบทบาทสำคัญในการสร้างกลไกป้องกันภัยออนไลน์ภายในครอบครัว โดยกรมสุขภาพจิตมุ่งให้คำแนะนำเกี่ยวกับการสื่อสารในครอบครัวเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ พร้อมจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาทักษะวิจารณญาณและการตัดสินใจเรื่องการเงิน ขณะที่กระทรวงศึกษาธิการควรพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้ที่ช่วยเสริมสร้างวิจารณญาณในการจัดการปัญหาการเงินและการป้องกันภัยออนไลน์ พร้อมสนับสนุนให้โรงเรียนจัดอบรมความรู้แก่ผู้ปกครองและนักเรียน การดำเนินงานของทั้งสองหน่วยงานมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับครอบครัว ส่งเสริมการสื่อสารและการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อป้องกันภัยออนไลน์อย่างมีประสิทธิภาพ

3. กรมสุขภาพจิต และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ควรมีบทบาทสำคัญในการให้คำปรึกษาและสนับสนุนทางจิตใจแก่ผู้เสียหาย โดยกรมสุขภาพจิตให้บริการคำปรึกษาผ่านทีมจิตวิทยาและนักบำบัด พร้อมจัดตั้งสายด่วนและแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อช่วยเหลือผู้เสียหายได้สะดวก รวมถึงพัฒนาโปรแกรมฟื้นฟูจิตใจเฉพาะบุคคล ขณะที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรจัดตั้ง ศูนย์ข้อมูลคดีออนไลน์หรือแอปพลิเคชัน เพื่อให้ผู้เสียหายติดตามสถานะคดี สอบถามข้อมูล และรับคำแนะนำทางกฎหมายอย่างง่ายดาย ความร่วมมือของทั้งสองหน่วยงานช่วยให้ผู้เสียหายฟื้นฟูจิตใจและติดตามคดีได้อย่างสะดวกและครอบคลุม ลดความยุ่งยากและความกังวลของผู้เสียหาย

4. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม และธนาคารแห่งประเทศไทย ควรมีบทบาทสำคัญในการป้องกันการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัว กระทรวงดิจิทัลฯ ควรให้ความรู้ประชาชนผ่านสื่อดิจิทัล เช่น อินโฟกราฟิก วิดีโอสั้น และแคมเปญรณรงค์ออนไลน์ พร้อมสนับสนุนการพัฒนาเครื่องมือตรวจสอบความปลอดภัยของเว็บไซต์ ขณะที่ธนาคารแห่งประเทศไทยควรออกแนวทางให้ธนาคารพาณิชย์พัฒนาเทคโนโลยีป้องกันข้อมูล เช่น การยืนยันตัวตนแบบสองชั้น (2FA) จัดแคมเปญให้ความรู้เรื่องการเงินปลอดภัย และพัฒนาระบบแจ้งเตือนธุรกรรมผิดปกติแบบเรียลไทม์ ความร่วมมือของทั้งสองหน่วยงานจะช่วยเสริมสร้างกลไกป้องกันการฉ้อโกงและสร้างความตระหนักรู้แก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ

5. กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้เกี่ยวกับกลโกงแก๊งคอลเซ็นเตอร์ในระดับชุมชน กรมการปกครองส่วนท้องถิ่นควรประสานงานกับผู้บริหารท้องถิ่น เช่น เทศบาล และ อบต. พร้อมใช้เครือข่ายระดับหมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้านและกำนัน ในการกระจายข้อมูลสู่ประชาชน ขณะที่กระทรวงพัฒนาสังคมฯ ควรจัดโครงการอบรมเฉพาะกลุ่ม เช่น ผู้สูงอายุและครอบครัวในพื้นที่ห่างไกล พร้อมสนับสนุนการผลิตสื่อการเรียนรู้ เช่น แผ่นพับและวิดีโอ รวมถึงการลงพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น ทั้งสองหน่วยงานสามารถทำงานร่วมกันเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างตรงจุด เสริมสร้างความรู้และความสามารถในการป้องกันตัวเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

▣ สรุปและอภิปราย

วัตถุประสงค์ข้อ 1 พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่มีความเสี่ยง และผลกระทบด้านจิตใจ สุขภาพ เศรษฐกิจ และครอบครัวจากการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ของประเทศไทย

พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่มีความเสี่ยงที่นำไปสู่การตกเป็นเหยื่อ พฤติกรรมเสี่ยงที่ทำให้บุคคลตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ได้แก่ การทำกิจวัตรซ้ำ ๆ การขาดการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การตัดสินใจหุนหันพลันแล่น การขาดการยั้งคิด และความโลภ ซึ่งส่งผลให้บุคคลขาดการตรวจสอบข้อมูลที่ถูกต้องและประสบปัญหาเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ (Teerasak Srisuwan, 2020) พบว่าผู้สูงอายุและผู้ที่มีการศึกษาต่ำเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูง เนื่องจากขาดความเข้าใจในกลยุทธ์ของมิจฉาชีพและการขาดการตรวจสอบข้อมูล (Wirat Wongsiri, 2019) ชี้ว่าการขาดการยั้งคิดและการตัดสินใจหุนหันพลันแล่นเพิ่มโอกาสในการตกเป็นเหยื่อ ทั้งสองงานวิจัยเสนอแนะการสร้างความตระหนักรู้ในชุมชนและการสนับสนุนจากครอบครัวเป็นวิธีการลดความเสี่ยง (Cross et al., 2021) และ (Carter & McIntosh, 2020) พบว่าเหยื่อที่ขาดการยั้งคิดและมีความไวต่อการหลอกลวงมักตกเป็นเหยื่อฉ้อโกงได้ง่าย การเชื่อมโยงกับทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน (Routine Activity Theory) พบว่าเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์มักแสดงพฤติกรรมที่เป็นเป้าหมายที่เหมาะสม และขาดการควบคุมหรือป้องกันที่เพียงพอ เช่น การรับสายจากเบอร์แปลกและการไม่ตั้งค่าป้องกันข้อมูล ทำให้อาชญากรรมเกิดขึ้นเมื่อปัจจัยทั้งหมดมาบรรจบกัน ส่วนทฤษฎีควบคุมตนเอง (Self-control

Theory) ชี้ว่าเหยื่อที่มีการควบคุมตนเองต่ำและขาดการยั้งคิดมีโอกาสตกเป็นเหยื่อมิจฉาชีพได้ง่ายขึ้น ผลการวิจัยทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างความตระหนักรู้และการสนับสนุนทางสังคมเพื่อป้องกันการตกเป็นเหยื่อของแก๊งคอลเซ็นเตอร์

ผลกระทบด้านจิตใจ การตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ส่งผลกระทบต่อจิตใจอย่างรุนแรง เหยื่อมักประสบกับความเครียด วิตกกังวล ความรู้สึกเสียใจ และความรู้สึกผิดต่อตนเองและครอบครัว โดยเฉพาะในกรณีที่สูญเสียเงินจำนวนมากหรือข้อมูลสำคัญ ซึ่งส่งผลให้เกิดความยากลำบากในการดำเนินชีวิตประจำวันและการทำงาน นอกจากนี้ ยังมีโอกาสเกิดโรคซึมเศร้าหรือวิตกกังวลเรื้อรัง (Tossaphon Tatsanakulpan et al., 2019) พบว่าผู้สูงอายุที่ตกเป็นเหยื่อฉ้อโกงทางไซเบอร์มักเผชิญความเครียดและความไม่มั่นคงทางจิตใจ ทำให้การใช้ชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบาก และแนะนำให้มีการสร้างความตระหนักรู้และสนับสนุนด้านจิตใจจากครอบครัวเพื่อช่วยลดความเสี่ยง (Button et al., 2014) ศึกษาผลกระทบทางจิตใจของเหยื่อฉ้อโกง พบว่าเหยื่อมักรู้สึกอับอาย โทษตนเอง สูญเสียความมั่นใจ และมีความไม่มั่นคงในชีวิต ทฤษฎีเหยื่อวิทยาชี้ให้เห็นว่าเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์มักประสบกับความเปราะบางทางจิตใจ เช่น การโทษตัวเองหรือความรู้สึกว่าตนเองเป็นเป้าหมายที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งเป็นผลกระทบเชิงจิตวิทยาที่ตรงกับสถานการณ์ของเหยื่อเหล่านี้

ผลกระทบด้านสุขภาพ การตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและจิต เช่น นอนไม่หลับ ปวดหัวเรื้อรัง ปัญหาการย่อยอาหาร และหลีกเลี่ยงการเข้าสังคมจากความเครียดสะสม (Khwanchanok Sripamorn, 2021) ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการฟื้นฟูจิตใจผ่านคำปรึกษา การสนับสนุนจากครอบครัว และการลดความรู้สึกอับอาย ทฤษฎีเหยื่อวิทยา (Victimology Theory) ระบุว่าเหยื่อมักประสบภาวะเครียดรุนแรงที่ส่งผลต่อร่างกาย เช่น PTSD และระบบภูมิคุ้มกันที่อ่อนแอ เน้นย้ำความสำคัญของการสนับสนุนเชิงระบบเพื่อลดผลกระทบดังกล่าว

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การหลอกลวงของแก๊งคอลเซ็นเตอร์สร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงต่อเหยื่อและครอบครัว เช่น การสูญเสียเงินออมทั้งหมด การกู้ยืมหรือขายทรัพย์สินเพื่อชดเชยความเสียหาย และการเกิดภาวะหนี้สินระยะยาว (Sorawit Boonmee, 2023) และ (Goode et al., 2021) ยืนยันผลกระทบทั้งในระดับครัวเรือน และประเทศโดยทฤษฎีการชั่งน้ำหนักการกระทำ (Rational Choice Theory) ชี้ว่าเหยื่อมักตัดสินใจอย่างเร่งรีบโดยไม่พิจารณาผลกระทบระยะยาว เช่น การโอนเงินหรือให้ข้อมูลส่วนตัว ทำให้เกิดความเสียหายที่ยั่งยืนทั้งต่อบุคคลและเศรษฐกิจ

ผลกระทบด้านครอบครัว การตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ส่งผลกระทบต่อครอบครัวในหลายมิติ ทั้งทางจิตใจ เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ภายใน ครอบครัวมักเผชิญความขัดแย้งจากการสูญเสียทรัพย์สินหรือการตัดสินใจผิดพลาดของเหยื่อ ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจ ความโกรธแค้น หรือความผิดหวัง โดยเฉพาะในกรณีผู้สูงอายุ เหตุการณ์ดังกล่าวอาจทำให้ลูกหลานต้องเข้ามาดูแลหรือให้คำแนะนำมากขึ้น ซึ่งบางครั้งสร้างความตึงเครียดในครอบครัว

ความเครียดและความวิตกกังวลที่เกิดจากการตกเป็นเหยื่อยังลดความสุขโดยรวมในครอบครัว (Faculty of Phychology, Chulalongkorn University, 2021) และ Button et al. (2014) ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบเชิงลบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวที่เกิดจากความรู้สึกอับอายและล้มเหลวในการป้องกันตนเอง ทฤษฎีเหยื่อวิทยา (Victimology Theory) อธิบายว่าการตกเป็นเหยื่อไม่เพียงส่งผลต่อเหยื่อโดยตรง แต่ยังส่งผลต่อบุคคลในครอบครัวที่ต้องเผชิญปัญหาทางอารมณ์และการเงินร่วมกัน เช่น การลดรายจ่ายหรือปรับเปลี่ยนแผนการเงินในระยะยาว ทำให้ครอบครัวเผชิญความท้าทายทางจิตใจและเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

วัตถุประสงค์ข้อ 2 เสนอแนวทางการป้องกันการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ในบริบทของประเทศไทย

แนวทางเชิงป้องกัน (Preventive Measures)

1) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ควรดำเนินการโครงการให้ความรู้และสร้างความตระหนักรู้ (Awareness and Education) เพื่อแจ้งเตือนประชาชนเกี่ยวกับรูปแบบและกลวิธีของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ เช่น การหลอกโอนเงินผ่านโทรศัพท์หรือข้อความ โดยเน้นให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการตรวจสอบแหล่งที่มาของการติดต่อ และแนวทางป้องกันการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลผ่านช่องทางออนไลน์หรือโทรศัพท์ เพื่อเพิ่มความปลอดภัยและลดโอกาสตกเป็นเหยื่อของประชาชน

2) ธนาคารแห่งประเทศไทย บริษัทโทรคมนาคม เช่น AIS, True, DTAC และหน่วยงานรัฐ เช่น กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ควรดำเนินนโยบาย การเพิ่มมาตรการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคล (Enhanced Data Security) โดยมุ่งพัฒนาระบบที่มีความปลอดภัยสูงสำหรับการจัดเก็บและปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลของลูกค้า เช่น การเข้ารหัสข้อมูล การตรวจสอบตัวตนของผู้ที่ติดต่อเข้ามาอย่างเคร่งครัด และการแจ้งเตือนลูกค้าทันที เมื่อพบกิจกรรมที่น่าสงสัย เพื่อป้องกันการละเมิดข้อมูลและลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น

3) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงยุติธรรม และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ควรดำเนินนโยบาย การควบคุมและบังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement and Regulation) โดยปรับปรุงกฎหมายให้เข้มงวดมากขึ้น เช่น การเพิ่มบทลงโทษสำหรับผู้กระทำผิดที่เกี่ยวข้องกับการหลอกลวงทางเทคโนโลยี รวมถึงกำหนดมาตรการควบคุมการใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิด เช่น การใช้เบอร์โทรศัพท์ปลอมการส่งข้อความหลอกลวง หรือการสร้างเว็บไซต์ปลอม นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการตรวจสอบและเฝ้าระวังเพื่อป้องกันการใช้เทคโนโลยีในทางอาชญากรรม ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงและสร้างความปลอดภัยให้กับประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางเชิงรุก (Proactive Measures)

1) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม และหน่วยงานกำกับดูแลด้านเทคโนโลยี ควรดำเนินการพัฒนาระบบการรายงานและติดตามผล (Reporting and Monitoring Systems) โดยพัฒนาแพลตฟอร์มการรายงานการฉ้อโกงที่สะดวกและเข้าถึงง่าย เช่น แอปพลิเคชันหรือเว็บไซต์ที่สามารถใช้งานได้บนทุกอุปกรณ์ เพื่อให้เหยื่อแจ้งเหตุได้อย่างรวดเร็ว พร้อมกับการบูรณาการข้อมูลในระบบ

ให้เชื่อมโยงกัน เช่น การทำให้ระบบแจ้งความออนไลน์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติเชื่อมต่อโดยตรงกับเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ เพื่อให้สามารถติดตามและดำเนินการได้แบบเรียลไทม์ ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและลดการก่ออาชญากรรมได้

2) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และบริษัทผู้ให้บริการโทรคมนาคม เช่น AIS, True และ DTAC ควรร่วมกันดำเนิน นโยบายเชิงรุกในการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจ (Task Force) เพื่อรับมือกับการหลอกลวงทางโทรศัพท์ โดยหน่วยงานเฉพาะกิจนี้ควรทำงานร่วมกับองค์กรต่างประเทศเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสานการปฏิบัติงานในด้านการสืบสวนและปราบปรามการฉ้อโกง พร้อมทั้งเสริมสร้างความร่วมมือกับบริษัทโทรคมนาคมในการตรวจสอบเบอร์ปลอมและการติดตามผู้กระทำผิดในเครือข่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและลดการหลอกลวง

3) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม บริษัทโทรคมนาคม เช่น AIS, True, DTAC และหน่วยงานเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง ควรดำเนินนโยบายเชิงรุกในการสร้างระบบตรวจจับและแจ้งเตือน (Fraud Detection and Alert Systems) โดยนำเทคโนโลยี AI และ Machine Learning มาใช้ในการตรวจจับกิจกรรมที่น่าสงสัย เช่น การส่งข้อความหลอกลวง หรือการโทรศัพท์ที่มีลักษณะคล้ายการฉ้อโกง ระบบนี้ควรสามารถวิเคราะห์รูปแบบการกระทำผิดอย่างรวดเร็วและแจ้งเตือนผู้ใช้งานทันที เพื่อป้องกันไม่ให้ประชาชนตกเป็นเหยื่อ พร้อมทั้งลดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการฉ้อโกง

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. การศึกษาพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่มีความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์และผลกระทบด้านจิตใจ สุขภาพ เศรษฐกิจ และครอบครัวจากการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ของประเทศไทย

การลดพฤติกรรมเสี่ยงที่นำไปสู่การตกเป็นเหยื่อควรมุ่งเน้นการสร้างความตระหนักรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับความเสี่ยง เช่น การตัดสินใจอย่างหุนหันพลันแล่นหรือการใช้สื่อออนไลน์โดยขาดความระมัดระวัง พร้อมเสริมสร้างทักษะการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่เชื่อถือได้ เช่น เว็บไซต์ของหน่วยงานรัฐหรือบริษัท เพื่อป้องกันการตกเป็นเหยื่อและลดผลกระทบด้านต่าง ๆ การบรรเทาผลกระทบด้านจิตใจของเหยื่อควรได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว ชุมชน และองค์กร เช่น การจัดตั้งสายด่วนให้คำปรึกษา การจัดกลุ่มสนับสนุน และกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจ เพื่อช่วยให้เหยื่อฟื้นตัวและปรับตัวในชีวิตประจำวัน ด้านสุขภาพ ควรมีการติดตามและสนับสนุนทางการแพทย์อย่างครบวงจร โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ พร้อมทั้งจัดทำแนวทางป้องกันความเครียดและปัญหาสุขภาพจิตที่อาจเกิดขึ้น นอกจากนี้ การฟื้นฟูทางเศรษฐกิจควรประกอบด้วยการวางแผนจัดการหนี้สิน การให้คำปรึกษาด้านการเงิน และการพัฒนามาตรการป้องกันการฉ้อโกง เช่น การตรวจสอบธุรกรรมออนไลน์ด้วยเทคโนโลยีทันสมัย สำหรับด้านครอบครัว ควรฟื้นฟูความสัมพันธ์ผ่านการสื่อสารอย่างเปิดเผยและจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างความเข้าใจในครอบครัว พร้อมทั้งสนับสนุนด้านอารมณ์และจิตใจเพื่อช่วยให้เหยื่อ

กลับมาใช้ชีวิตได้อย่างมั่นคงและมีความสุข อีกครั้ง การบูรณาการมาตรการเหล่านี้จะช่วยลดผลกระทบและเสริมสร้างความปลอดภัยทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคมโดยรวม

ภาพที่ 2 *แสดงแผนภาพสรุปพฤติกรรมเสี่ยง และผลกระทบจากการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์*

หมายเหตุ. คณะผู้วิจัย

2. การเสนอแนวทางทางการป้องกันการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์ในบริบทของประเทศไทย

การป้องกันการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการสร้างความตระหนักรู้ในสังคม ให้ประชาชนเข้าใจถึงกลโกงและวิธีการหลอกลวงของมิจฉาชีพ การให้ข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อมูล การใช้สื่อสาธารณะและการให้ความรู้ในชุมชนจะช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันต่อภัยนี้ได้ การตรวจสอบข้อมูลของผู้ติดต่อผ่านช่องทางที่น่าเชื่อถือ เช่น เว็บไซต์หรือหมายเลขโทรศัพท์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยลดความเสี่ยง นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยี เช่น แอปพลิเคชันป้องกันฟิชชิ่ง หรือระบบยืนยันตัวตนแบบสองขั้นตอน สามารถช่วยป้องกันการหลอกลวงทางดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนากฎหมายและนโยบายให้ทันสมัย รวมถึงการกำหนดบทลงโทษที่เข้มงวด และการเฝ้าระวังธุรกรรมที่ผิดปกติ เป็นสิ่งจำเป็นในการลดความเสี่ยงและป้องกันการฉ้อโกง ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ เอกชน และสถาบันการเงินในการแบ่งปันข้อมูลและพัฒนาเทคโนโลยี จะช่วยเสริมสร้างกลไกการป้องกันที่รวดเร็วและแม่นยำ การพัฒนาระบบรายงานและติดตามผลอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการให้ความช่วยเหลือทางจิตวิทยาแก่เหยื่อจะช่วยบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น และเพิ่มความมั่นใจให้กับประชาชนในการปกป้องตนเอง

ภาพที่ 3 *แผนภาพการนำเสนอแนวทางทางการป้องกันการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์*

หมายเหตุ. คณะผู้วิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

1. ศึกษาปัจจัยเฉพาะกลุ่มที่เสี่ยงสูงต่อการตกเป็นเหยื่อในการวิจัยครั้งถัดไป ควรมีการเจาะลึกเกี่ยวกับกลุ่มประชากรที่มีความเสี่ยงสูงในการตกเป็นเหยื่อ เช่น ผู้สูงอายุ หรือ ผู้ที่มีรายได้น้อย เนื่องจากกลุ่มนี้อาจขาดความรู้หรือทักษะในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การศึกษาที่ละเอียดถึงลักษณะทางพฤติกรรมและการเข้าถึงข้อมูลของกลุ่มนี้สามารถช่วยในการออกแบบมาตรการป้องกันที่เหมาะสม

2. ศึกษาผลกระทบทางจิตใจในระยะยาวของเหยื่อในการวิจัยอาจเน้นไปที่การศึกษาผลกระทบทางจิตใจในระยะยาวต่อเหยื่อที่ตกเป็นเป้าหมายของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ เช่น ความเครียดที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ภาวะซึมเศร้า หรือความวิตกกังวล การวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพจิตของเหยื่อในระยะยาว จะช่วยให้สามารถออกแบบมาตรการฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. สำรวจและวิเคราะห์รูปแบบใหม่ของกลโกงออนไลน์ โดยการศึกษาควรติดตามกลโกงออนไลน์ที่มีรูปแบบใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมิจฉาชีพมักจะพัฒนากลวิธีที่ซับซ้อนขึ้น ควรศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงและการตอบสนองของระบบป้องกันในปัจจุบันต่อกลโกงเหล่านี้ เพื่อสร้างมาตรการป้องกันที่ทันสมัยและสามารถปรับตัวตามสถานการณ์ได้

บรรณานุกรม

Alliance, W. T. a. T. (2023). *Global state of scams 2023 report.* https://www.worldtrustmark.org/1-026-trillion-lost-to-online-scams-in-12-months-global-state-of-scams-report-2023/

Button, M., Lewis, C., & Tapley, J. (2014). Not a victimless crime: The impact of fraud on individual victims and their families. *Security Journal*, *27*(1), 36-54. https://doi.org/https://doi.org/10.1057sj.2009.22

Carter, L., & McIntosh, W. (2020). The role of cognitive biases in online fraud victimization: An experimental study. *Journal of Experimental Criminology,* 325-344. https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s11292-020-09436-7

Cross, C., Smith, R. G. S., & Richards, K. (2021). Risk factors and psychological consequences of fraud victimization: A longitudinal study. *Journal of Financial Crime*, 1-18. https://doi.org/https://doi.org/10.1108/JFC-06-2020-0098

Faculty of Psychology, Chulalongkorn University. (2021). The psychology of falling victim to scams. *Journal of Psychology,* 123-135.

Future Care Capital. (2024, March 21). *Majority of fraud victims go onto experience mental health problems.* Future Care Capital. https://futurecarecapital.org.uk/latest/fraud-victims-experience-mental-health-problems/

Goode, M., Romanosky, S., Mouden, S. E., & Syntychakis, N. (2021). Cyber risk and

cybersecurity: A systematic review of data availability. *The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice, 47*, 698-736https://doi.org/https://doi.org/10.1057/sj.2009.22

InfoQuest News Agency. (2023, April 26). *Warning!! call center gangs impersonating government agencies scammed over 300 million baht in a week.* https://www.infoquest.co.th/2023/295884

Jones, M. (2023). *Global losses to scammers exceed $1 Trillion as 1-in-4 lose money to fraudsters.* https://www.businessnewsasia.com/202310105237550 6-global-losses-to-scammers-exceed-1-trillion-as-1-in-4-lose-money-to-fraudsters/

Kan Kruairoongroj. (2024). *Flash scam: Online scams in Thailand compared to other countries.* https://www.the101.world/flash-scam-thailand-international/

Khwanchanok Sripamorn. (2021). *Guidelines for preventing crimes committed by online call center gangs through regulatory measures* [Master's thesis, Chulalongkorn University]. Chula Digital Corrections.

Marketeer. (2022). *Taiwanese Call Center Gangs Disrupt Asia.* Marketeer Online. https://marketeeronline.co/achives/291205

Royal Thai Police. (2024). *Police reveal cybercrime victim statistics: Over two-thirds are women, mostly of working age.* https://www.facebook.com/photo.php?fbid=908089191364372&id=100064898972183&set=a.306545458185418

Sorawit Boonmee. (2023). Call center scams: From economic crimes to technological crimes. *Academic Journal of Eastern Asia University: Science and Technology Edition*, 59-69.

Teerasak Srisuwan. (2020). Risk factors influencing victimization by call center gangs among people in Nonthaburi Province. *Journal of Business Administration, Thammasat Business School*, 45-60.

Thossaphon Tatsanakulpan, Patcha Sukakij, Soracha Sumethvanich, Wichayada Ampornkitwiwat, & Khemchat Tonboon. (2019). Cyber victimization of the elderly. *Thai Interdisciplinary and Sustainability Review*, 45-60.

Wirat Wongsiri. (2019). Analysis of risk factors and coping behaviors against telephone fraud among the elderly in Northeastern Thailand. *Isan Research and Development Journal*, 55-72.

ปัญหาทางกฎหมายในการวินิจฉัยคดีเลือกตั้งท้องถิ่น
Legal Issues in the Adjudication of Local Election Cases

*สัญลักษ์ ปัญวัฒนลิขิต**
Sanyalux Panwattanalikit

▣ บทคัดย่อ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดให้ศาลยุติธรรมเข้ามาถ่วงดุล โดยการตรวจสอบความชอบธรรมในการใช้อำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งทำให้การพิจารณาคดีเลือกตั้งดำเนินกระบวนพิจารณาได้ทันต่อเหตุการณ์ในทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้เกิดความชอบธรรมได้อย่างแท้จริงนั้น ไม่ควรคำนึงถึงแต่การให้อำนาจแก่องค์กรอิสระและให้ความสำคัญต่อกระบวนการพิจารณาเพื่อหวังให้เกิดการลงโทษเพียงเท่านั้น ในทางกลับกันจะต้องคำนึงถึงสิทธิของบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมายเลือกตั้งด้วย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์จะศึกษาว่าการที่กฎหมายให้อำนาจตุลาการแก่คณะกรรมการการเลือกตั้ง แม้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งเกิดความรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ก็ตาม แต่การบัญญัติให้อำนาจดังกล่าวก็ไม่สามารถทำการตรวจสอบได้เนื่องจากผลของคำวินิจฉัยก็เป็นที่สุด ทั้งนี้ รวมถึงการพิจารณาพิพากษาคดีโดยศาลยุติธรรม ที่กฎหมายบัญญัติให้คำวินิจฉัยเป็นที่สุดสำหรับศาลเดียว จึงทำให้ไม่สามารถตรวจสอบคำพิพากษาได้ตามหลักศาลสองชั้น จึงควรมีการกำหนดให้อำนาจในการวินิจฉัยคดีเลือกตั้งเป็นของศาลยุติธรรม (ศาลคดีเลือกตั้ง) และมีการทบทวนคำพิพากษาได้เช่นกัน

---

* *รองศาสตราจารย์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม*
Associate Professor, Faculty of Law, Sripathum University
Received: *6 June 2025* ***Revised:*** *21 August 2025* ***Accepted:*** *26 August 2025*

คำสำคัญ : คดีเลือกตั้ง, การใช้อำนาจตุลาการ, คณะกรรมการการเลือกตั้ง, ศาลยุติธรรม

Abstract

The 2017 Constitution of the Kingdom of Thailand authorizes the Courts of Justice to check and balance by reviewing the legality of the Election Commission's exercise of power, thereby enabling the adjudication of election cases to proceed in line with political events. However, genuine legitimacy requires more than empowering independent organizations and emphasizing proceedings aimed at punishment. On the contrary, the rights of individuals accused of violating election laws must also be taken into account.

This article aims to study the legal issues arising from the conferral of judicial authority on the Election Commission by laws to expedite the consideration and disposition of election cases. In practice, decisions rendered under this provision framework are final and not subject to review. This includes the consideration and judgment of the case by the Court of Justice, where the law stipulates that a decision is final for a single court, making it impossible to review the judgment under the principle of two tiers of courts. Therefore, jurisdiction to adjudicate election cases should be vested in the Courts of Justice (the election court), with judgments subject to appellate review.

Keyword : Election Case, Use of judicial power, The Election Commission, The Court of Justice

บทนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่เป็นที่ยอมรับของสังคมโลก เพราะเป็นการปกครองที่ยอมรับนับถือสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญ ถือเสมือนว่าทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ ทุกคนในประเทศมีสิทธิมีเสียงเท่าเทียมกัน ซึ่งนั่นยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาของประเทศนั้น ๆ ด้วย โดยการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศในลักษณะเป็นการใช้อำนาจอธิปไตยในทางอ้อม กล่าวคือ เป็นการใช้อำนาจผ่านทางผู้แทนที่มาจากการเลือกตั้งเพื่อนำมาสู่การตอบสนองเจตนารมณ์ของคนส่วนใหญ่เอาไว้ด้วยกัน

การเลือกตั้งจึงเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งให้เข้ามาทำหน้าที่ปกครองประเทศแทนประชาชน แต่กระนั้นการเลือกตั้งที่มีความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับ ก็คงจะต้องเป็นการเลือกตั้งที่มีความบริสุทธิ์ ยุติธรรม เพราะนอกจากการเลือกตั้งจะเป็นการใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชนแล้ว การเลือกตั้งยังหมายถึงการยอมตนอยู่ภายใต้การปกครองของผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งนั้นด้วย นั่นหมายความว่า ผลของการเลือกตั้งจะ

ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ดังนั้น หากการเลือกตั้งไม่เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ก็ย่อมจะก่อให้เกิดข้อกังขาขึ้นมาในสังคม

การจัดการเลือกตั้งมีความมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งผู้แทนที่มาจากการแข่งขันทางด้านนโยบาย เป็นผู้แทนที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศ ประชาชนให้ความเชื่อถือไว้วางใจ หากผู้แทนที่มาจากการเลือกตั้งนั้นเป็นไปตามความมุ่งหมายดังกล่าวแล้ว ก็ย่อมทำให้เกิดการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน สังคมมีความสงบเรียบร้อย ไร้ซึ่งข้อกังขาใด ๆ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ ยุติธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือการเลือกวุฒิสภา หรือการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นก็ตาม

การเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรม นอกจากจะมาจากจิตสำนึกของผู้สมัครรับเลือกตั้งเองแล้ว ก็จะต้องประกอบไปด้วยการควบคุมการดำเนินการจัดให้มีการเลือกตั้งที่ดีเพื่อให้เกิดความโปร่งใสและเป็นธรรมควบคู่ไปกับการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้บุคคลที่ฝ่าฝืนต่อกฎหมายเลือกตั้งได้รับบทลงโทษ ก่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย และยังเป็นการป้องปรามไม่ให้บุคคลกระทำการฝ่าฝืนต่อกฎหมายเลือกตั้งอีกด้วย ซึ่งที่ผ่านมาภาครัฐได้มีความพยายามก่อตั้งหน่วยงานต่าง ๆ ขึ้นมาทำหน้าที่ในการควบคุม ดำเนินการจัดให้มีการเลือกตั้งและพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีอย่างต่อเนื่อง โดยมีการพัฒนารูปแบบขององค์กรไปตามแนวคิดและสถานการณ์บ้านเมืองในแต่ละยุคแต่ละสมัย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่กำหนดให้มีการจัดตั้งองค์กรอิสระขึ้น คือ คณะกรรมการการเลือกตั้ง เพื่อให้เข้ามาทำหน้าที่ควบคุม ดำเนินการจัดให้มีการเลือกตั้ง พิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้ง ทั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือการได้มาซึ่งวุฒิสภา และการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น (Manwipa Inthaphat, 2008, pp. 27-28) ซึ่งการจัดตั้งองค์กรอิสระนั้นทำให้ไม่ต้องขึ้นตรงต่อองค์กรใด สามารถลดความเสี่ยงของบ่อเกิดแห่งความไม่สุจริตและเที่ยงธรรมได้ อีกทั้งการกำหนดให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งทำให้การพิจารณาคดีเลือกตั้งเป็นไปอย่างรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ในทางการเมือง อย่างไรก็ตามในทางกลับกันการบัญญัติให้อำนาจเช่นนี้ส่งผลให้เกิดความยากต่อการตรวจสอบความชอบธรรมในการใช้อำนาจ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้แก้ไขเพิ่มเติมให้ศาลยุติธรรมเข้ามามีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งด้วย เพื่อให้เข้ามาถ่วงดุลการใช้อำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้งอีกชั้นหนึ่ง (Natha Duangwichai, 2008, p. 195)

ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยังคงยึดหลักการดังกล่าวไว้ กล่าวคือ ตามมาตรา 224 และมาตรา 225 ประกอบกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2560 มาตรา 22 วรรคสาม ให้อำนาจแก่คณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดให้มีการเลือกตั้ง ควบคุม

กำกับ ดูแลการเลือกตั้งให้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม และสั่งระงับการใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งของผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือผู้สมัครรับเลือกไว้เป็นการชั่วคราว รวมไปถึงกรณีถ้าก่อนประกาศผลการเลือกตั้งมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าการเลือกตั้ง หรือการเลือกนั้น มิได้เป็นไปโดยสุจริตหรือเที่ยงธรรม ก็มีอำนาจสั่งให้มีการเลือกตั้งหรือการเลือกใหม่ โดยบัญญัติให้การวินิจฉัยชี้ขาดนั้นเป็นที่สุด ส่วนศาลยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 226 ให้อำนาจเฉพาะการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งหลังประกาศผลการเลือกตั้งแล้วเท่านั้น และตามมาตรา 226 วรรคหก ตอนท้าย กำหนดให้คำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์เป็นที่สุด ซึ่งหมายถึง คำสั่งของศาลอุทธรณ์รวมทั้งศาลอุทธรณ์ภาค ในคดีที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งท้องถิ่นเป็นที่สุดด้วย คู่ความทั้งสองฝ่ายไม่มีสิทธิอุทธรณ์ หรือฎีกาคัดค้านคำสั่งหรือคำพิพากษาดังกล่าวต่อไปได้ และตามมาตรา 226 วรรคเจ็ด ได้บัญญัติให้การพิจารณาของศาลใช้ระบบไต่สวนและให้ดำเนินการโดยเร็ว

แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จะมีการแก้ไขเพิ่มเติมให้เกิดความชอบธรรมโดยมีศาลยุติธรรมเข้ามาถ่วงดุลโดยการตรวจสอบความชอบธรรมในการใช้อำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งทำให้การพิจารณาคดีเลือกตั้งดำเนินกระบวนพิจารณาได้ทันต่อเหตุการณ์ในทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้เกิดความชอบธรรมได้อย่างแท้จริงนั้น ไม่ควรคำนึงถึงแต่การให้อำนาจแก่องค์กรอิสระและให้ความสำคัญต่อกระบวนการพิจารณาเพื่อหวังให้เกิดการลงโทษเพียงเท่านั้น ในทางกลับกันจะต้องคำนึงถึงสิทธิของบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมายเลือกตั้งด้วย เพราะเป็นเรื่องที่กระทบต่อสิทธิของบุคคลโดยตรง ไม่ใช่ว่าเมื่อมีการกล่าวหาเกิดขึ้นแล้วบุคคลนั้นจะเป็นผู้กระทำผิด หรือกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้งเสมอไป เพราะหากพิจารณาแล้วจะพบว่าการแข่งขันของเหล่าผู้สมัครรับเลือกตั้งนับวันยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการใส่ความ การกลั่นแกล้ง การข่มขู่ การทำร้าย และอาจรุนแรงถึงขั้นทำอันตรายต่อชีวิต ดังนั้น การพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งจึงต้องมีความละเอียดรอบคอบเป็นอย่างมาก เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย เพราะหากละเลยเรื่องสิทธิของบุคคลไปเสียแล้ว กระบวนการพิจารณาคดีเลือกตั้งอาจจะกลายเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อกลั่นแกล้งในทางการเมือง

จากที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น จะทำให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยังคงมีประเด็นปัญหาที่น่าสนใจว่าการที่กฎหมายบัญญัติกระบวนการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งไว้เช่นนั้น จะส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลและความชอบธรรมในกระบวนการยุติธรรมหรือไม่ อย่างไร หรือควรจะมีแนวทางเช่นไรเพื่อจะให้เกิดความเป็นธรรมในการพิจารณาคดี

▣ วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง และศาลยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พุทธศักราช 2560 ซึ่งได้มีการกำหนดให้ศาลยุติธรรมเข้ามาตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้ง ซึ่งจะต้องมีความละเอียดรอบคอบเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายเพราะคดีเลือกตั้งอาจจะกลายเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อกลั่นแกล้งกันในทางการเมือง

▣ ประเด็นปัญหา

สำหรับประเด็นปัญหาที่จะนำมาวิเคราะห์นั้น สามารถแยกได้ ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ระบบไต่สวนในการดำเนินคดีเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งและศาลยุติธรรม

คณะกรรมการการเลือกตั้ง (The Election Commission of Thailand) เป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ มีหน้าที่ในการจัดการเลือกตั้งทั้งในระดับชาติและควบคุมการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นให้มีความเรียบร้อย บริสุทธิ์ ยุติธรรม เพื่อให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีความเชื่อมั่นและมีส่วนร่วมในกระบวนการเลือกตั้งและการออกเสียงประชามติ

แต่เดิมคณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจเต็มในการสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่และสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจเพียงสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่และเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งเฉพาะกรณีก่อนประกาศผลการเลือกตั้งเท่านั้น สำหรับกรณีหลังประกาศผลการเลือกตั้งแล้วให้คณะกรรมการการเลือกตั้งยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาหรือศาลอุทธรณ์ แล้วแต่กรณีเป็นผู้ออกคำสั่ง ทำให้ศาลเข้ามามีบทบาทเป็นผู้ตรวจสอบดุลพินิจของคณะกรรมการการเลือกตั้งอีกชั้นหนึ่ง แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จะถูกยกเลิกไปแล้วก็ตาม แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยังคงหลักการดังกล่าวไว้

เมื่อพิจารณาถึงอำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แล้วจะเห็นได้ว่าล้วนแต่มีความสำคัญต่อการควบคุมดูแลให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การบังคับใช้กฎหมายของคณะกรรมการการเลือกตั้ง บุคคลหรือคณะบุคคลที่คณะกรรมการการเลือกตั้งแต่งตั้งหรือมอบหมายให้ดำเนินการใด ๆ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 224 ดังต่อไปนี้

(1) จัดหรือดำเนินการให้มีการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การเลือกสมาชิกวุฒิสภา การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่นและการออกเสียงประชามติ

(2) ควบคุมดูแลการเลือกตั้งและการเลือกตาม (1) ให้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม และควบคุมดูแลการออกเสียงประชามติให้เป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย เพื่อการนี้ให้มีอำนาจสืบสวนหรือไต่สวนได้ตามที่จำเป็นหรือที่เห็นสมควร

(3) เมื่อผลการสืบสวนหรือไต่สวนตาม (2) หรือเมื่อพบเห็นการกระทำที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าการเลือกตั้งหรือการเลือกตาม (1) มิได้เป็นไปโดยสุจริตหรือเที่ยงธรรมหรือการออกเสียง

ประชามติเป็นไปโดยมิชอบด้วยกฎหมายให้มีอำนาจสั่งระงับยับยั้งแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกการเลือกตั้งหรือการเลือกหรือการออกเสียงประชามติและสั่งให้ดำเนินการเลือกตั้งหรือออกเสียงประชามติใหม่ ในหน่วยเลือกตั้งบางหน่วยหรือทุกหน่วย

(4) สั่งระงับการใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งของผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือผู้สมัครรับเลือกตาม (1) ไว้เป็นการชั่วคราวเป็นระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปี เมื่อมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าผู้นั้นกระทำการหรือรู้เห็นกับการกระทำของบุคคลอื่นที่มีลักษณะเป็นการทุจริตหรือทำให้การเลือกตั้งหรือการเลือกมิได้เป็นไปโดยสุจริตหรือเที่ยงธรรม

(5) ดูแลการดำเนินงานของพรรคการเมืองให้เป็นไปตามกฎหมาย

(6) หน้าที่และอำนาจอื่นตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย

ในการสืบสวนหรือไต่สวนตาม (2) คณะกรรมการการเลือกตั้งจะมอบหมายให้กรรมการการเลือกตั้งแต่ละคนดำเนินการหรือมอบหมายให้คณะบุคคลดำเนินการภายใต้การกำกับของกรรมการการเลือกตั้งตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนดก็ได้

การใช้อำนาจตาม (3) ให้กรรมการการเลือกตั้งแต่ละคนซึ่งพบเห็นการกระทำความผิดมีอำนาจกระทำได้ สำหรับหน่วยเลือกตั้งหรือเขตเลือกตั้งที่พบเห็นการกระทำความผิด ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด”

จะเห็นได้ว่าการแสวงหาพยานหลักฐานและรวบรวมพยานหลักฐานในคดีเกี่ยวกับการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมาคณะกรรมการการเลือกตั้ง หรือคณะอนุกรรมการสืบสวนสอบสวน ใช้วิธีการสืบสวนสอบสวนแต่จากการศึกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 224 (2) ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจสืบสวนหรือไต่สวนเพื่อให้การควบคุมดูแลการเลือกตั้งหรือการเลือกให้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ซึ่งมิใช่อำนาจสืบสวนเหมือนที่ผ่านมา การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจสืบสวนหรือไต่สวน จึงไม่แตกต่างกับการสืบสวนสอบสวนที่ผ่าน ๆ มาของคณะกรรมการการเลือกตั้งมากนัก แต่ที่บัญญัติไว้เช่นนี้ก็เพราะเป็นเพียงหลักประกันในแง่ของวิธีพิจารณาของคณะกรรมการการเลือกตั้งที่ว่าการค้นหาความจริงต้องใช้ระบบไต่สวน มิใช่ระบบกล่าวหา จึงทำให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีหน้าที่และอำนาจอย่างกว้างขวางในการดำเนินการแสวงหาและรวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานได้เองตามความเหมาะสม โดยจะรับฟังพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานผู้เชี่ยวชาญหรือพยานหลักฐานอื่นนอกเหนือจากพยานหลักฐานของคู่กรณีได้

สำหรับบรณีการสืบสวนหรือไต่สวนนั้นได้ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พุทธศักราช 2560 ตามมาตรา 41 วรรคหนึ่ง โดยมีหลักเกณฑ์ว่าหากมีเหตุอันควรสงสัยหรือความปรากฏต่อคณะกรรมการไม่ว่าโดยทางใดไม่ว่าจะมีผู้แจ้งหรือผู้กล่าวหาหรือไม่ ถ้ามีหลักฐานพอสมควรหรือมีข้อมูลเพียงพอที่จะสืบสวนต่อไปว่ามีการกระทำใดอันเป็นการฝ่าฝืนหรือ

ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งและพรรคการเมือง หรือจะมีผลให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตหรือเที่ยงธรรม หรือเป็นไปโดยมิชอบด้วยกฎหมาย คณะกรรมการมีหน้าที่ต้องดำเนินการให้มีการสืบสวน หรือไต่สวนเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานโดยพลัน ถ้าผลการสืบสวนหรือไต่สวนปรากฏว่าไม่มีมูลความผิดให้สั่งยุติเรื่อง หากปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อว่ามีผู้กระทำการตามที่มีการสืบสวนหรือไต่สวน ให้คณะกรรมการสั่งให้ดำเนินคดีโดยเร็ว หรือในกรณีจำเป็นจะสั่งระงับสิทธิสมัครรับเลือกตั้งของผู้กระทำการดังกล่าวไว้เป็นการชั่วคราวก็ได้

โดยมาตรา 43 ยังกำหนดว่าในการไต่สวนตามมาตรา 41 วรรคสาม ให้กรรมการหรือเจ้าพนักงานต้องให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาทราบข้อกล่าวหา ข้อเท็จจริง และพยานโดยสรุป รวมทั้งต้องให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหา มาให้ถ้อยคำหรือแสดงพยานหลักฐานต่อกรรมการ และผู้ถูกกล่าวหามีสิทธิที่จะให้ทนายความหรือบุคคลซึ่งไว้วางใจเข้าร่วมฟังการไต่สวนได้ โดยวิธีการสืบสวนหรือไต่สวน ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด ซึ่งคณะกรรมการการเลือกตั้งก็ได้ออกระเบียบคณะกรรมการการเลือกตั้งว่าด้วย การสืบสวน การไต่สวน และวินิจฉัยชี้ขาด พ.ศ. 2561 กำหนดหลักเกณฑ์ว่า ในการดำเนินการสืบสวนและไต่สวนคดีเลือกตั้งของคณะกรรมการสืบสวนและไต่สวนหรือคณะอนุกรรมการวินิจฉัย หรือคณะกรรมการการเลือกตั้ง สามารถที่จะทำการสืบสวน ไต่สวนหรือแสวงหาพยานหลักฐานอื่นนอกเหนือจากที่ผู้ร้องเสนอเพิ่มเติมได้เองตามที่เห็นสมควร ซึ่งคณะกรรมการสืบสวนและไต่สวน หรือคณะอนุกรรมการวินิจฉัย หรือคณะกรรมการการเลือกตั้ง มีอิสระในการกำหนดแนวทางการสืบสวน การไต่สวนและแสวงหาข้อเท็จจริงได้โดยมิได้ถูกจำกัดให้รับฟังข้อเท็จจริงเฉพาะที่ผู้ร้องนำเสนอมาเท่านั้น

ทั้งนี้ ผู้เขียนจะได้ศึกษาระเบียบคณะกรรมการการเลือกตั้งว่าด้วยการสืบสวน การไต่สวน และการวินิจฉัยชี้ขาด พ.ศ. 2561 ซึ่งมีหลักเกณฑ์พอสังเขปดังนี้

ข้อ 18 กำหนดว่า “เมื่อมีการยื่นคำร้องหรือมีเหตุอันสมควรหรือความปรากฏต่อคณะกรรมการหรือกรรมการว่ามีการกระทำใดอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งและพรรคการเมือง หรือจะมีผลให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตหรือเที่ยงธรรม หรือเป็นไปโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ให้ดำเนินการตามระเบียบนี้”

ข้อ 23 กำหนดว่า “ผู้มีสิทธิยื่นคำร้อง (3) การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น กรณีก่อนประกาศผลการเลือกตั้ง ได้แก่ ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นในเขตเลือกตั้งนั้น กรณีหลังประกาศผลการเลือกตั้ง ได้แก่ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่าสิบคน ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอในเขตเลือกตั้งนั้น”

ข้อ 24 กำหนดว่า “คำร้องให้ยื่นได้ ดังนี้ (3) การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น อาจยื่นคำร้องได้ก่อนวันประกาศผลการเลือกตั้งหรือภายในสามสิบวันนับแต่วันประกาศผลการเลือกตั้ง กรณีคำร้องเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้ง ให้ยื่นภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันประกาศผลการเลือกตั้ง”

ข้อ 26 กำหนดว่า “เมื่อได้รับคำร้องไว้แล้ว ให้พนักงานสืบสวนและไต่สวน หรือพนักงานที่ได้รับมอบหมายตรวจคำร้องและดำเนินการดังนี้ (4) คำร้องที่มีรายการครบถ้วนตามข้อ 22 และมีรายละเอียดเกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือพฤติการณ์ที่ชัดเจน รวมทั้งระบุพยานหลักฐานพอสมควร ให้เสนอความเห็นต่อเลขาธิการ ผู้อำนวยการ แล้วแต่กรณี พิจารณาสั่งรับไว้ดำเนินการสืบสวนหรือไต่สวนโดยเร็ว

เมื่อเลขาธิการหรือผู้อำนวยการสั่งรับไว้ดำเนินการสืบสวนหรือไต่สวนแล้วให้เลขาธิการหรือผู้อำนวยการ แล้วแต่กรณี รายงานให้คณะกรรมการทราบ ตามแบบ สตว.1”

ข้อ 29 กำหนดว่า “ในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยหรือความปรากฏ ให้ดำเนินการ ดังนี้

(3) เมื่อมีเหตุอันควรสงสัยหรือความปรากฏต่อพนักงานผู้ใด ให้พนักงานผู้นั้นรายงานข้อเท็จจริง พร้อมพยานหลักฐานเบื้องต้น (ถ้ามี) ต่อเลขาธิการ หรือผู้อำนวยการ แล้วแต่กรณี เพื่อพิจารณาตรวจมูลกรณี

กรณีตามวรรคหนึ่ง ถ้ามีรายละเอียดเกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือพฤติการณ์ หรือมีหลักฐานพอสมควร หรือมีข้อมูลเพียงพอที่จะสืบสวนหรือไต่สวนต่อไปว่ามีการกระทำใดอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งและพรรคการเมือง หรือจะมีผลให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตหรือเที่ยงธรรม หรือเป็นไปโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ให้คณะกรรมการ กรรมการ เลขาธิการ หรือผู้อำนวยการ แล้วแต่กรณี พิจารณาสั่งให้ดำเนินการสืบสวนหรือไต่สวน โดยไม่ต้องมีการตรวจมูลกรณีก่อนก็ได้ และรายงานให้คณะกรรมการทราบ ตามแบบ สตว. 2”

ข้อ 41 กำหนดว่า “ในกรณีมีคำร้องหรือเหตุอันควรสงสัยหรือความปรากฏว่ามีการกระทำใดอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งและพรรคการเมือง หรือจะมีผลให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตหรือเที่ยงธรรม หรือเป็นไปโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งยังไม่ปรากฏว่ามีผู้สมัครเป็นผู้กระทำหรือรู้เห็นเป็นใจหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำดังกล่าว ถ้าคำร้องหรือเหตุอันควรสงสัยหรือความปรากฏดังกล่าวมีหลักฐานพอสมควรหรือมีข้อมูลเพียงพอให้ดำเนินการสืบสวน

เมื่อคณะกรรมการ กรรมการ เลขาธิการหรือผู้อำนวยการ แล้วแต่กรณี สั่งรับเรื่องใดไว้ดำเนินการสืบสวนแล้ว ให้มอบหมายคณะกรรมการสืบสวนและไต่สวนคณะใดคณะหนึ่งเป็นเจ้าของสำนวนเพื่อดำเนินการสืบสวนเรื่องนั้นโดยเร็ว

ให้คณะกรรมการสืบสวนและไต่สวนที่ได้รับมอบหมายดำเนินการสืบสวนและสรุปสำนวนให้แล้วเสร็จภายในยี่สิบวันนับแต่วันที่ได้รับเรื่องไว้ดำเนินการ หากไม่แล้วเสร็จให้รายงานพร้อมเหตุผล ความจำเป็นต่อเลขาธิการหรือผู้อำนวยการ แล้วแต่กรณี เพื่อขออนุมัติขยายระยะเวลาทำการสืบสวนออกไปอีกไม่เกินสองครั้ง ครั้งละไม่เกินสิบห้าวัน

ในกรณีที่การดำเนินการสืบสวนตามวรรคสามไม่แล้วเสร็จ ให้เลขาธิการหรือผู้อำนวยการรายงานเหตุผลความจำเป็นเพื่อขออนุมัติขยายระยะเวลาการสืบสวนต่อคณะกรรมการ โดยให้ขอขยายระยะเวลาก่อนสิ้นสุดระยะเวลาการสืบสวนไม่น้อยกว่าสามวัน ในระหว่างที่คณะกรรมการยังไม่ได้อนุมัติขยายระยะเวลาการสืบสวน ให้ดำเนินการสืบสวนต่อไป”

ข้อ 43 กำหนดว่า “ในการสอบและบันทึกถ้อยคำ ผู้ให้ถ้อยคำต้องให้ถ้อยคำด้วยความสมัครใจ และคณะกรรมการสืบสวนและไต่สวนต้องไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นการหลอกลวง บังคับ ขู่เข็ญ หรือให้สัญญาใด ๆ อันเป็นการจูงใจผู้ให้ถ้อยคำเพื่อให้ถ้อยคำอย่างหนึ่งอย่างใด

ก่อนการสอบและบันทึกถ้อยคำ ให้แจ้งผู้ให้ถ้อยคำทราบด้วยว่า คณะกรรมการสืบสวนและไต่สวนมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา และถ้อยคำที่ให้บันทึกนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดี หากให้ถ้อยคำเท็จเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจว่าผู้สมัครผู้ใดกระทำการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งและพรรคการเมืองอาจมีความผิดและต้องได้รับโทษทางอาญา เมื่อบันทึกถ้อยคำเสร็จแล้วให้อ่านให้ผู้ให้ถ้อยคำฟัง หรือให้ผู้ให้ถ้อยคำอ่านเองก็ได้ โดยให้ผู้ให้ถ้อยคำและคณะกรรมการสืบสวนและไต่สวนลงลายมือชื่อกำกับไว้ทุกหน้า”

ข้อ 49 กำหนดว่า “ในกรณีที่สืบสวนแล้วพบว่ามีผู้สมัครเป็นผู้กระทำการ หรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งและพรรคการเมือง หรือจะมีผลให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตหรือเที่ยงธรรม หรือเป็นไปโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ให้คณะกรรมการสืบสวนและไต่สวนเสนอผู้สั่งให้ทำการสืบสวนเพื่อพิจารณาสั่งให้ดำเนินการไต่สวน

เมื่อมีคำสั่งให้ดำเนินการไต่สวนแล้ว ให้คณะกรรมการสืบสวนและไต่สวนดำเนินการไต่สวนต่อไป โดยพยานหลักฐานทั้งปวงในการสืบสวนให้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการไต่สวน”

ข้อ 54 วรรคหนึ่ง กำหนดว่า “เมื่อคณะกรรมการสืบสวนและไต่สวนทำการไต่สวน รวบรวมพยานหลักฐานฝ่ายผู้ร้องหรือจากเหตุอันควรสงสัยหรือความปรากฏแล้ว มีพยานหลักฐานสนับสนุนฟังได้ว่าผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้ถูกร้องหรือผู้ใด กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งและพรรคการเมือง หรือมีพฤติการณ์ที่เชื่อได้ว่าเป็นผู้ก่อให้ผู้อื่นกระทำ สนับสนุน หรือรู้เห็นเป็นใจให้ผู้อื่นกระทำ หรือรู้ว่ามีการกระทำดังกล่าว แต่ไม่ดำเนินการเพื่อระงับการกระทำนั้น หรือได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น ซึ่งจะมีผลให้มีการระงับสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นการชั่วคราว เพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง เพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง เลือกตั้งใหม่ นับคะแนนใหม่ หรือต้องดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด แล้วแต่กรณี ให้แจ้งข้อกล่าวหาแก่บุคคลดังกล่าว ตามแบบ สตว. 6”

ข้อ 57 วรรคหนึ่ง กำหนดว่า “ในการชี้แจงแสดงพยานหลักฐานแก้ข้อกล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหาอาจแก้ข้อกล่าวหาด้วยวาจา หรือโดยทำเป็นหนังสือก็ได้ กรณีผู้ถูกกล่าวหาแก้ข้อกล่าวหาด้วยวาจาให้บันทึกถ้อยคำและลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน และผู้ถูกกล่าวหามีสิทธิที่จะให้ทนายความ หรือบุคคลซึ่งไว้วางใจเข้าร่วมรับฟังการชี้แจงได้จำนวนหนึ่งคน แต่จะต้องมิใช่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องที่ไต่สวน กรณีที่ไม่สามารถนำบุคคลดังกล่าวมาเข้าร่วมรับฟังการชี้แจงไม่อาจนำมาเป็นเหตุขอเลื่อนการชี้แจงได้ และห้ามมิให้บุคคลดังกล่าวซักถาม แนะนำผู้ถูกกล่าวหา หรือตอบคำถามแทนผู้ถูกกล่าวหา หากฝ่าฝืนหรือมีพฤติการณ์อันเป็นการขัดขวาง

หรือมีความประพฤติไม่เหมาะสม คณะกรรมการสืบสวนและไต่สวนจะไม่อนุญาตให้บุคคลนั้นเข้าร่วมรับฟังการชี้แจงก็ได้ โดยให้บันทึกเหตุดังกล่าว รวมไว้ในสำนวนการไต่สวน”

ข้อ 82 กำหนดว่า “เมื่อคณะกรรมการได้รับสำนวนการสืบสวนหรือไต่สวนแล้ว ให้คณะกรรมการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดหรือสั่งการโดยเร็ว”

ข้อ 85 กำหนดว่า “ก่อนประกาศผลการเลือกตั้ง เมื่อมีการสั่งระงับสิทธิสมัครรับเลือกตั้งของผู้สมัครผู้ใดเป็นการชั่วคราว ให้คณะกรรมการยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาเพื่อสั่งเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง หรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของผู้นั้น

เมื่อประกาศผลการเลือกตั้งแล้ว มีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าผู้สมัครหรือผู้ใดกระทำการทุจริตในการเลือกตั้ง หรือการเลือก หรือรู้เห็นกับการกระทำของบุคคลอื่น ให้คณะกรรมการยื่นคำร้องต่อศาลฎีกา เพื่อสั่งเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง หรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของผู้นั้น

ให้นำความในวรรคหนึ่ง และวรรคสองมาใช้บังคับกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นโดยอนุโลม แต่การยื่นคำร้องให้ยื่นต่อศาลอุทธรณ์”

นอกจากนั้น ตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 ให้อำนาจคณะกรรมการการเลือกตั้งในการสืบสวนหรือไต่สวนดังปรากฏในมาตรา 17 วรรคสอง มาตรา 63 มาตรา 69 มาตรา 106 และยังให้อำนาจคณะกรรมการการเลือกตั้งสืบสวนหรือไต่สวนเพื่อหาข้อเท็จจริง โดยพลันตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 มาตรา 113 วรรคสาม โดยเมื่อคณะกรรมการการเลือกตั้งได้รับคำคัดค้านการเลือกตั้ง ให้ดำเนินการสืบสวนหรือไต่สวน เพื่อหาข้อเท็จจริงโดยพลัน และพิจารณาดำเนินการตามหมวดนี้ แล้วแต่กรณีต่อไป ทั้งนี้ การยื่นคำคัดค้าน การเลือกตั้งและการพิจารณาให้เป็นไปตามวิธีการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด ส่วนอำนาจระงับสิทธิสมัครรับเลือกตั้งของผู้สมัครปรากฏตามมาตรา 107

ดังนั้น จากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงเห็นว่ากระบวนการสืบสวนไต่สวนคดีเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งมีลักษณะเป็นระบบไต่สวน

ตามหลักการในระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ที่กำหนดให้ผู้มีอำนาจในสังคม เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ควบคุมกระบวนพิจารณาและแสวงหาข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานต่าง ๆ เพื่อนำมาซึ่งความจริงในการวินิจฉัยชี้ขาดคดี ซึ่งอำนาจดังกล่าวของคณะกรรมการการเลือกตั้งจึงเป็นเพียงอำนาจในการเรียก หรือเชิญให้บุคคลใดมาให้ถ้อยคำเป็นพยานเท่านั้น หากบุคคลนั้นฝ่าฝืนไม่มาให้ถ้อยคำต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งภายในระยะเวลาที่กำหนด ก็มิได้มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษทางอาญาไว้แต่อย่างใด

ส่วนปัญหาเกี่ยวกับการใช้ระบบไต่สวนในการดำเนินคดีเลือกตั้งท้องถิ่นของศาลนั้น จากการศึกษาพบว่า ในทางปฏิบัติศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาค มิได้นำระบบไต่สวนอย่างแท้จริงมาใช้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 226 บัญญัติให้ศาลฎีกาและศาลอุทธรณ์มีอำนาจพิจารณาและวินิจฉัยคดีเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิก

วุฒิสภา และการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นตามลำดับ โดยมิได้บัญญัติให้มีกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาโดยเฉพาะ แต่ให้ศาลฎีกาเป็นผู้ออกระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาในเรื่องวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีเลือกตั้งและพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 มาตรา 8 ก็ได้กำหนดให้การพิจารณาและมีคำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาค ให้เป็นไปตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ซึ่งขณะนี้ศาลฎีกาได้ออกระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาเกี่ยวกับวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งมาเพียง 2 ฉบับ คือ (1) ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2550 และ (2) ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2550 ซึ่งระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาทั้งสองฉบับดังกล่าวกำหนดให้ใช้วิธีพิจารณาคดีเลือกตั้งโดยวิธีการไต่สวนและเปิดเผยต่อหน้าคู่ความ โดยไม่มีข้อยกเว้นให้สามารถไต่สวนพยานหลักฐานลับหลังผู้คัดค้านหรือในลักษณะที่ไม่ต้องให้พยานเผชิญหน้าโดยตรงกับผู้คัดค้าน ซึ่งการที่พยานจะต้องเผชิญหน้ากับผู้คัดค้านโดยตรงทำให้พยานเกิดความหวาดกลัว

ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2550 ข้อ 10 กำหนดว่า การพิจารณาของศาลให้กระทำโดยเปิดเผย โดยไม่มีข้อยกเว้นให้ไต่สวนพยานลับหลังจำเลยหรือในลักษณะที่ไม่ต้องให้พยานเผชิญหน้ากับผู้คัดค้านโดยตรง ดังนั้น จึงทำให้ต้องนำพยานบุคคลที่เคยให้การในชั้นสอบสวนของคณะกรรมการการเลือกตั้งและเคยให้ถ้อยคำไว้ในบันทึกคำพยานล่วงหน้าในชั้นศาลมาเบิกความรับรองบันทึกคำพยานดังกล่าวตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2550 ข้อ 13 ทุกกรณี ซึ่งมักจะทำให้พยานผู้ร้องเกิดความหวาดกลัวต่ออิทธิพลของผู้คัดค้าน ซึ่งเป็นนักการเมืองที่มีอิทธิพลในพื้นที่ ทำให้ไม่กล้าที่จะมาเบิกความในศาลต่อหน้าผู้คัดค้านหรือกลับคำให้การ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ศาลยกคำร้องของคณะกรรมการการเลือกตั้งผู้ร้อง

จะเห็นได้ว่า สาเหตุที่คณะกรรมการการเลือกตั้งจำเป็นต้องประกาศผลการเลือกตั้งไปก่อน เพราะว่า ถูกบังคับด้วยเงื่อนไขตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 85 วรรคท้าย ที่ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งต้องประกาศผลการเลือกตั้งภายใน 60 วัน นับแต่วันเลือกตั้ง ซึ่งกฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศผลการเลือกตั้งเมื่อตรวจสอบเบื้องต้นแล้ว มีเหตุอันควรเชื่อว่าผลการเลือกตั้งเป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม และมีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละเก้าสิบห้าของเขตเลือกตั้งทั้งหมด ซึ่งคณะกรรมการการเลือกตั้งต้องตรวจสอบเบื้องต้นและประกาศผลการเลือกตั้งให้แล้วเสร็จโดยเร็ว แต่ต้องไม่ช้ากว่าหกสิบวันนับแต่วันเลือกตั้ง ทั้งนี้ การประกาศผลดังกล่าวไม่เป็นการตัดหน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้งที่จะ

ดำเนินการสืบสวน ไต่สวน หรือวินิจฉัย กรณีมีเหตุอันควรสงสัยว่ามีการกระทำการทุจริตในการเลือกตั้ง หรือการเลือกตั้งไม่เป็นไปโดยสุจริตหรือเที่ยงธรรม ไม่ว่าจะได้ประกาศผลการเลือกตั้งแล้วหรือไม่ก็ตามต่อไป

นอกจากนี้ ผู้สมัครรับเลือกตั้งยังใช้ช่องว่างของกฎหมายที่กำหนดให้คณะกรรมการการเลือกตั้ง ต้องให้โอกาสผู้ถูกคัดค้าน หรือผู้ถูกกล่าวหา ชี้แจงข้อเท็จจริงและมาให้ถ้อยคำก่อน จึงเกิดการหลีกเลี่ยงไม่ไปให้ถ้อยคำ ทำให้คณะกรรมการการเลือกตั้งจำต้องประกาศผลการเลือกตั้งไปก่อน และเมื่อผู้สมัครรับเลือกตั้ง ที่ถูกกล่าวหาได้เข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น เป็นผู้บริหารท้องถิ่นก็สามารถใช้อำนาจในการว่าจ้าง หรือข่มขู่พยาน ทำให้พยานที่เคยให้การไว้ในชั้นสืบสวนสอบสวนของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ไม่กล้ามาเบิกความในชั้นศาล หรือมักจะเบิกความไม่ตรงกับที่เคยให้การไว้ในชั้นสอบสวน หรือเบิกความกลับคำให้การเดิม ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ศาลยกคำร้องในคดีเลือกตั้ง

จากการศึกษาบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าว ยังพบว่าในการซักถามพยานในคดีเลือกตั้ง ตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิก สภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2550 ข้อ 12 วรรคสี่และวรรคห้า กำหนดว่า ในการไต่สวนพยานไม่ว่าจะเป็นพยานที่ผู้ร้องหรือผู้คัดค้านอ้างหรือที่ศาลเรียกมาเอง ให้ศาลเป็นผู้ซักถามพยานในประเด็นต่าง ๆ ให้ได้ความครบถ้วน เว้นแต่ในกรณีที่ศาลเห็นว่ามีความจำเป็น ก็อาจอนุญาตให้ผู้ร้องหรือผู้คัดค้านซักถามได้ การถามพยานของผู้ร้องหรือผู้คัดค้านจะใช้คำถามนำก็ได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าหลักการดังกล่าวเป็นหลักการในระบบไต่สวนโดยเฉพาะ แต่ในทางปฏิบัติ ศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคส่วนหนึ่งยังคงใช้วิธีการไต่สวนพยานเสมือนหนึ่งเป็นการสืบพยานเช่นเดียวกับระบบกล่าวหา กล่าวคือ ให้ผู้ร้องและผู้คัดค้านเป็นผู้ซักถามพยานเสมือนหนึ่งเป็น การถามค้านและถามติงพยานของคู่ความฝ่ายตรงข้าม

2. ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการอุทธรณ์ฎีกา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 226 วรรคสี่ บัญญัติว่า “เมื่อศาลฎีกามีคำสั่งรับคำร้องไว้พิจารณาแล้ว ถ้าผู้ถูกกล่าวหาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา ให้ผู้นั้นหยุดปฏิบัติหน้าที่จนกว่าศาลฎีกาจะพิพากษาว่าผู้นั้นมิได้กระทำความผิดและเมื่อศาลฎีกามีคำพิพากษาว่าผู้นั้นกระทำความผิด ให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาผู้นั้นสิ้นสุดลงนับแต่วันที่หยุดปฏิบัติหน้าที่” และวรรคหก บัญญัติว่า “ให้นำมาตรานี้ไปใช้บังคับแก่การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นด้วยโดยอนุโลม แต่ให้อำนาจของศาลฎีกาเป็นอำนาจของศาลอุทธรณ์และให้คำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์เป็นที่สุด”

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าคดีที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาหรือการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น เริ่มตั้งแต่กระบวนการยื่นคำร้องไปจนถึงการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดและมีคำสั่งคดีเลือกตั้งโดยกำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจของศาลฎีกา

ศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาค แล้วแต่กรณี และเมื่อศาลฎีกาศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคมีคำสั่งอย่างใดแล้ว คำสั่งนั้นย่อมเป็นที่สุด คู่ความไม่มีสิทธิโต้แย้งหรืออุทธรณ์ฎีกาต่อไปได้ จึงเป็นลักษณะการดำเนินกระบวนพิจารณาและตัดสินคดีเพียงศาลเดียว

หากพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งหรือการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าคำสั่งศาลย่อมไปกระทบต่อสิทธิเลือกตั้ง ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสิทธิดังกล่าวถือว่าเป็นสิทธิพลเมือง ที่บุคคลชอบที่จะใช้สิทธิและเสรีภาพนั้น เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างเจตนารมณ์ของรัฐ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการใช้สิทธิและเสรีภาพเพื่อมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างเจตนารมณ์ในทางการเมือง

ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีกติกาสากลระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) หรือ ICCPR สนธิสัญญานี้ให้คำมั่นสัญญาว่าภาคีจะเคารพสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของบุคคล ซึ่งรวมถึงสิทธิในชีวิต เสรีภาพในศาสนา เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการรวมตัว สิทธิเลือกตั้ง และสิทธิในการได้รับการพิจารณาความอย่างยุติธรรม โดยเฉพาะ ข้อ 14 (5) ของ ICCPR ที่กำหนดว่า “Everyone convicted of a crime shall have the right to his conviction and sentence being reviewed by a higher tribunal according to law” แปลความได้ว่า “ทุกคนที่ต้องรับโทษทางอาญามีสิทธิได้รับการพิจารณาทบทวนคำพิพากษาและการลงโทษโดยองค์กรที่มีอำนาจสูงกว่าอีกครั้งตามกฎหมาย”

ดังนั้น การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 226 วรรคหก บัญญัติให้อำนาจของศาลฎีกาเป็นอำนาจของศาลอุทธรณ์ และให้คำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์เป็นที่สุด จึงไม่เป็นไปตามหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญให้การรับรองไว้ และอาจขัดต่อหลักกติกาสากลระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) หรือ ICCPR ข้อ 14 (5) ที่มุ่งเน้นให้มีการทบทวนหรือตรวจสอบคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลได้

สำหรับหลักการที่สำคัญในการทบทวนคำพิพากษาหรือคำสั่งศาล ประกอบด้วยหลักสิทธิของคู่ความที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยศาลสองชั้น และหลักการให้สิทธิอุทธรณ์ฎีกา โดยหลักหลักสิทธิของคู่ความที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยศาลสองชั้น เป็นหลักการพิจารณาตรวจสอบคำพิพากษาของศาลล่างอย่างศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์โดยศาลสูงสุดหรือศาลฎีกา เพื่อทบทวนและแก้ไขในความผิดพลาดหรือความบกพร่องที่อาจปรากฏในคำพิพากษา ตามความมุ่งหมายที่ว่าคำพิพากษาของศาลจะต้องมีความถูกต้องสมบูรณ์ (Thiwaporn Suchon, 2019, pp. 13-14)

ส่วนหลักการให้สิทธิอุทธรณ์ฎีกานั้น เป็นหลักที่ให้สิทธิแก่คู่ความสามารถโต้เถียงคำพิพากษาของศาลชั้นต้นเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของตนและแก้ไขข้อบกพร่องของศาลนั้น ๆ โดยคู่ความแห่งคดีสามารถใช้สิทธิหรือสละสิทธิในการอุทธรณ์ฎีกาก็ได้ แต่หลักการ

ดังกล่าวนี้ก็มีข้อจำกัดเช่นเดียวกัน เพราะหากทุกคดีมีการแก้ไขได้ก็ย่อมกระทบถึงความเด็ดขาดของคำพิพากษาและความศักดิ์สิทธิ์ของคำพิพากษาตามมา

ดังนั้น จึงต้องมีการสร้างระบบการจำกัดสิทธิในการอุทธรณ์ฎีกาเพื่อเป็นการกลั่นกรองคดีที่จะขึ้นสู่ศาลสูง กล่าวคือ ระบบสิทธิ และระบบอนุญาต ซึ่งในปัจจุบันระบบการจำกัดสิทธิอุทธรณ์ฎีกาที่นานาประเทศนำมาใช้แบ่งออกเป็น 2 ระบบ

(1) ระบบสิทธิ หมายถึง การอุทธรณ์ฎีกาที่เปิดโอกาสให้คู่ความมีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้อย่างกว้างขวาง โดยถือว่าการอุทธรณ์ฎีกาเป็นสิทธิของคู่ความ ส่วนการห้ามอุทธรณ์ฎีกาเป็นข้อยกเว้น ประเทศไทยเลือกใช้ระบบนี้เป็นหลัก

(2) ระบบอนุญาต หมายถึง การอุทธรณ์ฎีกาที่ถือว่าเป็นสิ่งที่กฎหมายห้าม คู่ความจะสามารถอุทธรณ์ฎีกาได้ ก็ต่อเมื่อมีบทบัญญัติของกฎหมายอนุญาตไว้ ประเทศที่ใช้ระบบนี้เป็นหลัก ได้แก่ ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นต้น (Penporn Prajumas, 2010, pp. 12-14)

ทั้งนี้ ผู้เขียนขอยกตัวอย่างคดีเลือกตั้งท้องถิ่น เช่น ในคดีหมายเลขแดงที่ 80/2568 ของศาลอุทธรณ์ภาค 5 ซึ่งในชั้นคณะกรรมการการเลือกตั้งได้เพิกถอนสิทธิการเลือกตั้งของผู้ร้อง ต่อมาผู้ร้องได้ยื่นคำร้องคัดค้านคำสั่งต่อศาล ซึ่งศาลได้วินิจฉัยในประเด็นเรื่องการใช้สิทธิของผู้ร้องต่อศาลว่า คำวินิจฉัยของคณะกรรมการการเลือกตั้งไม่เป็นที่สุด เนื่องจากกระทบต่อสิทธิเลือกตั้งของผู้ร้อง แต่อย่างไรก็ตาม ศาลอุทธรณ์ภาค 5 ก็ได้ยกคำร้องเนื่องจากผู้ร้องเป็นผู้เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิดอาญา จึงเป็นผู้ที่ไม่มีสิทธิที่จะสมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งในส่วนนี้ ผู้เขียนเห็นว่าศาลยุติธรรมได้เข้ามาตรวจสอบคำวินิจฉัยของคณะกรรมการเลือกตั้งตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ แต่คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ภาค 5 ก็เป็นที่สุดเช่นกัน

■ บทสรุป

ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ภายใต้หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย ทำให้การเลือกตั้งจึงยังคงเป็นหัวใจสำคัญของประเทศไทยอยู่ ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยังไม่ได้บัญญัติเปลี่ยนแปลงในตัวสาระสำคัญของอำนาจในการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งและศาลยุติธรรม ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งและให้องค์กรทั้งสองปฏิบัติหน้าที่ต่อไปอย่างต่อเนื่อง

เมื่อการเลือกตั้งยังคงเป็นหัวใจสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะการที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะมีสิทธิมากกว่าผู้อื่นได้จะต้องมาจากกฎหมายอันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปของประชาชนเท่านั้น การที่ผู้ปกครองจะมีอำนาจเหนือผู้ถูกปกครองได้ก็เพราะกฎหมายให้อำนาจไว้ ซึ่งกฎหมายนั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ หมายความว่าตัวแทนของประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้บัญญัติกฎหมายให้อำนาจไว้เท่านั้น และตัวแทนนั่นก็หมายถึง

ผู้แทนที่ได้มาจากการเลือกตั้ง อันถือได้ว่าเป็นหนทางที่สำคัญในการตอบสนองเจตนารมณ์ของคนส่วนใหญ่และหลอมรวมคนในประเทศเอาไว้ด้วยกัน ทั้งยังเป็นการแสดงออกถึงการยอมสละสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติบางส่วนของประชาชน และยอมตนอยู่ภายใต้การปกครองของผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งนั้นด้วย ดังนั้น การเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ ยุติธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรเกิดขึ้นกับการเลือกตั้ง นอกจากจะมาจากจิตสำนึกของผู้สมัครรับเลือกตั้งเองแล้ว ก็จะต้องประกอบไปด้วยการควบคุม ดำเนินการจัดให้มีการเลือกตั้งที่ดีเพื่อให้เกิดความโปร่งใสและเป็นธรรม ควบคู่ไปกับการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีที่มีประสิทธิภาพด้วย

องค์กรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งประกอบด้วย คณะกรรมการการเลือกตั้ง และศาลยุติธรรม โดยแบ่งเขตความรับผิดชอบเป็น 2 ช่วง กล่าวคือ ช่วงก่อนการประกาศผลการเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ส่วนในช่วงหลังประกาศผลการเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของศาลยุติธรรม แบ่งเป็นกรณีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการเลือกสมาชิกวุฒิสภาให้เป็นหน้าที่ของศาลฎีกา กรณีการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นให้เป็นหน้าที่ของศาลอุทธรณ์ ซึ่งแม้จะเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมให้ศาลยุติธรรมเข้ามาช่วยตรวจสอบการใช้อำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้งในชั้นหนึ่ง จากเดิมที่ให้อำนาจแก่คณะกรรมการการเลือกตั้งเพียงองค์กรเดียวเท่านั้น แต่จากการศึกษาก็พบว่ายังมีประเด็นปัญหาหลายประการ แยกพิจารณาได้ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ระบบไต่สวนในการดำเนินคดีเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งและ ศาลยุติธรรม

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ประกอบกับพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 และระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับการเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2550 แล้ว จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญมีเจตนาโดยชัดแจ้งที่จะให้ใช้กระบวนวิธีพิจารณาคดีเลือกตั้งในระบบไต่สวนโดยเฉพาะ และเป็นไปโดยรวดเร็ว หากเปรียบเทียบกับหลักการของระบบไต่สวน ซึ่งมีหลักว่าการดำเนินกระบวนพิจารณาถือเป็นอำนาจหน้าที่หลักของศาล คู่ความทั้งหมดในคดีมีหน้าที่เป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาลในการค้นหาความจริงของคดีและข้อเท็จจริงที่นำไปสู่การพิพากษาของศาลไม่จำกัดแต่เฉพาะที่เสนอโดยคู่ความในคดีเท่านั้น

ดังนั้น ศาลจึงไม่ได้มีบทบาทแต่เพียงรับฟังคำให้การของพยานแต่เพียงอย่างเดียว โดยในระหว่างที่พยานให้การนั้น ศาลยังมีบทบาทในการที่จะซักถามพยานในประเด็นต่าง ๆ ที่เห็นว่าสามารถช่วยให้ได้รับทราบข้อเท็จจริงที่จำเป็นโดยครบถ้วน หรือซักถามพยานตามที่คู่ความได้เสนอแนะ การซักถามพยานจึงเป็นอำนาจหน้าที่เด็ดขาดของศาลแต่ผู้เดียว ซึ่งในระบบไต่สวน บังคับให้ศาลจะต้องเป็นผู้มีหน้าที่หลักในการแสวงหาข้อเท็จจริงโดยตรง

ไม่จำกัดเฉพาะพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอ และคู่ความมีฐานะเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาลในการค้นหาความจริงของคดีเท่านั้น โดยศาลต้องกำหนดประเด็นข้อพิพาท ทำการไต่สวนและถามพยานเอง ศาลจึงมีบทบาทสูงมากและไม่อาจใช้หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยมายกฟ้องได้ เนื่องจากศาลเป็นผู้ค้นหาข้อเท็จจริงด้วยตัวเอง

2. ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการอุทธรณ์ฎีกา

คดีที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง หรือการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น เริ่มตั้งแต่กระบวนการยื่นคำร้องไปจนถึงการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดและมีคำสั่งคดีเลือกตั้งโดยศาล กำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจของศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคแล้วแต่กรณี และเมื่อศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคมีคำสั่งอย่างใดแล้ว คำสั่งนั้นย่อมเป็นที่สุด คู่ความไม่มีสิทธิโต้แย้งหรืออุทธรณ์ฎีกาต่อไปได้ จึงเป็นลักษณะการดำเนินกระบวนพิจารณาและตัดสินคดีเพียงศาลเดียว

หากพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งหรือการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าคำสั่งศาลย่อมไปกระทบต่อสิทธิเลือกตั้งซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสิทธิดังกล่าวถือว่าเป็นสิทธิพลเมืองที่บุคคลชอบที่จะใช้สิทธิและเสรีภาพนั้น เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างเจตนารมณ์ของรัฐหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การใช้สิทธิและเสรีภาพเพื่อมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างเจตนารมณ์ในทางการเมือง

ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีกติกาสากลระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) หรือ ICCPR สนธิสัญญานี้ให้คำมั่นสัญญาว่าภาคีจะเคารพสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของบุคคล ซึ่งรวมถึงสิทธิในชีวิต เสรีภาพในศาสนา เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการรวมตัว สิทธิเลือกตั้ง และสิทธิในการได้รับการพิจารณาความอย่างยุติธรรม โดยเฉพาะ ข้อ 14 (5) ของ ICCPR ที่กำหนดว่า “Everyone convicted of a crime shall have the right to his conviction and sentence being reviewed by a higher tribunal according to law” แปลความได้ว่า “ทุกคนที่ต้องรับโทษทางอาญามีสิทธิได้รับการพิจารณาทบทวนคำพิพากษาและการลงโทษโดยองค์กรวินิจฉัยที่มีอำนาจสูงกว่าอีกครั้งตามกฎหมาย”

ดังนั้น การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 226 วรรคหก บัญญัติให้คำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์เป็นที่สุด จึงไม่เป็นไปตามหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญให้การรับรองไว้ และอาจขัดต่อหลักกติกาสากลระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) หรือ ICCPR ข้อ 14 (5) ที่มุ่งเน้นให้มีการทบทวนหรือตรวจสอบคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลโดยองค์กรวินิจฉัยที่มีอำนาจสูงกว่า

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษา เห็นว่าควรมีการกำหนดแนวทางในการแก้ไขกฎหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย ดังนี้

1. หากเปรียบเทียบกับกระบวนการไต่สวนข้อเท็จจริงของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือ (ป.ป.ช.) ซึ่งเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับคณะกรรมการการเลือกตั้งและใช้วิธีพิจารณาคดีในระบบไต่สวนเหมือนกันแล้ว จะเห็นได้ว่าตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ พ.ศ. 2561 มาตรา 34 (1) ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจเรียกให้ข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น มาให้ถ้อยคำหรือส่งมอบเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องมา เพื่อประโยชน์ในการไต่สวน และหากบุคคลดังกล่าวฝ่าฝืนก็มีบทกำหนดโทษไว้ในมาตรา 178 ซึ่งมีสภาพบังคับเช่นเดียวกับหมายเรียกของศาล ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการแสวงหาพยานหลักฐานที่สำคัญ จำเป็นและมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างหนึ่ง อันจะทำให้กระบวนการไต่สวนรวบรวมพยานหลักฐานได้ข้อมูลที่ครบถ้วนถูกต้องและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ประกอบกับพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 ได้กำหนดให้คำสั่งเรียกพยานหลักฐานต่าง ๆ ของคณะกรรมการการเลือกตั้งมีสภาพบังคับเช่นเดียวกับหมายเรียกพยานหลักฐานในคดีอาญาของศาล กล่าวคือ หากมีผู้ฝ่าฝืนไม่มาให้ถ้อยคำหรือส่งมอบเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ย่อมเป็นความผิดและกำหนดบทลงโทษทางอาญาไว้อย่างชัดแจ้ง เช่นเดียวกับอำนาจของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ก็น่าจะทำให้การแสวงหาพยานหลักฐานในคดีเลือกตั้งมีประสิทธิภาพมากขึ้น และยังจะส่งผลให้การวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งถูกต้อง ครบถ้วนและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้นด้วย และการที่กฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการการเลือกตั้งสามารถใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวางในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้ง โดยเพียงแค่เห็นว่า “มีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่า...” หรือ “มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่า...” อาจทำให้การวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งไม่เป็นที่น่าเชื่อถือ และอาจสุ่มเสี่ยงต่อการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งจะใช้ความรู้สึกส่วนตัวหรือใช้ดุลพินิจตามอำเภอใจในการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้ง ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็อาจจะส่งผลให้การพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งขัดกับหลักนิติธรรมและมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม หากจะนำหลักการรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลมกับคดีเลือกตั้งก็น่าจะทำได้ เนื่องจากการกระทำความผิดกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งจะเป็นความผิดที่มีโทษทางอาญาอยู่ด้วย แต่ควรยกเว้นหลักการพิสูจน์จนสิ้นความสงสัยตามสมควร (Beyond a Reasonable Doubt) ที่ต้องรับฟังพยานหลักฐานจนปราศจากความสงสัย

เนื่องจากคดีเลือกตั้งควรคงหลักการที่ว่า “มีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่า...” ไว้ต่อไป เพียงแต่จะต้องมีหลักเกณฑ์ในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานและการรับฟังพยานหลักฐานไว้โดยชัดแจ้ง ก่อนที่จะนำไปสู่การวินิจฉัยชี้ขาดว่า “คดีมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่า...” แล้วหรือไม่ ดังนั้น หากได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานและรับฟังพยานหลักฐานในคดีเลือกตั้งไว้โดยเฉพาะแล้ว น่าจะทำให้การวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งมีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น

2. กรณีที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งบัญญัติให้การพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งในส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือการได้มาซึ่งวุฒิสภาอยู่ในความรับผิดชอบของศาลฎีกา ส่วนสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นให้อยู่ในความรับผิดชอบของศาลอุทธรณ์ และบัญญัติให้คำสั่งศาลอุทธรณ์เป็นที่สุด โดยวิธีพิจารณาให้ใช้ระบบไต่สวนนั้น เห็นว่าควรแก้ไขให้มีการจัดตั้งศาลที่มีอำนาจพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีเลือกตั้งโดยเฉพาะ และใช้กระบวนวิธีพิจารณาในระบบไต่สวนเช่นเดิม แต่ให้มีศาลชั้นต้นและศาลสูงดังเช่นระบบการพิจารณาคดีของศาลปกครอง หรือกำหนดให้พิจารณาในศาลยุติธรรมเช่นเดิม แต่ให้เริ่มต้นฟ้องเป็นคดีที่ศาลอุทธรณ์และคู่ความสามารถโต้แย้งปัญหาข้อเท็จจริงหรือปัญหาข้อกฎหมายในศาลฎีกาได้

บรรณานุกรม

Manwipa Inthaphat. (2008). *Political movements and election behavior of senators (research report).* Charoen Sanitwong Printing.

Natha Duangwichai. (2008). *Table of differences between the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2540 and B.E. 2550, with brief reasons*. Office of the Secretariat of the House of Representatives.

Penporn Prajumas. (2010). *The impact of the order not to accept the case for consideration and judgment according to the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2550, Section 219, Paragraph Two, on the exercise of the right to appeal in civil cases* Master’s thesis]. Dhurakij Bundit University.

Thiwaporn Suchon. (2010). *The power of the court of justice in limiting the right to appeal to the Supreme Court: A study of the Supreme Court’s regulations on not accepting cases in which the law or facts to be appealed or appealed to are not essential to the consideration of the judgment, B.E. 2008* [Master’s thesis, Dhurakij Bundit Universiy] Digital Research Information Center. https://dric.nrct.go.th/index.php?/Search/SearchDerail/256999

การรับฟังพยานหลักฐานจากการใช้อากาศยานไร้คนขับในงานสอบสวนของสถานีตำรวจ*

The admissibility of evidence gathered from Unmanned Aerial Vehicles in police investigation

*เนติ ศรีสกุล***
Neti Srisakul
*ณัฐวุฒิ ผิวบัวคำ****
Nattawut Pewbuacom

บทคัดย่อ

พนักงานสอบสวนมีอำนาจตรวจที่ทางอันสามารถอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ ทำภาพถ่ายแผนที่เกิดเหตุ ซึ่งน่าจะกระทำให้คดีแจ่มกระจ่างขึ้น แต่ภาพถ่ายนั้นไม่สามารถทำให้ศาลเข้าใจได้ว่าถ่ายในระยะใด จากทิศทางใดไปยังทิศทางใด ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุพยานแต่ละชิ้นในสถานที่เกิดเหตุเป็นอย่างไร การศึกษาวิจัย การรับฟังพยานหลักฐานจากการใช้อากาศยานไร้คนขับในงานสอบสวนของสถานีตำรวจในครั้งนี้ ได้ศึกษาปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาจากการนำอากาศยานไร้คนขับมาประยุกต์ใช้ในงานสอบสวนของสถานีตำรวจในประเทศไทย และเสนอแนะแนวทางการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในงานสอบสวนของสถานีตำรวจเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่รับฟังได้ และมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์ โดยใช้วิธีการวิจัยและพัฒนา คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจงทั้งหมด 10 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญเรื่องเทคโนโลยี

---

* *เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและนวัตกรรมโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ทุนอุดหนุนวิจัยและนวัตกรรมสำหรับอาจารย์ใหม่ พ.ศ. 2567*
This is part of the Royal Police Cadet Academy Research and Innovation Project, Research and Innovation Grant for New Teachers 2024
** *พันตำรวจโท อาจารย์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ*
Pol.Lt.Col.Lecturer Royal Police Cadet Academy
*** *พันตำรวจโท อาจารย์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ*
Pol.Lt.Col.Lecturer Royal Police Cadet Academy
Received: *17 March 2025* ***Revised:*** *9 July 2025* ***Accepted:*** *9 September 2025*

อากาศยานไร้คนขับ, บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ ผู้พิพากษา พนักงานอัยการ และอาจารย์ด้านกฎหมาย, เจ้าพนักงานผู้ทำหน้าที่สอบสวน และรวบรวมพยานหลักฐาน ได้แก่ พนักงานสอบสวนสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ, เจ้าหน้าที่กรมสอบสวนคดีพิเศษ และเจ้าหน้าที่พิสูจน์หลักฐาน ผลการวิจัยพบว่า พนักงานสอบสวนในสถานีตำรวจควรใช้ประโยชน์จากโดรนในการบินขึ้นไปถ่ายภาพที่เกิดเหตุในมุมสูง เพื่อให้เห็นสภาพที่เกิดเหตุในภาพรวม ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุพยานแต่ละชิ้นในสถานที่เกิดเหตุ ควบคู่ไปกับการถ่ายภาพวัตถุพยานต่าง ๆ ในภาคพื้นดิน เพื่อนำมาใช้เป็นภาพถ่ายประกอบสำนวนการสอบสวน และช่วยให้การทำแผนที่เกิดเหตุเป็นไปได้อย่างง่ายดาย แม่นยำ และมีความน่าเชื่อถือ โดยภาพถ่ายสถานที่เกิดเหตุในคดีอาญาที่ถ่ายจากโดรนถ้าได้กระทำถูกต้องตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องแล้ว เป็นพยานหลักฐานประเภทพยานวัตถุที่รับฟังได้ และถ้ามีความชัดเจนมากเพียงพอ สามารถชี้ให้เห็นว่ามีข้อเท็จจริงอันเกี่ยวข้องกับคดีเกิดขึ้นจริง จะเป็นพยานหลักฐานที่มีคุณค่าในเชิงพิสูจน์ มีข้อเสนอแนะ คือ สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรออกระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับ เพื่อให้พนักงานสอบสวนในสังกัดใช้เป็นแนวปฏิบัติเดียวกัน เพื่อความเป็นมืออาชีพ คุ้มครองการปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริตของพนักงานสอบสวน และความน่าเชื่อถือศรัทธาในสายตาของประชาชน

คำสำคัญ: พนักงานสอบสวน, อากาศยานไร้คนขับ, โดรน, พยานหลักฐานที่รับฟังได้, พยานหลักฐานที่มีคุณค่าในเชิงพิสูจน์

Abstract

The investigating officers have the authority to inspect locations that may serve as evidence, take photographs, and prepare crime-scene maps to clarify a case. However, photographs alone cannot show the distance or directions from which they were taken, nor the relationships among individual pieces of physical evidence at the scene.

This study examines legal problems and obstacles concerning the admissibility of evidence obtained through the application of unmanned aerial vehicles (UAVs) in police investigations in Thailand and proposes guidelines for their use to obtain admissible evidence with probative value. A research and development approach was employed. Purposive sampling identified ten participants: experts in drone technology; legal professionals such as judges, prosecutors, and law professors; and officials responsible for investigation and evidence collection, including investigating officers of the Royal Thai Police, officers of the Department of Special Investigation, and forensic officers.

The findings indicate that investigators at police stations should use drones to obtain aerial images of crime scenes to present an overall view and the relationships among physical evidence items, alongside

ground-level photography of the exhibits, for inclusion in the investigation report. Drones facilitate the preparation of crime scene maps with greater ease, accuracy, and credibility. When taken in compliance with relevant laws, drone images of crime scenes can be considered as admissible physical evidence. If the images are sufficiently clear to demonstrate facts relevant to the case, they will possess probative value.

Based on these findings, it is recommended that the Royal Thai Police should issue regulations governing the use of UAV technology so that investigators adopt standard procedures, thereby enhancing professionalism, protecting operational integrity, and strengthening public trust and confidence.

Keyword: Investigating Officers, Unmanned Aerial Vehicles, Drones, Admissible Evidence, Probative Evidence.

บทนำ

ในยุคที่เทคโนโลยีมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วนั้น การนำเทคโนโลยีทันสมัยมาใช้ในขั้นตอนการตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความแม่นยำ ลดข้อผิดพลาด และทำให้การตรวจสถานที่เกิดเหตุรวดเร็วขึ้น เทคโนโลยีที่มีอยู่ในปัจจุบัน (Lay, 1999) ยกตัวอย่างเช่น อากาศยานไร้คนขับ (UAV – Unmanned Aerial Vehicle) หรือโดรน (Drone Technology) ไลดาร์ (Light Detection and Ranging) ปัญญาประดิษฐ์ กล้องสามมิติ เป็นต้น ช่วยให้พนักงานสอบสวนสามารถเก็บข้อมูลได้อย่างละเอียดและครบถ้วน ลดความคลาดเคลื่อนที่อาจเกิดจากการเก็บหลักฐานด้วยวิธีแบบดั้งเดิม สามารถวิเคราะห์ และสร้างแบบจำลองของสถานที่เกิดเหตุได้แม่นยำ ลดระยะเวลาการปิดกั้นสถานที่เกิดเหตุซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตตามปกติของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และเพิ่มความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ยกตัวอย่างกรณีเกิดอุบัติเหตุทางการจราจร การตรวจสถานที่เกิดเหตุโดยใช้โดรนถ่ายภาพทำให้รถสามารถกลับมาสัญจรตามปกติได้โดยเร็ว และลดความเสี่ยงในการเกิดอันตรายต่อพนักงานสอบสวน และเจ้าหน้าที่จากการเดินเข้าไปถ่ายภาพในที่เกิดเหตุที่การจราจรยังคงดำเนินอยู่ หรือในกรณีที่สถานที่เกิดเหตุมีความอันตรายสูง เช่น ที่เกิดเหตุที่มีอาคารถล่ม เกิดเพลิงไหม้ พื้นที่ที่มีสารเคมีรั่วไหล พื้นที่ที่อาจมีผู้ก่อเหตุหลบซ่อนอยู่ การใช้โดรนเข้าไปตรวจสอบช่วยทำให้เจ้าหน้าที่มีความปลอดภัยมากกว่า

อากาศยานไร้คนขับหรือโดรน หมายถึง อากาศยานที่มีความสามารถในการบินได้อย่างอัตโนมัติโดยที่ไม่มีนักบินประจำการอยู่ในอากาศยาน มีโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่สามารถคำนวณและกำหนดแนวบินได้ตามรูปแบบแผนการบินที่วางไว้ มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดรนเริ่มต้นจากการพัฒนาในเชิงการทหารช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2

ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศภาคพื้นยุโรปเริ่มพัฒนาอากาศยานไร้คนขับเพื่อใช้ในภารกิจลาดตระเวนและโจมตี โดรนยุคบุกเบิกมีขนาดใหญ่ ควบคุมด้วยสัญญาณวิทยุและมีประสิทธิภาพในการทำงานที่จำกัด ต่อมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 มีการพัฒนาโดรนขนาดเล็กและมีราคาถูกลง ได้มีการนำโดรนไปใช้ในอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น ในอุตสาหกรรมการเกษตร โดยใช้พ่นสารเคมี ตรวจสภาพพืชผล การถ่ายภาพและวิดีโอ ในกิจการโลจิสติกส์มีการทดลองใช้โดรนส่งพัสดุ ในกิจการบรรเทาสาธารณภัย ใช้ค้นหาบุคคล ผู้รอดชีวิต และสำรวจพื้นที่ภัยพิบัติ เป็นต้น (Mills, 2019)

เทคโนโลยีโดรนได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันเทคโนโลยีโดรนมีจุดเด่น คือ ระบบปัญญาประดิษฐ์และการบินอัตโนมัติ โดรนสามารถบินเองได้โดยไม่ต้องใช้มนุษย์ควบคุม มีเซนเซอร์และ LiDAR ใช้ตรวจจับสภาพแวดล้อมแบบ 3 มิติ แบตเตอรี่และระยะเวลาบินที่ยาวนานขึ้น ระยะการบินไกลขึ้นเนื่องจากสามารถใช้สัญญาณโทรศัพท์ที่มีสัญญาณครอบคลุม (5G) สามารถควบคุมและส่งข้อมูลได้แบบเรียลไทม์ ในอนาคตเทคโนโลยีโดรนจะพัฒนาถึงขั้นใช้โดรนในการขนส่งผู้โดยสาร หรือแท็กซี่โดรน การใช้โดรนในภารกิจทางการแพทย์ เช่น ส่งยา เวชภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นต้น และโดรนที่ทำงานเป็นระบบ หรือระบบโดรนฝูง (Swarm Drone) สามารถทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มได้ (Bahabry et al., 2019)

ปัจจุบันหน่วยงานตำรวจในหลายประเทศนำโดรนมาใช้ในการทำแผนที่ทางอากาศ (Andriolo et al., 2021) และการตรวจสถานที่เกิดเหตุ เช่น อุบัติเหตุทางถนน คดีอาชญากรรมพื้นฐาน เหตุเพลิงไหม้หรือภัยพิบัติ โดรนมีข้อได้เปรียบคือสามารถขึ้นไปยังที่สูงได้โดยง่าย ประโยชน์ของการอยู่ในที่สูงของโดรนสามารถมองเห็นพยานหลักฐานที่เข้าถึงได้ยากเมื่อมองในระดับสายตามนุษย์ที่ยืนอยู่ในระดับพื้นดิน สามารถใช้โดรนติดตั้งกล้องความละเอียดสูงแทนการเดินเข้าไปเก็บภาพด้วยมือ เจ้าหน้าที่ไม่ต้องเสี่ยงเข้าไปในจุดเกิดเหตุโดยไม่จำเป็น ช่วยรักษาสภาพของพยานหลักฐานมิให้ได้รับการปนเปื้อนจากการตรวจสถานที่เกิดเหตุ นอกจากนี้ ยังสามารถบันทึกภาพและวิดีโอแบบสามมิติ โดยใช้เทคโนโลยี LiDAR และทำแผนที่โดยปัญญาประดิษฐ์ (AI Mapping) ช่วยให้พนักงานสอบสวนเห็นสภาพสถานที่เกิดเหตุได้อย่างครบถ้วน สามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ได้แม่นยำขึ้น กรณีสถานที่เกิดเหตุเป็นพื้นที่อันตรายใช้ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยง เช่น อาคารถล่ม พื้นที่มีสารเคมีอันตราย หรือจุดที่เข้าถึงยาก เป็นต้น เทคโนโลยีโดรนช่วยลดความเสี่ยงของเจ้าหน้าที่ที่ต้องเข้าไปในพื้นที่เสี่ยง หรือกรณีที่สถานที่เกิดเหตุอยู่ในพื้นที่ห่างไกล โดรนสามารถเข้าถึงสถานที่เกิดเหตุได้เร็วกว่าตัวพนักงานเจ้าหน้าที่

อย่างไรก็ดี เนื่องจากพยานหลักฐานที่จะนำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมนั้นจะต้องเป็นไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวโดยสรุปคือ ต้องเป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมาย ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย และมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์ เจ้าหน้าที่จะต้องพิจารณาในประเด็นดังกล่าวอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจใช้โดรนในการช่วยเก็บพยานหลักฐาน เพราะถ้าเกิดปัญหาเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของหลักฐาน หลักฐานที่ได้จากโดรนอาจถูกโต้แย้งว่าเป็นหลักฐานที่ถูก

ดัดแปลง หรือไม่สามารถพิสูจน์ความถูกต้องแท้จริงได้ ซึ่งอาจส่งผลเสียร้ายแรงถึงขั้นศาลไม่รับฟังพยานหลักฐานที่จัดเก็บจากโดรนเลยทีเดียว

นอกจากนี้ ในบางประเทศยังพบปัญหาประเด็นข้อกฎหมายเกี่ยวกับการใช้โดรนในพื้นที่บางแห่ง เช่น พื้นที่ส่วนบุคคล หรือในเขตพื้นที่หวงห้าม ถ้าใช้โดรนใช้โดยไม่ได้รับอนุญาต ข้อมูลที่จัดเก็บได้อาจถึงขั้นเป็นหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ศาลอาจไม่รับฟังพยานหลักฐานเช่นว่านั้น หรือปัญหาเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล (Privacy Violation) ถ้าโดรนได้บันทึกภาพหรือข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือสิ่งของเกี่ยวกับคดีนั้น ๆ อาจเกิดปัญหาการฟ้องร้องกันได้ การใช้โดรนจึงต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายอันเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล หรือประเด็นปัญหาเกี่ยวกับหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ (Digital Evidence) ไฟล์ภาพถ่ายหรือวีดิทัศน์อาจถูกโต้แย้งว่าสามารถตัดต่อหรือแก้ไขได้ จำเป็นต้องมีมาตรฐานการพิสูจน์หลักฐานดิจิทัล (Digital Forensics Standards) เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล ข้อมูลจากโดรนอาจถูกดัดแปลงหรือปลอมแปลงได้หากไม่มีการรักษาความปลอดภัยที่ดีพอ จึงต้องมีการเข้ารหัสและจัดเก็บข้อมูลอย่างปลอดภัยเพื่อป้องกันข้อมูลมิให้ถูกแก้ไขดัดแปลง

ประเด็นปัญหาด้านเทคนิคก็เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องนำมาพิจารณาด้วย ปัจจัยภายนอกหลายประการอาจทำให้ข้อมูลที่ได้จากโดรนผิดพลาดหรือไม่มีคุณภาพเพียงพอ เช่น คุณภาพของกล้องหรือเซนเซอร์ที่ใช้ สภาพอากาศขณะทำการบินที่ไม่ปกติ เช่น มีลมแรง มีหมอก พื้นที่แสงน้อย เป็นต้น หรือเกี่ยวกับมุมมองของโดรนที่อาจทำให้เกิดการตีความหลักฐานคลาดเคลื่อน

สำหรับแนวทางการได้มาซึ่งหลักฐานจากโดรนเพื่อให้เป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้และมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์ ยกตัวอย่างเช่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายและระเบียบการใช้โดรนที่ชัดเจน และประกาศให้สาธารณชนทราบโดยทั่วกัน ในการใช้งานโดรนทุกครั้ง เจ้าหน้าที่ผู้ใช้จะต้องตรวจสอบให้แน่ใจว่าไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลหรือหรือละเมิดกฎหมาย ต้องปฏิบัติตามกฎหมายการบินและการใช้โดรน เช่น ใกล้สนามบิน หรือพื้นที่หวงห้าม หรือเงื่อนไขด้านสภาพอากาศ เป็นต้น อุปกรณ์ทุกชิ้นตลอดจนซอฟท์แวร์ที่ใช้จะต้องได้รับการรับรองมาตรฐาน นอกจากนี้ จะต้องอบรมพนักงานสอบสวนให้สามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างถูกต้อง หน่วยงานต้นสังกัดควรจัดการฝึกอบรมเกี่ยวกับการใช้โดรนในการตรวจสถานที่เกิดเหตุ การบินในภาวะอากาศแปรปรวน เช่น ฝนตกหนัก หรือพายุ เป็นต้น ตลอดจนวิธีการเก็บรักษาหลักฐานให้เป็นไปตามมาตรฐาน

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันยังไม่มีการนำโดรนมาใช้ในการสอบสวนในประเทศไทยอย่างแพร่หลาย ดังเช่นในต่างประเทศ แต่แนวคิดนำเทคโนโลยีโดรนมาใช้ประโยชน์ในการสอบสวนของพนักงานสอบสวนเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะอุปกรณ์เหล่านี้มีราคาถูกกว่าแต่ก่อนมาก ทั้งมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น สามารถใช้งานได้ยาวนานขึ้น ถ่ายภาพได้คมชัดขึ้น มีความแข็งแรงคงทนมากยิ่งขึ้น สามารถควบคุมได้จากระยะไกลมากขึ้น เป็นต้น ถ้าสามารถ

นำมาประยุกต์ใช้งานอย่างเหมาะสม เชื่อว่าจะเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยพัฒนาศักยภาพการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน ให้ได้มาซึ่งพยานที่รับฟังได้และมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์

ผู้วิจัยได้เล็งเห็นประโยชน์และข้อดีในการนำอากาศยานไร้คนขับหรือโดรน มาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับงานสอบสวนของสถานีตำรวจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานสอบสวน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาองค์ความรู้ในการประยุกต์ใช้อากาศยานไร้คนขับในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานสอบสวนของสถานีตำรวจ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องข้อจำกัดในทางกฎหมายเกี่ยวกับการใช้โดรนเพื่อการสอบสวน การรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาจากการใช้โดรน ว่าเป็นพยานหลักฐานในรูปแบบใด ว่าสามารถรับฟังได้หรือไม่ รับฟังได้มากน้อยเพียงใด มีข้อจำกัดอย่างไร มีความน่าเชื่อถือในเชิงพิสูจน์มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ ข้อมูลที่เก็บได้จากโดรนนั้นจะต้องมีห่วงโซ่การครอบครองพยานหลักฐาน (Chain of Custody) อย่างไร เพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้อากาศยานไร้คนขับในงานสอบสวนของสถานีตำรวจต่อไป

▣ วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาจากการนำอากาศยานไร้คนขับมาประยุกต์ใช้ในงานสอบสวนของสถานีตำรวจในประเทศไทย

2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในงานสอบสวนของสถานีตำรวจเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่รับฟังได้ และมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์

▣ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของการสอบสวน และพยานหลักฐานในคดีอาญา

การสอบสวน คือ การรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิด เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงในเรื่องที่กล่าวหาว่าได้กระทำผิดอาญา ผู้ใดเป็นผู้กระทำความผิด กระทำความผิดอย่างไร ตลอดจนกระบวนการต่าง ๆ ในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ รวมถึงการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา พนักงานสอบสวนมีอำนาจตรวจสิ่งของหรือที่ทางอันสามารถอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ ทำภาพถ่ายและแผนที่เพื่อให้ข้อเท็จจริงในคดีแจ่มกระจ่าง

พยานหลักฐานในคดีอาญา หมายถึง พยานบุคคล พยานวัตถุ หรือพยานเอกสาร ตลอดจนหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นเครื่องพิสูจน์การกระทำความผิดได้ สำหรับภาพถ่ายในคดีอาญา ยกตัวอย่างเช่น ภาพถ่ายที่เกิดเหตุ ภาพถ่ายของกลาง ภาพถ่ายผู้ต้องหา ฯลฯ นับว่าเป็นพยานวัตถุ เพราะเป็นวัตถุประเภทกระดาษที่พนักงานสอบสวนจัดทำขึ้นเพื่อเป็นหลักฐานว่าขณะที่พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนอยู่นั้น วัตถุ สถานที่ สิ่งของต่าง ๆ นั้นมีสภาพ ลักษณะอย่างไร ดังนี้ ภาพถ่ายที่ได้จากการถ่ายภาพโดยอากาศยานไร้คนขับจึงนับว่าเป็นพยานวัตถุ

พยานหลักฐานที่รับฟังได้ หมายถึง พยานหลักฐานที่ไม่ได้เกิดจากการจูงใจ มีคำมั่นสัญญา ขู่เข็ญ หลอกลวง หรือมีที่มาโดยมิชอบประการอื่น

และพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบแต่ได้มาเนื่องจากการกระทำโดยมิชอบ เว้นแต่การรับฟังพยานหลักฐานนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการอำนวยความยุติธรรมมากกว่าผลเสียอันเกิดจากผลกระทบต่อมาตรฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาหรือสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน

พยานหลักฐานที่มีคุณค่าในการพิสูจน์ หมายถึง พยานหลักฐานที่พิสูจน์ว่าจำเลยน่าจะได้กระทำความผิด ซึ่งให้มีน้ำหนักมั่นคง ชัดแจ้ง น่าเชื่อถือ และปราศจากข้อสงสัย

ถ้าพนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานที่กฎหมายห้ามมิให้รับฟัง หรือพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยมิชอบ ศาลจะใช้พยานหลักฐานดังกล่าวพิสูจน์ความผิดของจำเลยไม่ได้ กรณีพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย โดยหลักแล้วห้ามศาลรับฟังพยานหลักฐาน เว้นแต่จะเข้าเงื่อนไขตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น

นอกจากคำนึงถึงการรับฟังได้ของพยานหลักฐานแล้ว พนักงานสอบสวนจะต้องคำนึงถึงคุณค่าของพยานหลักฐานด้วย กล่าวคือ พยานหลักฐานชิ้นนั้นจะต้องสามารถทำให้ศาลเชื่อได้ว่ามีข้อเท็จจริงหนึ่ง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นแห่งคดีเกิดขึ้น ดังนี้ กรณีการใช้อากาศยานไร้คนขับในการตรวจสถานที่เกิดเหตุหรือจัดเก็บพยานหลักฐาน จึงมีประเด็นว่ากฎหมายอนุญาตให้กระทำได้หรือไม่ ถ้าสามารถกระทำได้ ศาลสามารถรับฟังภาพถ่ายที่เกิดเหตุหรือพยานหลักฐานที่จัดเก็บโดยอากาศยานไร้คนขับได้หรือไม่ และมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์มากน้อยเพียงใด

การใช้โดรนจัดเก็บพยานหลักฐาน

Isarapand Bunphoei (2019) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การนำโดรนมาใช้ในงานสืบสวนของสถานีตำรวจ โดยเสนอรูปและคุณสมบัติของโดรนในงานสืบสวน ผู้วิจัยเสนอแนะว่า โดรนที่ใช้ในงานสืบสวนควรมีความสามารถถ่ายภาพและวีดิโอจากมุมสูงเหนือระดับสายตา ความสามารถในการดูภาพแบบปัจจุบันขณะใช้จอภาพหรือแว่นตาแบบ First Person View นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้เสนอว่า โดรนที่จะใช้ในงานตำรวจจะต้องมีประสิทธิภาพสูง โดรนควรสามารถขึ้นลงได้ในพื้นที่จำกัด มีแบตเตอรี่ขนาดใหญ่ ปล่อยกระแสไฟฟ้าได้มากและเป็นเวลานาน มีความทนนาน มีระบบตรวจสอบระดับแบตเตอรี่และสามารถเดินทางไปกลับได้เอง รวมถึงสามารถบินหลบเลี่ยงสิ่งกีดขวาง นอกจากนี้ กล้องติดโดรนต้องมีสมรรถนะสูง สามารถบันทึกภาพได้ชัดเจนจากระยะไกล

Natthaphon Ditsayatham (2019) ศึกษาพบว่า สามารถประยุกต์ใช้โดรนโดยการนำกล้องถ่ายภาพแบบหลายช่วงคลื่นและกล้องถ่ายภาพความร้อน ติดตั้งไว้กับอากาศยานไร้คนขับขนาดเล็ก เพื่อทำแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศจำแนกพืชพรรณที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ รวมถึงศึกษาพฤติกรรมของสัตว์ป่าและพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด กรณีลักลอบล่าสัตว์ป่าหรือตัดไม้ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ในเวลากลางคืน โดยข้อมูลดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานทางด้านนิติวิทยาศาสตร์ที่สามารถนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานได้

Rattaphon Prommat and Chakaphong Chaiwong (2021) ศึกษาพบว่า การใช้อากาศยานไร้คนขับถ่ายภาพมุมสูงเพื่อจัดทำแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศนั้นมีต้นทุนต่ำ หากแต่มีประสิทธิภาพสูง เหมาะสำหรับการวางแผนและบริหารจัดการพื้นที่ทางเกษตรและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน อีกทั้งยังนำภาพถ่ายมาใช้ประโยชน์ในด้านสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

Supitchan Thammawataseree (2020) ศึกษาพบว่า อากาศยานไร้คนขับสามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติภารกิจช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติได้ เพราะมีคุณลักษณะเด่น คือ Dull, Dirty และ Dangerous ตลอดจนการได้ภาพมุมสูงที่เป็น Real Time Digital Format ทำให้เห็นภาพในมุมกว้างของสถานการณ์ในพื้นที่ประสบภัย พร้อมทั้งสามารถส่งข้อมูลให้ผู้เกี่ยวข้องผ่านระบบเครือข่ายได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ อากาศยานไร้คนขับขนาดเล็กแบบขึ้นลงในแนวดิ่ง (VTOL) มีความคล่องตัวสูง สามารถนำติดไปกับทีมค้นหาและกู้ภัยได้โดยสะดวก

Wirul Yosmeeboon et al. (2020) ศึกษาพบว่า อากาศยานไร้คนขับสามารถลดระยะเวลาในการเก็บและรวบรวมข้อมูล เพิ่มความปลอดภัยให้แก่ทีมสืบสวนอุบัติเหตุในที่เกิดเหตุ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจอุบัติเหตุเชิงลึกร่วมกับเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับมีความแม่นยำ สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลตำแหน่งต่าง ๆ ณ จุดชนและจุดสุดท้ายของการชน ลักษณะความเสียหายของยวดยานพาหนะได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจด้วยอากาศยานไร้คนขับสามารถนำเข้าสู่โปรแกรมวิเคราะห์การชนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์หาสาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุ ภาพที่ได้จากการสำรวจด้วยอากาศยานไร้คนขับมีหลายมุมมอง ช่วยให้วิเคราะห์สาเหตุการเกิดอุบัติเหตุได้โดยง่าย

Intanon Intachot and Chinpath Buachat (2021) ศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้อากาศยานไร้คนขับที่มีการติดตั้งกล้องดิจิทัลกับการตรวจสอบงานโครงการก่อสร้าง สะดวกรวดเร็วกว่าการใช้คนตรวจสอบ สามารถตรวจสอบบนที่สูงได้ และลดความเสี่ยงที่จะเกิดอันตรายขึ้นแก่ผู้ตรวจสอบงานด้วย

Kamolchad Srijata and Phimpkha Ongkaew (2017) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การสืบสวนคดีพิเศษโดยใช้อากาศยานไร้คนขับ (DRONE) กรณีศึกษาการบุกรุกพื้นที่สาธารณประโยชน์ ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ โดยนำเสนอการนำโดรนและระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับงานสืบสวนคดีพิเศษในคดีบุกรุกที่ดินของรัฐ โดยนำแผนที่ขอบเขตแปลงที่ดินซ้อนทับกับภาพถ่ายทางอากาศ แสดงพื้นที่สาธารณประโยชน์ระมาณ 16 ตารางกิโลเมตร ในตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อนำข้อมูลลำรางและทางสาธารณประโยชน์จากระวางแผนที่ของกรมที่ดินมาซ้อนทับกับภาพถ่ายทางอากาศจากโดรน พบว่าลำรางและทางสาธารณประโยชน์ในพื้นที่ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ได้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ประโยชน์คลองสาธารณะและทางสาธารณประโยชน์บางส่วน โดยเปลี่ยนสภาพเป็นบ่อเลี้ยงปลา โดยเมื่อได้ข้อมูลดังกล่าวมาแล้ว ส่งผลให้คณะพนักงานสอบสวนคดีพิเศษดำเนินคดีได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษางานวิจัยดังกล่าวข้างต้น พบว่า การใช้อากาศยานไร้คนขับถ่ายภาพมีประโยชน์ทั้งในด้านการสืบสวนและสอบสวนของเจ้าพนักงาน กล่าวคือ สามารถถ่ายภาพและวิดีโอจากมุมสูง ช่วยเปิดมุมมองที่มนุษย์มองไม่เห็น เหมาะสำหรับการใช้งานในพื้นที่จำกัด หรือพื้นที่เข้าถึงยาก เช่น ป่า เขา หรือจุดอันตราย อากาศยานไร้คนขับสามารถใช้สนับสนุนการวิเคราะห์เชิงลึกในอุบัติเหตุและอาชญากรรม เพื่อเก็บข้อมูลตำแหน่ง จุดชน จุดสิ้นสุดการชน และความเสียหายได้อย่างละเอียด สามารถนำข้อมูลภาพถ่ายหรือภาพเคลื่อนไหวเข้าโปรแกรมจำลองเพื่อวิเคราะห์ต่อไป นอกจากนี้ การใช้อากาศยานไร้คนขับยังเพิ่มความปลอดภัย ลดความเสี่ยงของเจ้าหน้าที่ในการเข้าสำรวจพื้นที่อันตรายหรือสูงชัน ลดค่าใช้จ่ายในการทำแผนที่หรือเก็บข้อมูลในพื้นที่กว้าง

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาเรื่องการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในปฏิบัติหน้าที่มักจะเกี่ยวข้องกับงานสืบสวน แต่พยานหลักฐานในชั้นสืบสวนแตกต่างจากในชั้นสอบสวน โดยในชั้นสืบเจ้าพนักงานตำรวจมีอำนาจแสวงหาข้อเท็จจริง โดยไม่ถูกจำกัดด้วยวิธี แต่ในชั้นสอบสวนนั้นแตกต่างออกไป พยานที่รวบรวมในชั้นสอบสวนจะต้องเสนอไปยังชั้นพิจารณา ถ้ามิได้รวบรวมโดยเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหรือใช้วิธีการที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ย่อมส่งผลเสียต่อการรับฟังพยานหลักฐานและคุณค่าในเชิงพิสูจน์ของพยานหลักฐานนั้น ทั้งนี้ ยังไม่ปรากฏว่ามีงานศึกษาวิจัยเรื่องการนำเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับมาประยุกต์ใช้ในการภาพถ่าย และภาพเคลื่อนไหว ในชั้นการสอบสวนของพนักงานสอบสวน สังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้จะเป็นการจุดประกายให้ริเริ่มนำเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับมาบันทึกภาพในสถานที่เกิดเหตุ จากบริเวณที่มนุษย์ไม่สามารถขึ้นไปได้โดยง่าย หรือในพื้นที่เกิดเหตุที่มีอันตราย โดยศึกษาข้อจำกัดของกฎหมายเกี่ยวกับพยานหลักฐานที่บันทึกได้จากอากาศยานไร้คนขับในชั้นการสอบสวน พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับพยานหลักฐานเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่ศาลรับฟัง และมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ รวมทั้งการศึกษาข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องฯ (Key Informants Person) และกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ โดยวิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงตามเกณฑ์ (Criterion Purposive Sampling) เพื่อสร้างแนวทางการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในงานสอบสวนของสถานีตำรวจ เพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่รับฟังได้และมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์ โดยดำเนินกิจกรรม 3 ขั้นตอน ช่วงเวลาทำการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2567 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2567 ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาทบทวนเอกสาร (Literature Review) โดยการทบทวนวรรณกรรมที่มีการรวบรวมข้อมูลจากตำรา เอกสาร บทความ กฎหมาย กฎ ระเบียบ หนังสือราชการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

กับการรับฟังพยานหลักฐานในประเทศไทยและสหพันธสาธารณรัฐเยอรมนี กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้อากาศยานไร้คนขับในประเทศไทยและประเทศสหราชอาณาจักร ขั้นตอนที่ 2 สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ รวมทั้งการศึกษาข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องฯ (Key Informants Person) และกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ โดยวิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงตามเกณฑ์ (Criterion Purposive Sampling) มีขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 สร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดเป้าหมายการวิจัยหรือการเก็บข้อมูลให้ชัดเจน เพื่อให้ได้ซึ่งเจตคติตลอดจนประสบการณ์การทำงาน และคำนึงถึงความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน ใช้คำถามปลายเปิด ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 30-45 นาที ต่อคน ผู้ให้ข้อมูลสมัครใจยินยอม และยินดีให้ข้อมูล เป็นไปตามหลักเกณฑ์เกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลมาวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะในการนำเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน และขั้นตอนที่ 3 สังเคราะห์และสรุปข้อมูล เพื่อที่จะร่างแนวทางการใช้อากาศยานไร้คนขับในงานสอบสวนในประเทศไทย

สำหรับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ คณะนักวิจัยคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม คือ (1) ผู้เชี่ยวชาญเรื่องเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับ จำนวน 1 คน ซึ่งมีประสบการณ์การใช้อากาศยานไร้คนขับปฏิบัติงานให้แก่หน่วยงานในภาครัฐไม่น้อยกว่า 5 ปี (2) บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ประกอบด้วย ผู้พิพากษา จำนวน 1 คน พนักงานอัยการ จำนวน 1 คน ซึ่งมีประสบการณ์การทำงานเกี่ยวกับคดีอาญาไม่น้อยกว่า 2 ปี และอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายลักษณะพยาน จำนวน 1 คน และ (3) เจ้าพนักงานผู้ทำหน้าที่สอบสวนและเกี่ยวข้องกับการรวบรวมพยานหลักฐาน ได้แก่ พนักงานสอบสวนสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่กรมสอบสวนคดีพิเศษ จำนวน 2 คน และเจ้าหน้าที่พิสูจน์หลักฐาน จำนวน 2 คน ซึ่งมีประสบการณ์การทำงานและใช้อากาศยานไร้คนขับในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่น้อยกว่า 2 ปี

อย่างไรก็ดี นักวิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความรู้ความสามารถ ตลอดจนประสบการณ์การใช้อากาศยานไร้คนขับในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งปัจจุบันในประเทศไทยมีจำนวนจำกัด สำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคตซึ่งต่อยอดงานวิจัยในครั้งนี้ เชื่อว่าจะมีผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์มาให้ข้อมูลสำคัญเพิ่มมากขึ้นตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี

ผลการวิจัย และการอภิปรายผล

ผลการวิจัย

คณะนักวิจัยวิจัยสรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนในปัจจุบัน

1) ในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับ เห็นว่าเทคโนโลยีอากาศยาน

ไร้คนขับในปัจจุบันพัฒนามาไกลมาก จุดเด่นของเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับในกระบวนการบังคับใช้กฎหมายมีมากมาย ที่เห็นได้ชัดคือความสามารถในการบิน สามารถถ่ายภาพลงมาจากมุมสูงได้ โดยไม่ต้องใช้งบประมาณและทรัพยากรมากดังเช่นในสมัยก่อน แต่เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับก็ยังคงมีข้อจำกัดบางประการที่ไม่สามารถนำมาใช้ทดแทนการปฏิบัติงานของมนุษย์ได้อย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ดี เมื่อจะใช้เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติจะต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามกฎหมาย และที่สำคัญที่สุด การใช้อากาศยานไร้คนขับต้องคำนึงถึงความปลอดภัยและมีทักษะในการใช้ที่ดี และองค์กรผู้ใช้ควรพิจารณาจัดตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับโดยตรง

2) ในมุมมองของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม เห็นว่าพยานหลักฐานที่ใช้พิสูจน์ข้อเท็จจริงได้ในชั้นศาล จะต้องเป็นพยานหลักฐานชนิดที่รับฟังได้ และมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์ เกี่ยวกับพยานหลักฐานที่เป็นภาพถ่าย ภาพที่ได้มาจะต้องน่าเชื่อถือและยืนยันข้อเท็จจริงได้ ปัญหาของภาพถ่ายและแผนที่เกิดเหตุที่พนักงานสอบสวนจัดทำขึ้นในปัจจุบันคือไม่สามารถทำให้เข้าใจได้ว่าถ่ายจากทิศทางใดไปยังทิศทางใด ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุนั้นกับพยานหลักฐานชิ้นอื่น ๆ มีอยู่อย่างไร ความชัดเจนของภาพที่บางครั้งอาจไม่ได้มาตรฐาน ตลอดจนไม่สามารถแน่ใจถึงวันเวลาและสถานที่ที่ถ่ายภาพ ถ้าใช้อากาศยานไร้คนขับถ่ายภาพที่เกิดเหตุ ภาพถ่ายที่ได้เป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้ตามกฎหมาย การใช้อากาศยานไร้คนขับถ่ายภาพที่เกิดเหตุเป็นประโยชน์ในที่เกิดเหตุทุกคดี โดยเฉพาะคดีที่ควรมีภาพถ่ายในมุมสูง เช่น คดีจราจรทางบก คดีเพลิงไหม้ คดีบุกรุกที่ดิน คดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น แต่การใช้อากาศยานไร้คนขับจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายด้วย อันได้แก่ อำนาจในการขึ้นบิน การปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และสำนักงานตำรวจแห่งชาติควรจัดหากำลังพล ตลอดจนอุปกรณ์เครื่องมือให้พนักงานสอบสวนใช้ในการตรวจสถานที่เกิดเหตุ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ

3) ในมุมมองของเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย เห็นว่า เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับสามารถถ่ายภาพในมุมมองที่กล้องภาคพื้นดินทั่วไปไม่สามารถถ่ายได้ ภาพถ่ายจากอากาศยานไร้คนขับมีประโยชน์ในการทำแผนที่เกิดเหตุ สามารถนำมาวิเคราะห์สถานที่เกิดเหตุได้ การใช้อากาศยานไร้คนขับมีประโยชน์ในการตรวจสถานที่เกิดเหตุหลาย ๆ คดี ได้แก่ คดีเพลิงไหม้ คดีความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกาย คดีความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ คดีจราจรทางบก เป็นต้น อย่างไรก็ดี การใช้อากาศยานไร้คนขับในปัจจุบันยังคงมีข้อจำกัดบางประการ ได้แก่ ที่เกิดเหตุซึ่งเป็นเขตห้ามบิน การบินในเวลากลางคืน การบินในอาคารหรือสถานที่ที่มีความร้อนจากเหตุเพลิงไหม้ เป็นต้น แต่เนื่องจากเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับมีประโยชน์มาก สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรจัดสรรอากาศยานไร้คนขับเป็นอุปกรณ์มาตรฐานในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

จากการวิเคราะห์ในเชิงเปรียบเทียบ ในแง่ประโยชน์ของอากาศยานไร้คนขับ ทุกกลุ่มเห็นพ้องกันว่าอากาศยานไร้คนขับมีประโยชน์

ในการเก็บภาพในมุมสูง สอดคล้องกับ Isarapand Bunphoei (2019) ทำให้เห็นที่เกิดเหตุครอบคลุมเป็นวงกว้าง และพบข้อจำกัดบางประการ เช่น การบินในเขตห้ามบิน การบินในเวลากลางคืน หรือการใช้งานในอาคารที่มีเพลิงไหม้ ตลอดจนข้อจำกัดบางประการด้านกฎหมาย ในเรื่องข้อจำกัดทางด้านกฎหมายนี้ทุกกลุ่มเห็นตรงกันว่าเจ้าหน้าที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายเสมอ ทั้งให้ความเห็นว่ารัฐควรให้การสนับสนุนทางด้านกำลังพล วัสดุอุปกรณ์ ให้แก่เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐ สอดคล้องกับ Wirul Yosmeeboon et al. (2020)

สำหรับข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ทุกกลุ่มเห็นตรงกันว่า ควรจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบเฉพาะในด้านเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับ สอดคล้องกับ Al-Turjman (2022) ควรมีการจัดฝึกอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ ควรจัดทำแนวปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานให้เจ้าหน้าที่ใช้เป็นหลักในการปฏิบัติงาน ควรสนับสนุนงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ สอดคล้องกับ Burgett (2023) และควรปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้ทันสมัย

อย่างไรก็ดี มีความเห็นแตกต่างในเชิงมุมมองบางประการ กล่าวคือ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยีให้ความสำคัญกับเรื่องเทคโนโลยีและการบริหารจัดการ เน้นย้ำว่าควรมีหน่วยงานเฉพาะและพัฒนาทักษะการใช้งานเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับในส่วนบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมให้ความสำคัญกับการรับฟังได้และคุณภาพของพยานหลักฐาน และเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายเสนอให้อากาศยานไร้คนขับเป็นอุปกรณ์มาตรฐานในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ

4) การทำภาพถ่ายเพื่อประโยชน์แห่งการรวบรวมหลักฐาน อยู่ในอำนาจของพนักงานสอบสวนที่จะกระทำได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132(1) แต่ต้องพิจารณาว่าพนักงานสอบสวนมีอำนาจไปอยู่ในบริเวณที่จะทำภาพถ่ายหรือไม่ ถ้าบริเวณดังกล่าวเป็นที่รโหฐาน การจะเข้าไปได้ต้องปฏิบัติตามหลักกฎหมายว่าด้วยการค้น เว้นแต่จะเข้าเหตุยกเว้นตามกฎหมาย แต่ถ้าบริเวณดังกล่าวเป็นสาธารณสถาน พนักงานสอบสวนสามารถเข้าไปทำภาพถ่ายได้ เพราะเป็นที่ซึ่งบุคคลทั่วไปมีอำนาจอันชอบธรรมที่จะเข้าไปได้ กรณีเป็นที่รโหฐานโดยทั่วไปแล้วอาศัยหลักการยินยอม ผู้เสียหายยินยอมโดยปริยายให้พนักงานสอบสวนเข้าไปยังสถานที่เกิดเหตุเพื่อจัดเก็บพยานหลักฐาน หรือเจ้าของบ้านยินยอมให้เจ้าพนักงานของรัฐเข้าไปสืบสวนสอบสวน ดังนั้นกรณีเป็นสถานที่เกิดเหตุจึงไม่พบประเด็นปัญหาเรื่องอำนาจในการเข้าไปในสถานที่เกิดเหตุของพนักงานสอบสวน

5) ภาพถ่ายสถานที่เกิดเหตุของพนักงานสอบสวนนับเป็นพยานวัตถุ พยานหลักฐานที่นำเสนอต่อศาลจะต้องเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้และมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์ โดยหลักของพยานหลักฐานรับฟังได้คือ พยานหลักฐานชนิดที่มิได้เกิดขึ้นจากการจูงใจ มีคำมั่นสัญญา ขู่เข็ญ หลอกลวง หรือโดยมิชอบประการอื่นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 และเจ้าพนักงานจะต้องได้พยานหลักฐานมาโดยชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ มิใช่กรณีที่ได้พยานหลักฐานมาจากการกระทำโดยมิชอบ หรือเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยอาศัยข้อมูลที่เกิดขึ้นหรือได้มา

โดยมิชอบ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/1 ดังนั้น พนักงานสอบสวนจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการใช้อากาศยานไร้คนขับทั้งหลาย สำหรับหลักการของพยานหลักฐานที่มีคุณค่าในเชิงพิสูจน์ กรณีภาพถ่าย จะต้องเป็นภาพถ่ายที่มีคุณภาพ มีความชัดเจน แสดงให้เห็นวัตถุ สิ่งของ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสถานที่เกิดเหตุอันชี้ให้เห็นว่ามีข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นอยู่ในสถานที่เกิดเหตุอย่างแจ่มกระจ่าง โดยทั่วไปแล้วภาพถ่ายสถานที่เกิดเหตุในมุมสูงสามารถแสดงให้เห็นวัตถุต่าง ๆ ทั้งวัตถุที่เป็นโครงสร้างถาวร และสิ่งของที่เคลื่อนที่ได้ในขณะที่ทำการถ่ายภาพ ทั้งเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุพยานต่าง ๆ กับสถานที่เกิดเหตุ ถ้าสามารถถ่ายภาพที่มีความละเอียดเพียงพอให้มองเห็นได้ดี ภาพถ่ายดังกล่าวจะเป็นพยานหลักฐานที่มีคุณค่าเชิงพิสูจน์

6) การรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบของประเทศไทยมีความแตกต่างจากการรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบของสหพันธสาธารณรัฐเยอรมนีอย่างชัดเจนคือ การแบ่งลักษณะของพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ กล่าวคือ ประเทศไทยแบ่งลักษณะการรับฟังพยานหลักฐานเป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยมิชอบ กับพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ กรณีพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยมิชอบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 ได้บัญญัติหลักการห้ามรับฟังพยานหลักฐานโดยเด็ดขาด ไม่มีข้อยกเว้นให้ศาลได้ใช้ดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานดังกล่าว และมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/1 กำหนดหลักห้ามมิให้รับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ ซึ่งมิได้ห้ามรับฟังโดยเด็ดขาด โดยเปิดโอกาสให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจที่จะรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบได้ หากการรับฟังพยานหลักฐานนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการอำนวยความยุติธรรมมากกว่าผลเสียอันเกิดจากผลกระทบต่อมาตรฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาหรือสิทธิเสรีภาพของประชาชน ส่วนกฎหมายสหพันธสาธารณรัฐเยอรมนีนั้น พยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบหมายความถึง พยานหลักฐานทุกชนิดที่ได้มาจากการแสวงหาพยานหลักฐานโดยฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมาย หรือละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน และยังรวมถึงพยานหลักฐานที่ได้มาโดยอาศัยข้อมูลที่ได้มาโดยมิชอบ หรือที่เรียกว่า “ผลไม้ของต้นพิษ” ซึ่งมีหลักห้ามมิให้รับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ แต่หลักดังกล่าวมิใช่บทตัดพยานหลักฐานโดยเด็ดขาด มีข้อยกเว้นเพื่อเปิดโอกาสให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบได้ และหากเปรียบเทียบกับประเทศไทยแล้วอาจกล่าวได้ว่า ทั้งลักษณะของพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยมิชอบและพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบของประเทศไทย เป็นลักษณะของพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบในประเทศเยอรมนี แต่ประเทศไทยแบ่งแยกการรับฟังพยานหลักฐานออกเป็น 2 ลักษณะตามลักษณะของพยานหลักฐาน โดยวางหลักไม่รับฟังพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยมิชอบอย่างเด็ดขาด ส่วนพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบประเทศไทยมีหลักการรับฟังเช่นเดียวกับสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

7) ขอบเขตของการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้อากาศยานไร้คนขับนั้น

ในพระราชบัญญัติการเดินอากาศ พ.ศ. 2497 มาตรา 4 ต้องพิจารณาว่าอากาศยานไร้คนขับอยู่ภายใต้บังคับของบทบัญญัติที่ใช้บังคับกับอากาศยานทั่วไปตามพระราชบัญญัติการเดินอากาศ พ.ศ. 2497 หรือไม่ เนื่องจากพระราชบัญญัติการเดินอากาศ พ.ศ. 2497 มิได้มีบทบัญญัติที่ชัดเจน ยกเว้นมิให้นำบทบัญญัติที่ใช้บังคับกับอากาศยานทั่วไปมาใช้บังคับกับอากาศยานไร้คนขับ จึงต้องอาศัยการตีความของผู้บังคับใช้กฎหมายเป็นหลัก และประกาศกระทรวงคมนาคม เรื่อง หลักเกณฑ์การขออนุญาตและเงื่อนไขในการบังคับหรือปล่อยอากาศยานซึ่งไม่มีนักบิน ประเภทอากาศยานที่ควบคุมการบินจากภายนอก พ.ศ. 2558 มีรายละเอียดและหลักเกณฑ์ในการกำหนดเงื่อนไขในการบินและการขออนุญาตใช้อากาศยานไร้คนขับ ซึ่งจะมุ่งเน้นไปที่เงื่อนไขก่อนและขณะทำการบิน การขออนุญาตและการกำหนดคุณสมบัติของผู้ขออนุญาตเป็นสำคัญ แต่ก็มิได้มีการกำหนดยกเว้นมิให้นำบทบัญญัติของอากาศยานทั่วไปมาบังคับใช้แต่อย่างใด ซึ่งจะเห็นได้ว่าตามกฎหมายไทยนั้น เมื่อไม่มีนักบินขึ้นไปกับอากาศยาน การจะนำอากาศยานไร้คนขับทำการบินนั้นจะต้องดำเนินการขออนุญาตตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในประกาศกระทรวงฯ โดยขึ้นอยู่กับขนาดและวัตถุประสงค์ของการใช้งาน แต่ก็มิได้แก้ปัญหาเรื่องความไม่ชัดเจนของกฎหมายแต่อย่างใด ทั้งมิได้มีการกล่าวถึงการยกเว้นมิให้นำบทบัญญัติที่ใช้บังคับกับอากาศยานทั่วไปมาใช้บังคับกับอากาศยานไร้คนขับ จึงอาจก่อให้เกิดความสับสนในการบังคับใช้กฎหมายกับอากาศยานไร้คนขับได้ ส่วนขอบเขตการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับอากาศยานไร้คนขับของสหราชอาณาจักรได้กำหนดไว้ใน ANO 2016 โดยมีบทบัญญัติที่กำหนดหลักเกณฑ์ในการเดินอากาศของอากาศยานไร้คนขับไว้โดยชัดเจน ซึ่งกำหนดใช้บังคับเฉพาะกับอากาศยานไร้คนขับขนาดเล็กและขนาดกลางเท่านั้น ในกรณีที่เป็นอากาศยานไร้คนขับขนาดกลางจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเดินอากาศเช่นเดียวกันกับอากาศยานทั่วไป แต่อาจได้รับการยกเว้นเป็นบางกรณี ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในการพิจารณาเรื่องใบสำคัญสมควรเดินอากาศ และเรื่องการจดทะเบียนอากาศยานตามกฎหมาย แต่หากเป็นอากาศยานไร้คนขับขนาดใหญ่จะต้องอยู่ภายใต้บังคับของหน่วยงานความปลอดภัยทางการบินแห่งสหภาพยุโรป (EASA) และจะต้องปฏิบัติตามหลักการเดินอากาศเช่นเดียวกันกับอากาศยานทั่วไป ส่วนอากาศยานไร้คนขับขนาดเล็กนั้นจะต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติเฉพาะที่กำหนดไว้ใน ANO 2016 การที่กฎหมายของสหราชอาณาจักรบัญญัติเอาไว้ในลักษณะดังกล่าว ถือว่ามีความเหมาะสมในแง่ของการตีความขอบเขตของกฎหมายว่ากฎหมายส่วนใดที่นำมาใช้กับอากาศยานไร้คนขับบ้าง โดยเปิดช่องให้นำบทบัญญัติของอากาศยานทั่วไปมาใช้กับอากาศยานไร้คนขับขนาดกลางและขนาดใหญ่ได้ตามความเหมาะสม นอกจากนี้ในส่วนของหน่วยงานที่มีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายนั้น พระราชบัญญัติการเดินอากาศ ค.ศ. 1982 (Civil Aviation Act 1982) ก็ได้กำหนดให้หน่วยงานการบินพลเรือน (CAA) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องทั้งปวงที่เกี่ยวกับการบินพลเรือน มีอำนาจในการกระทำการทั้งปวงที่จำเป็นเพื่อให้การปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ที่กฎหมาย

กำหนดไว้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

8) การจำแนกประเภทของอากาศยานในส่วนกฎหมายของประเทศไทยนั้น การแบ่งประเภทของอากาศยานจะอยู่ในประกาศกระทรวงคมนาคม เรื่อง หลักเกณฑ์การขออนุญาตและเงื่อนไขในการบังคับหรือปล่อยอากาศยานซึ่งไม่มีนักบิน ประเภทอากาศยานที่ควบคุมการบินจากภายนอก พ.ศ. 2558 โดยลักษณะของการจำแนกจะมีลักษณะแตกต่างจากกฎหมายของต่างประเทศในแง่ของรูปแบบ โดยจะแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) ประเภทที่ใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการเล่นเป็นงานอดิเรกเพื่อความบันเทิง หรือเพื่อการกีฬา ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ขนาด คือ อากาศยานไร้คนขับที่มีน้ำหนักไม่เกิน 2 กิโลกรัม และอากาศยานไร้คนขับที่มีน้ำหนักเกิน 2 กิโลกรัม แต่ไม่เกิน 25 กิโลกรัม (2) ประเภทที่ใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นนอกจากข้อ (1) ที่มีน้ำหนักไม่เกิน 25 กิโลกรัม และ (3) ประเภทที่มีน้ำหนักเกิน 25 กิโลกรัม ไม่ว่าจะใช้เพื่อวัตถุประสงค์ใด ๆ ส่วนกฎหมายของสหราชอาณาจักรจะมีการแบ่งขนาดของอากาศยานออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ อากาศยานไร้คนขับขนาดเล็ก (small) ขนาดกลาง (light) และขนาดใหญ่ (large) ซึ่งจะเห็นได้ว่ากฎหมายของสหราชอาณาจักรจะแบ่งประเภทของอากาศยานโดยจำแนกตามขนาดของอากาศยานเป็นหลัก ทั้งนี้ เพื่อความเหมาะสมในการบังคับใช้กฎหมายกับอากาศยานในแต่ละประเภท โดยคำนึงถึงโอกาสที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อบุคคลอื่นหรือทรัพย์สินของผู้อื่นเป็นหลัก เมื่อพิจารณาในส่วนของเนื้อหาแล้ว และพิจารณาบทบัญญัติอื่น ๆ ประกอบจะเห็นว่ากฎหมายของประเทศไทยก็มิได้มีความแตกต่างจากกฎหมายของต่างประเทศมากนัก ทั้งนี้ เนื่องจากนี้การแบ่งขนาดของอากาศยานก็เพื่อให้ง่ายต่อการควบคุมและพิจารณาอนุญาตโดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความปลอดภัยเป็นหลัก อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตว่ากฎหมายไทยนั้นอากาศยานไร้คนขับที่ถือว่ามีขนาดใหญ่ที่จะต้องถูกควบคุมโดยเคร่งครัดนั้นมีน้ำหนักเพียง 25 กิโลกรัมขึ้นไป ซึ่งหากนำมาเปรียบเทียบกับกฎหมายของสหราชอาณาจักรถือว่าอยู่ในระดับของอากาศยานไร้คนขับขนาดกลาง ซึ่งกฎหมายจะควบคุมมากกว่าอากาศยานไร้คนขับที่มีขนาดเล็ก ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นการบัญญัติโดยคำนึงถึงความปลอดภัยในการกระทำการบินเป็นหลัก ประเทศไทยควรออกกฎหมายเรื่องการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้อากาศยานไร้คนขับที่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนครอบคลุมถึงการกำกับดูแลการใช้อากาศยานไร้คนขับอย่างเหมาะสม และมีหน่วยงานที่มีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายนั้น ซึ่งจะสอดคล้องกับการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับอากาศยานไร้คนขับของสหราชอาณาจักรที่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์เอาไว้อย่างชัดเจน สำหรับการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ทำการบินโดยจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขและหลักเกณฑ์ที่กำหนดเอาไว้สำหรับอากาศยานไร้คนขับโดยเฉพาะ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความปลอดภัยเป็นหลัก

9) เพื่อให้พนักงานสอบสวนนำอากาศยานไร้คนขับไปใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นไปในแนวทางเดียวกัน เป็นมาตรฐานขององค์กร และมีแบบแผนชัดเจน หน่วยงานที่มีอำนาจสอบสวน คือ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

ควรกำหนดแนวปฏิบัติการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ

ตอนที่ 2 ผลการสร้างและพัฒนาแนวปฏิบัติการใช้เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับในการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ

จากผลการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนในปัจจุบัน คณะนักวิจัยนำข้อค้นพบทั้งหลายทั้งจากการสังเคราะห์วรรณกรรม และบทสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาออกแบบแนวปฏิบัติการใช้อากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ ดังนี้

ได้ร่างแนวปฏิบัติการใช้อากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ ดังนี้

1. ขั้นตอนการจัดซื้ออุปกรณ์อากาศยานไร้คนขับ (โดรน) และการขออนุญาตอย่างถูกต้อง

1.1 ผู้ที่ต้องการซื้อโดรนสามารถซื้อได้ตามตัวแทนจำหน่ายทั่วไป ซึ่งโดรนที่ติดตั้งกล้องบันทึกภาพต้องทำการลงทะเบียนทุกกรณี

1.2 ผู้ที่มีโดรนไว้ในครอบครองจะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการเดินอากาศ พ.ศ. 2497 มาตรา 24, 78 และมาตรา 80 พระราชบัญญัติการเดินอากาศ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2553 และประกาศกระทรวงคมนาคม เรื่อง หลักเกณฑ์การขออนุญาตและเงื่อนไขในการบังคับหรือปล่อยอากาศยานซึ่งไม่มีนักบิน ประเภทอากาศยานที่ควบคุมการบินจากภายนอก พ.ศ. 2558 ซึ่งการขึ้นทะเบียนและแจ้งการครอบครองโดรนต้องทำกับ 2 หน่วยงาน คือ

1) สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) (NBTC)

2) การขึ้นทะเบียนผู้บังคับอากาศยานโดรน ที่สำนักงานการบินพลเรือนแห่งประเทศไทย (CAAT) สามารถทำได้ที่สำนักงานการบินพลเรือนแห่งประเทศไทย (CAAT)

2. เกี่ยวกับผู้ใช้งานอากาศยานไร้คนขับ (โดรน)

2.1 การฝึกอบรมการใช้งานโดรน สำหรับผู้ที่มีโดรนไว้ในครอบครองยังไม่มีกฎหมายกำหนดให้ต้องผ่านอบรมหลักสูตรใดจากหน่วยงานใด โดยทางสำนักงานการบินพลเรือนแห่งประเทศไทย ได้เปิดหลักสูตรอากาศยานซึ่งไม่มีนักบิน (Drone) รับสมัครผู้เข้ารับการอบรมโดยมีค่าใช้จ่าย ทั้งบุคลากรจากภาครัฐ ภาคเอกชน และบุคคลทั่วไปที่สนใจ ผ่านทางเว็บไซต์สถาบันการบินพลเรือน

2.2 เพื่อให้ผู้ใช้งานโดรนมีทักษะพื้นฐานในการใช้งาน ป้องกันมิให้อุปกรณ์เสียหาย ผู้ใช้งานโดรนต้องศึกษาวิธีการใช้โดรน ต้องทดลองใช้ เริ่มจากบินในสถานที่กว้าง ๆ ปุ่มบังคับรีโมทมีจำนวนมาก ถ้ากดผิดจะไปโดนสิ่งของเสียหายได้ ห้ามโดรนตกโดยเด็ดขาด เพราะจะทำให้เสียหายทันที เมื่อบินชำนาญแล้วค่อยเริ่มหัดดูมุมกล้อง หัดถ่ายภาพ

3. ตรวจสอบความพร้อมของอุปกรณ์อากาศยานไร้คนขับ (โดรน)

3.1 แบตเตอรี่ ควรตรวจสอบให้มั่นใจว่าแบตเตอรี่ตัวลำและแบตเตอรี่ของรีโมทคอนโทรลชาร์จจนเต็มก่อนทำการบินทุกครั้ง

3.2 หน่วยความจำ หรือการ์ด microSD ต้องมีความจุมากเพียงพอ หลังตรวจที่เกิดเหตุ

แล้วต้องรีบส่งข้อมูลไปเก็บในคอมพิวเตอร์ เพื่อให้หน่วยความจำมีพื้นที่ว่างอยู่เสมอ

3.3 เซ็นเซอร์กันชน ควรเลือกโดรนที่มีเซนเซอร์รอบตัว เพราะถ้าไปชนกิ่งไม้ สายไฟ หรือสิ่งกีดขวางอื่น ๆ โดรนจะตกและเสียทันที

4. วิเคราะห์สถานที่เกิดเหตุ/วางแผนการตรวจสถานที่เกิดเหตุ

4.1 วิเคราะห์สถานที่เกิดเหตุ

ก่อนนำโดรนขึ้นบิน เจ้าหน้าที่จะต้องพิจารณาสถานที่เกิดเหตุ ว่ามีเสาไฟ มีต้นไม้สูงที่เป็นอุปสรรคในการนำโดรนขึ้นบินหรือไม่ สถานที่เกิดเหตุต้องที่เป็นที่โล่งกว้าง เป็นพื้นที่เปิด ต้องวิเคราะห์สถานที่เกิดเหตุ ว่าวัตถุพยานใดสามารถเชื่อมโยงกับผู้กระทำความผิดได้ ก่อนทำการถ่ายภาพและจัดเก็บพยานหลักฐาน มิฉะนั้นจะเสียเวลามาก และไม่เกิดประโยชน์

4.2 วางแผนการตรวจสถานที่เกิดเหตุ/อุปสรรคในที่เกิดเหตุ

ต้องวิเคราะห์เสียก่อนว่าต้องการถ่ายภาพอะไร ต้องการสื่อให้เห็นภาพแบบไหน มุมมองในการถ่ายเป็นอย่างไร

ข้อจำกัดของการใช้โทรศัพท์มือถือบันทึกภาพสถานที่เกิดเหตุ คือ อาจไม่ได้รายละเอียดครบถ้วนในทุกมุมมอง ทำให้ภาพถ่ายเพียงภาพเดียวไม่สามารถทำให้เข้าใจสถานที่เกิดเหตุได้ครบถ้วน ยกตัวอย่างเช่น ไม่เข้าใจทิศทาง ตำแหน่งวัตถุพยาน ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุพยานชิ้นหนึ่ง ๆ กับวัตถุพยานอื่น ๆ และไม่สามารถบันทึกมุมมองจากมุมสูงได้ ยกตัวอย่างเช่น ในคดีจราจร โทรศัพท์มือถือสามารถถ่ายภาพได้ทีละคัน อย่างมากก็สองคัน ถ้าในที่เกิดเหตุมีรถสามหรือสี่คัน อาจไม่สามารถถ่ายให้เห็นได้ในภาพเดียว ภาพถ่ายจากโดรนจะใช้ประกอบกับภาพถ่ายในภาคพื้นดิน เมื่อพิจารณาประกอบกันแล้วทำให้ทราบได้ว่าสถานที่เกิดเหตุเป็นอย่างไร

4.3 พยานหลักฐาน (ภาพถ่ายหรือวิดีโอ) ที่ต้องการ

ภาพถ่ายมุมสูง ภาพถ่ายมุมกว้าง และภาพถ่ายแบบเฉพาะเจาะจง ควรใช้โดรนที่สามารถตั้งค่าการถ่ายภาพให้ปรากฏพิกัด วันที่และเวลา ปรากฏอยู่ในภาพได้ด้วย

4.4 แผนการบิน

แนวการบินขึ้นลงของอากาศยานจะต้องไม่มีสิ่งกีดขวาง ต้องสามารถมองเห็นอากาศยานได้ตลอดเวลาที่ทำการบิน ห้ามทำการบินเข้าใกล้หรือเข้าไปในเมฆ ห้ามทำการบินโดยใช้ความสูงเกิน 90 เมตร (300 ฟุต) เหนือพื้นดิน ห้ามทำการบินโดยมีระยะห่างในแนวราบกับบุคคล ยานพาหนะ สิ่งก่อสร้าง อาคารที่ไม่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการบินน้อยกว่า 30 เมตร (100 ฟุต) ในกรณีอากาศยานที่มีน้ำหนักไม่เกิน 2 กิโลกรัม และ 50 เมตร (150 ฟุต) ในกรณีอากาศยานที่มีน้ำหนักเกินกว่า 2 กิโลกรัม แต่ไม่เกิน 25 กิโลกรัม

4.5 กรณีมีเหตุฉุกเฉิน

ต้องมีแผนฉุกเฉิน รวมถึงแผนสำหรับกรณีเกิดอุบัติเหตุ การรักษาพยาบาล และการแก้ปัญหากรณีไม่สามารถบังคับอากาศยานได้

5. การขออนุญาตขึ้นบิน

ไม่ต้องขออนุญาตขึ้นบิน แต่ห้ามขึ้นบินในเขตห้ามบินและห้ามขึ้นบินในเวลากลางคืน และให้ดำเนินการตามเงื่อนไขก่อนทำการบิน และเงื่อนไขระหว่างทำการบิน ตามประกาศกระทรวงคมนาคม เรื่อง หลักเกณฑ์การขออนุญาตและเงื่อนไขในการบังคับหรือปล่อยอากาศยาน

ซึ่งไม่มีนักบิน ประเภทอากาศยานที่ควบคุมการบินจากภายนอก พ.ศ. 2558

6. การเก็บพยานหลักฐาน (ภาพถ่ายหรือวิดีโอ)

ควรถ่ายทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว ควรถ่ายให้ครบทุกด้าน หน้าไปหลัง หลังไปหน้า ซ้ายไปขวา ขวาไปซ้าย ควรถ่ายทุกมิติความสูง เช่นระยะ 10 เมตร ระยะ 20 เมตร เป็นต้น เพื่อให้ได้ภาพที่ครอบคลุมมากที่สุด ขณะทำการตรวจอาจยังไม่สามารถวิเคราะห์ได้ทันทีว่าภาพใดเป็นประโยชน์มาก เมื่อกลับมาดูภายหลังอาจพบว่าบางภาพบางมุมมีประโยชน์ก็เป็นได้ ควรถ่ายภาพให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

7. การทำบันทึก

เมื่อได้ภาพถ่ายจากโดรนมาแล้ว เราจะนำข้อมูลเข้าไปยังคอมพิวเตอร์ส่วนกลางของหน่วยงาน ซึ่งเครื่องคอมพิวเตอร์ดังกล่าวไม่มีการเข้าถึงระบบอินเตอร์เน็ต เพื่อมิให้ข้อมูลถูกดัดแปลงแก้ไข ต้องมีการแบ็คอัพข้อมูลเป็นระยะ อย่างน้อยทุก 3 เดือน ต้องให้เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องรับรองว่าข้อมูลเป็นความลับ

8. การเก็บรักษาอุปกรณ์

8.1 ในขั้นตอนการเก็บอุปกรณ์ของโดรน สิ่งสำคัญที่สุดคือควรถอดใบพัดออกจากตัวโดรนด้วย และในขณะเก็บหรือขนย้าย ควรระวังไม่ให้ใบพัดเสียหาย โดนกระแทก แล้วเก็บในพื้นที่แห้งและเย็น และเก็บในพื้นที่ที่ไม่มีแม่เหล็กดึงดูด เพื่อความปลอดภัยของตัวเครื่อง

8.2 หมั่นทำความสะอาดเป็นประจำ โดยการเช็ด เพื่อให้โดรนมีสภาพที่ใหม่ น่าใช้งานอยู่เสมอ การเช็ดทำความสะอาดก็เป็นโอกาสที่ทำให้เราได้ตรวจเช็คสภาพภายนอกของโดรนในจุดต่าง ๆ ที่เราอาจมองข้ามไปในตัวด้วย

หมายเหตุ : ร่างแนวปฏิบัติการใช้อากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ เรียบเรียงตามลำดับขั้นตอนตั้งแต่การจัดซื้ออุปกรณ์อากาศยานไร้คนขับ การศึกษาวิธีการใช้อากาศยานไร้คนขับ การปฏิบัติตามกฎหมายอากาศยานไร้คนขับ แล้วนำอากาศยานไร้คนขับไปตรวจสถานที่เกิดเหตุเมื่อมีคดีอาญาเกิดขึ้นโดยพนักงานสอบสวน จนถึงขั้นตอนการเก็บรักษาอากาศยานไร้คนขับ

ภาพที่ 1 *ร่างแนวปฏิบัติการใช้อากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ*

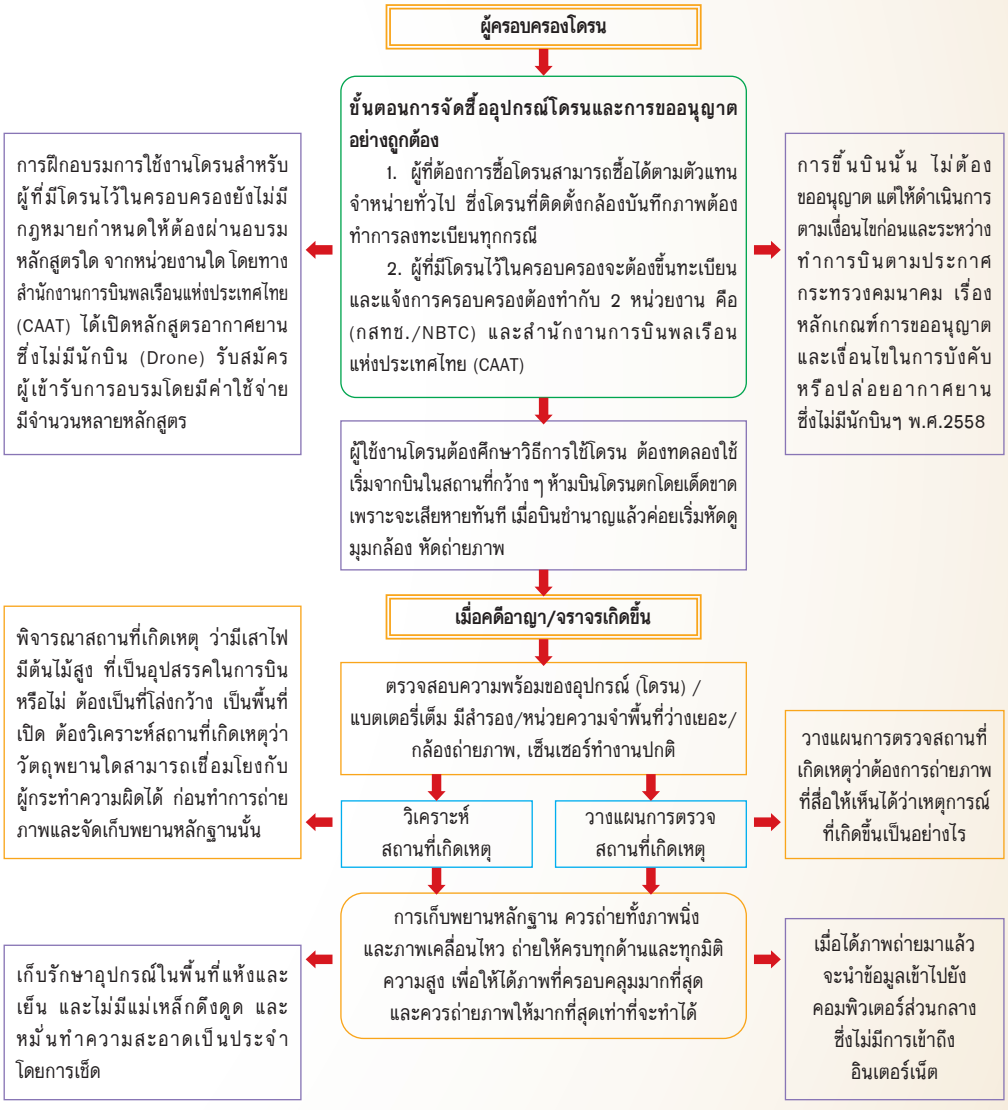

หมายเหตุ. ร่างแนวปฏิบัติการใช้อากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ ได้มาจากโครงการวิจัยและนวัตกรรมโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ทุนอุดหนุนวิจัยและนวัตกรรมสำหรับอาจารย์ใหม่ พ.ศ. 2567 เรื่อง การรับฟังพยานหลักฐานจากการใช้อากาศยานไร้คนขับในงานสอบสวนของสถานีตำรวจ โดยการสังเคราะห์วรรณกรรมและวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มาออกแบบแนวปฏิบัติการใช้อากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ

สรุปและข้อเสนอแนะ

คณะนักวิจัยสรุปปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนในปัจจุบัน เพื่อนำไปสร้างแนวปฏิบัติการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ ดังต่อไปนี้

1) การทำภาพถ่ายเพื่อประโยชน์แห่งการรวบรวมหลักฐาน อยู่ในอำนาจของพนักงานสอบสวนที่จะกระทำได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (1) แต่ต้องพิจารณาว่าพนักงานสอบสวนมีอำนาจไปอยู่ในบริเวณที่จะทำภาพถ่ายหรือไม่ ถ้าบริเวณดังกล่าวเป็นที่รโหฐาน การจะเข้าไปได้ต้องปฏิบัติตามหลักกฎหมายว่าด้วยการค้น เว้นแต่จะเข้าเหตุยกเว้นตามกฎหมาย แต่ถ้าบริเวณดังกล่าวเป็นสาธารณสถาน พนักงานสอบสวนสามารถเข้าไปทำภาพถ่ายได้ เพราะเป็นที่ซึ่งบุคคลทั่วไปมีอำนาจอันชอบธรรมที่จะเข้าไปได้ กรณีเป็นที่รโหฐานโดยทั่วไปแล้วอาศัยหลักการยินยอม ผู้เสียหายยินยอมโดยปริยายให้พนักงานสอบสวนเข้าไปยังสถานที่เกิดเหตุเพื่อจัดเก็บพยานหลักฐาน หรือเจ้าของบ้านยินยอมให้เจ้าพนักงานของรัฐเข้าไปสืบสวนสอบสวน ดังนี้ กรณีเป็นสถานที่เกิดเหตุ ไม่ค่อยมีประเด็นปัญหาเรื่องอำนาจในการเข้าไปในสถานที่เกิดเหตุของพนักงานสอบสวน

2) ภาพถ่ายสถานที่เกิดเหตุของพนักงานสอบสวนนับเป็นพยานวัตถุ พยานหลักฐานที่นำเสนอต่อศาลจะต้องเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้และมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์ โดยหลักของพยานหลักฐานรับฟังได้คือ พยานหลักฐานชนิดที่มิได้เกิดขึ้นจากการจูงใจ มีคำมั่นสัญญา ขู่เข็ญ หลอกลวง หรือโดยมิชอบประการอื่น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 และเจ้าพนักงานจะต้องได้พยานหลักฐานมาโดยชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ มิใช่กรณีที่ได้พยานหลักฐานมาจากการกระทำโดยมิชอบ หรือเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยอาศัยข้อมูลที่เกิดขึ้นหรือได้มาโดยมิชอบ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/1 ดังนั้น พนักงานสอบสวนจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการใช้อากาศยานไร้คนขับทั้งหลาย สำหรับหลักการของพยานหลักฐานที่มีคุณค่าในเชิงพิสูจน์ กรณีภาพถ่าย จะต้องเป็นภาพถ่ายที่มีคุณภาพ มีความชัดเจน แสดงให้เห็นวัตถุสิ่งของหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสถานที่เกิดเหตุอันชี้ให้เห็นว่ามีข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นอยู่ในสถานที่เกิดเหตุอย่างแจ่มกระจ่าง โดยทั่วไปแล้วภาพถ่ายสถานที่เกิดเหตุในมุมสูงสามารถแสดงให้เห็นวัตถุต่าง ๆ ทั้งวัตถุที่เป็นโครงสร้างถาวร และสิ่งของที่เคลื่อนที่ได้ ในขณะที่ทำการถ่ายภาพ ทั้งเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุพยานต่าง ๆ กับสถานที่เกิดเหตุ ถ้าสามารถถ่ายภาพที่มีความละเอียดเพียงพอให้มองเห็นได้ดี ภาพถ่ายดังกล่าวจะเป็นพยานหลักฐานที่มีคุณค่าเชิงพิสูจน์

3) เพื่อให้พนักงานสอบสวนนำอากาศยานไร้คนขับไปใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีแบบแผนชัดเจนเป็นมาตรฐานขององค์กรหน่วยงานที่มีอำนาจสอบสวนคือสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ควรกำหนดแนวปฏิบัติการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวม

พยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ โดยพิจารณาต่อยอดจากร่างแนวปฏิบัติการใช้อากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ ที่นักวิจัยได้จัดทำขึ้น

จากข้อค้นพบในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ควรให้ความสำคัญกับแนวปฏิบัติการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ คณะนักวิจัยอภิปรายผลในข้อค้นพบสำคัญ จากประเด็นด้านอำนาจการทำภาพถ่ายจากเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับ และประเด็นด้านแนวปฏิบัติการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ ดังนี้

1) ประเด็นเกี่ยวกับอำนาจการทำภาพถ่ายจากเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับ พนักงานสอบสวนมีอำนาจทำภาพถ่ายสถานที่เกิดเหตุ แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 (1) จะมิได้กำหนดว่าการทำภาพถ่ายของพนักงานสอบสวนจะต้องใช้วิธีการเช่นไร แต่การการถ่ายภาพจากเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับมิได้แตกต่างจากการใช้กล้องถ่ายรูปถ่ายภาพในมุมมองภาคพื้นดิน จึงสามารถใช้อากาศยานไร้คนขับถ่ายภาพได้ ตราบเท่าที่พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับ อาทิ พระราชบัญญัติการเดินอากาศ พ.ศ. 2497 และประกาศกระทรวงคมนาคม เรื่อง หลักเกณฑ์การขออนุญาตและเงื่อนไขในการบังคับหรือปล่อยอากาศยานซึ่งไม่มีนักบิน ประเภทอากาศยานที่ควบคุมการบินจากภายนอก พ.ศ. 2558 ที่เกี่ยวข้อง

2) เมื่อพนักงานสอบสวนสามารถใช้เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับในการถ่ายภาพสถานที่เกิดเหตุ ช่วยทำแผนที่เกิดเหตุ อันเป็นส่วนหนึ่งของการรวบรวมพยานหลักฐาน โดยถ้าได้ปฏิบัติตามกฎหมายตลอดจนระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ว่าด้วยการใช้อากาศยานไร้คนขับแล้ว ภาพถ่ายหรือวีดิทัศน์ที่ได้มาจะเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย แต่พนักงานสอบสวนยังคงต้องพิจารณาในประเด็นเกี่ยวกับคุณค่าในเชิงพิสูจน์ของภาพถ่ายหรือวีดิทัศน์ซึ่งเป็นพยานหลักฐานนั้น โดยคำนึงว่า ภาพถ่ายนั้นสามารถทำให้เชื่อได้ว่ามีข้อเท็จจริงหนึ่ง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคดีเกิดขึ้นหรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น ภาพถ่ายมีความชัดเจนเพียงใด มุมมองของภาพเป็นอย่างไร ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุพยานหนึ่ง ๆ กับสถานที่เกิดเหตุหรือวัตถุพยานชิ้นอื่นในสถานที่เกิดเหตุเป็นอย่างไร ภาพถ่ายดังกล่าวสัมพันธ์กับพยานบุคคล หรือพยานหลักฐานอื่น ๆ ในคดีหรือไม่ เป็นต้น ดังนั้น ก่อนทำการถ่ายภาพพนักงานสอบสวนจะต้องประเมินสถานที่เกิดเหตุอย่างรอบคอบ ว่าต้องการจะสื่อสารสถานที่เกิดเหตุโดยทางภาพถ่ายอย่างไร เพื่อให้เข้าใจได้ว่าสถานที่เกิดเหตุเป็นอย่างไร เหตุการณ์ที่น่าจะเกิดขึ้นเป็นอย่างไร เพื่อจะได้ออกแบบการถ่ายภาพทางอากาศยานไร้คนขับได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) แนวปฏิบัติการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ ถ้าสำนักงานตำรวจแห่งชาติได้กำหนดแนวปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานในการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ ให้พนักงานสอบสวนสังกัด

สำนักงานตำรวจแห่งชาติปฏิบัติตาม จะสร้างมาตรฐานการปฏิบัติที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปตามกฎหมาย รวบรวมพยานหลักฐานได้อย่างมีประสิทธิผล และสร้างความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ

4) ถึงแม้ว่าเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับจะมีราคาถูกลงกว่าแต่ก่อน แต่ก็ยังถือว่ามีราคาสูง และมีความซับซ้อนในการใช้งานพอสมควร ไม่สามารถใช้งานได้โดยง่ายดังเช่นเทคโนโลยีทั่ว ๆ ไป พนักงานสอบสวนหรือผู้ใช้เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับจึงควรมีความรู้เกี่ยวกับการใช้งาน ในการนี้ สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ฝึกอบรมการใช้เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับให้แก่บุคลากรผู้ปฏิบัติหน้าที่ สนับสนุนงบประมาณ และควรจัดตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่จัดหาซ่อมบำรุง ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับ เพื่อประหยัดงบประมาณและให้การใช้เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้ร่างแนวปฏิบัติการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจที่นักวิจัยได้จัดทำขึ้น ได้รับการผลักดันในเชิงนโยบาย จนนำไปสู่การใช้ประโยชน์ในชั้นการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ คณะนักวิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรออกระเบียบข้อบังคับกำหนดแนวปฏิบัติการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ โดยระเบียบข้อบังคับดังกล่าวจะต้องสนับสนุนให้พนักงานสอบสวนใช้เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับในการรวบรวมพยานหลักฐานโดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายภาพพยานหลักฐานในสถานที่เกิดเหตุ ระบุประเภทและลักษณะอุปกรณ์โดรนและกล้องติดโดรนที่ได้มาตรฐาน คุณสมบัติของผู้ใช้โดรน แนวปฏิบัติมาตรฐานในการใช้โดรนในสถานที่เกิดเหตุ การฝึกอบรม การทบทวนความรู้ การซ่อมบำรุง ฯลฯ (ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย)

1.2 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรจัดสรรงบประมาณในการจัดหาเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับ ให้แก่สถานีตำรวจทั่วประเทศ ตลอดจนหน่วยงานพิสูจน์หลักฐานทุกแห่ง เพื่อใช้สนับสนุนพนักงานสอบสวนในการตรวจสถานที่เกิดเหตุ และควรจัดสรรงบประมาณต่อเนื่องเพื่อใช้ในการบำรุงรักษาและซ่อมแซมอุปกรณ์โดรน (สืบเนื่องมาจากประเด็นข้อสัมภาษณ์ ตามผลการวิจัย ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนในปัจจุบัน ข้อ 2 และ 3)

1.3 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรเพิ่มบุคลากรที่ทำหน้าที่สอบสวน เพื่อให้ปริมาณงานสัมพันธ์กับจำนวนบุคลากรผู้ปฏิบัติหน้าที่ โดยยึดถือตามมติ อ.ก.ตร. ตำแหน่งครั้งที่ 7/2546 ลงวันที่ 10 กันยายน 2546 กำหนดจำนวนคดีที่พนักงานสอบสวนรับผิดชอบ 70 คดีต่อปี เพื่อให้พนักงานสอบสวนสามารถทุ่มเทเวลาและทรัพยากรไปกับคดีที่เกิดขึ้นได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

1.4 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรจัดตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการค้นคว้าวิจัย การจัดหา การจัดสรร การบำรุงรักษาอากาศยานไร้คนขับ ตลอดจนอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการใช้เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน (สืบเนื่องมาจากประเด็นข้อสัมภาษณ์ ตามผลการวิจัย ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนในปัจจุบัน ข้อ 2 และ 3)

2. ข้อเสนอแนะการนำไปใช้ประโยชน์

2.1 พนักงานสอบสวนในสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติควรพิจารณาศึกษาและนำ “แนวปฏิบัติการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ” ไปใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในที่เกิดเหตุ เพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่รับฟังได้และมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายภาพสถานที่เกิดเหตุในคดีอาญา

2.2 คณาจารย์โรงเรียนนายร้อยตำรวจซึ่งมีหน้าที่จัดการเรียนการสอนในวิชาการสืบสวนและวิชาการสอบสวน แนะนำประโยชน์และแนวทางการนำเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายภาพในสถานที่เกิดเหตุจากมุมสูง ให้แก่นักเรียนนายร้อยตำรวจ ตลอดจนผู้เข้ารับการฝึกอบรมในหลักสูตรต่าง ๆ ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 เนื่องจากแนวปฏิบัติการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจ ซึ่งเป็นผลผลิตที่ได้จากงานวิจัยนี้ ได้มาจากการวิจัยทางเอกสาร และข้อคิดเห็นของผู้มีความรู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ จึงควรได้รับการต่อยอดโดยนำแนวปฏิบัติการนำอากาศยานไร้คนขับมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นการสอบสวนของสถานีตำรวจนี้ไปทดลองใช้ในการตรวจสถานที่เกิดเหตุในคดีอาญาที่เกิดขึ้นจริงของพนักงานสอบสวนในสถานีตำรวจ เพื่อทราบปัญหาอุปสรรค ข้อขัดข้อง ในมุมมองของผู้ปฏิบัติ เพื่อจะได้นำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ปฏิบัติมาปรับปรุงแนวปฏิบัติให้ครบถ้วนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3.2 ความเจริญก้าวหน้าทางด้านปัญญาประดิษฐ์จะพัฒนาไปอย่างรวดเร็วอย่างก้าวกระโดดในอนาคตอันใกล้ ควรศึกษาวิธีการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับ เพื่อให้พนักงานสอบสวนประหยัดเวลา ทรัพยากร และได้รับประโยชน์จากการใช้เทคโนโลยีอากาศยานไร้คนขับในงานสอบสวนมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

Al-Turjman, F. (2022). A novel approach for drones positioning in mission-critical applications. *Transactions on Emerging Telecommunications Technologies, 33*(3), e3603. https://doi.org/10.1002/ett.3603

Andriolo, U., Gonçalves, G., Sobral, P., & Bessa, F. (2021). Spatial and size distribution of macro-litter on coastal

dunes from drone images: A case study on the Atlantic coast. *Marine Pollution Bulletin, 169*, 112490.

Bahabry, A., Wan, X., Ghazzai, H., Menouar, H., Vesonder, G., & Massoud, Y. (2019). Low-altitude navigation for multi-rotor drones in urban areas. *IEEE Access, 7*, 87716-87731. https://ieeexplore.ieee.org/document/8747351

Burgett, J. M. (2023). UAS law enforcement technicians in South Carolina: An exploration of supply and demand. *Journal of Advanced Technological Education, 2*(1), 49-60.

Intanon, I., & Chinpath, B. (2021, June). *Application of unmanned aerial vehicles for construction site inspection* [Paper presentation]. National Civil Engineering Conference.

Isarapand, B. (2019). The use of drones in police station investigations. *Crime and Safety, 2*(1), 77-96.

Kamolchad, S., & Phimpkha, A. (2017). *Investigation of special cases using unmanned aerial vehicles (DRONE): A case study of public area encroachment in Khlong Dan, Bang Bua District, Samut Prakan Province (Cooperative education project report at the Department of Special Investigation).* Naresuan University, Phitsanulok.

Lay, M. G. (1999). *Ways of the World: A History of the World's Roads and of the Vehicles that Used Them.* Rutgers university press.

Mills, S. (2019). *The dawn of the drone: From the back-room boys of World War One.* Casemate.

Natthaphon, D. (2019). *Final research report on the development of remote sensing techniques using thermal imaging and multi-spectral cameras on small unmanned aerial vehicles (UAVs) to support investigations in special cases related to forest, land, and wildlife crimes.* Department of Special Investigation. https://www.dsi.go.th/en/Detail

Rattaphon, P., & Chakraphong, C. (2021). Application of small unmanned aerial vehicles (UAVs) in land use survey and mapping in Mae Chaem District through community participation. *Communication Review, 25*(2), 110-125.

Sophon, R. (2006). *Witness* (8th ed.). Nitibutakan Publishing.

Supitchan, T. (2020). Guidelines for using unmanned aerial vehicles to assist disaster victims. *Rathapirak, 62*(3), 9-18.

Valavanis, K. P., & Vachtsevanos, G. J. (Eds.). (2015). *Handbook of unmanned aerial vehicles*. Springer Netherlands.

Wirul, Y., Phanakrit, K., Waranyu, U., Peerawut, T., Surath, P., & Chatchai, W. (2020). Development of an intelligent deep investigation system for accident

investigation: Integration of drone technology. *Khon Kaen University Research Journal (Graduate Studies), 20*(2), 147-160.

การใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา

Application of the Threefold Training to the Behavioral Rehabilitation of Drug Offenders in Songkhla Provincial Prison

*ธวัตรชัย มุสิกะ**

Tawatchai Musika

*วชิรวิชญ์ อิทธิธนาศุภวิชญ์***

Vachiravitch Ittithanasuphavitch

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา และเพื่อเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขา เพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา เมื่อจำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนต้องโทษ รายได้ก่อนต้องโทษ สถานภาพสมรส ระยะเวลาจำคุกและจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ต้องขังคดียาเสพติด จำนวน 316 คน โดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอ้างอิงได้แก่ t-test และ ANOVA ผลการวิจัยพบว่า

---

* *นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช*

Master's Degree Student, Buddhistic Sociology, Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University, Srithammasokkaraj Campus

** *อาจารย์สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช*

Lecturer, Buddhistic Sociology, Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University, Srithammasokkaraj Campus

Received: *1 August 2025* ***Revised:*** *14 October 2025* ***Accepted:*** *15 October 2025*

1. การนำหลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา (ภาพรวม) ทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากที่สุดไปน้อยที่สุด พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านปัญญา รองลงมา คือ ด้านศีลและด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านสมาธิ

2. การเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา พบว่า ระดับการศึกษา อาชีพก่อนต้องโทษ รายได้ก่อนต้องโทษ ระยะเวลาจำคุกและจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาส่งผลต่อการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนปัจจัยที่ไม่ส่งผลให้เกิดความแตกต่าง ได้แก่ อายุและสถานภาพสมรส

ข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ กรมราชทัณฑ์และเรือนจำจังหวัดสงขลา ควรวางแผนและดำเนินการจัดกิจกรรมฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา เช่น การฝึกวินัยควบคู่กับการเจริญสติเพื่อนำไปสู่การฟื้นฟูพฤตินิสัยอย่างยั่งยืนและลดโอกาสกระทำผิดซ้ำ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมและขยายโอกาสให้ผู้ต้องขังคดียาเสพติดและคดีอื่น ๆ เข้าร่วมกิจกรรมทางธรรม การอบรมให้แก่พระวิทยากรให้สามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำกิจกรรมทางใจ ด้วยความเข้าใจจิตวิทยาของผู้ต้องขัง การประสานความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชนในการวางแผนการฟื้นฟูหลังพ้นโทษ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ต้องขัง เช่น การ์ตูนธรรมะ พอดแคสต์เสียง หรือสมุดฝึกเจริญสติ

คำสำคัญ: ไตรสิกขา, การฟื้นฟูพฤตินิสัย, ผู้ต้องขังคดียาเสพติด, เรือนจำจังหวัดสงขลา

Abstract

This article aims to study the application of the Threefold Training in rehabilitating the behavior of drug offenders in Songkhla Provincial Prison and to compare its application across age, educational level, occupation prior to incarceration, income before incarceration, marital status, duration of imprisonment, and frequency of participation in religious activities. Using quantitative research, data were collected from a sample of 316 inmates convicted of drug offenses via questionnaire. Descriptive statistics (frequency, percentage, mean, and standard deviation) and inferential statistics (t-test and ANOVA) were employed. The findings revealed that:

1. The overall application of the Threefold Training for the behavioral rehabilitation of drug offenders in Songkhla Provincial Prison was at a high level. When ranked by individual aspects, the highest mean was observed for wisdom (paññā), followed by morality (sīla), while concentration (samādhi) had the lowest mean.

2. Comparative analyses of the Threefold Training further indicated

that educational level, occupation prior to incarceration, income before incarceration, duration of imprisonment, and frequency of participation in religious activities significantly influenced the application of the Threefold Training at the 0.05 level, whereas age and marital status did not.

The study recommends that the Department of Corrections and Songkhla Provincial Prison implement training programs based on the Threefold Training, such as integrating discipline with mindfulness practice, to promote sustainable rehabilitation and reduce recidivism. It also encourages expanding opportunities for inmates to participate in religious activities; providing monastic instructors with training in inmate psychology; coordinating with families and communities for post-release planning; and developing suitable Dhamma learning media, e.g. cartoons, podcasts, and mindfulness workbooks.

Keyword: Threefold Training, Behavioral Rehabilitation, Drug Offenders, Songkhla Provincial Prison

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันปัญหายาเสพติดยังคงเป็นภัยคุกคามสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศและความสงบสุขของสังคมไทย ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและประเทศโดยรวม ผู้กระทำผิดคดียาเสพติดส่วนใหญ่เมื่อถูกลงโทษด้วยการจำคุก แม้จะถูกแยกออกจากสังคมภายนอกชั่วคราว แต่หากไม่ได้รับการฟื้นฟูและเปลี่ยนแปลงพฤตินิสัยอย่างแท้จริง ก็มีแนวโน้มสูงที่จะกลับมากระทำผิดซ้ำอีกครั้ง การฟื้นฟูจึงไม่ควรเป็นเพียงการควบคุมทางกายภาพ แต่ควรเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจของผู้ต้องขัง ทั้งนี้ กรมราชทัณฑ์จึงมีภารกิจและอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการควบคุมและแก้ไขพฤตินิสัยผู้ต้องขังโดยมุ่งพัฒนาเป็นองค์กร พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อแก้ไข ฟื้นฟูผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นพลเมืองดีมีสุขภาพกายและจิตที่ดี ไม่หวนกลับมากระทำผิดซ้ำได้รับการพัฒนาทักษะฝีมือในการประกอบอาชีพที่สุจริตและสามารถดำรงชีวิตในสังคมภายนอกได้อย่างปกติโดยสังคมให้การยอมรับ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือ (1) ปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งตามกฎหมายโดยดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการราชทัณฑ์และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง (2) กำหนดแนวทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับ นโยบายของกระทรวงหลักอาชญาวิทยาและหลักทัณฑวิทยา ตลอดจนข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องขององค์การสหประชาชาติ (3) ดำเนินการเกี่ยวกับการสวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง และ (4) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์หรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

(Behavioral Development System Development Group, Department of Corrections, 2024) ซึ่งเรือนจำจังหวัดสงขลาเป็นเรือนจำสังกัดกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมผู้ต้องขังให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 25 ปี รวมถึงคุมขังผู้ต้องขังที่รอการพิพากษาทุกคดี ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่ควบคุมผู้ต้องขังเข้าให้มีประสิทธิภาพมิให้ผู้ต้องขังแหกหักหลบหนี อยู่ในระเบียบวินัย รวมถึงการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัย (Department of Corrections, 2021)

จากรายงานสถิติฐานความผิดคดีอาญา (คดี 4 กลุ่ม) พ.ศ. 2566 ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พบว่า จำนวนคดีที่รับคำร้องทุกข์ 742,012 คดี และจับกุมได้ 691,539 คดี แต่อย่างไรก็ตามในภาพรวม พบว่า คดียาเสพติดให้โทษยังคงเป็นคดีอันดับหนึ่ง มีจำนวนมากถึง 320,204 คดี (Royal Thai Police, 2023) และจากรายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ สำรวจ ณ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2566 พบว่า ประเทศไทยมีผู้ต้องราชทัณฑ์ทั้งสิ้น จำนวน 270,879 คน แบ่งเป็นเพศชาย จำนวน 238,429 คน และเพศหญิง จำนวน 32,450 คน (Attapol et al., 2023, pp. 198-210) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องของจำนวนนักโทษในประเทศไทย คือ “ผู้ต้องขังกลับมาติดคุกซ้ำ” ซึ่งสถิติการกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องขัง พ.ศ. 2566 กรมราชทัณฑ์ ระบุว่า มี 5 อันดับ คือ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด 65.75%, ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ 13.51% ความผิดอื่น ๆ 9.44% ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย 6.37% และความผิดเกี่ยวกับเพศ 2.27% (Attapol et al., 2023, pp. 198-210) ส่วนข้อมูลเชิงพื้นที่ของเรือนจำจังหวัดสงขลา พบว่า ภาพรวมอัตราส่วนระหว่างผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่เรือนจำมีความเหลื่อมล้ำกันเป็นอย่างมาก สืบเนื่องมาจากปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ เช่นเดียวกับเรือนจำจังหวัดสงขลาเช่นกันจากความจุปกติที่รับผู้ต้องขังได้จำนวน 1,500 คน ปัจจุบัน ข้อมูล ณ วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2567 พบว่า เรือนจำจังหวัดสงขลามีผู้ต้องขังอยู่ในความควบคุมจำนวน 2,222 คน ในขณะเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดสงขลา มีจำนวน 83 คน และเป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานภายในเรือนจำเพียง 50 คน ต่อผู้ต้องขัง 2,222 คน (บัญชีรายชื่อการประชุมประจำเดือนกันยายน พ.ศ.2567 เรือนจำจังหวัดสงขลา) เมื่อผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัวออกจากเรือนจำ พบว่า มีผู้ต้องขังกลับมากระทำผิดซ้ำโดยเฉพาะคดียาเสพติดที่มีผู้ต้องขังหวนกลับมากระทำผิดซ้ำเป็นอันดับที่ 1 โดยการพิจารณาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้ความสำคัญกับการลดอัตราการกระทำผิดซ้ำเป็นเป้าหมายสำคัญ ภารกิจหลักประการหนึ่งของกรมราชทัณฑ์ คือ การแก้ไขฟื้นฟูพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นพลเมืองดี โดยการให้การศึกษา การฝึกวิชาชีพ การพัฒนาจิตใจ รวมทั้งการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังแต่ละคนอย่างเหมาะสมตามลักษณะสาเหตุ พฤติกรรมและประเภทของการกระทำผิดซึ่งโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ ที่กรมราชทัณฑ์ได้จัดทำขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขผู้ต้องขัง ปรับเปลี่ยนทัศนคติ พฤติกรรม เพื่อให้สามารถกลับตนเป็นคนดีมีคุณค่าสู่สังคม โดยเฉพาะคดียาเสพติด

มีโปรแกรมหรือแนวทางในการแก้ไขฟื้นฟู ประกอบด้วยการฝึกวิชาชีพ (การนวดฝ่าเท้า การนวดแผนโบราณ การทำอาหารและขนม การค้ารายย่อย ตลอดจนงานรับจ้างอื่น ๆ) ส่วนการฝึกจิตใจและการปรับทัศนคติ (การปรับทัศนคติ/ค่านิยมโดยหลักสัมมาอาชีวะ จิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม พิธีสาบานตน) (Behavioral Development Division, Department of Corrections, Ministry of Justice, 2018) แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันทางกรมราชทัณฑ์และเรือนจำทั่วประเทศได้มีการนำหลักศาสนาต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังในรูปแบบการนั่งสมาธิ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการฟังธรรมะ เป็นต้น

ในบริบทของเรือนจำจังหวัดสงขลา มีการน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิและปัญญา มาใช้ในการฝึกฝนพฤตินิสัยของผู้ต้องขังถือเป็นแนวทางที่ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเป็นกระบวนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และสติปัญญาที่ครอบคลุม ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และความคิด ความต่อเนื่องของกิจกรรมตามหลักไตรสิกขา ช่วยให้ผู้ต้องขังเกิดความรู้สึกละอายต่อบาป สำนึกผิดและมีเป้าหมายในการกลับตัวเป็นคนดีของสังคม การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักไตรสิกขาคือ ศีล (การฝึกในด้านพฤติกรรมโดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชินเครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีล คือ วินัย โดยวินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนามนุษย์) สมาธิ (การฝึกในด้านจิตหรือระดับจิตใจได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตทั้งในด้านคุณธรรมและในด้านความสุข) ส่วนปัญญา (การฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง) เข้ามาบูรณาการกับการจัดการดูแลผู้ต้องขังจะทำให้ส่วนประกอบของชีวิตดีงามฝึกคนให้เจริญงอกงามในองค์ประกอบเหล่านี้ และให้องค์ประกอบเหล่านี้นำเขาสู่การเข้าถึงอิสรภาพและสันติสุขที่แท้จริง ตัวการฝึกที่จะให้มีชีวิตที่ดีงามเป็นสิกขา ตัวชีวิตที่ดีงามที่เกิดจากการฝึกนั้นก็เป็นมรรคซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดได้ แต่อย่างไรก็ตาม พบว่า การนำหลักศาสนาเข้ามาช่วยในการฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังนั้นยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรและสามารถฟื้นฟูได้ชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น

จากความสำคัญและปัญหาการวิจัยดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา เพื่อให้ผู้ต้องขังได้ปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมและไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก ซึ่งจะเป็นการป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมได้อย่างยั่งยืน และที่สำคัญคือ เป็นการให้โอกาสแก่ผู้หลงผิดได้กลับตัวกลับใจ กลับมาเป็นพลังสร้างสรรค์สังคมไทยให้เจริญต่อไป ดังพุทธภาษิตในพระสุตตันตปิฎกมัชฌิมนิกาย มหาวรรคว่า

“โย จ ปุพฺเพ ปมชฺชิตฺวา ปจฺฉา โส นปฺปมชฺชติ โสม โลก ปภาเสติ อพฺภา มุตฺโต ว จนฺทิมา: ผู้ใดประพฤติผิดพลาดมาก่อน ภายหลังกลับตัวได้ ผู้นั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง เหมือนพระจันทร์ที่พ้นจากกลุ่มเมฆ ส่องโลกให้สว่างฉะนั้น”

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา

2. เพื่อเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลาเมื่อจำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนต้องโทษ รายได้ก่อนต้องโทษ สถานภาพสมรส ระยะเวลาจำคุก และจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา

สมมติฐานการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา” โดยผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานในการศึกษาไว้ กล่าวคือ ผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลาที่มี อายุ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนต้องโทษ รายได้ก่อนต้องโทษ สถานภาพสมรส ระยะเวลาจำคุกและจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลาผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา จำนวน 1,223 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2567) ส่วนกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา จำนวน 316 คน ผู้วิจัยคำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (1973) โดยกำหนดระดับความคลาดเคลื่อนไว้ที่ร้อยละ 0.05

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัยโดยทำการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการจัดทำแบบสอบถาม โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล (อายุ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนต้องโทษ รายได้ก่อนต้องโทษ สถานภาพสมรส ระยะเวลาจำคุก จำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา) โดยลักษณะของเครื่องมือเป็นแบบสอบถามโดยให้เลือกตอบมีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ จำนวน 7 ข้อ ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา โดยลักษณะของข้อคำถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่าตามแนวคิดของลิเคิร์ท 5 ระดับ จำนวน 15 ข้อ (Boonchom Srisawat, 2002, p. 99) และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา เป็นแบบปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบได้ตอบตามความคิดเห็นของตนเองได้อิสระ ส่วนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างและการพัฒนาเครื่องมือนั้น ผู้วิจัยนำแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงกรอบแนวคิดในการวิจัยมากำหนดเป็น

ข้อคำถามในการทำแบบสอบถาม จากนั้นผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับร่างที่สร้างขึ้นพร้อมแบบประเมินให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมวิทยา/สังคมศาสตร์ ทำการพิจารณาตรวจแบบสอบถาม จำนวน 3 ท่าน เพื่อเป็นการทดสอบความเที่ยงตรงและให้คะแนนเป็นรายข้อคำถามซึ่งดูความครอบคลุมในประเด็นคำถามการวิจัยและดูเนื้อหาภาษาเพื่อหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามแต่ละข้อกับจุดประสงค์หรือเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยใช้เกณฑ์การตัดสินค่า IOC ถ้ามีค่า 0.50 ขึ้นไป แสดงว่า ข้อคำถามนั้นวัดได้ตรงจุดประสงค์หรือตรงตามเนื้อหา (Pranee Lambeunsa, 2016) ทั้งนี้ จากการตรวจค่าความสอดคล้องของแบบสอบถามมีค่า IOC=1 จากนั้นผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับร่างที่ได้ผ่านการแก้ไขและปรับปรุงจากผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมวิทยา/สังคมศาสตร์ ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีความคล้ายคลึงกัน จำนวน 30 ชุด เพื่อคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยวิธีวิเคราะห์สัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีการของ Cronbach (1990) โดยหากค่าสัมประสิทธิ์แอลฟามากกว่า 0.70 ถือว่าใช้ได้และจากการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับอยู่ที่ 0.903

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยขอหนังสือเพื่อดำเนินการเก็บข้อมูล ณ เรือนจำจังหวัดสงขลา โดยยื่นเรื่องขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช เรียนถึงผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดสงขลา เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถาม โดยกำหนดวันเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นเมื่อได้รับการอนุญาตจากผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองที่เรือนจำจังหวัดสงขลา ซึ่งก่อนที่จะตอบแบบสอบถามนั้นผู้วิจัยจะได้อธิบายให้กลุ่มตัวอย่างนั้นเข้าใจก่อน ๆ ทำการตอบแบบสอบถามหรือตอบข้อซักถาม กรณีมีกลุ่มตัวอย่างสงสัยในแบบสอบถาม เมื่อได้แบบสอบถามคืนแล้วจะนำข้อมูลมาตรวจสอบถึงความสมบูรณ์ของแบบสอบถามเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามความต้องการแล้วนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม SPSS โดยใช้สถิติพรรณนาเพื่อบรรยายลักษณะข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ จำนวน และร้อยละเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของแบบสอบถาม ส่วนค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานใช้ในการวิเคราะห์การใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา และสถิติอ้างอิงหรือสถิติอนุมานใช้เพื่อทำการทดสอบสมมติฐาน โดยใช้สถิติอ้างอิงแบบอ้างอิงพารามิเตอร์ ได้แก่ t-test, ANOVA เพื่อเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ทั้งนี้ บทความวิจัยเรื่องการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา ผ่านการพิจารณาและรับรองจากคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์ สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ 3/2568 มติที่ 46/2568 ตามเอกสารเลขที่ จว. 0057/2568

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา และเพื่อเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา เมื่อจำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนต้องโทษ รายได้ก่อนต้องโทษ สถานภาพสมรส ระยะเวลาจำคุก และจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา พบว่า ผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่อายุ 31 - 40 ปี มีระดับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างก่อนต้องโทษ มีรายได้ก่อนต้องโทษ ต่ำกว่า 15,001 - 20,000 บาท มีสถานภาพโสด ส่วนใหญ่มีระยะเวลาจำคุก 1 - 3 ปี และผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา 1 - 5 ครั้งขึ้นไป

2. ผลการวิเคราะห์หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา เมื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

จากตารางที่ 1 พบว่า การนำหลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา (ภาพรวม) ทุกด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.764, S.D. = 0.0134) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากที่สุดไปน้อยที่สุด พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านปัญญา ($\bar{x}$ = 3.857, S.D. = 0.0168) รองลงมาคือ ด้านศีล ($\bar{x}$ = 3.743,

ตารางที่ 1 *ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการนำหลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา (ภาพรวม)*

ข้อ	หลักไตรสิกขา	ระดับการนำไปใช้เพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติด		
		$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1	ศีล	3.743	0.0381	มาก
2	สมาธิ	3.693	0.0417	มาก
3	ปัญญา	3.857	0.0168	มาก
รวม		**3.764**	**0.0134**	**มาก**

หมายเหตุ. การวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย

S.D. = 0.0381) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านสมาธิ ($\bar{x}$ = 3.693, S.D. = 0.0417) เมื่อพิจารณาแยกร้ายด้าน พบว่า

ด้านศีล รวมทุกข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.743, S.D. = 0.0381) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับจากมากที่สุดไปน้อยที่สุด พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ รู้สึกว่าการปฏิบัติตามกฎระเบียบของเรือนจำมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความมีระเบียบวินัยของท่าน ($\bar{x}$ = 3.807, S.D. = 0.6929) รองลงมา คือ การฝึกฝนความอดทนและความรับผิดชอบผ่านกิจกรรมในเรือนจำจะช่วยให้ท่านกลับไปใช้ชีวิตอย่างมีความประพฤติดีในสังคมได้ ($\bar{x}$ = 3.778, S.D. = 0.7138) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ สามารถร่วมกิจกรรมกลุ่มกับผู้อื่นโดยแสดงพฤติกรรมที่ดี เช่น การช่วยเหลือหรือการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ได้เพียงใด ($\bar{x}$ = 3.671, S.D. = 0.6756)

ด้านสมาธิ รวมทุกข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.693, S.D. = 0.0417) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากมากที่สุดไปน้อยที่สุด พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ มีความสามารถในการจดจ่อและตั้งใจทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งโดยไม่วอกแวก ($\bar{x}$ = 3.772, S.D. = 0.6510) รองลงมา คือ มีความตั้งใจที่จะนำการฝึกสมาธิไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันหลังจากพ้นโทษ ($\bar{x}$ = 3.744, S.D. = 0.7265) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือมีความรู้สึกว่าการฝึกสมาธิช่วยลดความอยากยาเสพติดหรือการกระทำที่ขาดสติได้ ($\bar{x}$ = 3.579, S.D.= 0.7105)

ด้านปัญญา รวมทุกข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.857, S.D. = 0.0168) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากมากที่สุดไปน้อยที่สุด พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ มีความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบของการใช้ยาเสพติดต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมมาก ($\bar{x}$ = 3.930, S.D. = 0.7356) รองลงมา คือ มีความตั้งใจที่จะพัฒนาความรู้และทักษะใหม่ ๆ เพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพหรือปรับปรุงชีวิตหลังพ้นโทษ ($\bar{x}$ = 3.925, S.D. = 0.7020) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ สามารถวิเคราะห์และแยกแยะพฤติกรรมหรือสถานการณ์ที่อาจนำไปสู่การกลับไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดได้ ($\bar{x}$ = 3.798, S.D. = 0.7071)

3. ผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา สรุปได้ว่า ด้านศีล คือ จัดกิจกรรมอบรมเรื่องศีลอย่างต่อเนื่องและมีรูปแบบที่เข้าใจง่าย การจัดให้มีพี่เลี้ยงศีลธรรมหรือกลุ่มจิตอาสาในเรือนจำ ด้านสมาธิโดยการฝึกสมาธิให้เกิดความสงบในจิต ลดแรงกระตุ้นที่นำไปสู่การใช้สารเสพติดและช่วยสร้างพฤติกรรมใหม่ที่ตั้งอยู่บนความมีสติและยั้งคิดมากขึ้น และ ด้านปัญญา คือ การเปิดพื้นที่ให้พูดคุย แบ่งปันประสบการณ์และรับฟังมุมมองจากผู้อื่นจะช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และสะท้อนความผิดพลาดในอดีตของตนอย่างสร้างสรรค์เพื่อสร้างปัญญาจากการฟังและการพูด

4. ผลการทดสอบสมติฐาน

ผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลาที่มี “อายุ” ต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยต่างกัน จากการทดสอบสมมติฐานพบว่า ผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่มีอายุต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยไม่ต่างกัน กล่าวคือ อายุของผู้ต้องขังคดียาเสพติด

ไม่มีผลต่อการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$)

ผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลาที่มี "ระดับการศึกษา" ต่างกัน มีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยต่างกัน จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (ระดับการศึกษาของผู้ต้องขังส่งผลต่อการใช้หลักไตรสิกขาในการฟื้นฟูพฤตินิสัย) จึงวิเคราะห์ทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยใช้วิธีของ Post Hoc เมื่อจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ผู้ต้องขังที่มีการศึกษาสูง (อนุปริญญา, ปริญญาตรี) ใช้หลักไตรสิกขาในการฟื้นฟูพฤตินิสัยมากกว่าผู้ที่การศึกษาต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญ

ผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลาที่มี "อาชีพก่อนต้องโทษ" ต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยต่างกัน จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่มีอาชีพก่อนต้องโทษต่างกัน มีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ อาชีพก่อนต้องโทษมีผลต่อการใช้หลักไตรสิกขาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) จึงวิเคราะห์ทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยใช้วิธีของ Post Hoc พบว่า เมื่อจำแนกตามอาชีพก่อนต้องโทษ พบว่า ผู้ต้องขังที่เคยทำงานราชการ/รัฐวิสาหกิจใช้หลักไตรสิกขาสูงกว่าผู้ในอาชีพอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญ

ผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลาที่มี "รายได้รายได้ก่อนต้องโทษ" ต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยต่างกัน จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่มีรายได้ก่อนต้องโทษต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ รายได้ก่อนต้องโทษ ส่งผลต่อการใช้หลักไตรสิกขาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) จึงวิเคราะห์ทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยใช้วิธีของ Post Hoc พบว่า เมื่อจำแนกตามรายได้ก่อนต้องโทษ พบว่า ผู้ต้องขังที่มีรายได้กลาง-สูงใช้หลักไตรสิกขาในการฟื้นฟูพฤตินิสัยมากกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำอย่างมีนัยสำคัญ

ผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลาที่มี "สถานภาพสมรส" ต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยต่างกัน จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่มีสถานภาพสมรสต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยไม่ต่างกันกล่าวคือ สถานภาพสมรส ไม่ส่งผลต่อการใช้หลักไตรสิกขาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$)

ผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลาที่มี "ระยะเวลาจำคุก" ต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยต่างกัน จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่มีระยะเวลาจำคุกต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ ระยะเวลาจำคุกมีผลต่อการใช้หลักไตรสิกขาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) จึงวิเคราะห์ทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยใช้วิธีของ Post Hoc พบว่า เมื่อจำแนกตามระยะเวลาจำคุก พบว่า ผู้ต้องขังที่จำคุกนานใช้หลักไตรสิกขาแตกต่างจากผู้ที่

จำคุกระยะสั้นอย่างมีนัยสำคัญ

ผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลาที่มี “จำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา” ต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยต่างกัน จากการทดสอบสมมติฐานพบว่า ผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่มีจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่างกันมีการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ จำนวนครั้งเข้าร่วมกิจกรรมศาสนามีผลต่อการใช้หลักไตรสิกขาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) จึงวิเคราะห์ทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยใช้วิธีของ Post Hoc เมื่อจำแนกจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา พบว่า ผู้ต้องขังที่เข้าร่วมกิจกรรมศาสนาบ่อยครั้งใช้หลักไตรสิกขามากกว่าผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาน้อยอย่างมีนัยสำคัญ

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญอภิปรายผลการวิจัยดังนี้

การนำหลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา (ภาพรวม) ทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากที่สุดไปน้อยที่สุด พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านปัญญา รองลงมา คือ ด้านศีลและด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านสมาธิ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Waraporn Ongkaloy et al. (2023) พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Anucha Romphayom (2017) พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาเป็นรายด้านพบว่าก็อยู่ในระดับมากทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการฝึกวิชาชีพ ด้านการอบรมทางศาสนาและศีลธรรมและด้านการศึกษาสายสามัญและสามารถอภิปรายรายด้านกล่าวคือ ด้านศีล รวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากมากที่สุดไปน้อยที่สุด พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ รู้สึกว่าการปฏิบัติตามกฎระเบียบของเรือนจำมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความมีระเบียบวินัย รองลงมาคือ การฝึกฝนความอดทนและความรับผิดชอบผ่านกิจกรรมในเรือนจำจะช่วยให้กลับไปใช้ชีวิตอย่างมีความประพฤติดีในสังคมได้และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ สามารถร่วมกิจกรรมกลุ่มกับผู้อื่นโดยแสดงพฤติกรรมที่ดี เช่น การช่วยเหลือหรือการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ได้เพียงใด สอดคล้องกับงานวิจัยของ Waraporn Ongkaloy et al. (2023) พบว่า โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนนทบุรี พบว่า สภาพแวดล้อมในเรือนจำ กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้ต้องขัง หลักไตรสิกขา พบว่า มีอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำดังกล่าวนำมาบูรณาการกับ “หลักไตรสิกขา” 3 ด้าน คือ (1) ศีล (ด้านพฤติกรรม) ปฏิบัติดี

ปฏิบัติชอบทั้งกาย วาจา ใจ (2) สมาธิ (ด้านจิตใจ) ปฏิบัติตามหลักศาสนา ฝึกสมาธิ ฟังธรรม ไหว้พระสวดมนต์ และ (3) ปัญญา (ด้านองค์ความรู้) แสวงหาความรู้ทั้งวิชาชีพและวิชาชีวิต และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Anucha Romphayom (2017) พบว่า (1) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคามโดยรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการฝึกวิชาชีพ ด้านการอบรมทางศาสนาและศีลธรรมและด้านการศึกษาสายสามัญ ส่วนด้านสมาธิ รวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากมากที่สุดไปน้อยที่สุด พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ มีความสามารถในการจดจ่อและตั้งใจทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งโดยไม่วอกแวก รองลงมาคือ มีความตั้งใจที่จะนำการฝึกสมาธิไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันหลังจากพ้นโทษ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ มีความรู้สึกว่าการฝึกสมาธิช่วยลดความอยากยาเสพติดหรือการกระทำที่ขาดสติได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Waraporn Ongkaloy et al. (2023) พบว่า โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนนทบุรี พบว่า สภาพแวดล้อมในเรือนจำ กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังหลักไตรสิกขา พบว่า มีอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อมและอิทธิพลรวมส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำดังกล่าวนำมาบูรณาการกับ “หลักไตรสิกขา” 3 ด้าน คือ (1) ศีล (ด้านพฤติกรรม) ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบทั้งกาย วาจา ใจ (2) สมาธิ (ด้านจิตใจ) ปฏิบัติตามหลักศาสนา ฝึกสมาธิ ฟังธรรม ไหว้พระสวดมนต์ และ (3) ปัญญา (ด้านองค์ความรู้) แสวงหาความรู้ทั้งวิชาชีพ และวิชาชีวิต และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Anucha Romphayom (2017) พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการฝึกวิชาชีพ ด้านการอบรมทางศาสนาและศีลธรรมและด้านการศึกษาสายสามัญ และด้านปัญญา รวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากมากที่สุดไปน้อยที่สุด พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบของการใช้ยาเสพติดต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมมาก รองลงมา คือ มีความตั้งใจที่จะพัฒนาความรู้และทักษะใหม่ ๆ เพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพหรือปรับปรุงชีวิตหลังพ้นโทษและข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือสามารถวิเคราะห์และแยกแยะพฤติกรรมหรือสถานการณ์ที่อาจนำไปสู่การกลับไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Waraporn Ongkaloy et al. (2023) พบว่า โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนนทบุรี พบว่า สภาพแวดล้อมในเรือนจำ กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังหลักไตรสิกขา พบว่า มีอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำดังกล่าวนำมาบูรณาการกับ “หลักไตรสิกขา” 3 ด้าน คือ

(1) ศีล (ด้านพฤติกรรม) ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบทั้งกาย วาจา ใจ (2) สมาธิ (ด้านจิตใจ) ปฏิบัติตามหลักศาสนา ฝึกสมาธิ ฟังธรรม ไหว้พระ สวดมนต์ 3) ปัญญา (ด้านองค์ความรู้) แสวงหาความรู้ทั้งวิชาชีพและวิชาชีวิต และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Anucha Romphayom (2017) พบว่า (1) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการฝึกวิชาชีพ ด้านการอบรมทางศาสนาและศีลธรรมและด้านการศึกษาสายสามัญ ทั้งนี้ การใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา มีการใช้หลักไตรสิกขาในระดับมาก ด้านปัญญาแสดงถึงความเข้าใจในผลกระทบของยาเสพติดและเจตนารมณ์ในการพัฒนาตนเอง ขณะที่ด้านศีลแสดงถึงความรับผิดชอบและการฝึกวินัยผ่านกิจกรรมในเรือนจำ ส่วนด้านสมาธิแต่ยังมีข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้เพื่อควบคุมความอยากและพฤติกรรมที่ขาดสติ ทั้งนี้ แนวคิดไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นการพัฒนาอย่างองค์รวม ทั้งกาย วาจา ใจ และการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองอย่างยั่งยืน

การเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา เมื่อจำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนต้องโทษ รายได้ก่อนต้องโทษ สถานภาพสมรส ระยะเวลาจำคุก และจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา สรุปได้ว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนต้องโทษ รายได้ก่อนต้องโทษ ระยะเวลาจำคุก และจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ Waraporn Ongkaloy et al. (2023) พบว่า โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนนทบุรี พบว่า สภาพแวดล้อมในเรือนจำ กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้ต้องขัง พบว่า มีอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำดังกล่าวนำมาบูรณาการกับ “หลักไตรสิกขา” 3 ด้าน คือ (1) ศีล (ด้านพฤติกรรม) ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบทั้งกาย วาจา ใจ (2) สมาธิ (ด้านจิตใจ) ปฏิบัติตามหลักศาสนา ฝึกสมาธิ ฟังธรรม ไหว้พระ สวดมนต์ และ (3) ปัญญา (ด้านองค์ความรู้) แสวงหาความรู้ทั้งวิชาชีพและวิชาชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ Phra Maha Nanthavit Theerapatto et al. (2018) พบว่า กระบวนการสร้างจริยธรรมเชิงพุทธบูรณาการสำหรับผู้ต้องขังในเขตกรุงเทพมหานคร สรุปได้ว่า ขั้นตอนการสร้างจริยธรรมสำหรับผู้ต้องขังเป็นกระบวนงานพัฒนาพฤตินิสัยแนวทางหนึ่งของกรมราชทัณฑ์ มีการดำเนินงานเริ่มจากการรับนโยบาย นำมาปฏิบัติเป็นการแบบบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีภารกิจสำคัญ คือ การควบคุมและพัฒนาพฤตินิสัยกระบวนการสร้างจริยธรรมเชิงพุทธบูรณาการ เป็นวิธีสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตให้หลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมทางจริยธรรม โดยมีกระบวนการสำคัญ ได้แก่

การฝึกสัมมาทิฏฐิ การฝึกกระบวนการไตรสิกขา (ศีล สมาธิและปัญญา) และการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในกิจวัตรประจำวันและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผลกระบวนการสร้างจริยธรรมเชิงพุทธบูรณาการสำหรับผู้ต้องขังในเขตกรุงเทพมหานคร ผู้เข้าร่วมอบรมหลักสูตรสัคคสาสมาธิมีจริยธรรมเชิงพุทธบูรณาการสูงกว่าก่อนเข้าอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ พบว่า หลังทดลองคะแนนจริยธรรมเชิงพุทธบูรณาการในภาพรวมและรายด้านมีคะแนนสูงกว่าก่อนการทดลองทุกด้านซึ่งมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยคะแนนจริยธรรมเชิงพุทธบูรณาการในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการทดลองเท่ากับ 4.09 และ 4.28 จากคะแนนเฉลี่ยเต็ม 5 คะแนน และพิจารณารายด้าน พบว่าหลังการทดลองด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ด้านการพัฒนาทางจิตใจ รองลงมา ด้านการพัฒนาทางกายและพัฒนาทางปัญญา และด้านการพัฒนาทางสังคมมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด โดยทุกด้านมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ซึ่งหากผู้ต้องขังคดียาเสพติดมีจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาก็จะทำให้สามารถฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดได้ดีขึ้น ดังนั้น การเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขาเมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่าปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนต้องโทษ รายได้ก่อนต้องโทษ ระยะเวลาจำคุก และจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา มีผลต่อระดับการใช้หลักไตรสิกขาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่อายุและสถานภาพสมรสไม่มีผลแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่มีพื้นฐานชีวิตและประสบการณ์มากขึ้น รวมถึงผู้ที่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ มีแนวโน้มที่จะฮึมซับและใช้หลักไตรสิกขาได้ดีกว่า ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมฟื้นฟูควรคำนึงถึงพื้นฐานชีวิตของผู้ต้องขัง เพื่อให้การใช้หลักไตรสิกขามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากการอภิปราย ชี้ให้เห็นว่า หลักไตรสิกขามีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติด โดยเฉพาะเมื่อมีการส่งเสริมให้ผู้ต้องขังเข้าถึงกระบวนการฝึกศีล สมาธิ และปัญญาอย่างต่อเนื่อง การฟื้นฟูที่เน้นความเข้าใจตนเอง ความตั้งมั่นของจิตใจและการมีวินัยย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างแท้จริงและมีส่วนช่วยลดโอกาสในการกระทำผิดซ้ำได้ในระยะยาว

สรุปองค์ความรู้

การใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา โดยการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในบริบทของเรือนจำอย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิและปัญญา) ไม่ได้เป็นเพียงหลักธรรมทางศาสนา แต่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือเชิงพฤติกรรมและจิตวิทยาในการพัฒนาผู้ต้องขังได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในกลุ่มผู้กระทำผิดคดียาเสพติด โดยความแตกต่างของผลสัมฤทธิ์ในการฝึกไตรสิกขาเมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลงานวิจัยค้นพบว่า ระดับการศึกษา อาชีพก่อนต้องโทษ รายได้ก่อนต้องโทษ ระยะเวลาจำคุก และจำนวนครั้งที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาล้วนมีผลต่อระดับการฮึมซับ

และใช้หลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นข้อมูลใหม่ที่สามารถนำไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมฟื้นฟูเฉพาะกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะปัญญา คือ องค์ประกอบที่ผู้ต้องขังใช้มากที่สุด ซึ่งสวนทางกับการคาดการณ์ว่าศีลหรือสมาธิจะเด่นกว่า แสดงให้เห็นว่า ผู้ต้องขังเริ่มตระหนักรู้ถึงผลกระทบของการกระทำของตนต่อสังคม ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงจากภายใน หลักไตรสิกขาในฐานะเครื่องมือส่งเสริมการคืนคนดีสู่สังคม งานวิจัยนี้ชี้ว่า หลักไตรสิกขาไม่ได้เปลี่ยนแค่พฤติกรรมขณะต้องโทษ แต่เป็นแนวทางที่สามารถปลูกฝังให้ผู้ต้องขังมีทัศนคติใหม่ต่อชีวิต มีสติ มีเป้าหมายและมีคุณธรรม พร้อมกลับสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ

สำหรับการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำจังหวัดสงขลา เพื่อการนำไปใช้ในเชิงปฏิบัติมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อกรมราชทัณฑ์ เรือนจำจังหวัดและต่อผู้ต้องขัง กล่าวคือ กรมราชทัณฑ์ได้รับข้อมูลเชิงประจักษ์ทางวิชาการที่สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิผลของการนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการแก้ไขฟื้นฟูพฤตินิสัยผู้ต้องขังโดยนำผลไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการฟื้นฟูผู้ต้องขังเชิงพุทธศาสตร์ที่เน้นการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกเพื่อเสริมสร้างกระบวนการคืนคนดีสู่สังคมได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นข้อมูลสนับสนุนให้กรมราชทัณฑ์พัฒนาโครงการฝึกอบรมบุคลากรให้มีความเข้าใจในหลักไตรสิกขาและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับเรือนจำจังหวัดสงขลางานวิจัยฉบับนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการจัดกิจกรรมฟื้นฟูผู้ต้องขังโดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นกรอบแนวทางที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมทำให้ทราบถึงระดับและรูปแบบการใช้หลักศีล สมาธิและปัญญาในการฟื้นฟูพฤตินิสัย ตลอดจนเข้าใจปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อความแตกต่างในการใช้หลักธรรมดังกล่าวซึ่งจะช่วยให้การออกแบบกิจกรรมและการฝึกอบรมตอบสนองความต้องการของผู้ต้องขังแต่ละกลุ่มได้อย่างเหมาะสมและผู้ต้องขังคดียาเสพติดคือ กลุ่มเป้าหมายที่สำคัญเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายในผ่านการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา กล่าวคือ

ศีล ช่วยให้ผู้ต้องขังเกิดความมีระเบียบวินัยและควบคุมพฤติกรรมได้ สมาธิ ช่วยสร้างความสงบและลดแรงกระตุ้นจากยาเสพติดและปัญญา ช่วยให้เกิดการตระหนักรู้ถึงผลของการกระทำ เข้าใจชีวิต และพัฒนาตนเองเพื่อกลับสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 การจัดกิจกรรมฝึกตามหลักไตรสิกขาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง กรมราชทัณฑ์และเรือนจำจังหวัดสงขลา ควรวางแผนและดำเนินการจัดกิจกรรมฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขาอย่างเป็นระบบ โดยออกแบบกิจกรรมให้เชื่อมโยงระหว่างศีล สมาธิและปัญญา เช่น กิจกรรมฝึกวินัยควบคู่กับการเจริญสติและกิจกรรมกลุ่มอภิปรายผลจากการฝึกจิต เพื่อนำไปสู่การฟื้นฟูพฤตินิสัยอย่างยั่งยืน และลดโอกาสกระทำผิดซ้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม

1.2 การเพิ่มโอกาสเข้าถึงกิจกรรมธรรมะของผู้ต้องขังทุกระดับ กรมราชทัณฑ์และเรือนจำจังหวัดสงขลา ควรส่งเสริมและขยายโอกาสให้ผู้ต้องขังคดียาเสพติดและคดีอื่น ๆ เข้าร่วมกิจกรรมทางธรรมอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะกลุ่มที่ไม่เคยมีประสบการณ์ทางศาสนา เพื่อเปิดโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองภายในเรือนจำ

1.3 การส่งเสริมบทบาทพระวิทยากรหรือครูทางใจในเรือนจำ กรมราชทัณฑ์ และเรือนจำจังหวัดสงขลา ควรจัดสรรบทบาทและการอบรมให้แก่พระวิทยากรหรือผู้ปฏิบัติธรรมที่เข้ามาในเรือนจำ ให้สามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำกิจกรรมทางใจ ด้วยความเข้าใจจิตวิทยาของผู้ต้องขัง และสามารถถ่ายทอดหลักไตรสิกขาอย่างมีเมตตาและมีประสิทธิภาพ

1.4 การสร้างเครือข่ายครอบครัวและชุมชนรองรับการคืนคนดีสู่สังคม กรมราชทัณฑ์และเรือนจำจังหวัดสงขลา ควรประสานความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชนในการวางแผนการฟื้นฟูหลังพ้นโทษ เช่น การฝึกสมาธิร่วมในครอบครัว หรือการสนับสนุนด้านอาชีพที่สอดคล้องกับแนวทางพัฒนาปัญญา เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวกลับเข้าสู่สังคมได้อย่างมั่นคง

1.5 การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ธรรมะให้เหมาะกับผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์และเรือนจำจังหวัดสงขลา ควรจัดทำสื่อธรรมะที่มีความหลากหลาย เหมาะสมกับระดับการศึกษาและทักษะของผู้ต้องขัง เช่น หนังสือภาพ หนังสือการ์ตูนธรรมะ พอดแคสต์เสียงหรือสมุดฝึกเจริญสติ เพื่อส่งเสริมให้ผู้ต้องขังเข้าถึงหลักธรรมได้ง่ายและเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการฝึกตามหลักไตรสิกขากับแนวโน้มการกระทำผิดซ้ำหลังพ้นโทษ เพื่อประเมินว่าการปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิและปัญญา มีผลต่อการลดพฤติกรรมเสี่ยงและการกระทำผิดซ้ำในระยะยาวหรือไม่ โดยสามารถศึกษาผู้พ้นโทษที่เคยผ่านกิจกรรมไตรสิกขาเปรียบเทียบกับกลุ่มที่ไม่เคยผ่านกิจกรรมดังกล่าว

2.2 ควรมีการศึกษาบทบาทของบุคลากรภายในเรือนจำที่ส่งเสริมการใช้หลักไตรสิกขาในการฟื้นฟูผู้ต้องขัง เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายพฤตินิสัย จิตอาสา ครูฝึก หรือพระวิทยากร โดยมุ่งวิเคราะห์รูปแบบการทำงาน กระบวนการสื่อสาร การอบรม และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้ต้องขังเพื่อเสนอแนวทางพัฒนาระบบสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพ

2.3 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผลของหลักไตรสิกขากับแนวทางฟื้นฟูรูปแบบอื่น ๆ เช่น โปรแกรมบำบัดยาเสพติด CBT, โปรแกรมศาสนาอื่นหรือการแนะแนวอาชีพเพื่อวิเคราะห์ความเหมาะสมและจุดเด่นของไตรสิกขาในฐานะเครื่องมือฟื้นฟูแบบองค์รวม

บรรณานุกรม

Anucha Romphayom. (2017). *Factors influencing behavioral development of inmates at Maha Sarakham Provincial Prison* [Master's thesis Maha Sarakham Rajabhat University]. Thesis RMU. https://fulltext.rmu.ac.th/

fulltext/2560/123057/Rompayom%20Anucha.pdf?utm_soarce=chatgpt.com

Attapol Wongkrajong, Supreecha Chamnarnputtiporn, Vachiravitch Ittithanasuphavitch, & Supap Temrat. (2023). A literature review: Recidivism of sexual and violent offenders under the Measures for Prevention of Sexual or Violent Offenses Recidivism Act B.E. 2565 (2022). *Buddhist Sociology Review Journal, 8*(4), 198–210.

Behavioral Development Division, Department of Corrections, Ministry of Justice. (2018). *Manual for rehabilitation programs for inmates based on the nature of cases and circumstances of offenses.* http://br.correct.go.th/br_wp/uploadfiles/prison_manual.pdf

Behavioral Development System Development Group, Department of Corrections. (2024). *Missions and authorities of the Department of Corrections.* http://www.correct.go.th/brr/index.php/th/2017-08-09-14-29-30/2017-08-09-14-29-34

Boonchom Srisawat. (2002). *Introduction to research* (7th ed.). Suweeriyasarn.

Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing* (5th ed.). Harper Collins.

Department of Corrections. (2021). *Missions and authorities of the Department of Corrections.* http://www.correct.go.th/?page_id=12255

Phra Maha Nanthavit Theerapatto et al. (2018). Promoting ethics for inmates in the Bangkok Metropolitan area. *Journal of MCU Peace Studies, 6*(4), 1347–1361.

Pranee Lambeunsa. (2016). Quality assessment of evaluation instruments for the Tasap Model academic service project. Measurement and Evaluation Program, Faculty of Education, Yala Rajabhat University. *Journal of Yala Rajabhat University, 15*(3), 373-382.

Royal Thai Police. (2023). *Statistics on criminal offenses* (4 major groups). http://thaicrimes.org/pdf/crimes/2566.pdf

Waraporn Ongkaloy et al. (2023). Integrating Buddhist principles for quality of Life Development of inmates in Prison in Nonthaburi Province. *Journal ofBuddhist Innovation and Management,6*(2), 1-14.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis.* Harper & Row.

ข้อเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำ
Policy Proposal for the Administration of Rehabilitation Programs for Drug Offenders in Prisons

*อารีลักษณ์ สินธพพันธุ์**
Areelak Sintoppant
*นวภัทร ณรงค์ศักดิ์***
Navapat Narongsak

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จในการฝึกวิชาชีพและการจัดโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดของกรมราชทัณฑ์ และเพื่อนำเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการโปรแกรมการฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดให้เหมาะสม ให้ผู้ต้องขังมีงานทำและลดการกระทำผิดซ้ำ โดยใช้การศึกษาเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิจัยเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ข้อกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด มีผลต่อจำนวนการเข้ามาของผู้ต้องขัง ควรมีบทลงโทษที่ชัดเจน และบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด และเป็นธรรม เพราะมีผลต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมผู้ต้องขังคดียาเสพติดและควรเข้ารับโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูก่อนการฝึกวิชาชีพ เพื่อให้เข้าใจตนเองและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การฝึกวิชาชีพควรสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน โดยเฉพาะในท้องถิ่นของผู้ต้องขัง เพื่อให้ผู้พ้นโทษสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้

---

* *นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม มหาวิทยาลัยรังสิต*
Doctor of Philosophy Program in Criminology and Justice Administration, RangsitUniversity
** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม มหาวิทยาลัยรังสิต*
Asst. Prof. Department of Criminology and Justice Administration, Rangsit University
Received: *8 July 2025* ***Revised:*** *5 August 2025* ***Accepted:*** *7 August 2025*

อบรมเจ้าหน้าที่หรือจ้างผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพิ่มขึ้น เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูมีประสิทธิภาพมากขึ้น การฝึกอาชีพและโครงการในโปรแกรมการฟื้นฟูควรเน้นให้ผู้ต้องขังมีอาชีพติดตัวและมีเงินเลี้ยงชีพ เพื่อป้องกันการกลับไปกระทำผิดซ้ำ ครอบครัว ชุมชน และสังคมควรให้โอกาสผู้พ้นโทษแล้ว และช่วยกันดูแลสอดส่องคนในชุมชน เพื่อลดความเสี่ยงที่จะเกิดผู้กระทำผิดคดียาเสพติดในอนาคต

คำสำคัญ: ข้อเสนอเชิงนโยบาย, การบริหารจัดการ, โปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขัง, คดียาเสพติด

Abstract

This study aims to examine the challenges, obstacles, and successes of vocational training and rehabilitation programs for drug-related inmates under the Department of Corrections, and to propose policy recommendations for enhancing program effectiveness. The ultimate goals are to improve inmates' employment opportunities and reduce recidivism. A qualitative research methodology was employed, including document analysis, non-participant observation, and in-depth interviews. The findings indicate that drug-related legislation significantly affects inmate populations. Effective rehabilitation requires clear legal penalties, consistent and fair enforcement, and strong support from correctional officers. Additionally, rehabilitation should precede vocational training to foster self-awareness and behavioral change among inmates. Vocational training should be aligned with labor market demands, particularly in inmates' local communities, to enhance post-release employment prospects. To improve rehabilitation outcomes, it is essential to provide staff training or recruit specialized professionals. Programs should emphasize sustainable skill development and income-generating opportunities to reduce recidivism. Furthermore, the successful reintegration of ex-convicts requires support from families, communities, and society to minimize the risk of future drug-related offenses.

Keyword: Policy Proposal, Management, Inmate Rehabilitation Program, Drug- related Offenses

บทนำ

ปัญหายาเสพติดจัดเป็นปัญหาร้ายแรงในอันดับต้น ๆ ของประเทศ ก่อให้เกิดความเสียหายทั้งผู้เสพ ครอบครัว สังคมส่วนรวม ประเทศชาติ และนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ปัจจุบันยาเสพติดระบาดไปทั่วทั้งประเทศและเข้าถึงง่าย เนื่องจากโดยสภาพทำเลที่ตั้งของประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ตรงกลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นประเทศที่มีเสรี

ทางการค้าจึงเป็นเส้นทางผ่านและลำเลียงยาเสพติด ด้านกลุ่มผู้เสพมีการแพร่ระบาดขยายฐานจากกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ผู้ขับรถยนต์ และเกษตรกรไปสู่กลุ่มผู้ว่างงานและกลุ่มนักเรียนนักศึกษา ซึ่งมีแนวโน้มสูงขึ้น ทำให้ประเทศต้องสูญเสียพลเมืองและเยาวชนที่เป็นกำลังของชาติไปเป็นจำนวนไม่น้อย เนื่องจากยาเสพติดทำลายทั้งสุขภาพและอนาคต ตลอดจนถึงขั้นการสูญเสียชีวิตอย่างน่าเสียดาย

อนึ่ง ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาที่บั่นทอนเสถียรภาพของประเทศอยู่ในขณะนี้ ยังเป็นที่มาให้เกิดอาชญากรรม ทั้งผู้เสพติด และผู้ที่ค้าเป็นเครือข่ายขบวนการใหญ่จากการรวบรวมสถิติของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) ถึงปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในประเทศ ข้อมูลการเข้ารับการบำบัดตลอดปี พ.ศ. 2564 พบว่า ยาบ้าเป็นประเภทยาเสพติดที่ระบาดมากที่สุดถึงร้อยละ 75 รองลงมาคือ ไอซ์ ร้อยละ 8.6 กัญชาแห้ง ร้อยละ 4.7 นอกจากนี้ สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Office on Drugs and Crime : UNODC) ยังรายงานในภาพรวมของเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่ายาบ้าแบบเม็ดที่ยึดได้ในเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปี พ.ศ. 2564 มีจำนวนมากกว่า 1 พันล้านเม็ด คิดเป็นน้ำหนักรวม 172 ตัน นับเป็นจำนวนสูงสุดเป็นประวัติการณ์ โดยสูงกว่าเมื่อ 10 ปีที่แล้ว (ที่ยึดได้เพียง 143 ล้านเม็ด) นอกจากนั้น ผู้กระทำผิดคดียาเสพติดที่ได้รับการจับกุมและผ่านขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมในชั้นศาลแล้ว มีเป็นจำนวนมาก ข้อมูลจากกรมราชทัณฑ์ ณ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2568 รายงานว่ามีจำนวนผู้ต้องขังคดียาเสพติดมากถึง 208,386 ราย คิดเป็นร้อยละ 71.09 ของผู้ต้องขังทั้งประเทศ (ข้อมูลภายหลังจากการปรับปรุงกฎหมายยาเสพติด)

ตารางที่ 1 *รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์คดี พ.ร.บ. ยาเสพติดทั่วประเทศ สำรวจ ณ วันที่ 1 มกราคม 2568*

ประเภท	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ (%)	ร้อยละ (%) เทียบผู้ต้องขังทั่วประเทศ
1. นักโทษเด็ดขาด	132,909	17,338	150,247	73.932	53.509
2. ผู้ต้องขังระหว่าง	44,818	5,308	50,126	24.666	17.852
2.1 อุทธรณ์-ฎีกา	29,019	3,295	32,314	15.901	11.508
2.2 ไต่สวน-พิจารณา	3,169	496	3,665	1.803	1.305
2.3 สอบสวน	12,630	1,517	14,147	6.961	5.038
3. เยาวชนที่ฝากขัง	9	0	9	0.004	0.003
4. ผู้ถูกกักกัน	17	3	20	0.010	0.007
5. ผู้ต้องกักขัง	2,420	400	2,820	1.388	1.004
รวมผู้ต้องราชทัณฑ์ทั้งสิ้น	**180,173**	**23,049**		**100.00**	**72.37**

หมายเหตุ. จากสถิติผู้ต้องขังราชทัณฑ์ คดี พ.ร.บ.ยาเสพติดทั่วประเทศ, กรมราชทัณฑ์,http://www.correct.go.th

ปัญหาดังกล่าว รัฐบาลได้ดำเนินการจัดการกับสงครามยาเสพติดมานานกว่า 30 ปี และจากข้อมูลของสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Office on Drugs and Crime: UNODC) ที่กล่าวไว้ใน United Nations Survey on Crime Trends and the Operation of Criminal Justice Systems (UN-CTS) พบว่า ประเทศไทยมีสัดส่วนผู้ต้องขังต่อจำนวนประชากรสูงเป็นอันดับต้น ๆ ของโลก และมีอัตราส่วนผู้ต้องขังคดียาเสพติดเทียบกับจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด สูงที่สุดในโลก โดย United Nations Survey on Crime Trends and the Operation of Criminal Justice Systems (UN-CTS) มีการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จาก 55 ประเทศ ซึ่งมีอัตราเฉลี่ยผู้ต้องขังคดียาเสพติดร้อยละ 25 จากจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด แต่ของประเทศไทยเป็นผู้ต้องขังจากคดียาเสพติดถึง 80% กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ได้รับมอบหมายให้ควบคุมผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาล ไม่ให้หลบหนี แต่นโยบายปัจจุบันเจ้าหน้าที่ต้องดูแลบำบัดฟื้นฟูจิตใจ และอบรมให้เขากลับเป็นคนดีสู่สังคม ถึงแม้ปัจจุบันกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดปรับเปลี่ยนให้ผู้เสพเป็น “ผู้ป่วย” ต้องได้รับการบำบัดฟื้นฟูก็ตาม แต่ถึงกระนั้นจำนวนผู้กระทำผิดคดียาเสพติดที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรม สู่กรมราชทัณฑ์ยังคงสูง กระจายไปทุกเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผู้ต้องขังเหล่านี้เมื่อผ่านขั้นตอนแรกรับ จะเข้าสู่โปรแกรมฟื้นฟูพฤตินิสัยที่เหมาะสมกับคดี โดยมีคู่มือการจัดโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังตามลักษณะแห่งคดีและพฤติกรรมการกระทำผิดที่ใช้เป็นเกณฑ์และเป็นมาตรฐานกลางให้เรือนจำและทัณฑสถานใช้ทั่วประเทศปฏิบัติ เพื่อบำบัดฟื้นฟู ให้มีความรู้ทั้งสายสามัญและฝึกวิชาชีพด้านต่าง ๆ ให้มีงานทำเมื่อพ้นโทษไม่กลับมากระทำผิดซ้ำ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้กรมราชทัณฑ์พยายามบริหารจัดการโปรแกรมบำบัดฟื้นฟูต่าง ๆ จัดการฝึกอาชีพในหลายด้าน แต่เนื่องจากจำนวนผู้ต้องขังที่มีมากจนเกินศักยภาพการรองรับของแต่ละเรือนจำ การศึกษาการบริหารจัดการโปรแกรมบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิดคดียาเสพติดในเรือนจำ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจเพื่อคืนคนดีสู่สังคม ตามเป้าหมายของกรมราชทัณฑ์ ลดผู้กระทำผิดคดียาเสพติด สังคมปลอดภัยจากอาชญากรรมให้มากที่สุด

▣ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จในการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดของกรมราชทัณฑ์

2. เพื่อนำเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการโปรแกรมการฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดให้เหมาะสม ให้ผู้ต้องขังมีงานทำและลดการกระทำผิดซ้ำ

▣ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ข้อเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและความสำเร็จ

ในการบริหารจัดการโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำ เพื่อนำเสนอเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการโปรแกรมผู้ต้องขังในคดียาเสพติด ลดการกระทำผิดซ้ำ โดยศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารนโยบายต่าง ๆ โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติการ รวมถึงสัมภาษณ์ผู้ต้องขังคดียาเสพติดก่อนและหลังปล่อยเกี่ยวกับโปรแกรมการฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติด เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในเชิงประจักษ์ ข้อมูลและการวิเคราะห์มีความสมบูรณ์และเหมาะสมกับสภาพปัญหามากที่สุด

▣ รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การศึกษาค้นคว้าเอกสาร (Documentary Research) โดยการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาตรการ คู่มือการฝึกวิชาชีพและโปรแกรมการบำบัดผู้ต้องขัง กฎระเบียบกฎกระทรวง ที่เป็นเอกสาร ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อใช้ในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้องที่พิมพ์เผยแพร่ในลักษณะสื่อสิ่งพิมพ์หรือมีการบันทึกลักษณะของเอกสารแบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อสำรวจ รวบรวมข้อมูลที่เป็นจริงตามนโยบายที่กรมราชทัณฑ์ปฏิบัติ

2) การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ได้แก่

2.1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อเก็บข้อมูลที่เป็นความคิดเห็น ทัศนะ มุมมองต่อแนวทางการฝึกวิชาชีพและโปรแกรมบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติด โดยเฉพาะปัญหาและอุปสรรคที่ดำเนินการอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ

2.2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation) เพื่อเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลการฝึกวิชาชีพ และการเข้าอบรมโปรแกรมบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังทั้งคดีเสพและค้ายาเสพติด

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) ผู้บริหาร 6 คน ได้แก่ ผู้บริหารในส่วนกลางที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติด ได้แก่ รองอธิบดีฝ่ายพัฒนา ผู้อำนวยการกองพัฒนาพฤตินิสัย ผู้อำนวยการกองบริการทางการแพทย์ ผู้อำนวยการทัณฑสถานหญิงกลาง ผู้อำนวยการทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง และผู้บัญชาการเรือนจำพิเศษธนบุรี

2) ผู้ปฏิบัติการ 8 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานระดับผู้อำนวยการส่วน หัวหน้าฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการจัดโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดในเรือนจำและทัณฑสถาน ครูผู้อบรมในเรือนจำและทัณฑสถาน เจ้าหน้าที่ศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (Center for Assistance to Reintegration and Employment: CARE)

3) ผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่ใกล้พ้นโทษ 10 คน ที่เป็นตัวแทน ได้แก่ กลุ่มฝึกวิชาชีพและเข้าโปรแกรมบำบัดและผู้ต้องขังที่กระทำผิดซ้ำคดียาเสพติด

4) ผู้พ้นโทษและมีงานทำภายหลังพ้นโทษ 5 คน

โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยที่ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ตามคำถามที่กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์และมีคำถามปลายเปิด โดยให้มีความยืดหยุ่นแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ ให้สามารถแสดงความคิดเห็น หรือระบุปัญหาต่าง ๆ ที่ประสบอยู่อย่างเต็มที่ ซึ่งวางประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อค้นหาข้อเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่เหมาะสม พร้อมทั้งการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ในการเข้าโปรแกรมบำบัดฟื้นฟูของผู้ต้องขัง และฝึกวิชาชีพต่าง ๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติการ ผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษ ซึ่งใช้ชุดคำถามที่ยืดหยุ่นในการสัมภาษณ์แต่ละคน โดยยึดตามตัวแบบการฝึกวิชาชีพ และโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังทั้งระยะสั้นและระยะยาวที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มีคำถามปลายเปิดให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นโดยอิสระ โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ชุด ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ใช้กับผู้บริหาร แบบสัมภาษณ์ที่ใช้กับผู้ปฏิบัติการ แบบสัมภาษณ์ที่ใช้กับผู้ต้องขังคดียาเสพติด และแบบสัมภาษณ์ที่ใช้กับผู้พ้นโทษ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดนัดหมายวันสัมภาษณ์และแจ้งให้ผู้สัมภาษณ์ทราบก่อนล่วงหน้า ในการสัมภาษณ์ใช้การจดบันทึกข้อมูล บันทึกเสียงสัมภาษณ์ และการสังเกต เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกัน โดยก่อนสัมภาษณ์ได้ขออนุญาตผู้ถูกสัมภาษณ์ในการบันทึกข้อมูล และบันทึกเสียงการสนทนาก่อนทุกครั้ง

แบบสอบถามและแนวทางการสัมภาษณ์ได้ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัย และกองพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์ก่อน รวมถึงได้ผ่านขั้นตอนการขอจริยธรรมการวิจัยในคนเรียบร้อยแล้ว (COA. NO. RSUERB2023-035)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการทำการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำข้อมูลโปรแกรมการฟื้นฟูและการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังทั้งหมดมาเป็นตัวตั้ง แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาวิเคราะห์เปรียบเทียบถึงความแตกต่าง เช่น กลุ่มผู้บริหาร สัมภาษณ์ข้อมูลโดยเน้นนโยบายเป็นหลัก

2. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกประเด็นคำถาม แล้วนำมาเปรียบเทียบความเหมือนหรือความแตกต่างของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน ก่อนนำข้อมูลนั้นไปวิเคราะห์ถึงปัญหาอุปสรรคและความสำเร็จในการปฏิบัติงาน

3. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกประเด็นคำถาม แล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อมูลกระทำไปพร้อมกันในตอนเก็บข้อมูล รวมถึงพิจารณาดูความสำเร็จนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนา

4. นำข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดมาวิเคราะห์ตรวจสอบคุณภาพข้อมูล (Data Triangulation) กับวิธีการที่ผู้วิจัยใช้ อันได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ผลการวิจัย

1. ปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จในการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดของเรือนจำ พบว่า

1) จำนวนผู้ต้องขังมากและเข้ามาไม่พร้อมกัน ทำให้ขั้นตอนการฝึกวิชาชีพและการเข้าโปรแกรมบำบัดไม่เป็นไปตามกระบวนการที่ตั้งไว้ โดยไม่สามารถเลือกโครงการที่ตนเองสนใจได้ สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่งดังนี้

"จำนวนผู้ต้องขังคดียาเสพติดเข้าทุกวัน ผู้ต้องขังบางคนเข้ามาแล้ว ต้องเข้าโครงการตามโปรแกรมที่จัดขึ้นขณะนั้น โดยเจ้าหน้าที่เป็นผู้จัดไม่สามารถเลือกเข้าโครงการที่สนใจได้"

2) เวลาของการจัดโครงการเหลื่อมกันหลายโครงการ และมีการทำสัญญาจ้างงานกับองค์กรภายนอก ดังผู้ปฏิบัติการกล่าวไว้ดังนี้

"การจัดกิจกรรมตามโครงการซ้ำซ้อนกัน รวมทั้งมีโรงงานจากภายนอกว่าจ้างผู้ต้องขังผลิตสินค้า เช่น พับถุงกระดาษ กรวยกระดาษ ที่เอกชนติดต่อเข้ามา"

3) การจัดผู้ต้องขังเข้าสู่การฝึกวิชาชีพไม่ตรงตามความต้องการของผู้ต้องขัง และไม่สอดคล้องกับตลาดปัจจุบัน สอดคล้องกับการให้ข้อมูลของผู้ต้องขังดังนี้

"เข้าโครงการชุมชนบำบัดตั้งแต่แรก การฝึกวิชาชีพไม่ได้เลือกตามความสนใจ แต่ก็พอใจ หลักสูตรที่สอนมีน้อย สนใจการฝึกเกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ แต่ไม่ให้ฝึกการใช้ออนไลน์ เนื่องจากกระทำผิดซ้ำ"

4) งบประมาณในการจัดโครงการตามโปรแกรมฟื้นฟูและฝึกวิชาชีพไม่เพียงพอ โดยเฉพาะการจ้างครูฝึกอบรมและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกวิชาชีพ สอดคล้องกับผู้ปฏิบัติการท่านหนึ่งกล่าวไว้ดังนี้

"ทางกรมราชทัณฑ์จัดโครงการใหม่ ๆ มาให้เรือนจำปฏิบัติ แต่งบประมาณในการอบรมมีจำกัด"

5) บุคลากรที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมีไม่เพียงพอต่อการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติด เช่น นักสังคมสงเคราะห์และนักจิตวิทยา สอดคล้องกับที่ผู้ปฏิบัติการกล่าวไว้ดังนี้

"กรมสั่งการให้เรือนจำปฏิบัติ แต่เจ้าหน้าที่ไม่พร้อมคือมีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอ ต้องดึงเจ้าหน้าที่จากฝ่ายควบคุม ฝ่ายการศึกษามาช่วยและเรียนรู้เพิ่มเติม"

6) เจ้าหน้าที่ที่ศูนย์ CARE ส่วนมากเป็นเพศหญิง ศูนย์ CARE มีความจำเป็นต้องเพิ่มเจ้าหน้าที่เพศชายที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพื่อแก้ไขอุปสรรคในการทำงาน เพื่อความคล่องตัวในบางสถานการณ์ สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ปฏิบัติการ ดังนี้

"ต้องการเจ้าหน้าที่ผู้ชายที่จบการศึกษาเฉพาะด้านมาอยู่ที่จุดนี้ จะได้ช่วยงานบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมได้เต็มที่"

7) การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ต้องขังผู้ต้องขังคดียาเสพติดทั้งคดีเสพและคดีค้า มีโอกาสพบปะพูดคุยกันระหว่างทำกิจกรรมบำบัด ฟื้นฟู และฝึกวิชาชีพ ซึ่งอาจนำไปสู่การสร้างเครือข่ายและกระทำผิดซ้ำหลังพ้นโทษ สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ต้องขังที่กระทำผิดซ้ำดังนี้

“มีกลุ่มเพื่อนที่เคยเป็นผู้ต้องขังติดต่อกันอยู่หลังพ้นโทษ แต่เมื่อมีเรื่องโควิด เลยประกอบอาชีพต่อไปไม่ได้ ได้พูดคุยกับเพื่อนคนนี้ที่เป็นผู้ค้ารายย่อย เลยกระทำผิดอีก”

2. ความสำเร็จในการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดของกรมราชทัณฑ์

1) โปรแกรมการฟื้นฟูมีมาตรฐานตามหลักสากล โปรแกรมการฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดได้รับการรับรองตามหลักสากลและมีการนำแนวคิดจากต่างประเทศมาปรับใช้

2) เจ้าหน้าที่มีความสามารถและจิตใจเสียสละ เจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญมีความเข้าใจในพฤติกรรมของผู้ต้องขังและทำงานอย่างเต็มที่เพื่อแก้ไขพฤติกรรมผู้ต้องขัง

3) ผู้บริหารมีความรู้และทัศนคติที่ดี ผู้บริหารมีความเข้าใจในนโยบายของกรมราชทัณฑ์และมีทัศนคติที่ดีต่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง

4) กรมราชทัณฑ์สนับสนุนการสร้างสรรค์โครงการใหม่ ๆ กรมราชทัณฑ์เปิดโอกาสให้เรือนจำและทัณฑสถานสร้างสรรค์โครงการฟื้นฟูพฤติกรรมผู้ต้องขังที่เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่น

5) หน่วยงานภายนอกให้ความสนใจและร่วมมือ บริษัทเอกชน และหน่วยงานภายนอกให้ความสนใจในการจ้างงานผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษมากขึ้น

6) การประชาสัมพันธ์ทำให้สังคมเข้าใจปัญหา การประชาสัมพันธ์โครงการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังทำให้สื่อและสังคมสนใจและเข้าใจปัญหาของเรือนจำและผู้ต้องขังมากขึ้น

7) ผู้บริหารสนับสนุนการมีงานทำหลังพ้นโทษ ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการมีงานทำของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ และมีการประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การดำเนินงานเชื่อมต่อกันอย่างครบวงจร

3. ข้อเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการโปรแกรมการฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดให้เหมาะสม ให้ผู้ต้องขังมีงานทำและลดการกระทำผิดซ้ำ พบว่า

1) ข้อกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดมีผลต่อจำนวนการเข้ามาของผู้ต้องขัง การแก้กฎหมายเกี่ยวกับการมียาเสพติดไว้ในครอบครอง ค้าหรือเสพ ควรมีบทลงโทษที่ชัดเจนและบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด และเป็นธรรม ซึ่งยังผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้บริหารท่านหนึ่งกล่าวว่า

“กฎหมายมีการเปลี่ยนแปลง เดิมได้กำหนดว่า ผู้มียาเสพติด 1 เม็ด ผิดกฎหมายเข้าจำคุกในเรือนจำ แต่ปัจจุบันกรณีผู้เสพติดแจ้งกระทรวงสาธารณสุขว่าจะบำบัดก็ไม่ต้องเข้าสู่เรือนจำ ควรชัดเจน จะได้รู้ว่ากรณีใดเป็นหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์”

2) ขั้นตอนการเข้ารับการบำบัด ผู้ต้องขังคดียาเสพติดควรได้เข้าโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูก่อน เพื่อให้เข้าใจตนเองและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมก่อนฝึกวิชาชีพ สอดคล้องกับผู้บริหารกล่าวดังนี้

"ผู้ต้องขังจิตเวชมีมากขึ้น ผู้ต้องขังควรได้รับการบำบัดตามโปรแกรมก่อน เพื่อให้รู้ตัวตนก่อน แล้วค่อยฝึกวิชาชีพทีหลัง แล้วไปสู่การฝึกอบรมก่อนปล่อย"

3) การฝึกวิชาชีพควรสอดคล้องกับตลาดแรงงาน ควรฝึกวิชาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้พ้นโทษสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ สอดคล้องกับคำกล่าวของเจ้าหน้าที่เรือนจำแห่งหนึ่งดังนี้

"ควรฝึกวิชาชีพตามตลาดต้องการ แต่ปัจจุบันที่นี่ยังไม่มีที่ตลาดต้องการ"

4) จัดอบรมเจ้าหน้าที่หรือจ้างผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพิ่มขึ้น ควรจัดอบรมเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่จัดโปรแกรมบำบัดฟื้นฟูหรือจ้างผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพิ่มขึ้น เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังคำกล่าวของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานดังนี้

"ไม่ได้อยู่ฝ่ายฝึกวิชาชีพ อยู่ฝ่ายการศึกษา แต่ทำได้ หน้าที่หลักทุกคนก็ต้องอยู่เวร ตนเองทำงานเรือนจำมานาน"

5) เน้นให้ผู้ต้องขังมีอาชีพติดตัว โปรแกรมการฟื้นฟูควรเน้นให้ผู้ต้องขังมีอาชีพติดตัวและมีเงินเลี้ยงชีพ เพื่อป้องกันการกลับไปกระทำผิดซ้ำ สอดคล้องกับที่ผู้พ้นโทษกล่าวไว้ดังนี้

"การฝึกอบรมควรเน้นให้มีวิชาชีพติดตัวที่สามารถนำไปเลี้ยงชีพได้ ถ้าออกไปครอบครัวฐานะไม่ดี ไม่มีกิจการอะไร ก็อยู่ยาก"

6) สังคมภายนอกต้องช่วยกันดูแล ชุมชนและครอบครัวควรช่วยกันดูแลผู้พ้นโทษ เพื่อลดความเสี่ยงที่จะเกิดผู้เสพและผู้ค้ายาเสพติด สอดคล้องกับที่ผู้พ้นโทษกล่าวไว้ดังนี้

"โปรแกรมเป็นเพียงตัวช่วยเท่านั้น มีส่วนน้อยที่ผู้พ้นโทษจะนำความรู้ที่อบรมไปใช้ เพราะผู้ที่เคยเป็นผู้ต้องขังขาดโอกาสทางสังคม"

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 29 คน โดยแบ่งเป็น ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติการ และผู้ต้องขัง รวมถึงผู้พ้นโทษ โดยเบื้องต้นการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังเป็นหน้าที่โดยตรงของกองพัฒนาพฤตินิสัย ซึ่งดูแลทั้งโปรแกรมการแก้ไข 6 หลักสูตรตามนโยบายกรมราชทัณฑ์ (Department of Corrections, Behavior Development Division, 2021) โครงการในพระราชดำริ การจัดการศึกษา การพัฒนาร่างกายและจิตใจ และการฝึกวิชาชีพ ซึ่งผู้ต้องขังที่เข้ามาสู่เรือนจำและทัณฑสถานร้อยละ 80 เป็นผู้ต้องขังคดียาเสพติด และเข้าโปรแกรมฟื้นฟู ซึ่งผลการวิจัยสรุปและอภิปรายได้ดังนี้

1. ปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จในการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดของเรือนจำ

1) จำนวนผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่มากเกินไป เป็นหนึ่งในปัญหาหลักที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติด จำนวนผู้ต้องขังสูงเกินความสามารถในการจัดการของเรือนจำ ทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการโปรแกรมบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมผู้ต้องขัง ไม่สามารถทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

โครงการได้ทั้งหมด สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ต้องขังที่กระทำผิดซ้ำคดียาเสพติด และเจ้าหน้าที่ศูนย์ CARE ที่กล่าวว่า เจ้าหน้าที่มีไม่พอกับการบำบัดเฉพาะราย ต้องใช้วิธีกลุ่มบำบัด (Group Therapy) แทน

2) เวลาของการจัดโครงการเหลื่อมกันหลายโครงการ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับจำนวนผู้ต้องขังที่เข้ามาแต่ละวัน และกระบวนการจัดผู้ต้องขังเข้าโปรแกรมในแต่ละโครงการ โครงการฟื้นฟูมีหลายโครงการที่กำหนดมาจากส่วนกลาง ต้องทำก่อน และมีโครงการที่เรือนจำสร้างสรรค์ขึ้น ทำให้ไม่สามารถเรียงลำดับโครงการต่าง ๆ ให้กับผู้ต้องขังรายใหม่ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ได้เลือกตามความสนใจ ซึ่งหมายความว่าผู้ต้องขังมักต้องเข้าร่วมโปรแกรมใด ๆ ก็ตามที่มีอยู่ในขณะนั้นโดยการจัดสรรของเจ้าหน้าที่

3) การจัดผู้ต้องขังเข้าสู่การฝึกวิชาชีพไม่ตรงตามความต้องการของผู้ต้องขัง และไม่สอดคล้องกับตลาดปัจจุบันที่มีการแข่งขันสูง โดยเฉพาะการทำงานที่ต้องใช้ความรู้ทางคอมพิวเตอร์ ซึ่งทางกรมราชทัณฑ์มีการเสริมความรู้ด้านนี้ แต่มีข้อจำกัดในผู้ต้องขังคดียาเสพติด เพราะอาจติดต่อเครือข่ายภายนอกได้ ส่วนการอบรมด้านการขนส่ง (Logistic) ยังไม่มี ซึ่งการขายของออนไลน์ผู้พ้นโทษสามารถทำเองได้ โดยหลีกเลี่ยงปัญหาเรื่องการที่สังคมไม่ยอมรับ สอดคล้องกับทฤษฎีการตีตรา (Labeling Theory) ซึ่งยังคงมีอยู่ในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

4) งบประมาณในการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูไม่เพียงพอ การแก้ปัญหางบประมาณไม่เพียงพอ ต้องอาศัยการปรับปรุงนโยบาย การร่วมมือกับภาคเอกชน และการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และนำตัวอย่างจากต่างประเทศมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับเรือนจำไทย

5) ขาดบุคลากรที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น นักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ ควรจ้างผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางเพิ่มขึ้น หรือมาทำงานในเรือนจำเป็นครั้งคราว รวมถึงร่วมมือองค์กรเอกชนหรือมูลนิธิที่มีความเชี่ยวชาญเข้ามาช่วยในการบำบัดและฟื้นฟูผู้ต้องขัง

6) เจ้าหน้าที่ศูนย์ CARE เป็นผู้หญิงเสียส่วนมาก ทำให้การทำงานมีอุปสรรคบ้าง การขาดแคลนเจ้าหน้าที่ที่เป็นผู้ชาย การแก้ไขปัญหานี้จำเป็นต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนทั้งในด้านการบริหารจัดการบุคลากรและการพัฒนาทักษะของเจ้าหน้าที่ส่วนอื่นมาช่วยงานจัดโปรแกรมฟื้นฟู จึงจะดำเนินงานบำบัดฟื้นฟูได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัยสำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

7) การติดต่อสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังคดีเสพและคดีค้า ผู้ต้องขังทั้งคดีเสพและค้า สนทนากันระหว่างเข้ารับโปรแกรมบำบัดและการฝึกวิชาชีพ การแก้ไขปัญหาการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ต้องขังในขณะเข้าร่วมกิจกรรม ตามโครงการต่าง ๆ อาจไม่สามารถกีดกันได้ จึงควรเสริมสร้างความคิด ความเชื่อ ทัศนคติที่ดีต่อตนเอง ให้ผู้ต้องขังรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมออกไปต้องเป็นคนดี และไม่กระทำผิดอีก มีแรงจูงใจในการปฏิบัติตามระเบียบของเรือนจำ ตลอดจนกฎหมายและบรรทัดฐานทางสังคมหลังออกจากเรือนจำ

ความสำเร็จในการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดของกรมราชทัณฑ์

1. โปรแกรมฟื้นฟูมีมาตรฐานสากล ได้รับการรับรองตามหลักสากล โดยนำแนวคิดจากต่างประเทศ เช่น ชุมชนบำบัด (Therapeutic Community: TC) จากสหรัฐอเมริกาและอิตาลี ช่วยลดอัตรากลับมากระทำผิด (Recidivism) ได้ 30 - 50% มีการปรับระยะเวลาบำบัดให้สั้นกว่าโปรแกรมสากล (6 - 12 เดือน) แต่ยังขาดการติดตามผลระยะยาว

2. เจ้าหน้าที่มีความสามารถและจิตบริการ มีความเชี่ยวชาญด้านสังคมสงเคราะห์และจิตวิทยา นำเทคนิคสมัยใหม่มาใช้ เช่น ละครบำบัด, ดนตรีบำบัด เป็นการปรับพฤติกรรมเชิงบวก (Cognitive-Behavioral Theory) ทำงานแบบสหวิชาชีพ และปรับตัวกับข้อจำกัดด้านงบประมาณ

3. ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์และทัศนคติที่ดี มีนโยบายแบบ Evidence-Based Policy และ Needs-Based Approach จัดสรรงบประมาณตามความเหมาะสมของเรือนจำ เช่น โปรแกรมเฉพาะกลุ่มผู้ต้องขังหญิง สนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ ลดภาวะหมดไฟ (Burnout) แม้มีปัญหาสัดส่วนเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขังต่ำกว่ามาตรฐานสากล (1:10)

4. การส่งเสริมโครงการฟื้นฟูที่เหมาะสมกับท้องถิ่นใช้แนวทาง กระจายอำนาจ (Decentralization) และชุมชนเป็นฐาน (Bottom-up) เช่น เรือนจำในพื้นที่เกษตร ฝึกปลูกพืชเศรษฐกิจเรือนจำเขตท่องเที่ยว ฝึกงานบริการ ข้อควรระวังได้แก่ ป้องกันความเหลื่อมล้ำระหว่างเรือนจำและหลีกเลี่ยงการแสวงหาประโยชน์จากผู้ต้องขัง

5. ความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก เช่น โครงการกำลังใจและโครงการพัชรธรรม โดยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภาฯ ซึ่งช่วยเหลือด้านจิตใจและรายได้ ใช้ธรรมะพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง โครงการ TO BE NUMBER ONE โดยทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ (ดนตรี, กีฬา, ศิลปะ) ซึ่งลดการกระทำผิดซ้ำ การฝึกอาชีพ และแนวคิดสมานฉันท์ (Restorative Justice) แต่ขาดระบบติดตามผลหลังปล่อยตัว ควรประเมินอัตรากลับมากระทำผิดหรือติดซ้ำ

2. ข้อเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการโปรแกรมการฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดให้เหมาะสม ให้ผู้ต้องขังมีงานทำและลดการกระทำผิดซ้ำ

1) ข้อกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดทั้งมีไว้เพื่อเสพและค้า มีผลต่อจำนวนการเข้ามาของผู้ต้องขัง ควรบังคับใช้ให้ชัดเจน การปรับเปลี่ยนข้อกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดในประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564 โดยเฉพาะการตีความคำว่า “ผู้เสพ” เท่ากับ “ผู้ป่วย” ตามฉบับปรับปรุง มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำ และการทำงานของกรมราชทัณฑ์ รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงสาธารณสุข การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนถึงแนวคิดที่ว่าผู้เสพยาเสพติดควรได้รับการบำบัดรักษาในฐานะผู้ป่วย และสามารถลดจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำลงได้ การปรับเปลี่ยนกฎหมายทำให้ผู้เสพยาเสพติดที่สมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการของราชทัณฑ์ การเปลี่ยนแปลงนี้ต้องอาศัยความชัดเจนของนโยบาย การประสานงานระหว่างหน่วยงาน และการติดตามประเมินผล

อย่างใกล้ชิด เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

2) ขั้นตอนการเข้ารับการบำบัด ผู้ต้องขังคดียาเสพติดเข้ามาควรได้เข้าโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู ประเมินสุขภาพจิตก่อน จากข้อมูลพบว่าผู้ต้องขังที่มีปัญหาสุขภาพจิตมีจำนวนเพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลต่อกระบวนการบำบัดฟื้นฟูและการกลับเข้าสู่สังคม ดังนั้นการประเมินสุขภาพจิตเบื้องต้นจึงเป็นขั้นตอนสำคัญเพื่อคัดกรองและแยกผู้ต้องขังที่มีปัญหาด้านจิตใจออกมาเพื่อรับการบำบัดที่เหมาะสม

3) การฝึกวิชาชีพควรให้สอดคล้องกับตลาด ควรมีการสำรวจตลาดและความต้องการของนายจ้างก่อนกำหนดหลักสูตรการฝึกอาชีพ สนับสนุนทุนเริ่มต้นอาชีพ รัฐหรือองค์กรต่าง ๆ โดยไม่ต้องพึ่งพาครอบครัวหรือเครือข่ายทางสังคมมากเกินไป

4) ควรจัดอบรมเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ในโปรแกรมบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังคดียาเสพติดหรือจ้างผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพิ่มขึ้น และจำเป็นที่ต้องจัดอบรมเพิ่มเติมแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายอื่นที่มาช่วย เช่น ฝ่ายการศึกษา หรือฝ่ายควบคุมอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มทักษะและความรู้เฉพาะด้านให้กับเจ้าหน้าที่ที่มีอยู่ และการอบรมควรครอบคลุมทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ

5) รูปแบบของโปรแกรมการฟื้นฟูผู้ต้องขังยาเสพติด ต้องเน้นให้เขามีอาชีพติดตัว จากข้อมูลที่เจ้าหน้าที่และผู้พ้นโทษเสนอมา สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการออกแบบโปรแกรมการฟื้นฟูผู้ต้องขังยาเสพติด โดยเฉพาะในประเด็นของการสร้างอาชีพและทักษะที่สามารถนำไปใช้เลี้ยงชีพได้หลังพ้นโทษ (Srisombat Chokprajaksachat, 2015) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยลดการกลับไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดซ้ำอีก การออกแบบโปรแกรมควรคำนึงถึงความต้องการที่หลากหลายของผู้ต้องขังและสภาพแวดล้อมทางสังคมที่พวกเขาจะกลับไปอยู่ด้วย

6) สังคมภายนอกต้องช่วยกันดูแลคนในครอบครัวและชุมชน เมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษออกไปสู่สังคม เป็นสิ่งที่ราชทัณฑ์ยากจะติดตามดูพฤติกรรม ทัศนคติต่อความดีความชั่วของผู้พ้นโทษแต่ละคน เป็นเรื่องที่เหนือการควบคุม เมื่อเขาต้องออกไปดำเนินชีวิตในสังคม เขาต้องพิจารณาดีชั่วด้วยตัวเขาเอง การสนับสนุนจากชุมชนและโอกาสทางสังคมถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการช่วยให้ผู้พ้นโทษสามารถกลับเข้าสู่สังคมได้อย่างยั่งยืนและลดการกลับไปกระทำผิดซ้ำ

กล่าวโดยสรุปจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอสนับสนุนแนวคิด ทฤษฎีทางอาชญาวิทยา สังคมวิทยา และจิตวิทยา ดังนี้

1) ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitative Theory) ถือว่ายังใช้ได้ในปัจจุบัน เป็นการให้โอกาสผู้กระทำผิดปรับปรุงแก้ไขกลับตัวเองให้เป็นคนดี และไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก

2) ทฤษฎีการคบค้าสมาคม (Differential Association Theory) จำเป็นต้องแยกผู้กระทำผิดรุนแรง ออกจากผู้กระทำผิดครั้งแรก ป้องกันการเลียนแบบ การเรียนรู้พฤติกรรมไม่พึงประสงค์

3) ทฤษฎีที่เน้นการป้องกันการกระทำผิด (Prevention Theory) การป้องกันย่อมดีกว่า

การแก้ไขที่ต้องเสียงบประมาณจำนวนมาก โดยเฉพาะการป้องกันโดยผ่านการออกแบบสภาพแวดล้อม (Crime Prevention Through Environmental Design: CPTED) ซึ่งเป็นแนวคิดการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพเพื่อลดโอกาสการก่ออาชญากรรม เช่น การเพิ่มแสงสว่าง การลดจุดอับ และการติดตั้งกล้องวงจรปิดในพื้นที่สาธารณะ หากสังคมสามารถป้องกันอาชญากรรมได้ดี จะลดจำนวนผู้ต้องขังลงได้ ซึ่งประหยัดทรัพยากรและสร้างความปลอดภัยได้ยั่งยืนกว่า

4) แนวคิดการพัฒนา การศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต (Long life Learning) ใช้ได้กับทุกคน ไม่ว่าผู้ต้องขังหรือเจ้าหน้าที่ ดังผลการวิจัยที่ออกมาว่า การพัฒนาอาชีพผู้ต้องขัง และการจัดโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูต้องปรับปรุงให้ทันกับสังคมภายนอกอยู่เสมอ โดยในส่วนของเจ้าหน้าที่ต้องเรียนรู้จากต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จและการปรับใช้ให้เข้ากับชุมชนท้องถิ่น จึงจะสำเร็จเป็นรูปธรรมอย่างสมบูรณ์

5) ทฤษฎีเจตจำนงอิสระ (Free Will Theory) ยังคงใช้ได้ แม้ว่าการฝึกอาชีพจะช่วยลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ และเป็นนโยบายราชทัณฑ์ที่เน้นสู่การบำบัดฟื้นฟูกับผู้ต้องขัง แต่ท้ายที่สุดแล้ว บุคคลย่อมต้องคิดแล้ว ตัดสินใจแล้วที่จะกระทำผิดด้วยตนเอง หากเลือกที่จะกระทำผิด ย่อมต้องยอมรับบทลงโทษ โดยเฉพาะกรณีที่กระทำผิดซ้ำ ควรพิจารณาบทลงโทษที่รุนแรงหรือเป็นบุคคลที่มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมและการตัดสินใจมีผลต่อสังคมส่วนรวม

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การที่ไทยมีนักโทษคดียาเสพติดล้น นับเป็นตัวสะท้อนประการหนึ่งว่า แนวทางการบังคับใช้กฎหมายยาเสพติดเป็นปัญหาที่ผ่านมาปัญหาสำคัญคือ การไม่สามารถแบ่งแยกกลุ่มผู้กระทำผิดร้ายแรงกับไม่ร้ายแรงออกจากกันได้ เช่น ไม่สามารถแยกผู้เสพออกจากผู้ค้า รวมถึงการมีบทสันนิษฐานแห่งคดีที่เด็ดขาดเกินไป จนทำให้การลงโทษผู้กระทำผิดมีลักษณะแบบเหมารวม กวาดทุกคนเข้าไปอยู่ในเรือนจำ แม้จะมีขนาดความร้ายแรงของการกระทำผิดที่แตกต่างกัน จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ปรับปรุงกฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับยาเสพติด ควรมีกฎหมายที่ชัดเจนเพื่อใช้ปฏิบัติกับผู้เสพที่ถือว่าเป็นผู้ป่วยในกฎหมายปัจจุบัน และบทลงโทษสำหรับผู้ค้าทั้งรายเล็กและรายใหญ่ที่รุนแรง แต่ให้การบังคับใช้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม และแยกการบำบัดผู้เสพยาเสพติดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยให้กระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้รับผิดชอบหลัก เพื่อลดจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำและเน้นการบำบัดรักษาแบบสมัครใจ

2) ส่งเสริมมาตรการลงโทษทางเลือก โดยเริ่มตั้งแต่ศาลจะพิจารณาว่าจะลงโทษด้วยการจำคุกหรือคุมประพฤติ เป็นกระบวนการบำบัดรักษาด้วยคำสั่งศาลผู้กระทำผิดสามารถเลือกสมัครใจเข้าสู่กระบวนการได้ด้วยตัวเอง จนเสร็จสิ้นกระบวนการ โดยผู้ทำผิดจะไม่ถูกดำเนินคดี ทำให้ผู้ทำผิดนั้นจะไม่มีประวัติ

อาชญากร การบำบัดรักษา โดยมีเพียงแค่บางเวลาที่ผู้ทำผิดต้องรับการนัดหมายเข้าพบบุคลากรทางการแพทย์เท่านั้น ซึ่งจะช่วยให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้ง่ายขึ้น

3) ปรับกระบวนการรับผู้ต้องขังและการบำบัดฟื้นฟู ควรให้ความสำคัญกับขั้นตอนการแรกรับ ผู้ต้องขังคดียาเสพติดควรได้รับการประเมินสุขภาพจิตและบำบัดก่อนเข้าสู่กระบวนการฝึกวิชาชีพ เพื่อให้เข้าใจตนเองและพร้อมปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

4) พัฒนาการฝึกวิชาชีพให้สอดคล้องกับตลาดแรงงาน ฝึกอาชีพที่ตรงกับความต้องการของตลาดในท้องถิ่น เช่น ช่างตัดผม ช่างไฟ การขายออนไลน์ และงานบริการ เพื่อเพิ่มโอกาสในการมีงานทำหลังพ้นโทษ ตลอดจนส่งเสริมการฝึกทักษะด้านเทคโนโลยีและดิจิทัล เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดงานยุคใหม่

5) เพิ่มจำนวนผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านและเพิ่มประสิทธิภาพโปรแกรมบำบัดฟื้นฟู รับสมัครผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ และนักบำบัด รวมทั้งจัดอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความเชี่ยวชาญที่จะปฏิบัติงานกับผู้ต้องขัง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบำบัดฟื้นฟูอยู่เสมอ ใช้วิธีการบำบัดที่หลากหลาย เช่น ชุมชนบำบัด (Therapeutic Community) และการบำบัดทางปัญญา (Nongnuch Komonhirun et al., 2020) และพฤติกรรม (Cognitive Behavioral Therapy) รายบุคคลหากเป็นไป

6) มีนโยบายเสริมสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ มากขึ้น ประสานงานกับภาคเอกชนและชุมชนเพื่อสร้างโอกาสในการจ้างงานผู้พ้นโทษ (Behavior Development Division, Department of Corrections, n.d.) และลดการตีตราจากสังคม จัดตั้งเครือข่ายสนับสนุนผู้พ้นโทษ ให้ความสำคัญกับการทำงานของศูนย์ CARE ให้การทำงานมีความเข้มแข็งและครอบคลุมมากขึ้น เพื่อช่วยเหลือด้านอาชีพและสังคมหลังพ้นโทษ

7) มีนโยบายที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน เนื่องจากครอบครัวและชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนผู้พ้นโทษให้กลับสู่สังคมอย่างยั่งยืน ให้โอกาสในการทำงาน โดยจัดโครงงานในวันสำคัญทางครอบครัว สร้างความตระหนักให้สังคมเข้าใจปัญหายาเสพติดและช่วยกันบำบัดฟื้นฟู

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) ปรับปรุงกระบวนการฝึกวิชาชีพ โดยเพิ่มความหลากหลายของหลักสูตรฝึกอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน เช่น ฝึกทักษะดิจิทัล การขายออนไลน์ หรืออาชีพที่ใช้ทุนน้อยแต่สร้างรายได้ได้เร็ว (เช่น ช่างตัดผม ช่างซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า) จัดสรรงบประมาณและอุปกรณ์ฝึกอาชีพให้เพียงพอ และสนับสนุนการร่วมมือกับภาคเอกชนเพื่อนำเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการฝึกอบรมและประเมินผลการฝึกอาชีพ โดยเชื่อมโยงกับอัตราการมีงานทำหลังพ้นโทษ และปรับปรุงหลักสูตรตามผลลัพธ์

2) การพัฒนาระบบบำบัดฟื้นฟู โดยใช้โปรแกรมบำบัดเชิงพฤติกรรมทางปัญญา (CBT) และโมเดลชุมชนบำบัด (Therapeutic Community) อย่างเป็นระบบ (Sirillak Lertpanichpan, 2015) เพื่อแก้ไขปัญหาการติดยาเสพติดและปรับเปลี่ยนความคิด

3) แยกกลุ่มผู้ต้องขังตามระดับความเสี่ยง โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตั้งแต่แรกรับผู้ต้องขังให้สอดคล้องเป็นจริงตามหลักการที่ถูกต้อง ได้แก่ จำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ⟶ เข้าโปรแกรมฟื้นฟูจิตใจ ⟶ ฝึกวิชาชีพตามความถนัด ⟶ อบรมก่อนปล่อย

โดยนำข้อมูลจากขั้นตอนการแรกรับมาจำแนกประเภทความแตกต่างของผู้ต้องขังคดียาเสพติด เช่น แยกระหว่างผู้เสพ ผู้ค้ารายย่อย และผู้ค้ารายใหญ่ เพื่อป้องกันการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือสร้างเครือข่ายอาชญากรรม

4) เตรียมพร้อมก่อนปล่อย โดยขยายเวลาโครงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้มีเวลาอบรมยาวกว่าเดิม หมายถึงให้ความสำคัญกับขั้นตอนนี้มากขึ้น และให้ครอบคลุมผู้ต้องขังทุกคน โดยเน้นทักษะชีวิต การจัดการเงิน และการปรับตัวทางสังคม ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำ มีความพร้อมที่จะกลับสู่สังคม และควรติดตามผลหลังปล่อยตัวและขยายความร่วมมือกับภาคส่วนอื่น

5) สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและนายจ้าง เพื่อให้ผู้พ้นโทษมีงานทำทันทีและลดการกลับมากระทำผิดซ้ำ เช่น จัดตั้งศูนย์ติดตามผลหลังพ้นโทษ เพื่อให้คำปรึกษาช่วยเหลือด้านอาชีพ และแก้ไขปัญหาสังคมที่อาจนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำ

6) รณรงค์ลดการตีตราในสังคม เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้พ้นโทษกลับคืนสู่สังคมได้อย่างเต็มที่ โดยประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อและกิจกรรมสาธารณะ ตัวอย่างเช่น นำผู้พ้นโทษที่กลับไปสู่สังคม มีงาน มีรายได้ดี ประสบความสำเร็จในชีวิต ออกสื่อให้ความรู้ เล่าประสบการณ์ เตือนสติผู้ที่คิดจะทำผิด เป็นตัวอย่างที่ดี

7) การวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ได้ศึกษาต่อ และทำวิจัยเพื่อพัฒนางานราชทัณฑ์ วิธีการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังยาเสพติดด้วยวิธีการใหม่ ๆ ทั้งนี้ การจัดทำฐานข้อมูลผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อติดตามผลลัพธ์และประเมินประสิทธิภาพของโปรแกรมฝึกอาชีพและบำบัดฟื้นฟู

8) ศึกษาโมเดลจากต่างประเทศอยู่เสมอ คอยศึกษา ดูงาน และร่วมมือกับหน่วยงานจากต่างประเทศ เพื่อพัฒนารูปแบบ (Model) ที่ประสบความสำเร็จมาปรับใช้ เช่น ในสหรัฐอเมริกา หรือระบบ Normalization ในยุโรปที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทไทย

9) เสนอให้ตั้งคณะกรรมการชุมชนสังคม และหน่วยงานประสานงานต่อเนื่องจากกรมราชทัณฑ์ โดยผลักดันพระราชบัญญัติส่งเสริมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และผลักดันพระราชบัญญัติพฤติกรรมชุมชน ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่ ให้ช่วยกันดูแลสอดส่องและช่วยให้ประชาชนเข้าใจกฎหมายมากขึ้น หากมีผู้ต้องขังพ้นโทษ ชุมชนโดยเฉพาะครอบครัวที่จะต้องดูแลฟื้นฟู และให้กำลังใจ ให้เขารู้สึกมีคุณค่าที่จะอยู่ต่อไปในสังคม โดยตั้งคณะกรรมการชุมชนเกี่ยวกับดูแล ช่วยเหลือ มีเงินทุนสนับสนุนอาชีพในชุมชน

10) ประสานงานกับประเทศเพื่อนบ้านในการจับกุม ติดตาม การขนย้ายยาเสพติด ภาครัฐจัดตั้งหน่วยงานเพื่อประสานงานกับ

ประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นแหล่งขนย้ายยาเสพติดเข้าประเทศ จัดสรรงบประมาณ และเจ้าหน้าที่เพื่อป้องกันการเข้ามาของยาเสพติด และสนับสนุนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ทำงานแบบบูรณาการ

บรรณานุกรม

Behavior Development Division, Department of Corrections. (n.d.). *CARE: Operation manual for the Coordination and Employment Promotion Center.* http://www.correct.go.th/care/

Department of Corrections, Behavior Development Division. (2021). *Manual for vocational training and rehabilitation of inmates.* http://www.correct.go.th

Nongnuch Komonhirun, Phrasuthirattanabundit, & Konit Srithong. (2020). Wisdom therapy: Innovations for sustainable mental development of prisoners. *Journal of MCU Nakhondhat, 7*(8), 411-426.

Sirillak Lertpanichpan. (2015). *A study on creating appropriate alternatives through non-custodial measures for female inmates, avoiding the use of imprisonment, and promoting legal literacy according to the Bangkok Rules*. Jprint.

Srisombat Chokprajaksachat. (2015). Guidelines for developing the behavior of offenders in Thailand. *Journal of Justice Process, 8*(3), 89.

Thailand Institute of Justice, & United Nations Office on Drugs and Crime. (2021). *Research on the causes of recidivism in Thailand.* www.tijthailand.org

นโยบายด้านกระบวนการยุติธรรมของรัฐบาลไทย ตั้งแต่เปลี่ยนการปกครองจนถึง พ.ศ. 2566
The Thai government's justice policy from the change of government until 2023

*พิเชษฐ พิณทอง**
Pichate Pinthong

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายนโยบายของรัฐบาลไทยด้านกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในปี พ.ศ. 2475 - 2566 รวมรัฐบาลทั้งสิ้น 63 ชุด โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการวิจัยเอกสาร (documentary research) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากเอกสารคำแถลงนโยบายของรัฐบาลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 - 2566 สืบค้นจากฐานข้อมูลหอสมุดรัฐสภา ทำเนียบรัฐบาลและสถาบันนิติบัญญัติ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ผลการศึกษาพบว่า การกำหนดนโยบายที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมออกเป็น 2 ลักษณะ (ประเภท) ประกอบไปด้วย ส่วนแรกการกำหนดนโยบายที่มุ่งตรงไปที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ องค์การตำรวจ องค์การอัยการ องค์การศาล องค์การราชทัณฑ์ และองค์การคุมประพฤติ ส่วนใหญ่เป็นการกำหนดนโยบายไปยังองค์การศาลมากที่สุด จำนวนถึง 37 รัฐบาล รองลงมาเป็นที่องค์การตำรวจ 14 รัฐบาล องค์การราชทัณฑ์ 9 รัฐบาล องค์การคุมประพฤติ 4 รัฐบาล และองค์การอัยการ 3 รัฐบาล จากทั้งหมด 63 รัฐบาล ส่วนที่สองการกำหนดนโยบายภาพรวมของกระบวนการยุติธรรม รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ถือเป็นรัฐบาลแรกที่กล่าวถึงคำว่า "กระบวนการยุติธรรม" ในคำแถลงนโยบายรัฐบาล

* *อาจารย์สาขาเอกวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*
Lecturer in Public Administration, College of Politics and Governance, Mahasarakham University
Received: *24 September 2024* ***Revised:*** *6 November 2024* ***Accepted:*** *1 July 2025*

รัฐบาลพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร เป็นรัฐบาลชุดแรกที่มีการกำหนดนโยบายเรื่องของการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เน้นเรื่องการให้ประชาชนที่ยากจนและผู้ด้อยโอกาสเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างสะดวกและมีความรวดเร็ว ขณะที่รัฐบาลชุดปัจจุบันรัฐบาลนายเศรษฐา ทวีสิน มีนโยบายเน้นการส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: นโยบาย, กระบวนการยุติธรรม, รัฐบาลไทย, การเปลี่ยนแปลงการปกครอง

Abstract

This research article aims to analyze Thai governments' policies concerning the justice system from the transition from absolute monarchy in 1932 up to 2023, covering a total of 63 governments. Using qualitative research methods, including documentary research and content analysis, data were gathered from government policy statements issued between 1932 and 2023, retrieved from the National Assembly Library of Thailand, Government House, and the Legislative Institute of the Secretariat of the House of Representatives. The findings reveal that justice-related policies can be categorized into two main types. The first category consists of policies directed toward specific agencies within the justice system, such as the police, the public prosecutor organization, the judiciary, correctional institutions, and probation services. Most policies targeted the judiciary, with 37 governments focusing on this agency, followed by 14 governments focusing on the police, 9 on correctional institutions, 4 on probation services, and 3 on the public prosecutor organization, out of a total of 63 governments. The second category consists of policies concerning the justice system as a whole. Notably, Field Marshal Thanom Kittikachorn's government was the first to use the term "justice process" in a government policy statement. The administration of Police Lieutenant Colonel Thaksin Shinawatra was the first to establish a policy on access to the justice system. The government of General Prayut Chan-o-cha emphasized convenient and expedited access to justice for the poor and the underprivileged, while the government of Prime Minister Srettha Thavisin has adopted policies that focus on promoting efficient access to the justice system for all citizens.

Keyword: Policy, Justice system, Thai government, The change of government

บทนำ

นโยบายสาธารณะคือสิ่งที่รัฐบาลเลือกจะทำหรือไม่ทำ (Dye, 2017, p. 1) นโยบายของรัฐบาลถือเป็นนโยบายสาธารณะที่มีผลต่อ

การเปลี่ยนแปลง การพัฒนาของประเทศมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารและการปกครองประเทศ นโยบายรัฐบาลถือว่าเป็นแนวทางของการบริหารราชการแผ่นดินในด้านต่าง ๆ ภายหลังที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข คณะรัฐมนตรีชุดแรกที่เข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดินนำโดยพระยามโนปกรณนิติธาดาดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎรทำหน้าที่หัวหน้าฝ่ายบริหาร ได้กำหนดนโยบายไว้ตั้งแต่ 28 มิถุนายน ถึง 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 มีทั้งสิ้น 6 ประการ ประกอบไปด้วย (1) การรักษาเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชทางการเมือง ทางศาล ทางเศรษฐกิจฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง (2) การรักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มากขึ้น (3) การบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลจะหางานให้ราษฎรทำ จะมีการร่างโครงการทางเศรษฐกิจ ไม่ให้ประชาชนอดยาก (4) ต้องให้ราษฎรทุกคนมีสิทธิเสมอภาค (5) ต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพมีความเป็นอิสระ และ (6) ต้องให้การศึกษาราษฎรอย่างเต็มที่ (คณะรัฐมนตรี คณะที่ 1 พระยามโนปกรณนิติธาดา ประธานคณะกรรมการราษฎร ตั้งแต่ 28 มิถุนายน ถึง 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475) นโยบายดังกล่าวไม่ได้มีรายละเอียดของนโยบายและมิได้มีการแถลงต่อสภาแต่ถือเป็นนโยบายของรัฐบาลในขณะเวลานั้น อาจเนื่องจากรัฐสภาของประเทศไทยพึ่งก่อกำเนิดขึ้นเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475 (Parliament, 2023) เป็นวันเดียวกันกับการประกาศนโยบายแต่ต่อมาวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2475 รัฐบาลชุดเดิมได้มีการแถลงต่อรัฐสภาเนื่องจากมีการตั้งสภาผู้แทนราษฎรเกิดขึ้นตามมาตรา 10 ของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 และมีรายละเอียดของนโยบายมากขึ้น เช่น มีการกำหนดนโยบายให้จัดรูปแบบระบบราชการกระทรวงต่าง ๆ ใหม่ โดยมีการตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นมาเพื่อพิจารณาและให้นำเสนอเข้าสู่รัฐสภาตราออกมาเป็นพระราชบัญญัติเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป นโยบายการแบ่งอำนาจจากส่วนกลางไปให้ท้องถิ่นโดยกำหนดให้จัดตั้งเทศบาลและการปกครองท้องถิ่น เนื่องจากในนานาประเทศในช่วงเวลานั้นใช้รูปแบบการปกครองดังกล่าว คณะราษฎรจึงมีการนำแนวคิดนี้มาใช้ มีการกำหนดเกี่ยวกับระเบียบข้าราชการพลเรือน ข้าราชการตุลาการที่มีอยู่แล้วให้ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ทั้งในเรื่องการแข่งขันเข้ารับหน้าที่ การได้รับเงินเดือน การเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง การแบ่งประเภทของข้าราชการ การพ้นจากตำแหน่ง มีการกำหนดนโยบายด้านเศรษฐกิจ การคลัง การศึกษา การป้องกันประเทศ การต่างประเทศ พาณิชย์ ศาลยุติธรรม การปราบปรามอาชญากรรม และสาธารณสุข (คณะรัฐมนตรี คณะที่ 2 พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี ตั้งแต่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ถึง 1 เมษายน พ.ศ. 2476) จากนั้นบริหารประเทศต่ออีกเพียงสามเดือนได้ถูกนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2476 (Government House, 2023) รัฐบาลนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาได้มีการแถลงนโยบายว่า *“หลัก 6 ประการที่สภาผู้แทนราษฎรได้รับรองแล้วนั้นเป็นหลักนโยบายที่ทุกกระทรวง*

ทบวงกรมจะร่วมมือดำเนินการต่อไป" โดยยังไม่มีรายละเอียดของนโยบายด้านต่าง ๆ ต่อมาก่อนบริหารราชการแผ่นดินในฐานะนายกรัฐมนตรี จึงได้มีการแถลงนโยบายมีการกล่าวถึงเอกราชของชาติจะสมบูรณ์ต่อเมื่อใช้อำนาจอธิปไตยได้อย่างเต็มที่ การแก้ไขประมวลกฎหมาย การให้อิสระของฝ่ายตุลาการ ตั้งคณะกรรมการตุลาการเพื่อช่วยเหลือกิจการทางศาล ปรับปรุงระเบียบงานตำรวจ เจ้าหน้าที่กรมมหาดไทยและจัดการราชทัณฑ์ และนโยบายที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ การคมนาคม การเกษตรต่าง ๆ (คณะรัฐมนตรี คณะที่ 5 นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2476 - 22 กันยายน พ.ศ. 2477 แถลงนโยบายเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2476 (Office of the Secretariat of the House of Representatives Academic Services Section, 2001, p. 18) รัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาได้บริหารประเทศเป็นเวลาห้าปีกว่าโดยเป็นรัฐบาลชุดที่ 4 - 8 จากนั้นมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีชุดที่ 9 ได้เข้าบริหารราชการแผ่นดิน มีการกำหนดการนำหลัก 6 ประการ ของคณะราษฎรมาใช้เพื่อดำเนินนโยบายของรัฐบาล และมีการกำหนดนโยบายแยกรายกระทรวง เช่น กระทรวงกลาโหม เน้นการบำรุงกองทัพและการป้องกันประเทศ กระทรวงการคลังเน้นเรื่องการปรับปรุงภาษีให้ยุติธรรม การหารายได้มาชดเชย การกำหนดงบประมาณให้เหมาะสม กระทรวงต่างประเทศส่งเสริมสัมพันธไมตรีนานาประเทศ กระทรวงเกษตราธิการ บำรุงพื้นผลและสัตว์ กระทรวงธรรมาการ มุ่งเน้นการดูแลการศึกษาภาคบังคับ จัดให้มีสถานศึกษาอาชีวะ พัฒนาคุณภาพอุดมศึกษา กระทรวงมหาดไทยเน้นการรักษาความปลอดภัยป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ปรับปรุงเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ตั้งเรือนจำพิเศษ การปฏิบัติต่อนักโทษให้เป็นมาตรฐาน กระทรวงยุติธรรมเน้นการรักษาความเป็นอิสระของผู้พิพากษา เป็นต้น (คณะรัฐมนตรีคณะที่ 9 รัฐบาลนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 - 7 มีนาคม พ.ศ. 2485 แถลงนโยบายเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2481 (Office of the Secretariat of the House of Representatives Academic Services Section, 2001, p. 52)

หากพิจารณารายละเอียดในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลข้างต้นเป็นเวลาในช่วง 10 ปีของการเปลี่ยนแปลงการปกครองตั้งแต่รัฐบาลชุดแรกจนถึงรัฐบาลชุดที่ 9 แม้เพียงไม่กี่รัฐบาลก็ตามสิ่งที่ปรากฏคือ หนึ่งในนโยบายของรัฐบาลจะกล่าวถึง คือ ศาล ตำรวจ ราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม สิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน มีการตราพระธรรมนูญศาลยุติธรรมแบ่งแยกงานศาลยุติธรรมออกต่างหากจากกันเป็นสองฝ่าย คือ งานธุรการและงานตุลาการ มีการแยกศาลยุติธรรมออกจากกระทรวงยุติธรรม เพื่อให้ศาลยุติธรรมพ้นข้อสงสัยว่าอาจถูกแทรกแซงจากฝ่ายบริหารและไม่มีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี (Court of Justice, 2023) การโอนกรมตำรวจไปสังกัดกระทรวงมหาดไทย และต่อมามีการออกพระราชกฤษฎีกาโอนกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทยไปตั้งเป็นสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

(Royal Thai Police Office, 2023) เพื่อให้งานตำรวจมีความเป็นอิสระและมีอำนาจในการบริหารงานภายในได้อย่างคล่องตัว สำหรับกรมอัยการเดิมสังกัดกระทรวงยุติธรรม มีการโอนไปกระทรวงมหาดไทย (Ministry of Justice, 1992, p.78) และต่อมาแยกออกมาตั้งเป็นสำนักงานอัยการสูงสุด (Office of the Attorney General, 1993, p.77) และกลายเป็นองค์กรอิสระตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จนมาถึงปัจจุบัน (Office of the Attorney General, 2023) เพื่อมีอิสระในการดำเนินคดีอาญาและมีอำนาจในการบริหารจัดการองค์การตนเองและอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนได้มากยิ่งขึ้น และในส่วนของการราชทัณฑ์ ได้มีการตราพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบกรมในกระทรวงมหาดไทย พุทธศักราช 2476 ยกฐานะแผนกราชทัณฑ์จากกรมพลำภัง ขึ้นเป็นกรมราชทัณฑ์ในกระทรวงมหาดไทย ต่อมาจนถึงปี พ.ศ. 2545 รัฐบาลในขณะนั้นได้มีนโยบายในการปฏิรูประบบราชการได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ในราชกิจจานุเบกษา มีผลทำให้กรมราชทัณฑ์ต้องย้ายสังกัดจากกระทรวงมหาดไทยไปสังกัดกระทรวงยุติธรรมจนถึงปัจจุบัน (Department of Corrections, 2023) มีการให้ความสำคัญในการอบรมนักโทษมีการกำหนดทั้งการอบรมแบบวิชาสามัญและวิชาชีพ (Department of Corrections, 1982, p. 600)

ประเด็นน่าสนใจที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ต้องการหาคำตอบ คือ ตั้งแต่ที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาจนถึงปี พ.ศ. 2566 รัฐบาลชุดแรกจนถึง พ.ศ. 2566 นั้น ได้มีการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทุกชุดหรือไม่ หากมีการกำหนดไว้ในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลมีการกำหนดไว้อย่างไร เนื่องจากนโยบายด้านกระบวนการยุติธรรมนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเกี่ยวข้องกับความสงบสุขของบ้านเมืองและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน รวมถึงส่งผลต่อความเชื่อมั่นในระบบนิติรัฐและนิติธรรมอีกด้วย

การวิจัยนโยบายของรัฐบาลด้านกระบวนการยุติธรรมในครั้งนี้ น่าที่จะเป็นงานชิ้นแรกของประเทศไทยที่ทำการศึกษานโยบายของรัฐบาลตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยเป็นเวลาถึง 91 ปี (พ.ศ. 2566) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อวงการวิชาการทางรัฐประศาสนศาสตร์ (นโยบายสาธารณะ) และทางสาขากระบวนการยุติธรรมอย่างยิ่ง และเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลในการนำผลการศึกษาไปพิจารณาเพื่อกำหนดนโยบายรัฐบาลด้านการยุติธรรมเพื่อให้ระบบงานยุติธรรมของประเทศไทยเป็นระบบงานที่มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพ อำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้เข้าถึงความยุติธรรมได้ดียิ่งขึ้น

▣ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่ออธิบายนโยบายของรัฐบาลไทยด้านกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2566

นิยามศัพท์

กระบวนการยุติธรรม หมายถึง นโยบาย มาตรการ องค์กรที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม การอำนวยความยุติธรรม ระบบยุติธรรม หรือหน่วยงานที่เกี่ยวของกับกระบวนการยุติธรรม รวมถึงหน่วยงานที่กฎหมายให้อำนาจในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม

นโยบาย หมายถึง ข้อความที่รัฐบาลได้มีการแถลงว่าจะทำซึ่งอาจแถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร หรือต่อรัฐสภา

วิธีการดำเนินการวิจัยวิธีวิจัย

การวิจัยนโยบายของรัฐบาลไทยด้านกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2566 ครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเอกสาร (documentary research) โดยวิเคราะห์จากเอกสารคำแถลงนโยบายของรัฐบาลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 - 2566 สืบค้นจากฐานข้อมูลจำนวน 2 แหล่งที่มีความน่าเชื่อถือ มีการรวบรวมไว้เป็นเอกสารลายลักษณ์อักษร สามารถดาวน์โหลดข้อมูลและพิมพ์ออกมาได้เสมือนเอกสารต้นฉบับ ประกอบไปด้วย (1) ฐานข้อมูลหอสมุดรัฐสภา (Library of Congress, 2023) (2) ฐานข้อมูลของทำเนียบรัฐบาล (Government House, 2023)

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ทำการวิจัยเฉพาะนโยบายด้านกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2566 โดยวิเคราะห์จากคำแถลงนโยบายของรัฐบาลตั้งแต่รัฐบาลชุดแรกที่มีพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นประธานคณะกรรมการราษฎรหรือนายกรัฐมนตรีคนแรกของประเทศไทยถึงรัฐบาลชุดที่ 63 รัฐบาลนายเศรษฐา ทวีสิน เป็นการวิเคราะห์นโยบายรัฐบาลด้านกระบวนการยุติธรรม รวมจำนวนทั้งสิ้น 63 ชุด ไม่ได้วิเคราะห์นโยบายด้านอื่น ๆ ที่มีการแถลงนโยบายต่อรัฐสภาและไม่ได้วิเคราะห์นโยบายที่เกิดขึ้นภายหลังจากแถลงนโยบาย

ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยนี้ทำการวิจัยนโยบายด้านกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2566 รวมระยะเวลา 91 ปี ระยะเวลาของการวิจัยที่กำหนดถึงปี พ.ศ. 2566 เนื่องจากรัฐบาลนายเศรษฐา ทวีสิน ได้มีการแถลงนโยบายต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2566 จึงได้กำหนดขอบเขตของระยะการวิจัยไว้เท่านี้เพื่อให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริง

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้เกิดความมั่นใจในความน่าเชื่อถือของข้อมูล และตรวจความครบถ้วนของข้อมูล ทั้งยังเป็นการประเมินคุณภาพว่าสามารถอยู่ในระดับที่นำมาวิเคราะห์ได้ รวมถึงตอบปัญหาของการวิจัย (Supang Chantavanich, 2016, p. 23) ในการตรวจสอบข้อมูลมีการแบ่งออกเป็น (1) การตรวจสอบภายใน เป็นการพิจารณาคุณภาพข้อมูลและวิธีการได้มาซึ่งข้อมูล การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลพิจารณาจากแหล่งที่มาของข้อมูล (Chai Podhisita, 2011, p.370) ซึ่งแหล่งที่มาที่นำมาทำการวิจัยในงานนี้เป็นฐานข้อมูลของหอสมุดรัฐสภา ทำเนียบรัฐบาล และฐานข้อมูลสารสนเทศสถาบันนิติบัญญัติ สำนักงานเลขาธิการ

สภาผู้แทนราษฎรวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลด้วยการเข้าไปที่เว็บไซต์ดังกล่าวข้างต้น จากนั้นทำการดาวน์โหลดไฟล์คำแถลงนโยบายจากทั้งสองแหล่งออกมาแล้วทำการพิมพ์ออกมาเพื่อเปรียบเทียบความถูกต้องของข้อมูลทั้งสองแหล่ง และ (2) การตรวจสอบภายนอกเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือจากภายนอกโดยได้นำผลการวิเคราะห์ไปให้อาจารย์ต่างมหาวิทยาลัยที่มีความเชี่ยวชาญทางนโยบายอ่านและให้ความเห็น (peer review) และมีการเตรียมนำผลการวิจัยนำเสนอต่อที่ประชุมวิชาการซึ่งจะมีผู้ทรงคุณวุฒิทำการประเมินและวิจารณ์อย่างเป็นทางการ (Chai Podhisita, 2011, p.371)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

เป็นการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนโยบายด้านการยุติธรรมของรัฐบาล ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2566 รวมระยะเวลาการศึกษาทั้งสิ้น 91 ปี โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นกระบวนการวิเคราะห์เพื่อให้ความหมายแก่ข้อมูล โดยใช้วิธีการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (inductive) เลือกเหตุการณ์ที่เป็นกุญแจสำคัญแล้วทำการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเหตุการณ์หนึ่งกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏแล้วจึงนำไปสรุปโครงสร้างของเหตุการณ์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ (Supang Chantavanich, 2012, p. 19) เน้นการให้มุมมองลงลึก (Insight) ในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์บริบทแวดล้อม ความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ (Juthaphan Jamjuree Phadungchiwit, 2016, p. 168) พรรณนาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับนโยบายด้านกระบวนการยุติธรรมของรัฐบาล ว่าเป็นอย่างไร อธิบายองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ต้องมีการกำหนดนโยบายและการเปลี่ยนแปลงนโยบายรายละเอียดทางนโยบาย สำหรับขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นใช้การวิเคราะห์เชิงตรรกะ (Analytic induction) เป็นหลัก และอาศัยวิจารณญาณของนักวิจัยในการตีความเป็นส่วนประกอบสำคัญ (Suchitra Punyaratabandhu, 2022, p. 226) การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้เป็นการตีความข้อมูล (interpretation) ด้วยการดึงความหมายออกมาจากข้อมูลและทำความเข้าใจว่าข้อมูลได้มีการบอกอะไรโดยพยายามหาความหมายที่แท้จริง เหตุที่ต้องตีความเพราะการรับรู้ข้อมูลที่ปรากฏแม้เป็นลายลักษณ์อักษรนั้นยังคงไม่เพียงพอ การอาศัยแต่เพียงข้อมูลเป็นความเสี่ยงจึงต้องหาข้อมูลอื่นมาประกอบ (Supang Chantavanich, 2016, p. 129) ผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลมาจากหลายแหล่งด้วยกัน ประกอบไปด้วย ข้อมูลจากหอสมุดรัฐสภา ทำเนียบรัฐบาล และฐานข้อมูลสารสนเทศสถาบันนิติบัญญัติ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

สำหรับขั้นตอนของการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผู้วิจัยนำมาจาก (Supang Chantavanich, 2012, pp. 146-147) มาใช้เป็นแนวทางของการวิเคราะห์ ประกอบไปด้วย (1) การตั้งกฎเกณฑ์สำหรับคัดเลือกเอกสารและหัวข้อในการวิเคราะห์ (2) การวางเค้าโครงของข้อมูล (3) การวิเคราะห์บริบทแวดล้อม (context) (4) การวิเคราะห์เนื้อหาตามที่ปรากฏ (manifest content) และ (5) การสรุปความสำคัญของสาระ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “นโยบายของรัฐบาลไทยด้านกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2566” ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ คือ เพื่ออธิบายนโยบายของรัฐบาลไทยด้านกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2566 ว่ามีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมหรือไม่ อย่างไร มีผลการศึกษา ดังนี้

ภาพที่ 1 *ลักษณะของการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม*

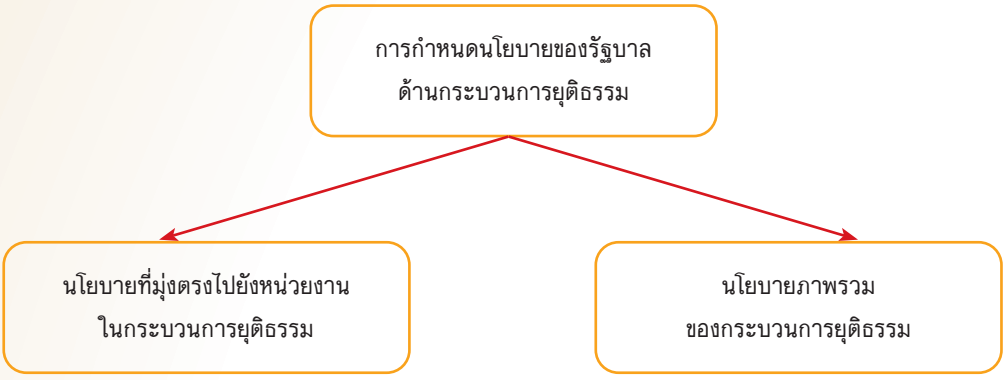

หมายเหตุ. จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยของผู้เขียน

ผลการวิจัยจากคำแถลงนโยบายของรัฐบาลตั้งแต่รัฐบาลชุดแรก คือ พระยามโนปกรณนิติธาดา ในปี พ.ศ. 2475 จนถึงรัฐบาลปัจจุบัน นายเศรษฐา ทวีสิน ปี พ.ศ. 2566 รวมรัฐบาลทั้งสิ้น 63 ชุด พบว่า สามารถจัดแบ่งการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมออกเป็น 2 ลักษณะ (ประเภท) ประกอบไปด้วย ส่วนแรก การกำหนดนโยบายที่มุ่งตรงไปที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ องค์การตำรวจ องค์การอัยการ องค์การศาล องค์การราชทัณฑ์ และองค์การคุมประพฤติ ส่วนที่สองการกำหนดนโยบายภาพรวมของกระบวนการยุติธรรม

การกำหนดนโยบายที่มุ่งตรงไปที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม

สำหรับการกำหนดนโยบายที่มุ่งตรงไปที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ส่วนใหญ่เป็นการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับองค์การศาลมากที่สุด รองลงมาเป็นองค์การตำรวจ องค์การราชทัณฑ์ องค์การคุมประพฤติ และองค์การอัยการ มีข้อค้นพบดังนี้

องค์การศาล

ศาลเป็นองค์การสำคัญองค์การหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม รัฐบาลที่เข้ามาบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่รัฐบาลชุดแรกภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเริ่มมีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับศาลมาเป็นระยะ ๆ ในช่วงแรกของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

การกำหนดนโยบายเกี่ยวกับศาลยังไม่มีรายละเอียดทางนโยบายมากนัก รัฐบาลชุดแรกนำโดยพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้กำหนดไว้เพียงแค่การรักษาความเป็นเอกสารในทางศาลเท่านั้น มิได้มีรายละเอียดว่าการรักษาเอกราชทางศาลนั้นเป็นอย่างไร

ตั้งแต่รัฐบาลชุดที่ 2 ที่มีพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรี การกำหนดนโยบายของรัฐบาลชุดต่าง ๆ มีข้อค้นพบรายละเอียดเกี่ยวกับศาลในหลายประเด็น ดังนี้

การให้ความเป็นอิสระในการพิจารณาคดี

การศึกษานโยบายของรัฐบาลตั้งแต่ที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาจนถึงรัฐบาลชุดปัจจุบันพบว่า รัฐบาลส่วนใหญ่ตั้งแต่ พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา มีการกำหนดนโยบายเน้นไปที่การให้ความเป็นอิสระในการพิจารณาคดีของศาล ถือได้ว่ารัฐบาลไทยตั้งแต่ในอดีตเรื่อยมาให้ความสำคัญอย่างมาก อาจเป็นเพราะก่อนหน้านั้นศาลยังไม่ได้มีความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีมากนัก รัฐบาลแรกที่มีการกำหนดเรื่องให้ความอิสระในการพิจารณาคดีของศาล คือ รัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีชุดที่ 5 บริหารราชการแผ่นดินในช่วงวันที่16 ธันวาคม พ.ศ. 2476 - 22 กันยายน พ.ศ. 2477 มีการกำหนดนโยบายให้หน้าที่ของตุลาการต้องแยกออกจากฝ่ายการเมือง ยิ่งส่งผลทำให้องค์การศาลมีอิสระในการพิจารณาอรรถคดีมากขึ้น

นอกจากรัฐบาลชุดที่ 5 และชุดที่ 6 ซึ่งมีนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรีคนเดิม รัฐบาลชุดต่อ ๆ มาได้มีการกำหนดนโยบายความเป็นอิสระแก่ผู้พิพากษาไว้ด้วยเช่นกัน แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในเรื่องของความเป็นอิสระของศาลที่เป็นอำนาจฝ่ายตุลาการซึ่งรัฐบาลเป็นฝ่ายการเมืองควรให้ศาลมีความเป็นอิสระ ไม่ว่าจะเป็นคณะรัฐมนตรีชุดที่8 รัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา คณะรัฐมนตรีชุดที่ 9 รัฐบาลนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีชุดที่ 10 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม คณะรัฐมนตรีชุดที่ 15 - 16 รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 17 - 18 รัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ คณะรัฐมนตรีชุดที่19 - 20 รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 22 ชุดที่ 25 - 26 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม คณะรัฐมนตรีชุดที่ 27 รัฐบาลนายพจน์ สารสิน คณะรัฐมนตรีชุดที่ 28 รัฐบาลพลโท ถนอม กิตติขจร คณะรัฐมนตรีชุดที่ 31 - 32 รัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร คณะรัฐมนตรีชุดที่ 33 - 34 รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 35 รัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช คณะรัฐมนตรีชุดที่ 37 รัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช คณะรัฐมนตรีชุดที่ 39 รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร คณะรัฐมนตรีชุดที่ 42-43 รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 47 รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 51 รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นรัฐบาลชุดสุดท้ายที่มีการกำหนดนโยบายการให้ความเป็นอิสระของศาลในการพิจารณาคดีไว้ในนโยบายรัฐบาล

ความรวดเร็วในการพิจารณาคดีของศาล

กระบวนการหรือขั้นตอนในการพิจารณาคดีของศาล จำนวนคดี จำนวนผู้พิพากษาหรือตุลาการ ความยากง่าย ความซับซ้อน หลักฐาน การต่อสู้

ของคู่ความของคดีมีผลต่อความรวดเร็วหรือล่าช้าของการพิจารณาคดี จากการศึกษาคำแถลงนโยบายที่รัฐบาลกำหนดเกี่ยวกับความรวดเร็วในการพิจารณาคดีของศาลตีความได้ว่า ก่อนหน้าที่กำหนดประเด็นนโยบายดังกล่าว ศาลน่าจะมีความล่าช้าในการพิจารณาคดี ทำให้รัฐบาลต้องกำหนดให้ศาลพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ผลจากการศึกษาพบว่า รัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญเรื่องของความรวดเร็วในการพิจารณาคดีของศาลมาโดยตลอดต่อเนื่อง รัฐบาลหลายชุดยังได้มีการระบุให้มีการปรับแก้ไขวิธีการและการดำเนินการพิจารณาคดีให้มีความรวดเร็วขึ้น เพราะความรวดเร็วของการพิจารณาคดีนั้นมีผลต่อการสร้างความเป็นธรรม ความพึงพอใจ รวมถึงภาระค่าใช้จ่ายของประชาชนที่ต้องเป็นผู้แบกรับ รัฐบาลที่มีการกำหนดนโยบายให้ศาลพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ประกอบไปด้วย คณะรัฐมนตรีชุดที่ 8 รัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2480 - 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 เป็นรัฐบาลชุดแรกที่มีการกำหนดนโยบายเรื่องของความรวดเร็วในการพิจารณาคดี และรัฐบาลชุดอื่น ๆ ได้มีการกำหนดไว้เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นคณะรัฐมนตรีชุดที่ 9 รัฐบาลนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม คณะรัฐมนตรีชุดที่ 10 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม คณะรัฐมนตรีชุดที่ 15 - 16 รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 17 - 18 รัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 19 - 20 รัฐบาลพันตรี ควง อภัยวงศ์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 22 และชุดที่ 26 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม คณะรัฐมนตรีชุดที่ 27 รัฐบาลนายพจน์ สารสิน คณะรัฐมนตรีชุดที่ 28 รัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร คณะรัฐมนตรีชุดที่ 33 - 34 รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 35 รัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช คณะรัฐมนตรีชุดที่ 37 รัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช คณะรัฐมนตรีชุดที่ 39 รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร คณะรัฐมนตรีชุดที่ 40 รัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 42 - 44 รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 47 รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน คณะรัฐมนตรีชุดที่ 48 รัฐบาลพลเอก สุจินดา คราประยูร และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 50 รัฐบาลนายชวน หลีกภัย เป็นรัฐบาลชุดสุดท้ายที่มีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับความรวดเร็วในการพิจารณาคดีของศาลไว้ในนโยบายรัฐบาลอย่างชัดเจน

การจัดโครงสร้างองค์การกระจายไปตามภูมิภาค การจัดตั้งองค์การเฉพาะ และการเพิ่มจำนวนบุคลากร

นอกจากที่รัฐบาลมีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการให้ศาลพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนแล้ว รัฐบาลในอดีตยังมีแนวคิดในการให้จัดโครงสร้างองค์การของศาลให้มีลักษณะกระจายไปยังภูมิภาคต่าง ๆ เพื่ออำนวยความยุติธรรมและให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมมากขึ้น เนื่องจากศาลส่วนใหญ่ตั้งอยู่ที่ส่วนกลางเป็นหลัก โดยรัฐบาลแรกที่มีการกำหนดนโยบายการจัดตั้งศาลให้กระจายไปตามภูมิภาคต่าง ๆ คือ รัฐบาลคณะรัฐมนตรีชุดที่ 16 รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ และรัฐบาลอีกหลายชุดที่ได้มีการกำหนดนโยบายดังกล่าวเช่นกัน ประกอบไปด้วย คณะรัฐมนตรีชุดที่ 17 รัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 22 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม คณะรัฐมนตรีชุดที่ 36 รัฐบาลหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช คณะรัฐมนตรีชุดที่ 39 รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร คณะรัฐมนตรีชุดที่ 41 รัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 48 รัฐบาลพลเอก สุจินดา คราประยูร รวมถึงมีนโยบายในการจัดตั้งศาลเฉพาะทางเพื่อให้ผู้พิพากษาที่ตัดสินคดีเฉพาะด้านมีความเชี่ยวชาญหรือชำนาญในคดีประเภทนั้น ๆ เริ่มจากคณะรัฐมนตรีชุดที่ 40 รัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ มีนโยบายให้จัดตั้งศาลแรงงาน ศาลภาษี ศาลปกครอง ส่วนคณะรัฐมนตรีชุดที่ 46 รัฐบาลพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ มีการกำหนดนโยบายให้ตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และศาลปกครองเช่นกัน ส่วนคณะรัฐมนตรีชุดที่ 50 รัฐบาลนายชวน หลีกภัย กำหนดให้มีการจัดตั้งศาลคดีทรัพย์สินทางปัญญา ศาลการค้าระหว่างประเทศ และศาลปกครอง ในขณะที่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 52 รัฐบาลพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ต้องการให้ศาลปกครองแยกเป็นอิสระออกมาจากระบบศาลยุติธรรม เนื่องจากการเพิ่มโครงสร้างองค์การด้วยการกระจายศาลไปยังพื้นที่ต่าง ๆ การจัดตั้งศาลเฉพาะทาง ย่อมส่งผลต่อความต้องการบุคลากรที่เพิ่มขึ้นตามมาด้วย ทำให้บางรัฐบาลได้มีการกำหนดนโยบายการเพิ่มจำนวนผู้พิพากษาหรือตุลาการเพื่อให้สอดคล้องกับจำนวนศาลที่จัดตั้งขึ้นใหม่และจำนวนคดีที่มีเพิ่มขึ้น โดยมีสามรัฐบาลที่ได้กำหนดเรื่องดังกล่าวไว้ คือ คณะรัฐมนตรีชุดที่17-18 รัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 35 รัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช แต่หลังจากนั้นไม่ได้มีการกำหนดนโยบายในการการจัดโครงสร้างองค์การด้วยการจัดตั้งศาลกระจายไปตามภูมิภาค การจัดตั้งศาลเฉพาะด้าน และการเพิ่มจำนวนบุคลากรอีกเลยจนถึงรัฐบาลชุดปัจจุบัน

การบริหารงานทรัพยากรมนุษย์ขององค์การศาล

การบริหารงานทรัพยากรมนุษย์ขององค์การศาลได้ถูกรัฐบาลกำหนดไว้ในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลสามชุดด้วยกัน คือ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 2 พระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งบริหารประเทศตั้งแต่วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ถึง 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ได้มีการกำหนดให้ดำเนินการตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการที่มีอยู่แล้ว ซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวการบริหารทรัพยากรมนุษย์ของศาลทั้งในเรื่องการสอบแข่งขัน การเข้ารับหน้าที่ การรับเงินเดือน การเลื่อนตำแหน่ง ซึ่งรัฐบาลจะดำเนินการอย่างเคร่งครัดตามหลักการโดยเฉพาะมุ่งเน้นเรื่องการสรรหาคัดเลือกผู้พิพากษาหรือตุลาการด้วยวิธีการสอบแข่งขัน ตีความได้จากคำแถลงนโยบายของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ก่อนหน้าที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศมาสู่ประชาธิปไตย การบริหารงานทรัพยากรมนุษย์ในเรื่องดังกล่าวของศาลอาจไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจังบนหลักการเท่าที่ควรโดยเฉพาะเรื่องการสอบแข่งขัน สำหรับคณะรัฐมนตรีชุดที่ 5 นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้มีการกำหนดให้มีร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการขึ้นมาใหม่ และแต่งตั้งคณะกรรมการตุลาการขึ้นในการดำเนินกิจการทางศาล กำหนดให้มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อจัดทำระเบียบ ประมวล ข้อบังคับต่าง ๆ

ที่ใช้ในการทางศาลให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศ ต่อมารัฐบาลคณะรัฐมนตรีชุดที่ 6 ยังคงเป็นรัฐบาลชุดเดียวกัน มีการกำหนดให้ร่างกฎหมายขึ้นมาเฉพาะและเน้นย้ำเรื่องการแต่งตั้งคณะกรรมการตุลาการขึ้นอีกครั้ง

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การศาล

การพัฒนาบุคลากรขององค์การศาลได้ถูกรัฐบาลกำหนดไว้ในนโยบายของรัฐบาลสามชุดด้วยกัน รัฐบาลแรกที่ได้มีการกำหนดเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรของศาลโดยเน้นที่การฝึกอบรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ คือ คณะรัฐมนตรี ชุดที่ 39 รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร สำหรับรัฐบาลชุดต่อมาคณะรัฐมนตรีชุดที่ 44 รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ มีการกำหนดเกี่ยวกับการนำอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ วิทยาการสมัยใหม่ให้นำมาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 46 รัฐบาลพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้มีการกำหนดนโยบายในการพัฒนาบุคลากรของศาลที่ชัดเจนขึ้น โดยมีนโยบายให้มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพิจารณาคดีของศาล

การก่อเกิดกฎหมายที่สำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมและองค์การศาล

รัฐบาลในอดีตมีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการแก้ไขกฎหมายฉบับเก่าให้มีความทันยุคสมัย หรือเสนอให้มีการตรากฎหมายขึ้นมาใหม่ ซึ่งมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งกับองค์การศาลและกระบวนการยุติธรรมหลายฉบับ รัฐบาลแรกที่ได้มีการเสนอร่างกฎหมายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีพิจารณาความทางอาญา และพระธรรมนูญศาลยุติธรรม คือ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 2 พระยามโนปกรณนิติธาดา ในปี พ.ศ. 2475 เวลาผ่านไปถึงสิบสี่ปีในปี พ.ศ. 2489 คณะรัฐมนตรีชุดที่ 16 รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ จึงได้มีการกำหนดนโยบายการแก้ไขประมวลกฎหมายต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน แต่ไม่ได้ลงรายละเอียดว่าเป็นประมวลกฎหมายใด ยกเว้นพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ต่อมาในปีเดียวกันมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลใหม่ ทำให้คณะรัฐมนตรีชุดที่ 17 รัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ทำหน้าที่ในการบริหารประเทศ ต่อมาได้มีการกำหนดเกี่ยวการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นหนึ่งในกฎหมายสำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมอย่างมาก

องค์การตำรวจ

การปราบปรามอาชญากรรมและการเพิ่มประสิทธิภาพ

องค์การตำรวจเป็นหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมระดับรองลงมาจากศาลที่หลายรัฐบาลได้มีการกำหนดนโยบายเกี่ยวข้องโดยเฉพาะในการป้องกัน ปราบปราม และแก้ไขปัญหาอาชญากรรม ซึ่งจากคำแถลงนโยบายของรัฐบาลหลายชุดได้กล่าวถึงปัญหาอาชญากรรมที่รัฐบาลจะต้องดำเนินการจัดการเพื่อให้ประชาชนได้รับความปลอดภัย แสดงให้เห็นว่าในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปัญหาอาชญากรรมยังมีค่อนข้างมากถึงขั้นที่รัฐบาลได้มีการกำหนดไว้ในนโยบายรัฐบาลและระบุให้เจ้าหน้าที่ตำรวจและฝ่ายปกครองดำเนินการจัดการกับปัญหาดังกล่าว รวมไปถึงรัฐบาลมีนโยบายเกี่ยวกับการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของตำรวจเพื่อให้การปฏิบัติงานทั้งการป้องกัน ปราบปรามอาชญากรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งเรื่องการปรับปรุงบทบาทหน้าที่ในการทำงาน การเพิ่มสมรรถนะ

การประสานการทำงานระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจและฝ่ายปกครอง โดยรัฐบาลที่มีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการปราบปรามอาชญากรรมและการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของตำรวจ ประกอบไปด้วย คณะรัฐมนตรี ชุดที่ 2 พระยามโนปกรณนิติธาดา คณะรัฐมนตรีชุดที่ 8 นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา คณะรัฐมนตรีชุดที่ 9 รัฐบาลนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม คณะรัฐมนตรีชุดที่ 10 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม คณะรัฐมนตรีชุดที่ 16 รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 22 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม คณะรัฐมนตรีชุดที่ 28 รัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร คณะรัฐมนตรีชุดที่ 31 รัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร คณะรัฐมนตรีชุดที่ 34 รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 40 รัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 46 และรัฐบาลพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นรัฐบาลชุดสุดท้ายที่มีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับตำรวจไว้ในคำแถลงนโยบายรัฐบาล

การปรับโครงสร้างองค์การตำรวจและการเพิ่มจำนวนบุคลากร

รัฐบาลไทยในอดีตหลายชุดด้วยกันมีการกำหนดนโยบายเกี่ยวการปรับปรุงระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของตำรวจ รวมถึงกำหนดให้มีการปรับโครงสร้างองค์การของตำรวจและระบบการบริหารงานขององค์การตำรวจ และการเพิ่มจำนวนตำรวจให้มีความเหมาะสมกับภารกิจและปัญหาอาชญากรรมด้วยเช่นเดียวกัน รัฐบาลคณะรัฐมนตรีชุดที่ 5 นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 17 รัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ มุ่งเน้นที่การปรับปปรุงระเบียบการตำรวจ ส่วนคณะรัฐมนตรีชุดที่ 27 รัฐบาลนายพจน์ สารสิน และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 37 รัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เน้นเรื่องการปรับปรุงกิจการตำรวจ สำหรับคณะรัฐมนตรีชุดที่ 40 รัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ให้ความสำคัญไปที่การปรับโครงสร้างองค์การและระบบการบริหารงานตำรวจ ในขณะที่รัฐบาลก่อนหน้ามุ่งเน้นไปที่การเพิ่มจำนวนของตำรวจให้มีมากขึ้น ประกอบไปด้วย คณะรัฐมนตรีชุดที่ 8 รัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา คณะรัฐมนตรีชุดที่ 9 รัฐบาลนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม คณะรัฐมนตรีชุดที่ 10 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม และชุดที่ 22

องค์การราชทัณฑ์

การพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง

องค์การราชทัณฑ์ได้ถูกกำหนดไว้ในนโยบายของรัฐบาลรองลงมาจากองค์การตำรวจ รัฐบาลแรกที่ได้มีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับราชทัณฑ์ คือ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 2 รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา นโยบายดังกล่าวมุ่งเน้นในเรื่องการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง ในด้านการอบรมงานหัตถกรรม อุตสาหกรรม รัฐบาลชุดต่อมาหลายชุดได้ให้ความสำคัญด้านการพัฒนาพฤตินิสัย แต่เป็นนโยบายที่กล่าวกว้าง ๆ มุ่งเน้นที่การอบรมสั่งสอนเรื่องศีลธรรม การทำคุณประโยชน์ การปลูกฝังให้เป็นคนดี การฝึกวิชาชีพ รัฐบาลที่ได้มีการกำหนดนโยบายเหล่านั้น ได้แก่ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 5 รัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 10 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม นอกจากนี้มีสองรัฐบาลที่ได้มีกล่าวถึง

โรงเรียนดัดสันดาน ซึ่งเป็นสถานที่ในการดูแลเด็กที่กระทำความผิดทางอาญาไว้ในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลด้วยเช่นกัน คือ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 2 รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 6 รัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา มุ่งเน้นการปรับปรุงโรงเรียนดัดสันดานในการให้การศึกษาและฝึกหัดวิชาชีพ

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามหลักการราชทัณฑ์

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 16 รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐบาลแรกที่ได้มีการกำหนดนโยบายในการนำหลักการราชทัณฑ์มาใช้ดำเนินการกับผู้ต้องขังในเรือนจำ จากนั้นมีอีกสองรัฐบาลที่ได้มีการกำหนดนโยบายดังกล่าวไว้เช่นเดียวกัน คือ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 17 รัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 22 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม โดยเฉพาะรัฐบาลจอมพลแปลกได้กล่าวถึงการดำเนินการราชทัณฑ์ไปตามแผนอารยะนิยม โดยเฉพาะการจัดให้มีการแยกขังระหว่างผู้ต้องขังที่เป็นเด็กกับผู้ใหญ่ ให้การฝึกฝนอบรมต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงการได้รับอิทธิพลในดำเนินการราชทัณฑ์ที่นำมาใช้ในประเทศไทยได้รับแนวคิดมาจากนานาอารยประเทศในช่วงเวลานั้น

การจัดแบ่งโครงสร้างองค์การ การจัดตั้งองค์การเฉพาะ และการเพิ่มจำนวนบุคลากร

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 8 รัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา มีนโยบายในการจัดแบ่งแยกประเภทเรือนจำต่าง ๆ เพื่อให้มีความเหมาะสมในการควบคุมและดูแลผู้ต้องขัง และให้มีการจัดตั้งเรือนจำพิเศษขึ้น ซึ่งรัฐบาลคณะรัฐมนตรีชุดที่ 9 รัฐบาลนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ได้มีการกำหนดไว้เช่นเดียวกัน ในขณะที่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 10 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม มีนโยบายในการจัดตั้งทัณฑนิคม นอกจากนี้ มีเพียงคณะรัฐมนตรีชุดที่ 9 รัฐบาลนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม เท่านั้นที่มีนโยบายในการเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์

องค์การคุมประพฤติ

งานด้านคุมประพฤติถือได้ว่ารัฐบาลไทยตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาไม่ค่อยมีการกล่าวถึงมากนักในนโยบายของรัฐบาล จากการศึกษาคำแถลงนโยบายของรัฐบาล พบว่า แทบไม่มีรัฐบาลใดกล่าวถึง ยกเว้นรัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ และรัฐบาลพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ เท่านั้น ที่ได้มีการระบุไว้ในนโยบายรัฐบาลสำหรับคณะรัฐมนตรีชุดที่ 42 - 44 รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เป็นรัฐบาลที่มีการกำหนดนโยบายด้านงานคุมประพฤติต่อเนื่องในสมัยแรกและสมัยที่สองมุ่งมีนโยบายเหมือนกัน มุ่งเน้นไปที่การขยายงานการคุมประพฤติให้กระจายไปยังภูมิภาคต่าง ๆ โดยมีเจตนาเพื่อการปกป้องคุ้มครองสังคมจากอาชญากรรม และการให้ความช่วยเหลือ รวมถึงการสอดส่องดูแล ควบคุมผู้ที่กระทำความผิดที่ไม่ได้ถูกจำคุก ซึ่งไม่ได้ก่อคดีอาญาที่มีความร้ายแรงมากนัก ให้กลับตัวเป็นคนดีของสังคม เมื่อได้เข้าบริหารราชการแผ่นดินในสมัยสุดท้าย จึงได้มุ่งเน้นไปที่การพัฒนางานคุมประพฤติ และส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสอดส่องดูแลและร่วมแก้ไขพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้กระทำความผิดอีกด้วย สำหรับคณะรัฐมนตรีชุดที่ 46 รัฐบาลพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ มีการกล่าวถึงการพัฒนางานคุมประพฤติ

เช่นเดียวกัน และเป็นรัฐบาลชุดสุดท้ายที่มีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับงานคุมประพฤติ

องค์การอัยการ

หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่รัฐบาลมีการกำหนดนโยบายมุ่งตรงไปยังองค์การน้อยที่สุด คือ องค์การอัยการ มีเพียงสามรัฐบาลเท่านั้นที่ได้กล่าวถึง คณะรัฐมนตรีชุดที่ 9 รัฐบาลนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม พ.ศ. 2481 เป็นรัฐบาลแรกที่ได้ระบุงานอัยการไว้ในคำแถลงนโยบายรัฐบาล จนมาเวลาผ่านมาถึง 11 ปี คณะรัฐมนตรีชุดที่ 22 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม จึงได้มีการกำหนดไว้ในนโยบายรัฐบาล ในปี พ.ศ. 2492 รัฐบาลทั้งสองชุดได้กำหนดนโยบายในการเพิ่มจำนวนของพนักงานอัยการให้มีมากขึ้น และหลังจากนั้นเป็นเวลาถึง 27 ปี พ.ศ. 2519 คณะรัฐมนตรีชุดที่ 39 รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้มีการระบุการปฏิรูปงานอัยการไว้ในนโยบายรัฐบาลมุ่งเน้นการจัดให้มีพนักงานอัยการชั้นพิจารณาอุทธรณ์ฎีกา และอำนาจให้พนักงานอัยการในการควบคุมการสอบสวน

การกำหนดนโยบายโดยภาพรวมกระบวนการยุติธรรม

ประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม

จากการศึกษาคำแถลงนโยบายของรัฐบาล พบว่า คณะรัฐมนตรีชุดที่ 31 รัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2512 ถือเป็นรัฐบาลแรกที่กล่าวถึงคำว่า “กระบวนการยุติธรรม” ในนโยบายรัฐบาล มุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมองค์การและตัวบุคคลในกระบวนการยุติธรรมให้มีความเป็นมาตรฐานและมีประสิทธิภาพ และในเวลาต่อมาคณะรัฐมนตรีชุดที่ 35 รัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช คณะรัฐมนตรีชุดที่ 36 รัฐบาลหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช คณะรัฐมนตรีชุดที่ 41 รัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 53 รัฐบาลนายชวน หลีกภัย คณะรัฐมนตรีชุดที่ 56 รัฐบาลพลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 58 รัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 60 รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้มีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม

การพัฒนากระบวนการยุติธรรม

สำหรับการพัฒนากระบวนการยุติธรรมเป็นสิ่งที่รัฐบาลให้ความสำคัญด้วยเช่นกัน เริ่มต้นจากคณะรัฐมนตรีชุดที่ 45 รัฐบาลพลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ ได้กำหนดเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการยุติธรรมอย่างกว้าง ๆ ขณะที่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 51 รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปะอาชา มีการระบุการพัฒนากระบวนการยุติธรรมแต่ละประเภท ได้แก่ กระบวนการยุติธรรมทางปกครอง ทางแพ่ง และทางอาญา ซึ่งตั้งแต่มีการจัดตั้งรัฐบาลมา 50 ชุด ไม่มีการกล่าวถึงมาก่อนเลย ต่อมาคณะรัฐมนตรีชุดที่ 58 รัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 59 รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 60 รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร มีการกล่าวถึงการพัฒนากระบวนการยุติธรรมโดยรวมเหมือนเช่นเคย ในขณะที่มีรัฐบาลซึ่งกำหนดให้นำเทคโนโลยีและนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ในการพัฒนากระบวนการยุติธรรม ได้แก่ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 56 รัฐบาลพลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 61 รัฐบาลพลเอก

ประยุทธ์ จันทร์โอชา สิ่งที่น่าสนใจเนื่องจากรัฐบาลทั้งสองเป็นรัฐบาลที่ได้อำนาจรัฏฐาธิปัตย์มาจากการทำรัฐประหารรัฐบาลประชาธิปไตย แต่กลับให้ความสำคัญในการนำเทคโนโลยีและความรู้ทางนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ในการพัฒนากระบวนการยุติธรรม ในขณะที่รัฐบาลซึ่งได้อำนาจมาจากประชาธิปไตยกลับแทบไม่ได้มีการกำหนดให้นำเรื่องดังกล่าวเข้ามาใช้ในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมโดยภาพรวมเลย ยกเว้นคณะรัฐมนตรีชุดที่ 57 รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช ที่นอกจากกำหนดให้มีการนำเทคโนโลยีและความรู้ทางนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ในการพัฒนากระบวนการยุติธรรม ยังได้กำหนดให้พัฒนาระบบฐานข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศของกระบวนการยุติธรรมอีกด้วย สำหรับรัฐบาลที่มีการกำหนดการพัฒนากระบวนการยุติธรรมโดยระบุแยกย่อยออกเป็นแต่ละด้านที่ค่อนข้างชัดเจนตั้งแต่ การปรับโครงสร้างกระทรวงยุติธรรม การนำมาตรการระงับข้อพิพาทมาใช้ การปรับปรุงระบบและวิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม การปฏิรูปกฎหมาย และการสนับสนุนการศึกษาด้านนิติศาสตร์และสาขาอื่น ๆ คือ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 54 รัฐบาลพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร

การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

เป็นรัฐบาลชุดแรกที่มีการกำหนดนโยบายเรื่องของการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมไว้ในคำแถลงของรัฐบาลคณะรัฐมนตรีชุดที่ 55 รัฐบาลพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งเรื่องของการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมถือว่ามีความสำคัญกับประชาชนอย่างมาก เพราะเกี่ยวข้องกับการอำนวยความยุติธรรม การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพความปลอดภัยทั้งชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งรัฐบาลชุดก่อนหน้าอาจมีการกำหนดเป็นนโยบายรัฐบาลภายหลังที่เข้ามาบริหารราชการแผ่นดินแล้ว เพียงแต่ไม่ได้มีการกำหนดไว้ในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลเท่านั้น รัฐบาลชุดต่อมาคณะรัฐมนตรีชุดที่ 56 รัฐบาลพลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้กำหนดให้มีการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น ส่วนคณะรัฐมนตรีชุดที่ 57 รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช ได้กำหนดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ในขณะที่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 60 รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เน้นการกระจายความยุติธรรมไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ สำหรับคณะรัฐมนตรีชุดที่ 62 รัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา มุ่งเน้นการให้ความช่วยในทางกฎหมายสำหรับประชาชนที่ยากจนและผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างสะดวกและมีความรวดเร็ว ขณะที่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 63 รัฐบาลนายเศรษฐา ทวีสิน กำหนดเรื่องการเข้ากระบวนการยุติธรรมไว้ในคำแถลงนโยบายประโยคเดียวเท่านั้น ไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมโดยภาพรวมเหมือนกับรัฐบาลในหลายชุดก่อนหน้า

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และแนวคิดยุติธรรมชุมชน

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และแนวคิดยุติธรรมชุมชนถูกกำหนดไว้เป็นหนึ่งในนโยบายของรัฐบาลด้านกระบวนการยุติธรรม แม้บางรัฐบาลไม่ได้

ระบุชัดเจนแต่รายละเอียดของนโยบายที่แถลงเป็นส่วนหนึ่งของทั้งสามแนวคิด เช่น คณะรัฐมนตรีชุดที่ 54 รัฐบาลพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ได้กำหนดเกี่ยวกับการสนับสนุนและส่งเสริมการใช้มาตรการระงับข้อพิพาท การให้ชุมชนประชาชนและเครือข่ายภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมและมีส่วนในการกำหนดนโยบายการบริหารงานยุติธรรม ถือเป็นรัฐบาลชุดแรกที่กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวในนโยบายรัฐบาล ต่อมาคณะรัฐมนตรีชุดที่ 56 รัฐบาลพลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นรัฐบาลแรกที่มีการกำหนดแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และแนวคิดยุติธรรมชุมชนมาใช้ในกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้เกิดการประนีประนอมข้อพิพาทต่าง ๆ และยังสามารถช่วยการป้องกันอาชญากรรม การลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาล และลดความสูญเสียจากอาชญากรรมและความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้ด้วย ต่อมามีสองรัฐบาลซึ่งนำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก คือคณะรัฐมนตรีชุดที่ 58 รัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ คณะรัฐมนตรีชุดที่ 59 รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ โดยรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ฯ มีการกล่าวถึงรายละเอียดการนำหลักการระงับข้อพิพาทมาใช้ในการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท และตั้งองค์การเพื่อทำหน้าที่ระงับข้อพิพาทเฉพาะขึ้น กำหนดให้มีกระบวนการชะลอฟ้องโดยพนักงานอัยการในคดีลหุโทษและคดีที่มีอัตราโทษต่ำ ส่วนรัฐบาลนายสมชายฯ มีการกำหนดทั้งกระบวนการยุติธรรมทางเลือก การระงับข้อพิพาท ยุติธรรมชุมชนมาใช้ควบคู่กับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก นโยบายดังกล่าวสอดคล้องกับคณะรัฐมนตรีชุดที่ 57 รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 60 รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร

การตั้งองค์การที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม

ด้วยบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดให้มีการตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกฎหมายและองค์กรเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมขึ้น ทำให้รัฐบาลหลายชุดมีความพยายามในการจัดตั้งองค์การดังกล่าวให้เกิดขึ้นได้ เริ่มจากคณะรัฐมนตรีชุดที่ 57 รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช มีการกำหนดนโยบายด้านกระบวนการยุติธรรม โดยกำหนดมีการจัดตั้งองค์การเกี่ยวกับการปฏิรูปกฎหมายและองค์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม แต่ยังไม่สามารถก่อตั้งสำเร็จ รัฐบาลต่อมาคณะรัฐมนตรีชุดที่ 58 รัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ จึงได้มีการกำหนดนโยบายให้เร่งรัดการดำเนินการจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกฎหมายและองค์กรเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม แต่ยังไม่สามารถดำเนินจัดตั้งขึ้นได้ จนมาถึง คณะรัฐมนตรีชุดที่ 59 รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ยังคงเร่งรัดให้มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกฎหมายขึ้นให้จงได้ จนสามารถจัดตั้งขึ้นได้สำเร็จ เพียงแต่สามารถจัดตั้งได้แค่องค์การเดียว คือ องค์กรเพื่อการปฏิรูปกฎหมาย ส่วนองค์กรเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมยังไม่สามารถจัดตั้งขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม ในช่วงของคณะรัฐมนตรีชุดที่ 60 รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร รัฐบาลในขณะนั้นยังคงกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการสนับสนุนคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมายและเร่งรัดให้มีการตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูป

กระบวนการยุติธรรมด้วยเช่นเดียวกัน แต่ยังทำไม่สำเร็จเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นก่อน คณะรัฐมนตรีชุดที่ 61 รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้เข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดินแทน และมีการกำหนดให้มีการตั้งองค์การดังกล่าวขึ้นเช่นกัน

การส่งเสริมความยุติธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความยุติธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาหนึ่งที่รัฐบาลหลายชุดให้ความสำคัญด้วยเช่นเดียวกัน คณะรัฐมนตรีชุดที่ 57 รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช ได้เริ่มมีการกำหนดไว้ในนโยบายของรัฐบาลในเรื่องของการส่งเสริมความยุติธรรมด้วยการพัฒนากฎหมายและระบบงานยุติธรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดชายแดนภาคใต้ เน้นการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ขจัดความอยุติธรรมแก่ประชาชนผู้ต้องหาที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรม และมุ่งเน้นการพัฒนาระบบให้มีประสิทธิภาพเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์และพิสูจน์การกระทำความผิด ในขณะที่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 58 รัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ มีการกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาความไม่ยุติธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยการน้อมนำแนวทาง “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาใช้เป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงานในพื้นที่ดังกล่าว ต่อมาคณะรัฐมนตรีชุดที่ 59 รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้มีการกำหนดให้จัดตั้งองค์การในการทำหน้าที่บริหารจัดการการแก้ไขปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยน้อมนำแนวทาง “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” มาเป็นหลักการสำคัญเพื่อความสมานฉันท์ในพื้นที่ รวมถึงการมุ่งเน้นการใช้กระบวนการยุติธรรมกับผู้กระทำความผิดอย่างเคร่งครัดด้วยเช่นเดียวกัน

การพัฒนาระบบ วิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน

การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดทั้งผู้ใหญ่และเยาวชนมีระบบและวิธีการที่แตกต่างกัน โดยรัฐบาลคณะรัฐมนตรีชุดที่ 54 รัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร ได้เริ่มกำหนดไว้ในคำแถลงนโยบายรัฐบาลมุ่งเน้นที่การปรับปรุงระบบและวิธีการให้มีความหลากหลายเน้นการแก้ไขพื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นคนดีของสังคมซึ่งคณะรัฐมนตรีชุดที่ 57 รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช คณะรัฐมนตรีชุดที่ 58 รัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 60 รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้มีการกำหนดนโยบายดังกล่างในลักษณะเดียวกัน เพียงแต่รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร มีการเพิ่มเติมเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน

พัฒนาการของกระบวนการยุติธรรมไทย

เมื่อวิเคราะห์คำแถลงนโยบายของรัฐบาลตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศจนมาถึงปี พ.ศ. 2566 สามารถสรุปแบ่งออกได้ 3 ยุค ดังนี้

ยุคมุ่งเน้นการเพิ่มกำลังพล

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเพียงหนึ่งปี รัฐบาลชุดแรกที่มีการกำหนดนโยบายการเพิ่มกำลังพลของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม คือ คณะรัฐมนตรี ชุดที่ 5 นำโดยนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้กำหนดนโยบายมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มกำลังพลของตำรวจ

เนื่องจากห้วงเวลานั้นมีปัญหาอาชญากรรมที่มากและภารกิจของตำรวจมีมากขึ้นตามไปด้วย และได้กำหนดนโยบายดังกล่าวอีกครั้งในการเป็นรัฐบาลชุดที่ 8 ซึ่งนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ยังคงดำรงเป็นนายกรัฐมนตรีต่อเนื่อง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในเวลาต่อมา มีเพียงสามรัฐบาลเท่านั้นที่มีนโยบายในการเพิ่มกำลังคนให้แก่องค์การตำรวจ ประกอบไปด้วย คณะรัฐมนตรีชุดที่ 9 รัฐบาลนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม คณะรัฐมนตรีชุดที่ 10 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 22 รัฐบาลจอมพล แปลก พิบูลสงคราม นโยบายการเพิ่มกำลังพลของรัฐบาลในอดีตไม่เพียงแค่การเพิ่มกำลังพลให้กับองค์การตำรวจเท่านั้น แต่ได้มีการเพิ่มกำลังพลให้องค์การศาลด้วย ซึ่งมีเพียงสามรัฐบาลเท่านั้น ได้แก่ รัฐบาลชุดที่ 17 - 18 รัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ และคณะรัฐมนตรีชุดที่ 35 รัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช และไม่ปรากฏอีกจนถึงปัจจุบัน ช่วงเวลาดังกล่าวอาจเป็นระยะของการพัฒนาระบบงานยุติธรรมของประเทศจึงต้องมีการเพิ่มกำลังพลให้เพียงพอ

ยุคมุ่งเน้นการปรับโครงสร้าง

สำหรับยุคของการปรับโครงสร้างมีสามองค์การหลักที่ถูกปรับโครงสร้าง ได้แก่ องค์การตำรวจ ศาล และกระทรวงยุติธรรม โดยองค์การตำรวจเป็นหน่วยงานหลักของกระบวนการยุติธรรมแรกที่รัฐบาลหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ประชาธิปไตยได้มีการนโยบายในการปรับโครงสร้างทันที คือ รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา โดยมีการกำหนดให้มีการปรับทั้งโครงสร้างและระบบการบริหารงานให้มีลักษณะที่สอดคล้องกับความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ในขณะที่รัฐบาลชุดที่ 17 นำโดยพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ มุ่งเน้นที่การปรับปรุงระเบียบการตำรวจ รัฐบาลชุดที่ 27 รัฐบาลนายพจน์ สารสิน และรัฐบาลชุดที่ 37 รัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เน้นเรื่องการปรับปรุงกิจการตำรวจ จนมาถึงรัฐบาลชุดที่ 40 รัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้มีการกำหนดนโยบายเหมือนกับรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาเช่นเดียวกัน ในขณะที่ศาลเป็นอีกหน่วยงานที่รัฐบาลให้ความสำคัญในการปรับโครงสร้าง โดยเฉพาะรัฐบาลชุดที่ 16 รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐบาลชุดแรกที่มีการกำหนดนโยบายการจัดตั้งศาลให้กระจายไปตามภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ และมีหลายรัฐบาลได้มีนโยบายในลักษณะดังกล่าวเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีรัฐบาลหลายชุดที่มีนโยบายการให้มีการตั้งศาลเฉพาะทางนอกจากศาลยุติธรรมที่พิจารณาคดีแพ่งคดีอาญาเท่านั้น เช่น รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ มีนโยบายให้จัดตั้งศาลแรงงาน ศาลภาษี ศาลปกครอง รัฐบาลพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ มีการกำหนดนโยบายให้ตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และศาลปกครองเช่นกัน รัฐบาลนายชวน หลีกภัย กำหนดให้มีการจัดตั้งศาลคดีทรัพย์สินทางปัญญา ศาลการค้าระหว่างประเทศ และศาลปกครอง ในขณะที่รัฐบาลพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ต้องการให้ศาลปกครองแยกเป็นอิสระออกมาจากระบบศาลยุติธรรม จนมาถึงการปรับโครงสร้างกระทรวงยุติธรรมใหม่ในรัฐบาลพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร

ยุคมุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการยุติธรรม

เริ่มต้นครั้งแรกในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มีนโยบายให้มีการนำอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ สมัยใหม่มาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล และรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นอีกรัฐบาลหนึ่งที่มีนโยบายเหมือนกับพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ จนมาถึงช่วงมีการทำการรัฐประหารอีกครั้งในปี พ.ศ. 2549 และมีรัฐบาลเกิดขึ้นใหม่ภายใต้การนำของรัฐบาลพลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ และการทำรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 นำโดยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ซึ่งต่อมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แม้รัฐบาลทั้งสองชุดไม่ได้เป็นรัฐบาลที่ได้อำนาจมาจากการเลือกตั้งหรือมีความเป็นอนุรักษ์นิยมก็ตาม แต่กลับมีนโยบายเรื่องการนำเทคโนโลยีและนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่มีนโยบายประเทศไทย 4.0 เป็นการขับเคลื่อนประเทศด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ จึงเป็นรัฐบาลหนึ่งที่ให้ความสำคัญในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการยุติธรรม

▣ สรุป

การวิจัยเรื่อง “นโยบายของรัฐบาลไทยในด้านกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2566” มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายนโยบายของรัฐบาลไทยด้านกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2566 โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเอกสารคำแถลงนโยบายของรัฐบาล ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

การกำหนดนโยบายของรัฐบาลไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2566 ในด้านกระบวนการยุติธรรม แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ การกำหนดนโยบายที่มุ่งตรงไปที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม และการกำหนดนโยบายโดยภาพรวมกระบวนการยุติธรรม

สำหรับการกำหนดนโยบายที่มุ่งตรงไปที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ส่วนใหญ่เป็นการกำหนดนโยบายไปยังองค์การศาลมากที่สุด จำนวนถึง 37 รัฐบาล รองลงมาเป็นองค์การตำรวจ 14 รัฐบาล องค์การราชทัณฑ์ 9 รัฐบาล องค์การคุมประพฤติ 4 รัฐบาล และองค์การอัยการ 3 รัฐบาล จากทั้งหมด 63 รัฐบาล

การกำหนดนโยบายโดยภาพรวมกระบวนการยุติธรรม การที่รัฐบาลมีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับด้านกระบวนการยุติธรรมแบบภาพรวม ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมองค์การใดองค์การหนึ่งเฉพาะ ทำให้มีการมองภาพรวมในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทั้งระบบมากกว่ามองเพียงแยกส่วน เพราะการที่รัฐบาลให้ความสำคัญกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบทำให้มีความเข้าใจและสามารถพัฒนา แก้ไข ปรับปรุงให้กระบวนการยุติธรรมมีการทำงานที่สอดรับกันส่งผลดีต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของระบบยุติธรรมและการบริหารงานยุติธรรมของประเทศ ประกอบไปด้วยนโยบายที่เน้นไปที่ประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม การพัฒนากระบวนการยุติธรรม การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม กระบวนการยุติธรรมทางเลือก กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และแนวคิดยุติธรรมชุมชน การตั้งองค์การที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม

การส่งเสริมความยุติธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ การพัฒนาระบบ วิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายกระทรวงยุติธรรมอาจมีร่างนโยบายเพื่อเตรียมเสนอต่อรัฐบาลชุดต่อไปก่อนที่จะแถลงนโยบายต่อรัฐสภา เพื่อให้รัฐบาลที่จะเข้าบริหารราชการแผ่นดินมีข้อมูลประกอบการพิจารณาของรัฐบาลชุดใหม่ว่าควรที่จะมีการกำหนดนโยบายด้านกระบวนการยุติธรรมที่มุ่งตรงไปที่หน่วยงานหลักในกระบวนการยุติธรรมเท่านั้น หรือมีการกำหนดนโยบายภาพรวมเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม หรือมีทั้งสองอย่าง หรือรัฐบาลจะมุ่งเน้นในเรื่องใด เช่น การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ความมีประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม กระบวนการยุติธรรมทางเลือก เป็นต้น และนโยบายของรัฐบาลด้านกระบวนการยุติธรรมที่แถลงต่อรัฐสภานั้น นโยบายของควรมีความชัดเจนและมีรายละเอียดมากยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ต่อการดำเนินนโยบายหรือการนำนโยบายไปปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการวิจัยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังจากการที่รัฐบาลได้มีการกำหนดนโยบายด้านกระบวนการยุติธรรมว่าหน่วยงานใดที่นำนโยบายไปปฏิบัติและก่อให้เกิดผลในเชิงรูปธรรมอย่างไร

บรรณานุกรม

Court of Justice. (2023). *History of Court*. https://www.coj.go.th/th/content/page/index/id/3

Chai Podhisita. (2011). *The Science and Art of Qualitative Research.* Amarin Printing and Publishing PCL.

Department of Corrections. (2023). *History of the department of corrections.* http://www.correct.go.th/?page_id=12164

Department of Corrections. (1982). *200 years of correctional history.* Corrections Printing House, Khlong Prem Prison.

Dye, T. R. (2017). *Understanding public policy fourteenth edition.* Pearson Prentice Hall.

Government House. (2023). *Government Policy Directory.* https://www.thaigov.go.th/aboutus/current

Juthaphan Jamjuree Phadungchiwit. (2016). *The art and science of qualitative communication research in Organization: From tradition to innovation.* National Institute of Development Administration Publisher.

Library of Congress. (2023). *Statement of cabinet policy.* https://library.parliament.go.th/th/statement-of-policy

Ministry of Justice. (1992). *100 years of the Ministry of Justice.* Perfect Graphic Group.

Office of the Secretariat of the House of Representatives Academic Services Section. (2001). *Work group documents. Parliament, including government policy statements from the first committee to the present.* Office Secretary-General of the House of Representatives.

Office of the Attorney General. (1993). *100 Years of the Establishment of the Public Prosecution Institution.* Chalermrat.

Office of the Attorney General. (2023). *130 Years of the Public Prosecution Organization.* https://www3.ago.go.th/cmiss/history/

Parliament. (2023). *Get to know parliament.* https://gemini.google.com/app/d7cd9022eea82797?hl=th

Royal Thai Police Office. (2023). *History of the Royal Thai Police*. https://www.royalthaipolice.go.th/history.php

Supang Chantavanich. (2012). *Qualitative research methods.* Chula University Press.

Supang Chantavanich. (2016). *Data analysis in qualitative research.* Chulalongkorn University Press.

Suchitra Punyaratabandhu. (2022). *Research methods for public administration.* Sematham.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี
Factors Affecting the Choice of Alternative Justice Processes for People in Ratchaburi Province

*ปัญชญาภรณ์ คักดิ์ปฐมพานิชย์**
Punchayaporn Sakprathompanit
*โสรัตน์ กลับวิลา***
Soratn Glubwila
*ธีรวุฒิ นิลเพ็ชร์****
Theeravut Ninphet

บทคัดย่อ

การที่จังหวัดราชบุรีใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกน้อยส่งผลกระทบต่อเรือนจำชั่วคราวเขาบิน เนื่องจากเรือนจำชั่วคราวเขาบินสามารถรองรับผู้ต้องขังได้ไม่เกิน 300 คน จังหวัดราชบุรีจึงเป็นกลุ่มที่น่าศึกษาวิจัย และจากทบทวนวรรณกรรมพบว่ายังไม่พบผลงานที่ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการรับรู้และความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี 2) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์

* *นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอาชญาวิทยาและการบังคับใช้กฎหมาย คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ*
Graduate student in the Master of Arts in Criminology and Law Enforcement Social Sciences, Royal Police Cadet Academy

** *ศาสตราจารย์ พลตำรวจตรี สาขาอาชญาวิทยาและการบังคับใช้กฎหมาย คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ*
Professor Police Major General the Master of Arts in Criminology and Law Enforcement Social Sciences, Royal Police Cadet Academy

*** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พันตำรวจโท ดร.สาขาอาชญาวิทยาและการบังคับใช้กฎหมาย คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ*
Assistant Professor Police Lieutenant Colonel Ph.D. the Master of Arts in Criminology and Law Enforcement Social Sciences, Royal Police Cadet Academy

Received: *24 February 2025* ***Revised:*** *7 August 2025* ***Accepted:*** *18 August 2025*

กับการตัดสินใจเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี และ 3) ค้นหาแนวทางส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในการจัดการความขัดแย้ง เก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามจากประชาชนในจังหวัดราชบุรี จำนวน 400 คน เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมในจังหวัดราชบุรี จำนวน 16 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบค่าเอฟและวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน พบว่า 1) ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกจากช่องทางต่าง ๆ ด้านความเชื่อมั่น พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เชื่อมั่นว่ากระบวนการยุติธรรมทางเลือกเป็นกระบวนการที่รวดเร็ว ใช้ระยะเวลาน้อยกว่ากระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก 2) การทดสอบสมมติฐานพบว่า (1) อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ที่แตกต่างกันมีการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกแตกต่างกัน (2) ปัจจัยด้านประสบการณ์และการรับรู้มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 3) แนวทางการส่งเสริมคือมุ่งเน้นให้มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกเพื่อเพิ่มการรับรู้ให้กับประชาชน เน้นย้ำถึงข้อดีและผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับ

คำสำคัญ: การจัดการความขัดแย้ง, กระบวนการยุติธรรม, กระบวนการยุติธรรมทางเลือก

Abstract

The limited use of alternative justice processes in Ratchaburi Province has had an impact on Khao Bin Temporary Prison, which can accommodate no more than 300 inmates. Ratchaburi Province is therefore an area that merits study. A review of the literature revealed no research examining the factors that influence the choice of alternative justice processes by both parties to a dispute. The objectives of this research are: 1) to study the perception and confidence in alternative justice processes among people in Ratchaburi Province; 2) to examine the factors associated with their decisions to use alternative justice processes; and 3) to identify ways of promoting alternative justice processes in conflict management. Quantitative data were collected from 400 residents of Ratchaburi Province using a questionnaire. Qualitative data were obtained from semi-structured interviews with 16 stakeholders in the justice process in Ratchaburi Province. Qualitative data were analyzed using content analysis, while quantitative data were analyzed using statistical methods such as mean, percentage, standard deviation, F-test, and Pearson's correlation coefficient. The findings revealed that 1) most people did not receive information about alternative justice

processes through various channels. In terms of confidence, most people believed that alternative justice processes are faster and take less time than the mainstream justice process. 2) Hypothesis testing showed that (1) differences in age, educational level, occupation and income were associated with differences in the use of alternative justice processes; and (2) experience and perception factors were significantly related to the choice of alternative justice processes. 3) The guidelines for promoting alternative justice processes in conflict management are to focus on publicizing alternative justice processes in order to increase public awareness, and to emphasize the advantages and benefits that people will gain from using such processes.

Keyword: Conflict Management, Justice System, Alternative Justice Processes

▣ บทนำ

ในปี 2564 ที่ผ่านมา Institute for Criminal Policy Research (ICPR) หรือสถาบันวิจัยนโยบายอาชญากรรมและความคุ้มครองแห่ง Birkbeck, University of Londonได้จัดทำ World Prison Brief โดยจัดอันดับประเทศที่มีผู้ต้องขังล้นเรือนจำมากที่สุดในโลก โดยประเทศไทยมีผู้ต้องขังอยู่ 309,282 คน ซึ่งอยู่ในอันดับ 6 ของโลก และเป็นอันดับที่ 3 ของอาเซียน รองจากประเทศจีนและอินเดีย ต่อมาในวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2564 World Population Review ได้จัดอันดับประเทศที่มีคนล้นคุกมากที่สุดในโลก โดยประเทศไทยจัดอยู่ในอันดับที่ 4 ของโลก มีอัตรานักโทษล้นเรือนจำสูงถึง 549% เป็นภาพสะท้อนชัดเจนว่าประเทศไทยมีจำนวนผู้ต้องขังล้นคุกมากมายจนติดอันดับโลก และยังเป็นอันดับ 1 ของอาเซียนอีกด้วย (Parichat Chokkerd, 2021) จึงเห็นได้ว่าหลายประเทศทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทย ต้องเผชิญปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการเรือนจำ ทำให้เรือนจำไม่เป็นไปตามมาตรฐานสากลที่คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน และเกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจทั้งของผู้ต้องขังจากการเสียโอกาสในการประกอบอาชีพ และของภาครัฐที่ต้องสูญเสียงบประมาณและทรัพยากรในการบริหารจัดการเรือนจำ อันแสดงให้เห็นว่าทุกวันนี้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักของประเทศไทยกำลังประสบปัญหาอย่างหนัก (Tai Wattana, 2021)

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative Dispute Resolution: ADR) คือทางเลือกของความยุติธรรมที่ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในช่วงที่ผ่านมา โดยมีนิยามว่าหมายถึงการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพให้ความเป็นธรรมในทางกฎหมายหรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแก่บุคคล โดยรูปแบบวิธีการที่แตกต่างจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งกระบวนการนี้อาจเกิดขึ้นระหว่างขั้นตอนการพิจารณาคดีในศาลหรือก่อนหน้านั้นก็ได้ เหตุที่กระบวนการยุติธรรมทางเลือกถูกพูดถึงเป็นอย่างมากนั้น เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องต้นทุนทั้งในแง่ค่าใช้จ่าย

และเวลาในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้องต่อศาล นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อคู่กรณีทั้งสองฝ่ายด้วยการเปลี่ยนจากการเผชิญหน้ามาเป็นการพูดคุยหารือ รวมถึงมุ่งฟื้นฟูตัวบุคคลทั้งฝ่ายผู้กระทำความผิดและฝ่ายผู้เสียหาย (V-Reformer, 2013) ซึ่งกระทรวงยุติธรรมได้มีแนวนโยบายที่จะนำบริการภาครัฐสู่ประชาชน ภายใต้หลักการที่สำคัญ คือ "ยุติธรรมถ้วนหน้า ประชามีส่วนร่วม" (Justice for All, All for Justice) ถือเป็นคติพจน์ของกระทรวงยุติธรรมที่ต้องการให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าถึงความยุติธรรมได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว และมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยในการดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์นี้ กระทรวงยุติธรรมได้นำแนวคิดยุติธรรมชุมชน (Community Justice) เข้ามาเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงาน ซึ่งแนวคิดยุติธรรมชุมชนจะเป็นการนำภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทในลักษณะหุ้นส่วน เพื่อร่วมคิดร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผลแห่งการดำเนินการด้วยกัน โดยการทำงานในมิติใหม่ของการนำภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมที่เดิมเน้นไปที่การสั่งการให้กระทำมากกว่าการร่วมคิดร่วมทำ (Ministry of Justice, 2007)

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นศูนย์ที่อยู่ภายใต้การกำกับการดูแลของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ซึ่งเป็นจุดที่เครือข่ายประชาชนในพื้นที่มีความสนใจและสมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และประสานความร่วมมือในการป้องกันเฝ้าระวังอาชญากรรม ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ของกระทรวงยุติธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการและเสริมสร้างความยุติธรรมและความสงบสุขในชุมชน กระทรวงยุติธรรมได้มีประกาศกระทรวงยุติธรรม เรื่องกำหนดหน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรี เป็นหน่วยงานนำร่องในสังกัดกระทรวงยุติธรรมที่มีหน้าที่ดำเนินการระงับข้อพิพาทโดยวิธีไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 โดยต่อมากระทรวงยุติธรรมได้ประกาศกระทรวงยุติธรรม เรื่อง การจัดตั้งกลุ่มจังหวัดและกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของจังหวัดที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการของจังหวัด พ.ศ. 2563 ข้อ 1 (14) กำหนดให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรีเป็นศูนย์ปฏิบัติการของกลุ่มสำนักงานยุติธรรม 3 จังหวัด อันได้แก่ สำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรี สำนักงานยุติธรรมจังหวัดกาญจนบุรี และสำนักงานยุติธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี (Ministry of Justice, 2020) โดยในปี พ.ศ. 2564 พบว่า สำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรี มีประชาชนมาติดต่อขอใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก ด้วยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จำนวน 2 คดี (Ratchaburi Provincial Justice Office, 2021) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนคดีสถิติคดีอาญารับใหม่ ปี พ.ศ. 2564 ของศาลจังหวัดราชบุรี จำนวน 2,867 คดี และสถิติคดีอาญารับใหม่ปี พ.ศ. 2564 ศาลแขวงราชบุรี จำนวน 3,262 คดี รวมกันสถิติคดีอาญารับใหม่ในปี พ.ศ. 2564 ของจังหวัดราชบุรี มีจำนวนถึง 6,129 เรื่อง (Office of the Judiciary, 2023) โดยเมื่อนำสถิติคดีอาญารับใหม่ ปี พ.ศ. 2564 ของศาลจังหวัดราชบุรีและศาลแขวงราชบุรีมาเปรียบเทียบกับการที่ประชาชนจังหวัดราชบุรีเลือกใช้กระบวนการยุติธรรม

ทางเลือก การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรี การเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก โดยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทผ่านทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรี คิดเป็นร้อยละ 0.03 ของสถิติคดีอาญารับใหม่ปี พ.ศ. 2564 ของศาลจังหวัดราชบุรีและศาลแขวงราชบุรีรวมกัน

การที่ประชาชนจังหวัดราชบุรีมีการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกน้อยเช่นนี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อเรือนจำชั่วคราวเขาบินที่มีอำนาจควบคุมผู้ต้องขังที่มีอัตราโทษไม่เกิน 5 ปี อย่างแน่นอน เนื่องจากเรือนจำชั่วคราวเขาบินสามารถรองรับผู้ต้องขังได้เพียง 263 คนเท่านั้น (Department of Corrections, 2021) ประชาชนจังหวัดราชบุรีจึงเป็นกลุ่มที่น่าศึกษาวิจัยอย่างยิ่ง โดย MGR Online (2023) ระบุว่า ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไกล่เกลี่ยสำเร็จ 562 คดี ซึ่งสามารถช่วยลดคดีสู่ศาลได้มาก การลดปริมาณคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักเป็นวิธีการแก้ปัญหานักโทษล้นเรือนจำ โดยใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือการจัดให้มีการกลั่นกรองในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น ในชั้นพนักงานอัยการควรให้ความสำคัญในการเบี่ยงเบนคดีหรือการชะลอฟ้อง ในชั้นการลงโทษที่ควรให้ความสำคัญกับการคุมประพฤติมากขึ้น พร้อมทั้งนำเสนอกระบวนการยุติธรรมทางเลือกเพื่อเบี่ยงเบนผู้ต้องหาออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา แต่จากที่ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมในอดีต พบว่า การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายยังมีไม่มากนัก โดยเฉพาะในมิติของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญา) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากสามารถนำมาต่อยอดพัฒนารูปแบบกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญา) ให้เหมาะกับบริบทในสังคมไทยและเพื่อค้นหาแนวทางให้คู่กรณีที่เกิดข้อพิพาทหันมาใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากขึ้นเพื่อเป็นการแก้ปัญหาคนล้นศาล ผู้ต้องขังล้นคุก ในกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก จึงเป็นที่มาของการวิจัยในครั้งนี้

▣ วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี
3. เพื่อค้นหาแนวทางการส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในการจัดการความขัดแย้ง

▣ ระเบียบวิธีการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยว่าประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรีรับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกหรือไม่ และมีปัจจัยใดบ้างที่มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการ

ยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ในส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางการส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในการจัดการความขัดแย้ง โดยศึกษาจากการสัมภาษณ์

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณมีประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน 400 ราย จากสูตรคำนวณตัวอย่างของ Taro Yamane โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling)

1.2 กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพใช้วิธีเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview guidelines) โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผู้เกี่ยวข้องกับการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรี จำนวนทั้งสิ้น 8 คน (2) คู่กรณีที่เคยมีประสบการณ์เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมทางเลือก โดยวิธีการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเพื่อขจัดความขัดแย้งโดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรี ได้แก่ ผู้ร้องและผู้ถูกร้อง จำนวน 4 คน และ (3) คู่กรณีที่เคยมีประสบการณ์เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น 16 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 6 ส่วน ประกอบไปด้วย ส่วนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคล ส่วนที่ 2 ปัจจัยด้านประสบการณ์ในการใช้กระบวนการยุติธรรม ส่วนที่ 3 ปัจจัยด้านการรับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ส่วนที่ 4 ปัจจัยด้านความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ส่วนที่ 5 ปัจจัยด้านการตัดสินใจเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก และส่วนที่ 6 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview guidelines) แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ (1) ประสบการณ์การเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี และ (3) แนวทางในการส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในการจัดการความขัดแย้ง

3. การสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอกับอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบและเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อนำไปปรับปรุงในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ จากนั้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยการหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Index of item-objective congruence: IOC) โดยผลการวิเคราะห์ค่า IOC พบว่า ผลคะแนนของแบบสอบถามเฉลี่ยได้ 1.00 สรุปได้ว่ามีค่าความเที่ยงตรงใช้ได้ และทำการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบัค (Cronbach's alpha coefficient) ผลพบว่าความน่าเชื่อถือของแบบสอบถามได้ 0.949 จึงถือเป็นแบบสอบถามที่มีความเหมาะสม

3.2 แบบสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน

เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยการหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Index of item-objective congruence: IOC) โดยผลการวิเคราะห์ค่า IOC พบว่า ผลคะแนนของแบบสัมภาษณ์เฉลี่ยได้ 1.00 สรุปได้ว่ามีค่าความเที่ยงตรงใช้ได้ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเสนอกับอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบและเสนอแนะเพิ่มเติมจากนั้นจึงนำไปปรับปรุงเพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ประกอบไปด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน ประกอบไปด้วย การทดสอบไคสแควร์ และการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ (1) การแยกแยะและจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้

(2) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ตีความ เรียบเรียงและอภิปรายตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

(3) นำเสนอข้อมูลในรูปของร้อยแก้วและการเน้นนำเสนอปรากฏการณ์สำคัญที่ค้นพบ (Quotations)

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 198 คน มีอายุระหว่าง 20 - 30 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีสถานภาพโสด มีอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน รายได้ต่อเดือน 20,001 - 25,000 บาท

2. ปัจจัยด้านประสบการณ์ในการใช้กระบวนการยุติธรรม ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี พบว่า ประชาชนมีประสบการณ์ในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อลงบันทึกประจำวันไว้เป็นหลักฐานมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.3 รองลงมาคือ ประสบการณ์ในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ตำรวจเนื่องจากต้องชำระค่าปรับ คิดเป็นร้อยละ 41.8 และประสบการณ์ในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อร้องทุกข์กล่าวโทษดำเนินคดีกับผู้ที่กระทำความผิดทางอาญา คิดเป็นร้อยละ 41.8 ตามลำดับ

3. ปัจจัยด้านการรับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี พบว่า ประชาชนไม่รับข้อมูลข่าวสารการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่าง ๆ เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากที่สุดถึงร้อยละ 93.0 ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า มีประชาชนเป็นจำนวนมากที่ไม่ทราบถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

4. ปัจจัยด้านความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี พบว่า ประชาชนมีความเชื่อมั่นว่ากระบวนการยุติธรรมทางเลือกเป็นกระบวนการที่รวดเร็ว ใช้ระยะเวลาสั้นกว่ากระบวนการยุติธรรมกระแสหลักมากที่สุด จำนวน 296 ราย คิดเป็นร้อยละ 74.0 รองลงมาคือ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกดำเนินการภายในระยะเวลาที่กำหนด ไม่ล่าช้า จำนวน 279 ราย คิดเป็นร้อยละ 69.8 และกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานของรัฐที่น่าเชื่อถือ คือ สำนักงานยุติธรรมจังหวัดในสังกัดกระทรวงยุติธรรม จำนวน 269 ราย คิดเป็นร้อยละ 67.3 ตามลำดับ

5. ปัจจัยด้านการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี พบว่า

5.1 ประเภทคดีความผิดอาญาต่อส่วนตัวหรือความผิดอาญาอันยอมความได้ ประชาชนเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีความผิดฐานสั่งซื้ออาหารหรือเข้าอยู่โรงแรมโดยไม่มีเงินมากที่สุด จำนวน 366 ราย คิดเป็นร้อยละ 91.5 รองลงมาคือ กรณีความผิดฐานทำให้เสื่อมเสียเสรีภาพโดยประมาท อันเป็นการกระทำโดยมิได้จงใจ เช่น การเผลอปิดล็อคประตูโดยไม่ดูให้ดีว่ามีคนติดค้างอยู่ด้านในเป็นต้น จำนวน 44 ราย คิดเป็นร้อยละ 11.0 และกรณีความผิดฐานชักจูงให้จำหน่ายทรัพย์สินโดยเสียเปรียบ จำนวน 37 ราย คิดเป็นร้อยละ 9.3 ตามลำดับ

5.2 ประเภทคดีที่กฎหมายกำหนดให้เป็นความผิดอันยอมความได้ โดยการที่ “ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดเป็นญาติกัน” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 71 พบว่า ประชาชนเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์มากที่สุด จำนวน 30 ราย คิดเป็นร้อยละ 7.5 รองลงมาคือ ความผิดฐานรับของโจร จำนวน 23 ราย คิดเป็นร้อยละ 5.8 และกรณีความผิดฐานวิ่งราวทรัพย์ จำนวน 15 ราย คิดเป็นร้อยละ 3.8 ตามลำดับ

5.3 ประเภทคดีความผิดตามกฎหมายอื่น ๆ ที่เป็นความผิดอันยอมความได้ พบว่า ประชาชนเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในกรณีความผิดฐานเปิดเผยข้อมูลด้านสุขภาพของบุคคลมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 7.0 รองลงมาคือ กรณีความผิดฐานนำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลที่ปรากฏเป็นภาพโดยประการที่น่าจะทำให้ผู้อื่นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น เกลียดชัง หรือได้รับความอับอาย และกรณีความผิดฐานใช้ผู้รับบริการเป็นส่วนหนึ่งของการทดลองในงานวิจัยโดยไม่ได้รับความยินยอม คิดเป็นร้อยละ 6.3 และกรณีความผิดฐานออกเช็คโดยเจตนาที่จะไม่ให้มีการใช้เงิน คิดเป็นร้อยละ 6.0 ตามลำดับ

5.4 ประเภทคดีแพ่ง ตามพระราชบัญญัติไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 พบว่า ประชาชนเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในกรณีข้อพิพาทของทายาทเกี่ยวกับมรดกมากที่สุด จำนวน 358 ราย คิดเป็นร้อยละ 89.5 รองลงมาคือ กรณีข้อพิพาททางแพ่งอื่นซึ่งไม่ใช่ที่ดิน มรดกที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 5 ล้านบาท จำนวน 45 ราย คิดเป็นร้อยละ 10.5 และกรณีข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินที่ไม่เกี่ยวด้วยกรรมสิทธิ์ จำนวน 37 ราย คิดเป็นร้อยละ 9.25 ตามลำดับ

6. ผลการทดสอบสมมติฐาน

6.1 สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำแนกตามประเภทคดีความ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้เฉลี่ยต่อเดือน มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้

กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แต่ปัจจัยด้านเพศและสถานภาพการสมรสไม่มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี

6.2 สมมติฐานที่ 2 ปัจจัยด้านประสบการณ์ในการใช้กระบวนการยุติธรรมการติดต่อกับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านประสบการณ์ในการใช้กระบวนการยุติธรรมการติดต่อกับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี พบว่า ประสบการณ์ในการใช้กระบวนการยุติธรรมการติดต่อกับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของคดีทุกประเภทอยู่ระหว่าง 0.11 - 0.46 เป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำมากถึงปานกลาง

6.3 สมมติฐานที่ 3 ปัจจัยด้านการรับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการรับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกกับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี พบว่า ปัจจัยด้านการรับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของคดีทุกประเภทอยู่ระหว่าง 0.11 - 0.57 เป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำมากถึงปานกลาง

6.4 สมมติฐานที่ 4 ปัจจัยด้านความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกกับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี พบว่า ปัจจัยด้านความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของคดีทุกประเภทอยู่ระหว่าง -0.12 - 0.32 เป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำมากถึงต่ำ

7. สรุปผลการศึกษาเชิงคุณภาพ

7.1 ผลการสัมภาษณ์กลุ่มเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรี ได้กล่าวถึงบริบททั่วไปของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรีเกี่ยวกับการเข้าใช้บริการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรีไว้ว่า ประชาชนเข้ามาใช้บริการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีประเภทหนี้สินเป็นส่วนใหญ่ แต่โอกาสประสบความสำเร็จของกระบวนการนี้ค่อนข้างน้อย เนื่องจากคู่กรณีคู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งมักจะไม่ให้ความร่วมมือ โดยสิ่งที่จะทำให้ประชาชนเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมากขึ้น คือควรมีการประชาสัมพันธ์ที่ดี เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ เกิดความเชื่อมั่นและรับรู้ถึงข้อดีของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากขึ้น ซึ่งแนวทางส่งเสริมให้มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในการจัดการความขัดแย้ง คือ การมุ่งเน้นให้มีโครงการยุติธรรมเคลื่อนที่เพื่อให้ความรู้แก่ผู้นำชุมชนและประชาชนที่สนใจ และเพื่อเป็นการสร้างการรับรู้ให้ประชาชนรู้จักกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและหันมาเลือกใช้มากขึ้น

7.2 ผลการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ไกล่เกลี่ย ได้กล่าวถึงประสบการณ์เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักและกระบวนการยุติธรรมทางเลือกไว้ว่า ส่วนมากแล้วคดีที่เคยได้ไกล่เกลี่ยให้จะเป็นคดีอาญาในเรื่องของการหมิ่นประมาทโดยการโฆษณา ซึ่งเคยมาในกรณีที่ไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จจนนำไปสู่การฟ้องร้องดำเนินคดี ซึ่งเมื่อคดีความเข้าสู่ชั้นศาลจะทำให้ค่าเสียหายที่จะต้องชดใช้มีมูลค่าเพิ่มสูงกว่าในชั้นพนักงานสอบสวนหลายเท่า อีกทั้งยังใช้เวลามาก ดังนั้น การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีข้อดีคือ ทำให้จำเลยไม่มีประวัติคดีอาญาติดตัว ลดระยะเวลาในการดำเนินคดีที่ล่าช้า และช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้มาก อีกทั้งยังระบุว่าปัจจัยที่จะทำให้ประชาชนเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกโดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมากขึ้นว่า คือ ควรมีการให้ความรู้ความเข้าใจและการชี้ให้ประชาชนได้เห็นถึงประโยชน์หรือข้อดีที่จะได้รับการไกล่เกลี่ย รวมไปถึงการแสดงให้เห็นถึงความรวดเร็วของกระบวนการและบรรยากาศในการไกล่เกลี่ยที่ดี และมีแนวทางส่งเสริมให้มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งคือควรทำการประชาสัมพันธ์ให้มากยิ่งขึ้นเพื่อให้ประชาชนเกิดการรับรู้ และเห็นถึงข้อดีของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก รวมไปถึงการอบรมเจ้าหน้าที่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้มีความชำนาญหรือการสร้างสถาบันไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้กระบวนการทางเลือกกลายเป็นช่องทางแรกในการดำเนินคดีที่ไม่ร้ายแรงมาก

7.3 ผลการสัมภาษณ์กลุ่มพนักงานสอบสวน ได้กล่าวว่าประเภทคดีที่ประชาชนในท้องที่มาแจ้งความร้องทุกข์มากที่สุด คือ คดีฉ้อโกงออนไลน์ ลักทรัพย์ หมิ่นประมาท ยาเสพติด ข้อพิพาทในที่ดิน/บุกรุก และคดีจราจรโดยกลุ่มพนักงานสอบสวนได้กล่าวถึงประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่สำเร็จไว้ว่า มีประสบการณ์การไกล่เกลี่ยสำเร็จ ในคดีออนไลน์ ทั้งในด้านของเหยื่อและมิจฉาชีพหรือผู้เสียหายที่ถูกแอบอ้าง คดีจราจรมักจะต้องการชดใช้จากความเสียหายจากทรัพย์สินและค่าชดเชยจากการรักษา รวมไปถึงการไกล่เกลี่ยแบบทั่วไปที่ไม่ได้ทำสำนวนไกล่เกลี่ยตาม พ.ร.บ. ประเภทคดีที่มักจะไกล่เกลี่ยกันไม่สำเร็จมักจะเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและร่างกายในเรื่องของการรักษาเยียวยาและค่าเสียหาย ต่อมาคือคดีจราจร เพราะเป็นการไกล่เกลี่ยตามความพึงพอใจระหว่างคู่กรณี รวมถึงคดีจราจรที่ให้ความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้ได้รับอันตรายสาหัส และคดีเกี่ยวกับการบุกรุก/พิพาทที่ดิน เนื่องจากพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้ยาก โดยปัจจัยที่ส่งผลให้การเจรจาไกล่เกลี่ยไม่เป็นผลสำเร็จ มักจะเป็นปัจจัยด้านเงิน หรือ ทรัพย์สิน คือ มีการเรียกร้องค่าสินไหมที่มากเกินไปทำให้อีกฝ่ายจ่ายไม่ไหว หรือรู้สึกไม่ยุติธรรม รวมไปถึง

การไม่ฟังข้อเท็จจริง เข้าข้างตนเองเป็นหลัก และปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี หันมาใช้การไกล่เกลี่ยมากขึ้น เป็นเรื่องของเงินหรือทรัพย์สินเนื่องจากถ้ามีการไกล่เกลี่ยได้เร็ว ผู้เสียหายก็จะได้รับเงินค่าเสียหายได้เร็ว รวมไปถึงการมีผู้ไกล่เกลี่ยที่ดี เชื่อถือได้ และมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีความรู้ในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกและรับรู้ถึงข้อดีของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก อีกทั้งยังแสดงความคิดเห็นว่า ควรให้มีการรับรู้ถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการไกล่เกลี่ยโดยไม่ต้องนำข้อพิพาทเข้าสู่ชั้นศาล สามารถลดขั้นตอนการดำเนินคดีได้ และอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนได้มากกว่า รวมไปถึงการบังคับให้ใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก เพื่อให้คนหันมาใช้การไกล่เกลี่ยมากกว่าการไปฟ้องร้องดำเนินคดีที่ศาล

7.4 ผลการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เคยใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยได้กล่าวว่าตนเองมีประสบการณ์เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (การเจรจาไกล่เกลี่ย) จากการที่ลูกหนี้ที่ยืมเงินแล้วไม่คืน หรือการไกล่เกลี่ยกับเจ้าหนี้การฉ้อโกงผ่านการซื้อขายออนไลน์ และข้อพิพาทเกี่ยวกับจราจรโดยการเฉี่ยวชน ซึ่งปัจจัยที่จะทำให้ประชาชนเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมากขึ้น คือ การที่ประชาชนรับรู้ว่ามีกระบวนการยุติธรรมทางเลือกอยู่ และการที่คู่กรณีทั้งสองมีความต้องการที่จะไกล่เกลี่ย และคนกลางที่เป็นธรรมและน่าเชื่อถือ รวมไปถึงเรื่องต้นทุนค่าใช้จ่ายที่ไม่ต้องเสีย ไม่ต้องว่าจ้างทนาย ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลาได้มาก ส่วนแนวทางส่งเสริมให้มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ควรเริ่มจากการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก และทำให้เกิดการรับรู้ว่ากระบวนการยุติธรรมทางเลือกมีข้อดีอย่างไร เช่น ไม่เสียค่าใช้จ่าย ประหยัดเวลา รวมถึงการสร้างความรู้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้กับประชาชน

7.5 ผลการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กรณีผู้ที่เคยมีประสบการณ์การใช้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักได้กล่าวถึงประสบการณ์เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก (การฟ้องร้องคดี) ไว้ว่า เคยฟ้องร้องคดีฉ้อโกงออนไลน์ ข่มขู่ การทำร้ายร่างกาย หมิ่นประมาทโดยการโฆษณา และการดูหมิ่นประมาทซึ่งหน้า ซึ่งการที่คดีความเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักนั้นมีค่าใช้จ่ายสูงและใช้เวลานาน ทำให้รู้สึกเสียเวลา โดยมีการระบุว่าตนเคยไกล่เกลี่ยกับคู่กรณีคดีฉ้อโกงออนไลน์ ซึ่งคู่กรณีไม่ยอมทำตามตกลงจึงต้องแจ้งตำรวจอีกครั้ง ทำให้ต้องออกหมายเรียกถึงสองครั้ง คู่กรณีจึงยอมชำระ อีกทั้งยังมีในกรณีที่ไกล่เกลี่ยแล้วไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากคู่กรณีไม่ได้สำนึกหรือรู้สึกว่าทำอะไรผิดจึงไม่ยอมเจรจาไกล่เกลี่ย และมีอีกกรณีที่มีตำรวจเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย ทำให้คดีจบลงด้วยดีต่างฝ่ายต่างไม่ติดใจซึ่งกันและกัน และระบุว่าปัจจัยที่จะส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี เลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมากขึ้นคือ การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงข้อดีของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ทั้งในแง่ของการไม่เสียค่าใช้จ่าย และการประหยัดเวลา ถ้าสามารถตกลงไกล่เกลี่ยกันได้ ก็จะได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย จะไม่มีฝ่ายใดต้องเสียเวลาขึ้นศาล

และเสียเงินจ้างทนาย และไม่ต้องมีคดีติดตัว อีกทั้งยังมีแนวทางส่งเสริมให้มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งตามมุมมองของตนเอง ว่าการให้ข้อมูลและความรู้เรื่องการไกล่เกลี่ยว่าถ้าไกล่เกลี่ยแล้วจะดีกว่าการฟ้องร้องอย่างไรในกรณีที่สามารถตกลงกันได้กับประชาชนอย่างทั่วถึงทุกช่วงวัย หรืออาจมีการบังคับให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่ขั้นต้นดำเนินการส่งคดีความไปศูนย์ไกล่เกลี่ยก่อนในเบื้องต้น

สรุปและอภิปรายผล

1. การรับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี พบว่า ประชาชนในพื้นที่จังหวัดขาดการรับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างการรับรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ซึ่งจะทำให้ประชาชนเสียผลประโยชน์ได้เมื่อเกิดข้อพิพาทต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งแม้ว่าจะมีประชาชนที่รู้จักกระบวนการยุติธรรมทางเลือกอยู่บ้าง แต่นับว่ายังขาดข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เช่น สามารถดำเนินการได้ที่ไหน ใครเป็นผู้ดำเนินการ หรือต้องไกล่เกลี่ยอย่างไร เป็นต้น ส่งผลให้แม้จะมีประชาชนที่รู้จักกระบวนการยุติธรรมทางเลือก แต่ก็ยังขาดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการนี้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Sanyapong Limprasert et al. (2019) ที่ได้ศึกษา ยุติธรรมชุมชน: กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย โดยระบุว่า ประเทศไทยมีการรับนำกฎหมายของประเทศตะวันตกเข้ามาใช้ เป็นเหตุให้แนวคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนถูกลดบทบาทความสำคัญและนำกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักมาใช้อย่างเคร่งครัด ซึ่งในภายหลังเป็นสาเหตุให้สังคมไทยต้องประสบกับวิกฤติกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก จึงเป็นสาเหตุให้ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่รับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมในกระแสหลักเท่านั้น รวมถึงการที่กระบวนการยุติธรรมทางเลือกไม่ได้รับการประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้ได้มากเท่าที่ควร ส่งผลให้ประชาชนส่วนมากยังไม่รับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกและสอดคล้องกับการศึกษาของ Surachai (Fu-Add) Vaivanjit et al. (2016) ที่ได้ทำการศึกษา การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า เมื่อมีข้อมูลที่หน่วยงานภาครัฐส่งผ่านมายังกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อกระจายข่าวสู่ลูกบ้านในชุมชน โดยในความเป็นจริงแล้วบุคคลที่จะรับรู้ลำดับแรก ๆ คือ ญาติและบุคคลใกล้ชิดของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงว่า ลูกบ้านทั่วไปจะได้รับรู้ข่าวสารที่ทางภาครัฐส่งมาช้า หรืออาจหมดเวลาเสียก่อน ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำขึ้นในชุมชน ประชาชนรับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมชุมชนไม่เท่าเทียมกัน สอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์และข้อเสนอแนะจากงานวิจัยฉบับนี้ที่ระบุว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเขตจังหวัดราชบุรีควรมุ่งเน้นให้ความสำคัญในประเด็นเรื่องการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างการรับรู้ และให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้มากขึ้น เนื่องจากในปัจจุบันนี้ประชาชนยังไม่รับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากนัก ซึ่งจะทำให้คนเหล่านั้นเสียผลประโยชน์ได้เมื่อเกิด

ข้อพิพาทต่าง ๆ ขึ้น อีกทั้งยังมีประชาชนที่รู้จักกระบวนการยุติธรรมทางเลือกแต่ยังขาดข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เช่น สามารถดำเนินการได้ที่ไหน ใครเป็นผู้ดำเนินการ หรือ ต้องไกล่เกลี่ยอย่างไร เป็นต้น ส่งผลให้แม้จะมีประชาชนที่รู้จักกระบวนการยุติธรรมทางเลือก แต่ก็ยังขาดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการนี้

2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แต่ปัจจัยด้านเพศและสถานภาพการสมรสไม่มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ส่วนมากเป็นประชาชนในช่วงอายุ 20 - 30 ปี ที่อยู่ในวัยทำงานที่มีอาชีพที่มั่นคง และมีการศึกษาในระดับปริญญาตรีเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งนับว่าบุคคลกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่มีสังคม มีทรัพย์สิน และสามารถเข้าถึงสื่อต่าง ๆ เพื่อหาข้อมูลความรู้ใหม่ ๆ ได้ ซึ่งหากเกิดความขัดแย้ง หรือเกิดข้อพิพาทอันจะนำมาสู่การเป็นคดีความแล้ว บุคคลกลุ่มนี้มักจะเลือกค้นหาข้อมูล หาความรู้ และเลือกใช้กระบวนการทางกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้อง อีกทั้งในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นบุคคลเพศใด สถานภาพใดก็มีสิทธิ์ที่จะเข้าถึงข้อมูลความรู้ และเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียม ส่งผลให้ปัจจัยในด้านเพศและสถานภาพไม่ได้มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Kamonchanok Kongcharoen (2023) ที่ได้ทำการศึกษา การยอมรับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่นำมาจัดการความขัดแย้งของชุมชน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าปัจจัยด้านอาชีพมีความสัมพันธ์กับการยอมรับต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่นำมาจัดการความขัดแย้งของชุมชน ในจังหวัดฉะเชิงเทราในทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีข้อพิพาทเกี่ยวกับการประกอบอาชีพในแต่ละชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำผิด หรือรู้จักกับผู้กระทำผิด นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหายหรือผู้ที่รู้จักกับผู้เสียหาย อีกทั้งยังมีผู้สังเกตการณ์ที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับความขัดแย้งในชุมชน แต่เป็นผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับผู้ที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการ ส่วนตัวแปรเพศไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่นำมาจัดการความขัดแย้งของชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทราในทุกด้าน เนื่องจากเพศของประชาชนไม่ได้เป็นปัจจัยที่จะระบุได้ว่าจะเกิดการยอมรับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่ แต่เป็นปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต การทำมาหากิน เช่น อาชีพ เนื่องจากอาชีพบางประเภทมีโอกาสเกิดข้อพิพาทได้มาก ดังนั้นเพศจึงไม่ใช่ปัจจัยที่จะบ่งชี้ถึงการยอมรับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Phongthon Tanyasiri (2021) ที่ได้ศึกษาความรู้ความเข้าใจของประชาชนต่อบทบาทของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในการเสริมสร้าง

ความสมานฉันท์และสันติวัฒนธรรมของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดนำร่องของกระทรวงยุติธรรม ที่พบว่า ปัจจัยด้านอายุ และระดับการศึกษาที่มีความแตกต่างกัน จะส่งผลต่อระดับความรู้ความเข้าใจของประชาชนต่อบทบาทยุติธรรมชุมชน ในการเสริมสร้างความสมานฉันท์และสันติวัฒนธรรมของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดนำร่องกระทรวงยุติธรรมต่างกัน เนื่องจากประชาชนในแต่ละช่วงอายุมีรูปแบบการรับรู้สื่อต่าง ๆ ที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดนำเสนอไม่เหมือนกัน ประกอบกับผู้ที่มีการศึกษาต่างกันก็จะมีความสามารถในการทำความเข้าใจในเนื้อหาหรือการตีความของเนื้อหาที่แตกต่างกันตามระดับของการศึกษา ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้มีความก้าวหน้าทางวิชาการที่สำคัญ คือ การแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยส่วนบุคคลบางประการ เช่น อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพ ยังคงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสามารถอธิบายในเชิงทฤษฎีได้ว่า พฤติกรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับเจตคติ ความตั้งใจ และการรับรู้ว่าสามารถควบคุมพฤติกรรมนั้นได้ การที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับสูงและอาชีพมั่นคง อาจเป็นปัจจัยที่ทำให้พวกเขารับรู้ว่าตนเองมีศักยภาพและทรัพยากรเพียงพอในการใช้ช่องทางกฎหมายทางเลือก ในขณะเดียวกันการที่ปัจจัยเพศและสถานภาพสมรสไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความเท่าเทียมในเชิงโครงสร้าง ที่ส่งผลให้บุคคลทุกเพศสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ใกล้เคียงกันมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยในอดีตที่ยังพบว่าปัจจัยด้านเพศมีอิทธิพลต่อการรับรู้และการเข้าถึงบริการของรัฐ

การรับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของคดีทุกประเภทอยู่ระหว่าง 0.11 - 0.57 เป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำมากถึงปานกลาง จึงสามารถกล่าวได้ว่า ประชาชนที่มีการรับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกจะสามารถทำให้เกิดการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้ในระดับต่ำถึงปานกลาง ตามแต่ประเภทของคดีความ สาเหตุที่ความสัมพันธ์ยังอยู่ในระดับต่ำ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะข้อมูลที่ได้รับรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกยังมีน้อย ในประชาชนบางรายอาจได้รับข้อมูลที่ไม่เพียงพอ หรือในบางรายอาจได้รับข้อมูลแล้วเกิดการตีความเนื้อหาไม่ถูกต้อง จึงทำให้มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในระดับต่ำ ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรสร้างการรับรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง เท่าเทียม และสม่ำเสมอ เพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจและเกิดการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากขึ้น สอดคล้องกับ Surachai (Fu-Add) Vaivanjit et al. (2016) ที่ทำการศึกษา การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ระบุว่า การที่บุคคลจะแสดงออกทางด้านความรู้สึก ความเชื่อ และการตัดสินใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยอาศัยพื้นฐานจากความรู้และการรับรู้ และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Jirasak Bangtamai and Siriphat Lapchit

(2021) ได้ทำการศึกษา ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลประทัดบุ โดยระบุไว้ว่า การบริหารจัดการศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลประทัดบุ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ให้ประสบความสำเร็จ ต้องอาศัยการปฏิบัติงานเชิงรุกของกรรมการและเครือข่ายลงพื้นที่ชุมชนเพื่อประชาสัมพันธ์ให้ความรู้และรับทราบปัญหาของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความสนใจในศูนย์ยุติธรรมชุมชนมากขึ้น เนื่องจากศูนย์ยุติธรรมชุมชนช่วยให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมและลดความเหลื่อมล้ำด้านความเป็นธรรมทางสังคมได้ อีกทั้งยังสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมากเหมือนกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักและอาศัยการสนับสนุนจากทางรัฐบาล ข้อค้นพบเกี่ยวกับการรับรู้ที่ยังอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง ถือเป็นประเด็นใหม่ที่มีนัยสำคัญในเชิงทฤษฎี ซึ่งสามารถตีความได้ว่าแม้ประชาชนบางส่วนจะมีการรับรู้เกี่ยวกับกระบวนการนี้ แต่ยังไม่เพียงพอหรือไม่ลึกซึ้งมากพอที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเลือกใช้ในระดับที่สูงขึ้นได้ เมื่อพิจารณาในเชิงทฤษฎีสามารถอธิบายได้ว่าการตัดสินใจนำสิ่งใหม่ ๆ ไปใช้ขึ้นอยู่กับขั้นตอนการรับรู้ ความเข้าใจ ความสนใจ การประเมิน และการทดลองใช้ ในกรณีนี้ กระบวนการยุติธรรมทางเลือก ถือเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่ยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการยอมรับในหมู่ประชาชนทั่วไป เพราะขั้นตอนของการรับรู้ยังไม่ได้ถูกพัฒนาไปจนถึงขั้นตอนของการยอมรับอย่างแท้จริง

ความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของคดีทุกประเภทอยู่ระหว่าง -0.12 - 0.32 เป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำมากถึงต่ำ จึงสามารถกล่าวได้ว่า หากประชาชนมีความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก จะทำให้เกิดการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกเพิ่มมากขึ้น แม้ในการศึกษาครั้งนี้จะมีค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำและต่ำมาก ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เกิดการรับรู้ในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก หรือในบางรายมีความคิดที่ว่ากระบวนการยุติธรรมทางเลือกไม่สามารถทำให้การไกล่เกลี่ยนั้นสำเร็จได้ในบางคดี เมื่อพิจารณาจากจำนวนและร้อยละของความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรีแล้ว จะพบว่า ประชาชนบางส่วนยังไม่เชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากเท่าที่ควร ในประเด็นด้านกระบวนการยุติธรรมทางเลือกช่วยลดความขัดแย้งทางอาญา และทำให้คู่กรณีลดการบาดหมางและให้อภัยกันได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้เคยใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยว่าได้ทำการไกล่เกลี่ยกับลูกหนี้ที่ยืมเงินแล้วไม่คืน มีเจ้าหน้าที่เป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยจนลูกหนี้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ไว้ แต่สุดท้ายลูกหนี้ก็ไม่ชำระตามที่ตกลง หมายความว่าแม้จะมีการไกล่เกลี่ยเกิดขึ้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าคดีนั้นจะถูกแก้ไขปัญหาได้ ในผู้เสียหายบางรายเมื่อทำการไกล่เกลี่ยแล้วแต่ไม่สำเร็จ ก็ยังต้องดำเนินการตามกฎหมายที่ชั้นศาลอีกครั้ง สอดคล้องกับการศึกษาของ Kamonchanok

Kongcharoen (2023) ที่ได้ศึกษา การยอมรับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่นำมาจัดการความขัดแย้งของชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีการระบุว่า ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกสังคม และสามารถเกิดขึ้นได้ทุกเวลา เพราะในสังคมประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความต้องการ อารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็นไม่เหมือนกัน และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมที่ผ่านมามีหลายวิธีการ เช่น หลีกเลี่ยงปัญหา นิ่งเฉย ประนีประนอม ใช้ความรุนแรง และโดยส่วนมากแล้วท้ายที่สุดของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งคือการฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาล เพราะบุคคลจะเชื่อมั่นว่าศาลเป็นที่พึ่งสุดท้ายที่จะมอบความยุติธรรมให้แก่ตนได้ เปรียบเสมือนที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าประชาชนจะมีระดับการรับรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในระดับหนึ่ง แต่ผลการวิจัยยังพบว่าระดับของความเชื่อมั่นที่มีต่อกระบวนการนี้ยังอยู่ในระดับต่ำถึงต่ำมาก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ระหว่าง -0.12 - 0.32 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การรับรู้ไม่ได้ส่งผลต่อความเชื่อมั่นโดยอัตโนมัติ ความเชื่อมั่นเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งกว่าการรับรู้ และเชื่อมโยงกับประสบการณ์ ความรู้สึกด้านอารมณ์ และความยุติธรรมในเชิงคุณค่า (perceived fairness) ความเชื่อมั่นต่อระบบหรือองค์กรรัฐไม่ได้เกิดจากเพียงแค่ข้อมูลที่ประชาชนได้รับเท่านั้น แต่ต้องอาศัยประสบการณ์จริง ที่ประชาชนรู้สึกว่าได้รับความเป็นธรรม และระบบสามารถแก้ไขปัญหาได้จริง ซึ่งสิ่งนี้ทำให้เกิดมุมมองใหม่ทางวิชาการว่า การสร้างความเชื่อมั่นจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กับการประเมินผลลัพธ์ของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ทั้งในเชิงประสิทธิภาพและความยุติธรรม หากกระบวนการไม่สามารถปิดคดีอย่างสมบูรณ์ หรือมีข้อครหาเรื่องความลำเอียงของคนกลาง ความเชื่อมั่นก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมให้มีระบบติดตามผลหลังการไกล่เกลี่ยและกลไกตรวจสอบจากภาคประชาชน เพื่อคานอำนาจและสร้างความเชื่อมั่นอย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าการหวังผลจากการประชาสัมพันธ์หรือให้ความรู้เพียงอย่างเดียว

ซึ่งจากผลการศึกษายังทำให้พบว่า ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในชุมชนคือ การดำเนินการไกล่เกลี่ยในแต่ละครั้ง ต้องใช้เวลานาน และในบางกรณีก็มีการนัดมาพูดคุยกันภายหลัง ซึ่งอาจทำให้มีเวลาว่างไม่ตรงกัน หรือไม่สะดวกในการเดินทางมาพบตามนัด รวมทั้งยังเกิดการขาดความมั่นใจในคนกลางหรือผู้ดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในชุมชน เนื่องจากพบว่า มีการรู้จักกับคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และสอดคล้องกับการศึกษาของ Nattapong Phttamaroj and Suvicha Pouaree (2015) ที่ได้ทำการศึกษาทุนของสังคมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษาศูนย์ยุติธรรมชุมชนพนมสารคาม พบว่า ในด้านปัญหาและอุปสรรคในการใช้ทุนของสังคมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีปัญหาในเรื่องอารมณ์ของผู้เข้ารับการไกล่เกลี่ย ที่มีการไม่ยอมกัน ต่างฝ่ายต่างคิดว่าตนเองเป็นฝ่ายถูกและมีอารมณ์ต้องการชนะเข้ามาเป็นใหญ่ อีกทั้งไม่มีบุคคลที่เหมาะสมทั้งในด้านความรู้และความสามารถ

เข้ามาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยก็จะทำให้การไกล่เกลี่ยไม่สามารถตกลงกันได้ อีกทั้งเมื่อเข้าสู่ขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แล้ว ได้สอบถามข้อมูลจากคู่กรณี ทางฝ่ายพ่อ แม่ และคนใกล้ชิดมักจะเข้าข้างคนกันเอง ทำให้ข้อมูลออกมาผิดพลาดและทำให้เสียเวลาในการหาข้อมูลจริงเพื่อนำข้อมูลจริง ๆ มาวิเคราะห์แล้วเริ่มการไกล่เกลี่ย

3. แนวทางการส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในการจัดการความขัดแย้ง

พบว่า ประชาชนมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในเรื่องการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างการรับรู้ และให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้มากขึ้น เนื่องจากในปัจจุบันประชาชนยังไม่รับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากนัก ซึ่งจะทำให้คนเหล่านั้นเสียผลประโยชน์ได้เมื่อเกิดข้อพิพาทต่าง ๆ ขึ้น อีกทั้งยังมีประชาชนที่รู้จักกระบวนการยุติธรรมทางเลือกแต่ยังขาดข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เช่น สามารถดำเนินการได้ที่ไหน ใครเป็นผู้ดำเนินการ หรือต้องไกล่เกลี่ยอย่างไร เป็นต้น ส่งผลให้แม้จะมีประชาชนที่รู้จักกระบวนการยุติธรรมทางเลือก แต่ก็ยังขาดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการนี้ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในการจัดการความขัดแย้งในเขตพื้นที่จังหวัดราชบุรีไว้ว่า ควรมีการมุ่งเน้นให้มีโครงการยุติธรรมเคลื่อนที่เพื่อให้ความรู้แก่ผู้นำชุมชนและประชาชนที่สนใจ และเพื่อเป็นการสร้างการรับรู้ให้ประชาชนรู้จักกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เห็นถึงข้อดีของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกทั้งในแง่ของการไม่เสียค่าใช้จ่าย และการประหยัดเวลา ถ้าสามารถตกลงไกล่เกลี่ยกันได้ ก็จะได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย จะไม่มีฝ่ายใดต้องเสียเวลา ขึ้นศาล และเสียเงินจ้างทนาย และไม่ต้องมีคดีติดตัว เพื่อให้ประชาชนหันมาเลือกใช้มากขึ้น รวมไปถึงการแสดงให้เห็นถึงความรวดเร็วของกระบวนการและบรรยากาศในการไกล่เกลี่ยที่ดี และมีแนวทางส่งเสริมให้มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งคือ ควรทำการประชาสัมพันธ์ให้มากยิ่งขึ้นเพื่อให้ประชาชนเกิดการรับรู้ และเห็นถึงข้อดีของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก รวมไปถึงการอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้มีความชำนาญ หรือการสร้างสถาบันไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้กระบวนการทางเลือกกลายเป็นช่องทางแรกในการดำเนินคดีที่ไม่ร้ายแรงมาก และสร้างการรับรู้ถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการไกล่เกลี่ยโดยไม่ต้องนำข้อพิพาทเข้าสู่ชั้นศาล สอดคล้องกับการศึกษา Jirasak Bangtamai and Siriphat Lapchit (2021) ได้ทำการศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลประทัดบุ โดยระบุไว้ว่า แนวทางการพัฒนาระบบงานศูนย์ยุติธรรมชุมชนให้เข้าถึงง่าย โดยการพัฒนาปรับปรุงกฎหมาย การบริหารงานและกระบวนงานที่ชัดเจน การใช้ทุนชุมชนโดยผู้นำเครือข่ายและประชาชนมีส่วนร่วมในฐานะเป็นหุ้นส่วน มีการปฏิบัติงานเชิงรุก โดยใช้หลักความโปร่งใส การมีส่วนร่วม การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้ และกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และสอดคล้องกับการศึกษาของ Akkakorn Chaiyapong et al. (2018) พบว่า แนวทาง

การพัฒนายุติธรรมชุมชนของตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น 1) การผลักดันให้มีการบังคับใช้กฎหมาย ที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง 2) การนำภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ 3) การส่งเสริมและสร้างจุดเชื่อมต่อระหว่างสำนักงานยุติธรรมจังหวัด กระทรวงยุติธรรมกับชุมชน 4) จัดให้มีเครือข่ายยุติธรรมชุมชนและคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนมาจากประชาชนมากกว่าเจ้าหน้าที่ หน่วยงานรัฐ และ 5) มีหน่วยงานที่รับผิดชอบหลักที่มีกฎหมายรองรับการดำเนินงานที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

จากข้อค้นพบของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในบริบทของประเทศไทยยังคงถูกมองว่าเป็นทางเลือกเสริม มากกว่าจะเป็นทางออกหลักในการจัดการข้อพิพาทในระดับชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของประชาชนที่ยังยึดโยงกับกระบวนการยุติธรรมแบบดั้งเดิมในฐานะเครื่องมือสุดท้ายของการแก้ไขปัญหา มุมมองใหม่นี้นำไปสู่ข้อเสนอเชิงวิชาการว่า การพัฒนาและยกระดับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกควรดำเนินในลักษณะการพลิกบทบาท (reframing) โดยเปลี่ยนจากการเป็นเพียงกลไกทางกฎหมายมาเป็นพื้นที่กลางของการฟื้นฟูความสัมพันธ์และส่งเสริมความยุติธรรมเชิงบูรณาการที่ผสานความเข้าใจด้านสังคม วัฒนธรรม และความรู้สึกของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าไว้ด้วยกัน การเปลี่ยนแนวคิดเช่นนี้ไม่เพียงช่วยลดภาระของระบบศาล แต่ยังสร้างความยั่งยืนในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูความไว้วางใจในระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นหัวใจของกระบวนการยุติธรรมในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) สำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรีควรให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์ สร้างการรับรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรีเกิดการรับรู้และเห็นถึงข้อดีของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกด้วยการจัดทำสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น ภาพอินโฟกราฟิก วิดีโอสั้น ภาพแบนเนอร์ต่าง ๆ โดยจัดทำข้อมูลในประเด็นของข้อดีในการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก เช่น ทำให้จำเลยไม่มีประวัติคดีอาญาติดตัว ลดระยะเวลาและขั้นตอนการดำเนินคดี อำนวยความสะดวกให้กับประชาชนได้มากกว่า และช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้มาก โดยเผยแพร่สื่อเหล่านี้ผ่านทางแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ เช่น เฟซบุ๊ก ติ๊กต็อก อินสตาแกรม ยูทูบ เป็นต้น รวมถึงส่งเสริมให้มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ด้วยการมุ่งเน้นให้มีโครงการยุติธรรมเคลื่อนที่เพื่อให้ความรู้แก่ผู้นำชุมชนและประชาชนที่สนใจ

2) หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์ภายในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรี ควรให้ความสำคัญกับการจัดการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้บุคลากรเหล่านั้นมีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นกลาง ถูกต้องตามหลักกฎหมาย รวมจัดให้มีการทดสอบความรู้ของเจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่เสมอ เพื่อเป็นการวัดความรู้ความเข้าใจในกฎหมาย เนื่องจากในอนาคตอาจจะมีข้อบัญญัติทางกฎหมายใหม่

เพิ่มเติมเข้ามา เจ้าหน้าที่จึงต้องมีการเรียนรู้อยู่เสมอ เพื่อให้สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนได้อย่างถูกต้องและเท่าเทียม

3) ในประเด็นด้านความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก จากผลการวิจัยที่พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกเนื่องจากกระบวนการยุติธรรมทางเลือกยังไม่สามารถขจัดความขัดแย้งทางอาญาให้กับประชาชนได้จริง ทำให้ประชาชนบางรายยังต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักเพื่อขจัดความขัดแย้งในคดีความของตน ดังนั้นอาจมีการแก้ไขกฎหมายให้มีความเป็นลายลักษณ์อักษรมากขึ้นว่า ถ้าหากคู่กรณีไม่ทำการเยียวยาตามที่ตกลงแล้วจะมีมาตรการในการจัดการอย่างไร และกำหนดระยะเวลาในการเยียวยาในคดีต่าง ๆ ให้มีความชัดเจนเพื่อสร้างกรอบมาตรฐานในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของจังหวัดราชบุรีให้มีความน่าเชื่อถือ

4) จากข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของประชาชนในเรื่องของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในเขตพื้นที่จังหวัดราชบุรี พบว่า ประชาชนในจังหวัดราชบุรียังไม่รู้จักกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากนัก เนื่องจากไม่เคยเห็นการประชาสัมพันธ์ถึงกระบวนการนี้ ดังนั้นสำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชบุรี ควรทำการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้แก่ประชาชนด้วยการทำป้ายประชาสัมพันธ์ตามสถานที่ราชการต่าง ๆ เช่น สถานีตำรวจ สำนักงานยุติธรรมจังหวัด สำนักงานเทศบาล ตำบล ที่ว่าการอำเภอ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น รวมถึงจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบออนไลน์ด้วยรูปภาพ วิดีโอ หรือแบนเนอร์ และเผยแพร่ผ่านช่องทางเพจเฟซบุ๊กประจำจังหวัดราชบุรี เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้และเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้มากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ในการนำแนวทางจากผลวิจัยไปประยุกต์ใช้จำเป็นต้องสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นระบบ ที่มีความมั่นคง มีประสิทธิภาพ และมีความยั่งยืนระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคีเครือข่ายตัวแทนประชาชนที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการดำเนินการศึกษากับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดราชบุรีเพียงเท่านั้น ซึ่งนับว่าเป็นเพียงจังหวัดหนึ่งในประเทศไทย ไม่อาจอนุมานให้เป็นตัวแทนของประชาชนทั่วทั้งประเทศได้ ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษากับประชาชนในเขตพื้นที่อื่น ๆ ที่มีผู้คนจากหลายจังหวัดไปอาศัยอยู่ เช่น เขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล โดยควรทำการศึกษาในปัจจัยด้านการรับรู้ ความรู้ความเข้าใจ รวมไปถึงความเชื่อมั่น เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยและทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดนั้น ๆ ได้อย่างชัดเจน ครอบคลุมและเป็นประโยชน์ในการแสวงหาแนวทางการปฏิบัติที่เป็นปัจจัยอันจะทำให้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้รับการยอมรับต่อไป

2. ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาในปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชน โดยทำการ

เก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพ ด้วยการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งกลุ่มเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด กลุ่มผู้ไกล่เกลี่ย กลุ่มพนักงานสอบสวน กลุ่มผู้เคยใช้กระบวนการไกล่เกลี่ย ผู้ที่เคยมีประสบการณ์การใช้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก และประชาชนทั่วไป มาร่วมกันสนทนาในประเด็นการสร้างการยอมรับและการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประชาชนในพื้นที่ เพื่อเป็นการหารือถึงแนวทางและความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน รวมไปถึงหาแนวทางในการสร้างการรับรู้ในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้แก่ประชาชน เพื่อให้เกิดการยอมรับและเกิดการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกเป็นอันดับแรกหากเกิดปัญหาข้อขัดแย้งขึ้น

บรรณานุกรม

Akkakorn Chaiyapong, Vachiravitch Ittithanasuphavitch, Chotiga Polrak and Niramol Yindee. (2018). The Development of Community Justice of Nongko Sub-District, Kranuan District, Khonkaen *Province. Suthipari, 32*(103), 203-216.

Department of Corrections. (2021). *Report on the overcrowding of prisoners in prisons/correctional institutions, Zone 7.* http://www.correct.go.th/rt103pdf/crowded_pdf.php?filename=2024_2024-12-05

Jirasak Bangtamai and Siriphat Lapchit. (2021). Factor of Success the Operation of Prathabu Sub-District Community Justice Center. *Journal of Legal Administration and Local Innovation, 7*(8), 293-308.

Kamonchanok Kongcharoen. (2023). Acceptance of restorative justice process to manage community conflicts in Chachoengsao Province Academic. *Journal of Buriram Rajabhat University, Humanities and Social Sciences, 5*(2), 17-44.

MGR Online. (2023). *Summary of the results of the 6-month work of the Dispute Mediation Center: 562 cases successfully mediated, reducing the number of cases to court and saving the government budget.* https://mgronline.com/crime/detail/9660000062404

Ministry of Justice. (2007). *Restorative justice process.* The Agricultural Cooperative Federation of Thailand.

Ministry of Justice. (2020). *Announcement of the Ministry of Justice on the establishment of provincial groups and the determination of responsibilities of provinces that are provincial operation centers, B.E. 2563.* https://km.moj.go.th/index.php/palace/blog-detail?id=430&view=1

Nattapong Phttamaroj and Suvicha Pouaree. (2015). Social Capital in Restorative Justice:Case Study of Phanom Sarakham CommunityJustice Centre. *Veridian E-Journal, Silpakorn University, 8*(2), 392-407.

Office of the Judiciary. (2023). *Annual Case Statistics Report Book 2021*. https://opendata.coj.go.th/dataset/stat_case_64

Parichat Chokkerd. (2021*). Thailand ranks in the top 10 for prison overcrowding*. https://brandinside.asia/most-prisoners-world-top-10-ranking-in-2021/

Phongthon Tanyasiri. (2021). Knowledge and Understanding of People on the Role of Community Justice enter to Strengthen Reconciliation and Peaceful Culture for Provincial Justice Offices' Pilot, the Ministry of Justice. *Journal of Public Administration and Politics, 10*(2), 126-146.

Ratchaburi Provincial Justice Office. (2021). *Agency information.* https://ratchaburi.moj.go.th/news/434.

Sanyapong Limprasert, SujinSanapath Rapeeporn, Saisa-Nguanand and Wasin Usanno. (2019). Community Justice: An Alternative Justice Process in Thai Society. *RSU National Research Conference 2019.* 1461-1474.

Surachai (Fu-Add) Vaivanjit, Suraiya Nire, Muhammad Raphir Makin, Mahamadari Vano, Mahamadari Vano and Chokchai Supapinyo. (2016). *Community justice process reform in the southernmost provinces.* [Research report]. King Prajadhipok's Institute.

Tai Wattana. (2021). *Alternative justice processes in foreign countries towards a model for solving the problems of the Thai justice process.* https://research cafe.tsri.or.th/judicial-process/

V-Reformer. (2013). *Alternative Justice Process, Alternative Justice, Part 1.* http://v-reform.org/v-report/alternative-dispute-resolution-1-principle/

แนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ
Guidelines on Developing Artificial Intelligence Literacy for Police Officers

*พันธ์รบ ราชพงศา**
Punrop Rajapongsa
*สุธรรม เชื้อประกอบกิจ***
Sutham Cheurprakobkit
*จารุวรรณ งามพิสุทธิ์ไพศาล****
Jaruwan Ngampisutpaisan
*ลัดดาวัลย์ ณ บางช้าง*****
Laddawan Na Bangchang
*นงลักษณ์ ปัญญาศิริกุลชัย******
Nongluck Punyasirikulchai
*วรดร วรกิตติเดชากร*******
Voradon Vorakittidechakorn
*วรรณภา คล้ายสวน********
Wannapa Khlaisuan

บทคัดย่อ

งานตำรวจในปัจจุบันต้องเผชิญกับสภาพปัญหาอาชญากรรมที่ยากขึ้น ทั้งในเชิงปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและความซับซ้อนในการกระทำ

* ร้อยโท สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน)
First Lieutenant, International Institute for Trade and Development (Public Organization)

** ศาสตราจารย์ ร้อยตำรวจเอก คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
Professor, Police Captain, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

*** บริษัท เซ็นทรัล เรสตอรองส์ กรุ๊ป จำกัด
Central Restaurants Group

**** บริษัท เอกฉัตร ณ บางช้าง จำกัด
Ekachart Na Bangchang Company Limited

***** นาวาเอกหญิง, กรมยุทธบริการทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย
Captain RTN, Support Services Department, Royal Thai Armed Forces Headquarters

****** พันเอก, ศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการก่อการร้ายสากล
Colonel, Counter Terrorist Operations Center

******* สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
Office of the National Economic and Social Development Council

Received: 19 March 2025 **Revised:** 19 October 2025 **Accepted:** 27 October 2025

ความผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีที่เกี่ยวข้องกับทางไซเบอร์ เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องปรับรูปแบบการรับมือกับคดีเหล่านี้ โดยพัฒนาและประยุกต์ปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการดำเนินงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผล งานวิจัยนี้ช่วยตอบปัญหาดังกล่าว โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 คน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน กลุ่มข้าราชการตำรวจที่มีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับคดีทางไซเบอร์ 12 คน และสมาชิกชมรมไซเบอร์โรงเรียนนายร้อยตำรวจ 10 คน) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ และ (2) เสนอแนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษา พบว่า หน่วยงานตำรวจขาดการเตรียมความพร้อมให้กับข้าราชการตำรวจทั้งประเทศในการเข้าสู่ยุคดิจิทัล โดยเฉพาะการขาดความฉลาดรู้ทางดิจิทัล ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานสำคัญ ส่งผลต่อความเข้าใจในการจัดเก็บข้อมูล หรือความฉลาดรู้ทางข้อมูล อันเป็นอุปสรรคสำคัญในการนำปัญญาประดิษฐ์ไปประยุกต์ใช้แนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 แนวทางหลัก คือ แนวทางหลักที่ 1 การส่งเสริมสนับสนุนการใช้ AI ในงานตำรวจ แนวทางหลักที่ 2 การพัฒนาบุคลากรด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับตำรวจทุกระดับ และแนวทางหลักที่ 3 การพัฒนากฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์

คำสำคัญ: ความฉลาดรู้, ปัญญาประดิษฐ์, ความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์, ตำรวจ

Abstract

Contemporary policing faces increasingly complex criminal challenges, characterized by escalating volume and sophisticated methodologies, particularly within the cyber domain. These trends necessitate adaptive strategies in law enforcement, including the development and implementation of artificial intelligence (AI) to enhance operational efficiency and effectiveness. This research addresses this exigency through in-depth interviews conducted with 25 key informants, comprising 3 AI experts, 12 police officers specializing in cybercrime investigations, and 10 members of the Cyber Club at the Royal Police Cadet Academy (RPCA). The study pursues two primary objectives: (1) to investigate challenges hindering the development of AI literacy for police officers, and (2) to propose guidelines for developing sustainable AI literacy for police officers.

Findings reveal a systemic lack of preparedness within police organizations nationwide for the digital age, particularly concerning foundational digital literacy skills. This deficiency subsequently impacts data literacy, thereby impeding the effective integration of AI technologies into policing practice. The study identifies three principal guidelines for fostering sustainable AI literacy for police officers: (1) cultivating an

organizational culture that promotes the adoption of AI in policing; (2) developing AI personnel at all levels within the police force; and (3) formulating appropriate legal and policy frameworks to support AI development and implementation.

Keyword: Literacy, Artificial Intelligence, Artificial Intelligence Literacy, Police

▣ บทนำ

ในปัจจุบันเกิดภัยคุกคามด้านอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ หรืออาชญากรรมทางไซเบอร์ (Cybercrime) ที่มีความรุนแรงและมีความสลับซับซ้อนของการกระทำความผิดมากขึ้น ไม่ว่าหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน รวมทั้งภาคธุรกิจต่าง ๆ จำนวนมากได้รับผลกระทบจากมิจฉาชีพที่อาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ เช่น ในภาครัฐปัญหาการโจมตีโครงสร้างพื้นฐาน (Critical Infrastructure) และการเจาะระบบองค์กรภาครัฐ (Government Breach) ได้ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมาก (Lehto, 2022; Riggs et al., 2023) ในภาคประชาชน แก๊งคอลเซ็นเตอร์และแก๊งหลอกลวงทางออนไลน์ (Online Scams) ได้หลอกให้เหยื่อลงทุนในรูปแบบต่าง ๆ หลอกขายสินค้าออนไลน์ หลอกด้วย SMS ปลอม เฟซบุ๊กปลอม เว็บไซต์ปลอม หลอกให้ทำงานเสริมผ่านช่องทางออนไลน์ หลอกให้ทำบุญ หลอกให้กู้เงิน หลอกว่าได้รับรางวัล หลอกให้ถ่ายภาพโป๊เปลือย หลอกว่าเป็นเพื่อน หลอกด้วยเสน่หา หลอกให้ติดตั้งโปรแกรมบนคอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์สื่อสารและเรียกค่าไถ่ทางคอมพิวเตอร์ (Sarunpat Yotsombat, 2021, p. 224) โดยระหว่างปี พ.ศ. 2565 - 2567 ประเทศไทยมีผู้เสียหายจากการถูกหลอกลวงรวมกว่า 79,569 ล้านบาท (เฉลี่ยประมาณวันละ 77 ล้านบาท) (The Nation Business, 2025) ส่วนในภาคของธุรกิจนั้นภัยคุกคามมากมายที่ก่อความเสียหายให้แก่บริษัท เช่น การที่คนร้ายใช้จิตวิทยาเพื่อหลอกให้ลูกจ้างให้บริษัทเปิดเผยหรือให้เข้าถึงข้อมูล (Phishing and Social Engineering) (Gomes, Reis, & Alturas, 2020) รวมถึงการใช้มัลแวร์ (Malware) หรือแรนซัมแวร์ (Ransomware) โจมตีระบบคอมพิวเตอร์ของบริษัททำให้ระบบการทำงานล่ม (Halikias, 2024) เป็นต้น ดังนั้น ภัยคุกคามทางไซเบอร์เหล่านี้จึงเป็นความรับผิดชอบโดยตรงของข้าราชการตำรวจ ซึ่งศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ศปอส.ตร.) ได้รายงานสถิติความเสียหายสะสม ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2568 ถึง 13 ตุลาคม พ.ศ. 2568 พบว่ามีคดีออนไลน์ 261,419 เรื่อง มูลค่าความเสียหายรวม 23,273 ล้านบาท โดย 3 คดีออนไลน์ที่พบมากที่สุด ได้แก่ หลอกลวงซื้อขายสินค้าหรือบริการที่ไม่มีลักษณะเป็นขบวนการ ร้อยละ 59 หลอกลวงให้โอนเงินเพื่อรับรางวัลหรือวัตถุประสงค์อื่น ร้อยละ 17 และหลอกลวงให้โอนเงินเพื่อทำงานหารายได้พิเศษ ร้อยละ 11

ในปี พ.ศ. 2567 สำนักงานตำรวจแห่งชาติเตือนว่า คนร้ายจะนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มาใช้ในการสร้างเนื้อหาปลอมขึ้นมาเพื่อใช้ในการฉ้อโกง หรือสร้างความเสียหาย เช่น การสร้างภาพหรือคลิปปลอมเป็นบุคคลอื่น (AI Deepfakes) ทำให้บุคคลอื่นเสื่อมเสียชื่อเสียงหรือแสวงหาประโยชน์ การเลียนเสียง

ของบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือคนรู้จัก (AI Voice Covers) จากตัวอย่างเสียง เพื่อใช้ในการฉ้อโกง และการสร้างข่าวปลอม (Fake News) ทำให้เกิดความตื่นตระหนก หรือความเข้าใจผิด (Wassayos Ngamkham, 2023, December 20) ทั้งนี้ ผลสำรวจของ Fortinet ชี้ให้เห็นว่า ร้อยละ 58 ของบริษัทไทย ระบุว่าเคยเผชิญกับภัยคุกคามไซเบอร์ที่ขับเคลื่อนด้วยปัญญาประดิษฐ์ ในช่วงปีที่ผ่านมา โดยบริษัทไทยร้อยละ 62 ระบุว่าภัยคุกคามที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์โจมตีเพิ่มขึ้นถึง 2 เท่า และอีกร้อยละ 34 มองว่าเพิ่มขึ้นถึง 3 เท่า โดยภัยคุกคามในไทย 5 อันดับแรก คือ อันดับที่ 1 การหลอกลวง (Phishing) ร้อยละ 60 อันดับที่ 2 ช่องโหว่ในระบบคลาวด์ ร้อยละ 56 อันดับที่ 3 มัลแวร์เรียกค่าไถ่ (Ransomware) ร้อยละ 52 อันดับที่ 4 การโจมตีซอฟต์แวร์ซัพพลายเชน ร้อยละ 50 และอันดับที่ 5 ภัยคุกคามจากภายในองค์กร ร้อยละ 48 (Suchit Leesa-nguansuk (2025, July 18) ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนทุกคน หรือแม้กระทั่งข้าราชการตำรวจจะต้องมีความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ (AI Literacy) เพื่อป้องกันและปราบปรามภัยคุกคามเหล่านี้

อย่างไรก็ดี สำนักงานตำรวจแห่งชาติยังมีจุดอ่อนที่ควรได้รับการพัฒนา เช่น การพัฒนาบุคลากรขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากได้รับการจัดสรรงบประมาณไม่เพียงพอ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ ยุทโธปกรณ์ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ใช้ในการปฏิบัติงานยังไม่เพียงพอ และไม่ครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่ ตลอดจนงบประมาณที่ได้รับจัดสรรยังไม่เพียงพอและไม่สอดคล้องกับภารกิจที่ได้รับมอบหมาย โดยมีอุปสรรคที่สำคัญ เช่น รูปแบบการก่ออาชญากรรมมีความสลับซับซ้อนจากการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และมีแนวโน้มเป็นอาชญากรรมข้ามชาติมากขึ้น และกฎหมายบางฉบับมีความล้าสมัย ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต (Royal Thai Police, 2018, pp. 4-5)

ดังนั้น สำนักงานตำรวจแห่งชาติซึ่งเป็นองค์กรหลักที่มีอำนาจและหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมาย และมีบุคลากรที่เชี่ยวชาญในงานป้องกันปราบปรามอาชญากรรม เห็นความสำคัญของจุดอ่อนและอุปสรรคดังกล่าว จึงกำหนดเป็นยุทธศาสตร์สำนักงานตำรวจแห่งชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) โดยหนึ่งในยุทธศาสตร์นั้นเป็นเรื่องการพัฒนาองค์กรให้ทันสมัยมุ่งสู่ความเป็นเลิศ ที่เน้นการยกระดับมาตรฐานการปฏิบัติงานให้มีความทันสมัย รองรับนโยบายประเทศไทย 4.0 โดยมีกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น (1) พัฒนาระบบการป้องกัน ติดตาม เฝ้าระวัง และวิเคราะห์เหตุคุกคามทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัล และจัดตั้งศูนย์ประสานงานด้านอาชญากรรมทางไซเบอร์ (2) สร้างและพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางขององค์กร (Big Data) ให้ครอบคลุมทุกหน่วยงานและทันสมัย เพื่อสนับสนุนภารกิจตำรวจได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเชื่อมโยงกับส่วนราชการอื่นได้ (3) พัฒนาและปรับวิธีการปฏิบัติงานระบบการบริหารจัดการด้านข้อมูลข่าวสาร และการบริการประชาชนให้ทันสมัย โดยนำนวัตกรรม เทคโนโลยี และระบบการทำงานที่เป็นดิจิทัลมาใช้ในการบริหารและการตัดสินใจ และ (4) พัฒนาศักยภาพและการจัดการความรู้ของบุคลากรทุกระดับชั้นในด้านเทคโนโลยีนวัตกรรมดิจิทัล

แม้ว่ายุทธศาสตร์สำนักงานตำรวจแห่งชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) จะยังไม่ได้กล่าวถึงการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานตำรวจ แต่ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทั้งความฉลาดรู้ทางดิจิทัล (Digital Literacy) และความฉลาดรู้ทางข้อมูล (Data Literacy) อีกทั้งในปัจจุบันยังมีการศึกษาวิจัยในประเด็นเหล่านี้น้อยมากในงานตำรวจ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงช่วยเติมเต็มให้กับบทวรรณกรรมในเรื่องการพัฒนาการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานตำรวจในประเทศไทยเพื่อตอบคำถามวิจัย 2 ข้อ คือ (1) อะไรเป็นอุปสรรคในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ และ (2) แนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร

▣ วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

▣ ความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์

ความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ (AI Literacy) มาจากคำว่า AI และ Literacy โดยคำว่า “AI” หรือ “ปัญญาประดิษฐ์” (Artificial Intelligence) หมายถึง ระบบที่ใช้เครื่องจักรเป็นฐาน ซึ่งดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่ระบุชัดเจนหรือโดยนัย โดยอนุมานจากข้อมูลนำเข้าที่ได้รับเพื่อสร้างผลลัพธ์ เช่น การคาดการณ์ เนื้อหา คำแนะนำ หรือการตัดสินใจ ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพหรือเสมือนจริงได้ (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2024, p. 4) ซึ่งในอดีตมีการพัฒนา “ปัญญาประดิษฐ์เฉพาะทาง” (Artificial Narrow Intelligence: ANI) ที่เก่งในด้านใดด้านหนึ่ง แต่ปัจจุบันมีการพัฒนาเป็น “ปัญญาประดิษฐ์ทั่วไป” (Artificial General Intelligence: AGI) ที่มีความฉลาดใกล้เคียงกับมนุษย์ และเป็นไปได้ที่ในอนาคตจะมีการพัฒนาไปสู่ “ปัญญาประดิษฐ์เหนือมนุษย์” (Artificial Superintelligence: ASI) โดยคาดว่า เครื่องจักรจะตระหนักรู้ในตนเองได้อย่างสมบูรณ์ ถึงขั้นมีสติปัญญาที่เหนือกว่ามนุษย์ในทุกด้าน (Aljaber & Almushaili, 2022, p. 55) จะเห็นได้ว่ายุคของปัญญาประดิษฐ์ได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว ซึ่งปัญญาประดิษฐ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตของเรา และปัญญาประดิษฐ์เป็นเทคโนโลยีที่มีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในหลายด้านของชีวิตและสังคม จึงเป็นสิ่งที่ต้องจับตามองและทำความเข้าใจถึงโอกาสและความท้าทายที่มาพร้อมกัน (Gates, 2023, March 22)

ส่วนคำว่า “Literacy” หรือ “ความฉลาดรู้” โดยทั่วไปหมายถึง ความสามารถในการอ่านและเขียนได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทที่หลากหลาย แต่ในศตวรรษที่ 21 นิยามของความฉลาดรู้ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยสะท้อนถึงการใช้เทคโนโลยีและความสามารถที่จำเป็นในการแก้ปัญหา ทำงานร่วมกัน และนำเสนอ

ข้อมูลผ่านสื่อที่หลากหลาย (Pilgrim & Martinez, 2013, p. 60) เช่น ความฉลาดรู้ด้านคณิตศาสตร์ (Mathematical Literacy) ความฉลาดรู้ด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Literacy) ความฉลาดรู้ด้านการเป็นพลเมืองที่ดี (Civic Literacy) ความฉลาดรู้ด้านสุขภาพ (Health Literacy) ความฉลาดรู้ด้านการเงิน (Financial Literacy) และความฉลาดรู้ด้านจริยธรรม (Ethical Literacy)

สำหรับประเด็นของความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์นั้น Kreinsen and Schulz (2023, pp. 1-3) อธิบายว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพิจารณาแบบองค์รวม และวิพากย์วิจารณ์ต่อระบบปัญญาประดิษฐ์ใหม่ ๆ โดยคำนึงถึงแง่มุมทางเทคโนโลยี สังคมวัฒนธรรม และมุมมองของผู้ใช้ โดยให้คำจำกัดความของความฉลาดรู้ใน 3 ด้าน ดังนี้

- **ความฉลาดรู้ทางดิจิทัล (Digital Literacy)** คือ ความสามารถในการเข้าใจ ประเมิน และผสานรวมข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ ที่คอมพิวเตอร์สามารถนำเสนอได้ รวมถึงการคิดเชิงคำนวณ
- **ความฉลาดรู้ทางข้อมูล (Data Literacy)** คือ ความสามารถในการรวบรวม จัดการ ประเมินผล และประยุกต์ใช้ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ
- **ความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ (AI Literacy)** คือ ชุดของความสามารถที่ช่วยให้บุคคลสามารถประเมินเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์อย่างมีวิจารณญาณ สื่อสารและทำงานร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และใช้ปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือ

ภาพที่ 1 *ความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดรู้ทางดิจิทัล ข้อมูล และปัญญาประดิษฐ์*

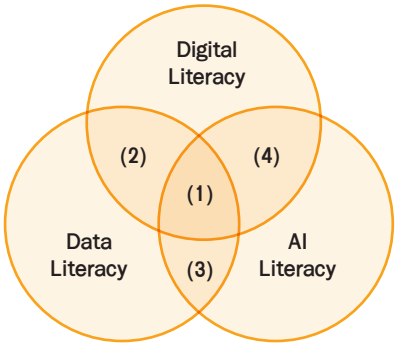

Note. From Towards the Triad of Digital Literacy, Data Literacy and AI Literacy in Teacher Education - A Discussion in Light of the Accessibility of Novel Generative AI, by Kreinsen & Schulz, 2023, https://osf.io/xguzk/download

ภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงความฉลาดรู้ทางดิจิทัล ข้อมูล และปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งสัมพันธ์กันดังนี้

(1) การศึกษาทางด้านดิจิทัล (Digital Education) จำเป็นต้องเข้าใจการทำงานของเทคโนโลยีและเข้าใจกระบวนการคำนวณพื้นฐาน ซึ่งควรคำนึงถึงความฉลาดรู้ทั้งทางดิจิทัล ข้อมูล และปัญญาประดิษฐ์

(2) ความฉลาดรู้ทางดิจิทัลและข้อมูล (Digital/Data Literacy) เชื่อมโยงกัน เนื่องจากข้อมูลเป็นองค์ประกอบสำคัญในการปฏิสัมพันธ์กับระบบคอมพิวเตอร์ การปฏิสัมพันธ์กับระบบคอมพิวเตอร์ในโลกดิจิทัลล้วนเกี่ยวข้องกับการใช้ข้อมูล จึงจำเป็นต้องมีความเข้าใจและการใช้งานเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องอย่างมีความรับผิดชอบ มีวิจารณญาณ และไตร่ตรองอย่างรอบคอบ

(3) ความฉลาดรู้ทางข้อมูลและปัญญาประดิษฐ์ (Data/AI Literacy) เชื่อมโยงกัน เนื่องจากข้อมูลเป็นทรัพยากรสำคัญสำหรับระบบปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งทักษะการรู้ปัญญาประดิษฐ์ รวมถึงแง่มุมต่าง ๆ ของการรู้ข้อมูล เช่น ความเข้าใจว่าระบบคอมพิวเตอร์เรียนรู้จากข้อมูล หรือการตีความและประเมินข้อมูลที่ป้อนเข้าและส่งออกในระบบปัญญาประดิษฐ์อย่างมีวิจารณญาณ

(4) ความฉลาดรู้ทางดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (Digital/AI Literacy) เชื่อมโยงกัน เนื่องจากระบบปัญญาประดิษฐ์เป็นระบบย่อยของระบบคอมพิวเตอร์ การรู้ดิจิทัลและการรู้ข้อมูลเป็นพื้นฐานสำหรับการเข้าใจและการใช้งานระบบปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบ การรู้ปัญญาประดิษฐ์ก้าวไปอีกขั้นโดยการทำความเข้าใจวิธีการของปัญญาประดิษฐ์อย่างชัดเจน การคิดเชิงคำนวณ ซึ่งเชื่อมโยงกับการรู้ดิจิทัล จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อรองรับวิธีคิดแบบใหม่ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น ปัญญาประดิษฐ์

จะเห็นได้ว่า ความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์เป็นทักษะที่ต้องใช้ความฉลาดรู้ในด้านอื่น ๆ เป็นพื้นฐาน เช่น การจะเข้าใจและใช้ปัญญาประดิษฐ์ได้เราก็ต้องรู้วิธีใช้งานคอมพิวเตอร์ ซึ่งการขาดความฉลาดรู้ทางดิจิทัล อาจเป็นเหตุที่ทำให้คนไทยยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในปัญญาประดิษฐ์ที่มากพอ เพราะจากการสำรวจของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ร่วมกับธนาคารโลก (World Bank) พบว่าคนไทยร้อยละ 74.1 มีทักษะดิจิทัลต่ำกว่าเกณฑ์ หมายความว่า บุคคลเหล่านี้ขาดทักษะการใช้งานอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ในเบื้องต้น และขาดความเข้าใจในเรื่องของข้อมูล (Data) ซึ่งทำให้บุคคลก้าวไม่ทันกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ยิ่งในยุคของปัญญาประดิษฐ์ที่ต้องมีทักษะดิจิทัลเป็นพื้นฐานแล้ว การขาดทักษะดิจิทัลและความไม่เข้าใจในปัญญาประดิษฐ์อาจทำให้ถูกแย่งงานจากคนที่มีทักษะดังกล่าว ทำให้เสียโอกาสในการประกอบอาชีพที่ดีขึ้นและการยกระดับรายได้ (Equitable Education Fund & World Bank, 2024, February 20)

ทั้งนี้ Ng et al. (2021, p. 4) ได้รวบรวมงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ และได้สรุปออกมาว่าการส่งเสริมความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์เกี่ยวข้องกับ 4 องค์ประกอบ ต่อไปนี้

(1) รู้และเข้าใจปัญญาประดิษฐ์ (Know and Understand AI) เราต้องทำความเข้าใจว่าปัญญาประดิษฐ์ทำงานอย่างไร ซึ่งหมายถึงการรู้

และเข้าใจฟังก์ชันการทำงานพื้นฐานของปัญญาประดิษฐ์ เข้าใจเทคนิคและแนวคิดพื้นฐานที่อยู่เบื้องหลังปัญญาประดิษฐ์ ระดับนี้จะเกี่ยวข้องกับการได้รับความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในการทำความเข้าใจปัญญาประดิษฐ์

(2) ใช้และประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Use and Apply AI) เมื่อมีความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นแล้วก็สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและบริบทต่าง ๆ โดยคาดหวังว่าความรู้ที่มีจะทำให้เราสามารถใช้งานปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม การใช้งานนี้ก็ต้องคำนึงถึงจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ด้วย เพื่อไม่ให้สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น

(3) ประเมินและสร้างปัญญาประดิษฐ์ (Evaluate and Create AI) เมื่อเข้าใจและประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ได้แล้ว ต้องมีการประเมินการทำงานของปัญญาประดิษฐ์ เช่น ข้อมูลที่ได้จากปัญญาประดิษฐ์มีความถูกต้องหรือไม่ โดยหนึ่งในทักษะที่ควรมีในการประเมินปัญญาประดิษฐ์ คือ ความฉลาดรู้ทางข้อมูล (Data Literacy) กล่าวคือ การประเมินว่าข้อมูลที่นำมาใช้ในการฝึกฝนปัญญาประดิษฐ์มีที่มาอย่างไร เพราะปัญญาประดิษฐ์เรียนรู้จากข้อมูลที่เราป้อนเข้าไป ถ้าปัญญาประดิษฐ์ได้รับข้อมูลที่ผิด ปัญญาประดิษฐ์ก็จะแสดงผลลัพธ์ที่เป็นข้อมูลเท็จได้

(4) จริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ (AI Ethics) เมื่อใช้งานปัญญาประดิษฐ์ เราควรคำนึงถึงมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human-centered Considerations) กล่าวคือ ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น การพิจารณาข้อมูลที่ใช้ฝึกฝนปัญญาประดิษฐ์เป็นเรื่องสำคัญ เพราะข้อมูลบางอย่างอาจมีลิขสิทธิ์หรือเป็นทรัพย์สินทางปัญญา การนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้โดยไม่ได้รับอนุญาตอาจเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย อีกทั้งข้อมูลบางอย่างอาจมีอคติ (Bias) และขาดความหลากหลาย เมื่อนำมาใช้ฝึกฝนปัญญาประดิษฐ์ อาจทำให้ปัญญาประดิษฐ์มีอคติ เลือกเข้าข้างหรือกีดกันฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และให้ข้อมูลเท็จต่อผู้ใช้ได้ นอกจากนี้ ผู้ใช้และผู้พัฒนาปัญญาประดิษฐ์มีภาระรับผิดชอบ (Accountability) ที่ต้องปฏิบัติ กล่าวคือ ผู้ใช้ควรทำความเข้าใจฟังก์ชันการทำงานและข้อจำกัดของปัญญาประดิษฐ์ ใช้งานปัญญาประดิษฐ์อย่างเหมาะสม เช่น ไม่นำไปใช้ในการทุจริตหรือเผยแพร่ข้อมูลเท็จที่สร้างความเข้าใจผิด อีกทั้งผู้ใช้ควรคอยสังเกตด้วยว่า ปัญญาประดิษฐ์ทำงานถูกต้องตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ เพราะหากเกิดข้อผิดพลาดจะได้แจ้งให้ผู้พัฒนาทราบและแก้ไขได้ทันที

ส่วนผู้พัฒนาต้องตรวจสอบให้แน่ใจว่าปัญญาประดิษฐ์ของตนได้รับการออกแบบและฝึกฝนมาอย่างมีจริยธรรม เช่น ใช้ข้อมูลที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นข้อมูลที่มีความหลากหลายปราศจากอคติ และต้องมีมาตรการด้านความปลอดภัยเพื่อป้องกันการใช้งานในทางที่ผิด หรือข้อผิดพลาดที่เกิดจากปัญญาประดิษฐ์ อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นทางจริยธรรมบางส่วนที่เป็นที่ถกเถียงกันในปัจจุบันว่าควรปฏิบัติอย่างไร เช่น เนื้อหาที่สร้างขึ้นจากปัญญาประดิษฐ์ ถือเป็นผลงานที่มีลิขสิทธิ์หรือไม่ การนำผลงานที่มีลิขสิทธิ์ไปใช้ฝึกฝนปัญญาประดิษฐ์ ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือไม่ เนื่องจากปัญญาประดิษฐ์ยังเป็นเรื่องที่ใหม่ ประเด็นทางจริยธรรมบางอย่างจึงยังไม่ผ่านการถกเถียงที่มากพอจนนำไปสู่ข้อสรุป

ที่เห็นพ้องต้องกันได้ สิ่งที่ควรระลึกไว้เสมอเวลาใช้ปัญญาประดิษฐ์ คือ การใช้งานของเราต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น

ในทำนองเดียวกัน Taecharungroj and Karnchanapoo (2023) ได้รวบรวมกรอบความคิดด้านความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์และนำเสนอเป็นแบบจำลองที่เรียกว่า “Six E’s Model for AI Literacy” โดยแบบจำลองใหม่นี้ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ดังนี้

(1) Essentials: ครอบคลุมหลักการพื้นฐานของปัญญาประดิษฐ์ และความรู้พื้นฐาน

(2) Engineering: เน้นทักษะที่จำเป็นสำหรับการออกแบบและสร้างระบบปัญญาประดิษฐ์

(3) Enabling: มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ ในบริบทส่วนบุคคล อาชีพ และธุรกิจ

(4) Evaluation: มุ่งเน้นการประเมินประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือของระบบปัญญาประดิษฐ์

(5) Effects: ตรวจสอบผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ต่อสังคมโดยรวม

(6) Ethics: เกี่ยวข้องกับข้อผูกพันทางศีลธรรมและผลกระทบทางจริยธรรมของปัญญาประดิษฐ์

นอกจากนี้ ทักษะทางสังคม (Soft Skills) ยังมีความจำเป็นในยุคของปัญญาประดิษฐ์ หลายคนอาจคิดว่าทักษะทางสังคมคงไม่จำเป็นอีกต่อไป เพราะปัญญาประดิษฐ์สามารถทำงานแทนเราได้แล้ว อย่างไรก็ดี ปัญญาประดิษฐ์สามารถทำงานแทนเราได้เพียงบางอย่างเท่านั้น และยังมีข้อจำกัดอีกมาก เช่น อาการหลอนของปัญญาประดิษฐ์ (AI Hallucination) ซึ่งเรายังต้องตรวจสอบการทำงานของปัญญาประดิษฐ์ และควรให้ความสำคัญด้านปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์คนอื่น ๆ ด้วย สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถแทนที่ด้วยปัญญาประดิษฐ์ได้ โดยทักษะทางสังคมที่จำเป็นต่อการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ ได้แก่ ความคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Intelligence) การแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creative Problem Solving) และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Continuous Learning) (Minnikova, 2024, June 9)

▣ วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาวิจัยด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก (Purposive Sampling) (Patton, 2015, pp. 402-403) จำนวนทั้งสิ้น 25 คน โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจหรือเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ จำนวน 3 คน (2) กลุ่มข้าราชการตำรวจผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีทางไซเบอร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ จำนวน 12 คน จาก 6 หน่วยงาน ๆ ละ 2 คน (กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง กองบัญชาการตำรวจสืบสวนสอบสวนอาชญากรรมทางเทคโนโลยี กองบัญชาการตำรวจปราบปรามยาเสพติด สำนักงานตำรวจตรวจคนเข้าเมือง สำนักงานเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

และกองทะเบียนประวัติอาชญากร สำนักงานพิสูจน์หลักฐานตำรวจ) และ (3) กลุ่มสมาชิกชมรมไซเบอร์โรงเรียนนายร้อยตำรวจ จำนวน 10 คน

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่งแบบสัมภาษณ์ได้รับการตรวจสอบค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ในทุกข้อคำถามจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า ทุกข้อคำถามได้ค่า IOC = 1.00 ซึ่งสามารถนำข้อคำถามไปใช้ได้ เนื่องจากค่า IOC มากกว่า 0.50 โดยข้อคำถามในการสัมภาษณ์ ได้แก่ (1) ปัญหาในการใช้และพัฒนาทักษะด้านปัญญาประดิษฐ์ของบุคลากรในหน่วยงานตำรวจมีอะไรบ้าง อย่างไร (ด้านฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ และบุคลากร) (2) สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรมีแนวทางหรือนโยบายในการใช้และพัฒนาความรู้และทักษะของข้าราชการตำรวจในเรื่องปัญญาประดิษฐ์ในด้านใดบ้าง อย่างไร และ(3) แต่ละนโยบายหรือแนวทางตามที่ท่านเสนอในข้อ 2 ควรจะมุ่งเน้นในการพัฒนาทักษะด้านปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจอย่างไรบ้าง

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเริ่มจากการจัดส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อจัดทำเอกสารวิชาการไปยังผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พร้อมทั้งแจ้งข้อมูลความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง การเป็นความลับของงานวิจัย สิทธิในการถอนตัวของผู้ให้ข้อมูล จากการให้สัมภาษณ์และคำถามสัมภาษณ์ จากนั้นจึงนัดหมายเพื่อสัมภาษณ์ในช่วงเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม พ.ศ. 2567 โดยสถานที่สัมภาษณ์ใช้ทั้งแบบต่อหน้าและแบบออนไลน์ ใช้เวลาสัมภาษณ์คนละประมาณ 60 นาที ก่อนการสัมภาษณ์มีการขออนุญาตบันทึกข้อมูลและการรักษาความลับซึ่งก็ได้รับความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลใช้วิธีการสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลทั้งด้านเวลา สถานที่ และบุคคล เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Reliability) และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดกลุ่มคำหรือประโยคที่มีความคล้ายคลึงกันให้อยู่รวมในชุดข้อมูลเดียวกัน จากนั้นจึงจำแนกประเภทข้อมูลและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) จากข้อมูลที่จำแนกประเภทแล้ว ด้วยการเขียนประโยคที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นหลักกับประเด็นย่อย (Patton, 2015, p. 793)

ผลการวิจัย

ปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในเรื่องปัญหาการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ สามารถแยกประเด็นปัญหาออกมาได้เป็น 3 ด้าน คือ ด้านฮาร์ดแวร์ (Hardware) ด้านซอฟต์แวร์ (Software) และด้านบุคลากร (Peopleware) สรุปได้ดังนี้

(1) ด้านฮาร์ดแวร์ (Hardware)

ปัญหาสำคัญในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ด้านฮาร์ดแวร์ พบว่า ตำรวจขาดแคลนงบประมาณเพื่อการลงทุนในฮาร์ดแวร์สำหรับปัญญาประดิษฐ์ เช่น หน่วยประมวลผลกราฟิก (Graphics Processing Unit: GPU) เซิร์ฟเวอร์ประสิทธิภาพสูง ระบบจัดเก็บข้อมูลขนาดใหญ่ และอุปกรณ์ตรวจจับภาพและวิดีโอคุณภาพสูงล้วนมีราคาสูง ทำให้งบประมาณของหน่วยงานตำรวจส่วนใหญ่จึงไม่เพียงพอต่อการลงทุน อีกทั้งอุปกรณ์และโครงสร้างพื้นฐานที่ใช้ในปัจจุบันไม่มีความทันสมัย เช่น คอมพิวเตอร์ที่ใช้ในหน่วยปฏิบัติการอาจเก่าไม่สามารถรองรับการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ได้ การบำรุงรักษาและอัปเกรดไม่สม่ำเสมอส่งผลให้อุปกรณ์ทำงานได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ ตามที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ความเห็นจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“พอเราทำเรื่อง AI มันต้องการ engine ขนาดใหญ่มาก ๆ เราเรียกว่าเป็น GPU ในต่างประเทศ ในทุกองค์กร โดยเฉพาะองค์กรระดับชาติด้านความมั่นคง เครื่องพวกนี้ถูกใช้งานในรูปแบบที่เรียกว่าเป็นสิ่งปกติ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นทหาร ตำรวจ เครื่องเหล่านี้คือ Ground-Based ของหน่วยงานภาครัฐอยู่แล้ว แต่ในบ้านเราค่อนข้างจะเป็นเรื่องใหม่ แล้วก็เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการทำให้ผู้ใหญ่เข้าใจ ว่าทำไมเราถึงต้องมี อย่างดีก็มีแค่ Data Center เก็บข้อมูล หรือคอมพิวเตอร์ที่เป็นแม่ข่ายใช้ในการ Computing แต่เครื่องที่ใช้ในการสร้างสิ่งเหล่านี้ ไม่เคยถูกลงทุน หรือมีในภาครัฐ ยกเว้นในกลุ่มของสถาบันการศึกษาซึ่งเอาไว้ทำงานวิจัยทั่วไป” (ผู้ทรงคุณวุฒิ คนที่ 1, 25 พฤศจิกายน 2567: สัมภาษณ์)

“องค์กรก็ต้องมองด้วยว่า ถ้าสมมุติคุณจะทำให้องค์กรมีการพัฒนา AI ได้ คุณต้องเตรียมทรัพยากรเหล่านี้ไว้ให้ด้วย เพราะบางทีผู้ปฏิบัติเองก็อาจจะไปหาความรู้เสริมในการสร้างโมเดลขึ้นมาเอง ผมทำระบบ เป็นเรื่องที่ผมสนใจ แต่ผมไม่มีตังค์ซื้อคอมแรง ๆ เวลาผมเทรน AI ผมเอา Large Language Model (LLM) ที่ทำได้เหมือนกับ ChatGPT ลงในเครื่องเครื่องค้างเลยครับ แต่หน่วยผมอาจจะโชคดีมี GPU ตัวดี ๆ ผมก็ขอใช้ เพราะฉะนั้น ทรัพยากรพวกฮาร์ดแวร์ก็สำคัญ” (ผู้ปฏิบัติงาน คนที่ 1, 4 ธันวาคม 2567: สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ดี ความเข้ากันได้ของระบบก็มีความสำคัญ เนื่องจากการเลือกใช้ฮาร์ดแวร์ที่ไม่เข้ากันกับซอฟต์แวร์ปัญญาประดิษฐ์หรือระบบอื่น ๆ ในหน่วยงานตำรวจ อาจทำให้เกิดปัญหาในการใช้งาน หรือต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงระบบให้เข้ากันได้ ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้การพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจเป็นไปอย่างล่าช้า และไม่สามารถนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่

(2) ด้านซอฟต์แวร์ (Software)

ปัญหาสำคัญในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ด้านซอฟต์แวร์ พบว่า ซอฟต์แวร์ปัญญาประดิษฐ์ที่มีประสิทธิภาพส่วนใหญ่เป็นของต่างประเทศ และมีราคาแพง ทำให้หน่วยงานตำรวจไม่สามารถเข้าถึงและนำมาใช้ได้ เช่น ซอฟต์แวร์จดจำใบหน้าขั้นสูงซึ่งเป็นเทคโนโลยีของประเทศจีน การพึ่งพาเทคโนโลยีต่างประเทศเช่นนี้อาจสร้างความเสี่ยง

ด้านความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูลอีกด้วย โดยเฉพาะข้อมูลที่ใช้ในงานตำรวจมักเป็นข้อมูลส่วนบุคคล การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้จึงมีความเสี่ยงต่อการรั่วไหลของข้อมูล อีกทั้งซอฟต์แวร์ที่ใช้ในปัจจุบันไม่เชื่อมโยงกับระบบปัญญาประดิษฐ์ ทำให้ยากต่อการนำปัญญาประดิษฐ์ไปประยุกต์ใช้กับระบบงานเดิม ยิ่งไปกว่านั้นผู้ไม่หวังดียังสามารถใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการโจมตีทางไซเบอร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตามที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ความเห็นจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

"ทุกวันนี้ Cybersecurity โดนโจมตีหนัก เพราะว่า ความสามารถของ AI มันสูงขึ้น มันเลยทำให้แฮกเกอร์เขามีกระบวนการหรือวิธีการ อย่างเช่น การถอดรหัส หรือการที่จะเข้าโจมตี มันก็จะมีความสมาร์ทขึ้น" (ผู้ทรงคุณวุฒิ คนที่ 1, 25 พฤศจิกายน 2567: สัมภาษณ์)

"AI เพิ่งเข้ามาปีสองปี แต่กฎหมายเรายังไม่ได้พูดถึงอำนาจหน้าที่ ปัญหามันเข้ามา แล้วเราก็เรียนรู้กับมันภายหลัง เราเรียนรู้ผ่านปัญหาเป็นหลัก เพราะหน่วยปฏิบัติไม่ใช่หน่วยศึกษา แต่เราศึกษาเรื่องพวกนี้ เพราะเรามีโจทย์ที่ต้องโฟกัส เช่น กรณีของดาราดัง มีโจทย์ว่าวิดีโอนั้นเป็น AI หรือเปล่า เราก็ต้องมาเรียนรู้ หาเครื่องมือที่จะมาตรวจสอบว่าเป็น AI หรือเปล่า จึงไม่ได้โฟกัสไปที่การนำ AI ไปใช้ประโยชน์ ทุกวันนี้เราวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมอัตโนมัติทางคอมพิวเตอร์" (ผู้ปฏิบัติงาน คนที่ 4, 13 ธันวาคม 2567: สัมภาษณ์)

"จะใช้ AI ต้องใช้งบประมาณ เป็นประเด็นที่สำคัญมาก ๆ เรากำลังจะเอา AI มาใช้ในการระบุตัวเหยื่อที่ปรากฏอยู่ในพยานหลักฐานดิจิทัลที่เรายึดมา เราต้องซื้อเครื่องมือตัวหนึ่งที่ชื่อว่า Griffeye ซึ่งข้อเสียอย่างเดียวเลย เครื่องมือตัวนี้ราคาแพงมาก เราซื้อมาทั้งหมด 4 ล้านบาท ใช้ได้แค่ปีเดียว ตอนนี้สัญญาหมดไปแล้ว ซึ่งใช้เทคโนโลยี AI ขั้นสูง มี Image Processing มี PhotoDNA หลายอัลกอริทึมทางด้าน AI เอามาประยุกต์ใช้ในตัวนี้ ตอนนี้ใช้ไม่ได้แล้ว คราวนี้เราจะซื้อใหม่ก็ลำบาก เพราะจะต้องตั้งงบประมาณ 4 ล้านบาททุกปี คงเป็นไปไม่ได้ในสำนักงานตำรวจแห่งชาติหรือในระบบราชการแน่นอน" (สมาชิกชมรม, 10 ธันวาคม 2567: สัมภาษณ์)

ดังนั้น หน่วยงานตำรวจจึงจำเป็นต้องพัฒนาปัญญาประดิษฐ์เพื่อป้องกันภัยคุกคามเหล่านี้ให้ทันท่วงที และถึงแม้จะมีการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ แต่หากข้อมูลไม่ถูกจัดเตรียมให้พร้อม ปัญญาประดิษฐ์ก็ไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ รวมถึงการลงทุนในเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อให้หน่วยงานตำรวจสามารถนำปัญญาประดิษฐ์ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

(3) ด้านบุคลากร (Peopleware)

ปัญหาสำคัญในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ด้านบุคลากร พบว่าผู้บริหารระดับสูงของหน่วยงานตำรวจส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ ไม่เข้าใจประโยชน์และศักยภาพของปัญญาประดิษฐ์ ไม่สามารถกำหนดนโยบายและแนวทางในการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ได้อย่างเหมาะสม ส่งผลต่อการสนับสนุนงบประมาณ บุคลากร และโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ อีกทั้งข้าราชการตำรวจ

ส่วนใหญ่ไม่ได้จบสายเทคโนโลยี จึงขาดความรู้พื้นฐานด้านคอมพิวเตอร์ ทำให้ยากต่อการเรียนรู้ ซึ่งบางส่วนยังมองว่า ปัญญาประดิษฐ์เป็นเรื่องไกลตัว ไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาตนเองในด้านนี้ และมองว่าปัญญาประดิษฐ์เป็นภาระงานเพิ่มเติม เช่น การป้อนข้อมูล รวมถึงกังวลว่า ปัญญาประดิษฐ์จะมาแย่งงาน ที่สำคัญคือ หน่วยงานตำรวจขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านปัญญาประดิษฐ์โดยเฉพาะ ไม่มีผู้เชี่ยวชาญเพียงพอที่จะพัฒนาและประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ ส่งผลให้ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ตลอดจนความรู้และทักษะของบุคลากรไม่เท่ากันในแต่ละหน่วยงาน ตามที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ความเห็นจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

"แม้ว่าสำนักงานตำรวจแห่งชาติจะมีการรับบุคลากรภายนอกที่มีวุฒิปริญญาตรีมาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ แต่จำนวนบุคลากรด้านเทคโนโลยีที่มีอยู่จริง ๆ นั้นมีเพียง 60 - 70 คนเท่านั้น ซึ่งน้อยมากเมื่อเทียบกับโครงสร้างของสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่มีบุคลากรรวมกว่า 2 แสนคน สาเหตุหนึ่งของปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้าน AI ก็คือ โครงสร้างหน่วยงานที่เปลี่ยนแปลงตำแหน่งบ่อย ทำให้บุคลากรที่ทำงานด้านเทคโนโลยีอยู่ได้ไม่นานก็ต้องย้ายหน่วย" (ผู้ปฏิบัติงาน คนที่ 10, 6 ธันวาคม 2567: สัมภาษณ์)

"ตำรวจไม่ได้จบคอมพิวเตอร์ แต่จบทางด้านกฎหมาย จบทางด้านอาชญาวิทยา จบทางสายสังคมศาสตร์ คือ สายที่เป็นการบังคับใช้กฎหมาย แต่การเอา AI มาใช้งาน คือสายเทคโนโลยี สายวิทยาการคอมพิวเตอร์ สายวิศวกรรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งนายตำรวจระดับสูง อาจจะไม่ได้มีสายตรงมา ไม่เหมือนทหารที่เขาจบวิศวะเห็นมุมมอง เห็นบทบาทของคำว่า AI หรือเทคโนโลยีมากกว่า ฉะนั้น บางครั้งผู้บริหารไม่เข้าใจว่าจะเอา AI มาทำอะไร" (สมาชิกชมรม, 10 ธันวาคม 2567: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ประเด็นที่เกี่ยวกับทัศนคติและการส่งเสริมสนับสนุนการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานตำรวจ พบว่า ข้าราชการตำรวจมีภาระงานมาก ทำให้ไม่มีเวลาเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ประกอบกับภาระงานของข้าราชการตำรวจไม่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนา ขาดการส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาตนเอง ขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้ปัญญาประดิษฐ์ ขาดระบบการให้รางวัลสำหรับผู้ที่พัฒนาตนเอง ทำให้การยอมรับเทคโนโลยีใหม่เป็นไปอย่างช้า และขาดความไว้วางใจในปัญญาประดิษฐ์ ที่สำคัญคือ ระบบการแต่งตั้งโยกย้ายขาดความยืดหยุ่น ไม่สามารถเลือกตำแหน่งงานที่ตรงกับความรู้ความสามารถ ส่งผลให้บุคลากรที่มีความสามารถด้านปัญญาประดิษฐ์ไม่สามารถนำความรู้มาใช้ประโยชน์ได้

เห็นได้ชัดว่า หน่วยงานตำรวจขาดการเตรียมความพร้อมให้กับข้าราชการตำรวจทั้งประเทศในการเข้าสู่ยุคดิจิทัล โดยเฉพาะการขาดความฉลาดรู้ทางดิจิทัล (Digital Literacy) ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานสำคัญ ส่งผลต่อความเข้าใจในการจัดเก็บข้อมูล หรือความฉลาดรู้ทางข้อมูล (Data Literacy) อันเป็นอุปสรรคสำคัญในการนำปัญญาประดิษฐ์ไปประยุกต์ใช้ ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้การพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจเป็นไปอย่างล่าช้า และไม่สามารถนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ การแก้ไขปัญหาเหล่านี้จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน

และสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนาบุคลากรและสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในงานตำรวจ

แนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในเรื่องแนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน การวิเคราะห์แบ่งออกได้เป็น 3 แนวทาง คือ การส่งเสริมสนับสนุนการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานตำรวจ การพัฒนาบุคลากรด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับตำรวจทุกระดับ และการพัฒนากฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

(1) การส่งเสริมสนับสนุนการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานตำรวจ

จากการศึกษา พบว่า ภาระงานของข้าราชการตำรวจที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ ดังนั้น การส่งเสริมสนับสนุนการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานตำรวจ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยอันดับแรกควรเริ่มที่การสร้างผู้บังคับบัญชาในหน่วยงานตำรวจให้มีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์อย่างยั่งยืน โดยผู้บริหารระดับสูงต้องเป็นแบบอย่างในการใช้เทคโนโลยี ปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยี และส่งเสริมให้เห็นประโยชน์ของปัญญาประดิษฐ์ในการลดภาระงาน พร้อมทั้งจัดสรรงบประมาณในการจัดหาฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ที่จำเป็น โดยเฉพาะการจัดหา GPU ให้กับโรงเรียนนายร้อยตำรวจ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังเน้นให้มีการส่งเสริมการพัฒนาซอฟแวร์ที่ตอบโจทย์การทำงานของตำรวจ โดยสนับสนุนให้นักวิจัยและผู้เชี่ยวชาญด้านปัญญาประดิษฐ์ในประเทศพัฒนาระบบปัญญาประดิษฐ์สำหรับงานตำรวจ โดยใช้ข้อมูลที่รวบรวมจากภายในประเทศ สุดท้ายคือการจัดสรรตำแหน่งงานของข้าราชการตำรวจให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ โดยพิจารณาให้ตำรวจที่จบการศึกษา หรือผ่านการอบรมด้านปัญญาประดิษฐ์ได้ทำงานในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และมีค่าตอบแทนที่แข่งขันได้ รวมถึงสร้างแรงจูงใจให้ตำรวจนำปัญญาประดิษฐ์ไปใช้ เช่น การเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง และเปิดโอกาสให้ตำรวจรุ่นใหม่ที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยีได้แสดงศักยภาพ *“เพราะต้องเข้าใจว่า ตำรวจมีภาระหน้าที่รายวันเยอะมาก เพราะฉะนั้นเขาจะเอาเวลาที่ไหนมายกระดับ นี่แหละคือสิ่งที่ว่า มันต้องหากลยุทธ์บางอย่าง แล้วก็เป็นสิ่งที่จะต้องจูงใจ เหมือนให้เป็นรางวัลหรืออะไรสักอย่าง มันต้องทำ”* (ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, 25 พฤศจิกายน 2567: สัมภาษณ์)

ทั้งหมดนี้คือ การปรับกรอบความคิด (Mindset) ของข้าราชการตำรวจที่มีต่อการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ อันเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดวิธีการคิด ทัศนคติ และความเชื่อ การมีกรอบความคิดที่เหมาะสมช่วยให้ข้าราชการตำรวจมองปัญหาเป็นโอกาส มองข้อผิดพลาดเป็นการเรียนรู้ และมองความสำเร็จของตำรวจที่นำปัญญาประดิษฐ์ไปใช้ในงานตำรวจไปเป็นแรงบันดาลใจ จะเห็นได้ว่า ยิ่งหน่วยงานตำรวจสามารถ

สร้างกรอบแนวคิดได้ครอบคลุมหน่วยงานตำรวจได้มากเท่าไหร่ก็จะยิ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจได้มากเท่านั้น

(2) การพัฒนาบุคลากรด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับตำรวจทุกระดับ

จากการศึกษา พบว่า เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาบุคลากรด้านปัญญาประดิษฐ์ คือการนำปัญญาประดิษฐ์ไปใช้ประโยชน์ในการทำงานของตำรวจอย่างเป็นรูปธรรม เพิ่มประสิทธิภาพ ลดภาระงาน ยกระดับคุณภาพงาน สร้างความปลอดภัย และตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างยั่งยืน ซึ่งการจะบรรลุเป้าหมายสูงสุดนี้ได้จะต้องเริ่มจากการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ โดยมีความฉลาดรู้ทางดิจิทัล และความฉลาดรู้ทางข้อมูลเป็นพื้นฐาน เนื่องจากความฉลาดรู้ 3 ด้านนี้มีความสัมพันธ์กัน

ดังนั้น ข้าราชการตำรวจจึงควรมีความรู้ด้านดิจิทัลและข้อมูลเป็นพื้นฐาน โดยการพัฒนาอาจแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับผู้บริหารเน้นการสร้างเข้าใจถึงศักยภาพของปัญญาประดิษฐ์ในการพัฒนางานตำรวจ และสนับสนุนการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในหน่วยงานตำรวจในเชิงนโยบาย ระดับผู้ปฏิบัติเน้นสร้างความเข้าใจถึงวิธีการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับงานตำรวจในฐานะผู้ใช้งาน (User) และระดับผู้พัฒนา (Developer) เน้นสร้างความรู้ความสามารถในการพัฒนาและปรับปรุงระบบปัญญาประดิษฐ์เพื่อเป็น “ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน” (Domain Expert) ของตำรวจ

จากนั้นจึงสร้างผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Domain Expert) เพื่อพัฒนาปัญญาประดิษฐ์สำหรับตำรวจ โดยคัดเลือกข้าราชการตำรวจที่มีประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญในงานเฉพาะด้าน เช่น การสืบสวน การสอบสวน การพิสูจน์หลักฐาน การป้องกันปราบปรามยาเสพติด และอาชญากรรมทางเทคโนโลยี ให้มาเข้ารับการฝึกอบรมในหลักสูตรสำหรับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยเน้นการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ พร้อมทั้งสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านทำงานร่วมกับผู้พัฒนาปัญญาประดิษฐ์ (AI Developer) ในการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์

ตามที่กล่าวมา เป็นเพียงแนวทางการพัฒนาบุคลากรด้านปัญญาประดิษฐ์ในระยะสั้นเท่านั้น แต่ในระยะยาวจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีข้าราชการตำรวจที่มีความรู้ความสามารถด้านปัญญาประดิษฐ์โดยตรง เนื่องจาก *“การที่จะมาเป็นตำรวจมาหลายช่องทาง มาจากนักเรียนเตรียมทหาร นักเรียนนายร้อยตำรวจ เราต้องแก้ปัญหา หลักสูตรเหล่านี้จะต้องมีหลักสูตร AI”* (ผู้ทรงคุณวุฒิ คนที่ 3, 11 ธันวาคม 2567: สัมภาษณ์) *“เราควรปรับเหมือนทหาร เขาจบวิศวะ จบวิทยาศาสตร์ ปฏิบัติหน้าที่หลักของเขาได้ตามปกติ ทำได้ดีกว่าด้วย งั้นตำรวจก็ทำได้ ไม่เห็นจะแปลกเลย”* (สมาชิกชมรม, 10 ธันวาคม 2567: สัมภาษณ์)

ดังนั้น จึงควรปรับปรุงหลักสูตรของโรงเรียนนายร้อยตำรวจให้รองรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ โดยพิจารณาเพิ่มหลักสูตรด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น วิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ และหรือสาขาวิชาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ตลอดจนการปรับปรุงกระบวนการคัดเลือกนักเรียนนายร้อยตำรวจ เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนที่มีความสามารถและความสนใจ

ด้านเทคโนโลยีสามารถเข้าเรียนในสาขาที่เกี่ยวข้องได้ จะเห็นได้ว่าแนวทางนี้คือการพัฒนาทักษะ (Skillset) ที่ทำให้ข้าราชการตำรวจมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับที่ลึกขึ้น

(3) การพัฒนากฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์

จากการศึกษา พบว่า การพัฒนาปัญญาประดิษฐ์จะต้องไม่ใช่เพียงแค่การนำเทคโนโลยีมาใช้ แต่ต้องมุ่งเน้นที่การแก้ปัญหา และพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน เพื่อประโยชน์ของประชาชน และสังคมโดยรวม *"วันนี้เราเดินอะไรไม่ได้เพราะอะไร เพราะต่างคนต่างมีระบบต่างคนต่างเก็บ แต่พอจะลิงก์กันก็ติดระเบียบ ผมคิดง่าย ๆ AI ในการสแกนหน้า เราต้องใช้ฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร์ จากกรมการปกครอง เพราะเค้าเก็บ เราต้องลิงก์อย่างนั้น แต่วันนี้เราลิงก์ได้บางส่วนเพราะอะไร ติดด้วยกฎหมาย ติดด้วยระเบียบ แสดงว่าปัจจุบันฐานข้อมูลจะมีเฉพาะคนที่เคยก่อคดีถูกมั้ยครับ แต่ว่าประชาชนทั่วไปจะไม่มีข้อมูล"* (ผู้ทรงคุณวุฒิ คนที่ 3, 11 ธันวาคม 2567: สัมภาษณ์)

ดังนั้น จึงควรกำหนดขอบเขตการบังคับใช้กฎหมายและจริยธรรมการใช้ปัญญาประดิษฐ์ โดยกำหนด "หลักจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์" (AI Ethic Principles) สำหรับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ และปรับปรุงกฎหมายให้ครอบคลุมโดยเฉพาะ เช่น การรวบรวม จัดเก็บ และใช้ข้อมูลโดยปัญญาประดิษฐ์ การตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์ที่ได้จากปัญญาประดิษฐ์ และความรับผิดชอบหากเกิดความเสียหายจากการใช้ปัญญาประดิษฐ์ ตลอดจนการพิจารณาออกกฎหมายเฉพาะสำหรับปัญญาประดิษฐ์ โดยเป็นกฎหมายที่ครอบคลุมถึงการพัฒนาและการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ในหน่วยงานราชการ จริยธรรม และมาตรฐานการใช้ปัญญาประดิษฐ์ ตลอดจนการกำกับดูแล และการควบคุมปัญญาประดิษฐ์

จากนั้นจึงสร้างระบบการประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) เพื่อสร้างสมดุลระหว่างประโยชน์จากปัญญาประดิษฐ์กับความเป็นส่วนตัวของประชาชน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (Personal Data Protection Act: PDPA) โดยประเมินความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น เช่น การละเมิดความเป็นส่วนตัว การเลือกปฏิบัติ และการตัดสินใจที่ผิดพลาด ตลอดจนการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเปิดโอกาสให้ประชาชน ผู้เชี่ยวชาญ และภาคส่วนต่าง ๆ แสดงความคิดเห็น ข้อกังวล และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้

สุดท้ายคือ การพิจารณาให้มีการจัดตั้งหน่วยงานกลางด้านความมั่นคงที่เกี่ยวข้องกับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเป็นหน่วยงานกลางสำหรับรวบรวมบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านปัญญาประดิษฐ์ วิทยาการข้อมูล และความมั่นคงในมิติต่าง ๆ รวมถึงจัดหาเครื่องมือและทรัพยากรที่ทันสมัย เพื่อให้การวิจัยและพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เห็นได้ชัดว่า แนวทางสุดท้ายนี้คือแนวทางที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเครื่องมือ (Toolset) เพื่อการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

สรุปและอภิปรายผล

ปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ

จากผลจากการศึกษาที่พบว่า ข้าราชการตำรวจขาดแรงจูงใจ และหน่วยงานตำรวจไม่มีการส่งเสริมให้บุคลากรที่มีความสามารถด้านปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ได้ทำงานในตำแหน่งที่ตรงกับความเชี่ยวชาญ ข้าราชการตำรวจที่มีความรู้ความสามารถด้านปัญญาประดิษฐ์สูง โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนนายร้อยตำรวจในชมรมไซเบอร์ต้องไปรับราชการในตำแหน่งพนักงานสอบสวน ซึ่งไม่ตรงกับความเชี่ยวชาญ สอดคล้องกับโครงการวิจัย เรื่อง “ระบบการสร้างความยุติธรรมในการแต่งตั้งข้าราชการตำรวจระดับสถานีตำรวจ” ของ Dithapart Borwornchai (2019, p. 64) ซึ่งพบว่า การแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการตำรวจมีปัญหาด้านทักษะที่จำเป็นอันเป็นผลมาจากการแต่งตั้งคนไม่เหมาะสมกับงาน เช่น การแต่งตั้งผู้ที่ไม่มีความรู้ความสามารถในด้านนั้น ๆ ไปดำรงตำแหน่ง ทำให้ผู้ถูกแต่งตั้งเกิดความเครียด ทั้งนี้ การแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการตำรวจจะมี 2 ระบบเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ระบบคุณธรรม และระบบอุปถัมภ์ อีกทั้งวัฒนธรรมของตำรวจยังคิดว่า “แมวสีไหนก็จับหนูได้” หมายความว่า จะแต่งตั้งใครมาดำรงตำแหน่งใดก็ได้ แต่ไม่ได้พิจารณาถึงการแต่งตั้งคนให้ถูกกับงาน และไม่ได้มองความเชี่ยวชาญของแต่ละคน

นอกจากนี้ ผลจากการศึกษาที่พบว่า การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในงานตำรวจ มีประเด็นด้านจริยธรรมที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เช่น การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการทำนายพฤติกรรมอาชญากรรม อาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ European Crime Prevention Network (European Crime Prevention Network [EUCPN], 2022, p. 11) ที่ระบุว่า การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานตำรวจ อาจต้องพบกับปัญหาอันเนื่องมาจาก “อคติจากอัลกอริทึม” (Algorithmic Bias) โดยอัลกอริทึมอาจสะท้อนถึงอคติของผู้พัฒนาไม่ว่าจะเป็นการจงใจหรือไม่จงใจก็ตาม และ “อคติจากข้อมูลขนาดใหญ่” (Big Data Bias) โดยชุดข้อมูลที่ใช้ฝึกฝนปัญญาประดิษฐ์ อาจมีอคติแฝงอยู่ เช่น การใช้ข้อมูลการจับกุมในอดีตที่อาจมีการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติแฝงอยู่ อคติเหล่านี้อาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติและการละเมิดสิทธิของประชาชน เช่น การเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติหรือการเฝ้าระวังที่ไม่เป็นธรรม

แนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

จากผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 แนวทางหลัก โดยมีการจัดอันดับความสำคัญที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Groskamp (2024, p. 22) ซึ่งมองว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นทักษะที่สำคัญอย่างยิ่งในโลกธุรกิจร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยกรอบแนวคิดสร้างสรรค์ (Creative Mindset) ถูกมองว่าเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุด และเน้นถึงความจำเป็นในการสร้างความประสานสอดคล้องและการบูรณาการระหว่างกรอบความคิด (Mindset)

ทักษะ (Skillset) และเครื่องมือ (Toolset) เพื่อปลดปล่อยศักยภาพในการสร้างสรรค์อย่างเต็มที่

สรุปออกมาเป็น 3 แนวทางหลัก และ 9 แนวทางย่อย ตามตารางที่ 1 นั้นมีรายละเอียดในแนวทางย่อยที่สอดคล้องกับองค์ประกอบตามแบบจำลอง

ตารางที่ 1 *แนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน*

แนวทางหลักที่ 1 การส่งเสริมสนับสนุนการใช้ AI ในงานตำรวจ	แนวทางหลักที่ 2 การพัฒนาบุคลากรด้าน AI สำหรับตำรวจทุกระดับ	แนวทางหลักที่ 3 การพัฒนากฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา AI
แนวทางย่อยที่ 1.1 สร้างผู้บังคับบัญชาที่มีทัศนคติดีต่อการพัฒนา AI Literacy อย่างยั่งยืน	**แนวทางย่อยที่ 2.1** มุ่งพัฒนา AI Literacy โดยมี Digital/Data Literacy เป็นพื้นฐาน	**แนวทางย่อยที่ 3.1** กำหนดขอบเขตการบังคับใช้กฎหมายและจริยธรรมการใช้ AI
แนวทางย่อยที่ 1.2 ส่งเสริมให้มีการพัฒนาซอฟต์แวร์ที่ตอบโจทย์การทำงานของตำรวจ (ประกวด Good Practice)	**แนวทางย่อยที่ 2.2** เร่งสร้างผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Domain Expert) เพื่อพัฒนา AI สำหรับตำรวจ	**แนวทางย่อยที่ 3.2** ประเมินผลกระทบทางสังคมโดยสร้างสมดุลระหว่างประโยชน์ของ AI กับความเป็นส่วนตัว (PDPA)
แนวทางย่อยที่ 1.3 จัดสรรตำแหน่งงานด้าน AI ให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ	**แนวทางย่อยที่ 2.3** ปรับปรุงหลักสูตรของโรงเรียนนายร้อยตำรวจให้รองรับเทคโนโลยี AI	**แนวทางย่อยที่ 3.3** จัดตั้งหน่วยงานกลางด้านความมั่นคงที่เกี่ยวข้องกับ AI

หมายเหตุ. ผู้วิจัย

จากผลจากการศึกษาที่พบว่า การพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถ

“Six E’s” ของ Taecharungroj and Karnchanapoo (2023) ครบทั้ง 6 องค์ประกอบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 2 *เปรียบเทียบแบบจำลอง Six E's กับแนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ*

องค์ประกอบของแบบจำลอง Six E's	ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่ม
Essentials: ครอบคลุมหลักการพื้นฐานของ AI และความรู้พื้นฐาน	1. ตำรวจต้องมีความรู้พื้นฐานด้าน Digital และ Data ก่อน จึงจะต่อยอดไปเป็น AI Literacy ได้
Engineering: เน้นทักษะที่จำเป็นสำหรับการออกแบบและสร้างระบบ AI	2. หน่วยงานตำรวจควรมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Domain Expert) เพื่อพัฒนา AI สำหรับตำรวจ
Enabling: มุ่งเน้นไปที่การประยุกต์ใช้ AI ในบริบทส่วนบุคคล อาชีพ และธุรกิจ	3. ส่งเสริมให้มีการพัฒนาซอฟต์แวร์ที่ตอบโจทย์การทำงานของตำรวจ (ประกวด Good Practice)
Evaluation: มุ่งเน้นไปที่การประเมินประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือของระบบ AI	4. AI ต้องได้รับการฝึกฝนด้วยข้อมูลที่มีคุณภาพ เพื่อให้ประมวลผลข้อมูลได้อย่างน่าเชื่อถือ
Effects: ตรวจสอบผลกระทบของ AI ต่อสังคมโดยรวม	5. กำหนดขอบเขตการใช้ AI เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างประโยชน์และความเป็นส่วนตัว (PDPA)
Ethics: เกี่ยวข้องกับข้อผูกพันทางศีลธรรมและผลกระทบทางจริยธรรมของเทคโนโลยี AI	6. พัฒนาหลักสูตรจริยธรรมในการใช้งาน AI เพื่อให้การใช้งาน AI ไม่ละเมิดสิทธิของประชาชน

หมายเหตุ. ผู้วิจัย

อย่างไรก็ดี ผลจากการศึกษาสำคัญที่พบว่าการส่งเสริมสนับสนุนการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานตำรวจ จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างผู้บังคับบัญชาที่มีทัศนคติดีต่อการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์อย่างยั่งยืน โดยผู้บริหารระดับสูงต้องเป็นแบบอย่างในการใช้เทคโนโลยี ปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยี ส่งเสริมให้เห็นประโยชน์ของปัญญาประดิษฐ์ในการลดภาระงานและจัดสรรงบประมาณในการจัดหาฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ที่จำเป็น สอดคล้องกับแนวคิดของ Buren et al. (2020, 24 January) ซึ่งมองว่า ผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความพร้อมด้านปัญญาประดิษฐ์ของรัฐบาล โดยผู้นำต้องตระหนักถึงความท้าทายในการเข้าถึงและสรรหาบุคลากรที่มีทักษะด้านปัญญาประดิษฐ์ และการพัฒนาทักษะของบุคลากรที่มีอยู่ ตลอดจนสนับสนุนการบูรณาการปัญญาประดิษฐ์เข้ากับกระบวนการทำงานของบุคลากร การปรับรูปแบบการทำงานและการสร้างความเข้าใจและการยอมรับปัญญาประดิษฐ์จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผ่านการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการจัดการการเปลี่ยนแปลง

จากงานวิจัยนี้จึงสรุปได้ว่า อาชญากรรมทางไซเบอร์มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและสร้างความเสียหายให้แก่ประชาชน ซึ่งการดำเนินงานของตำรวจในปัจจุบันยังไม่สามารถชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จในการป้องกันหรือปราบปรามคดีไซเบอร์เหล่านี้ เนื่องจากตำรวจต้องเผชิญกับความท้าทายจากคดีทางไซเบอร์ที่มีทั้งปริมาณและความซับซ้อน

ที่เพิ่มขึ้น จึงจำเป็นต้องนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในงานตำรวจอย่างเลี่ยงไม่ได้ แต่หน่วยงานตำรวจยังมีความไม่พร้อมในหลายด้าน โดยเฉพาะด้านความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ และทักษะในการพัฒนาและดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้องกับปัญญาประดิษฐ์ หากสำนักงานตำรวจแห่งชาติมีความมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาเหล่านี้ ผลการวิจัยนี้สามารถเป็นแนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนได้ โดยทั้ง 9 แนวทางนี้สามารถดำเนินการได้พร้อมกันในหลายแนวทาง

ข้อจำกัดหลักของงานวิจัยนี้ คือ ขอบเขตของงานวิจัยที่เน้นในด้านการพัฒนาและนโยบายการสร้างปัญญาประดิษฐ์ในงานตำรวจ ซึ่งไม่ได้ครอบคลุมไปถึงปัญหาต่าง ๆ ในการปฏิบัติงาน เช่น ปัญหาความร่วมมือและการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศ เช่น ธนาคาร กองบัญชาการตำรวจภูธรต่าง ๆ และหน่วยงานภายนอกประเทศ ซึ่งปัญหาในการปฏิบัติงานหลายอย่างสอดคล้องกับผลลัพธ์งานวิจัยของ Cheurprakobkit and Lerwongrat (2025) ที่พบว่า ปัญหาหลักในการต่อสู้กับอาชญากรรมคอมพิวเตอร์คือการที่ตำรวจไทยขาดความร่วมมือกับหน่วยงานในต่างประเทศ เช่น องค์การตำรวจอาชญากรรมระหว่างประเทศ (International Criminal Police Organization) หรือผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (Internet Service Providers) ตามด้วยปัญหาการที่เจ้าหน้าที่ตำรวจขาดความรู้ด้านการรักษาหลักฐานทางดิจิทัล ความรู้ในการสืบสวนเกี่ยวกับการทำธุรกรรมทางกฎหมายและธุรกิจที่ดำเนินการซื้อขายสินค้าและบริการผ่านช่องทางออนไลน์โดยใช้เว็บไซต์ แอปพลิเคชัน หรือแพลตฟอร์มต่าง ๆ เป็นสื่อกลางในการทำธุรกิจ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

(1) สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรปรับปรุงแผนปฏิบัติราชการ ราย 5 ปี (พ.ศ. 2571 - 2575) โดยเพิ่มความสำคัญของการพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อแก้ปัญหาอาชญากรรมทางไซเบอร์ในเชิงรุก พร้อมทั้งกำหนดแนวทางการพัฒนาที่เน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่ดีของผู้บังคับบัญชาต่อการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจทั่วประเทศ

(2) กองบัญชาการตำรวจสืบสวนสอบสวนอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บช.สอท.) ควรส่งเสริมให้มีการดำเนินโครงการประกวดผลงานแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ด้านการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการปฏิบัติงานของตำรวจ เพื่อลดการพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ

(3) คณะกรรมการข้าราชการตำรวจ (ก.ตร.) ควรทบทวนอัตรากำลังของทุกส่วนราชการและจัดสรรตำแหน่งให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล และพิจารณาร่วมกับกระทรวงการคลัง เพื่อทบทวนเงินเพิ่มพิเศษสำหรับตำแหน่งที่ต้องใช้ทักษะเทคโนโลยีดิจิทัลขั้นสูง

(4) สำนักงานเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (สทส.) ควรดำเนินงานร่วมกับสถาบันข้อมูลขนาดใหญ่ (องค์การมหาชน) เพื่อสร้างข้อมูลส่วนกลาง (Centralized Data) หรือการเรียนรู้แบบกระจาย (Federated Learning) โดยรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน (Common Data) จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่กระจัดกระจาย

ให้มาอยู่รวมกัน ซึ่งจะทำให้ปัญญาประดิษฐ์สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(5) กองบัญชาการศึกษา (บช.ศ.) ควรสร้างความร่วมมือกับสถาบันอุดมศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ เช่น สถาบันวิศวกรรมปัญญาประดิษฐ์ ภายใต้ความร่วมมือของมหาวิทยาลัยชั้นนำ 6 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยซีเอ็มเคแอล สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยขอนแก่น เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาข้าราชการตำรวจให้เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Domain Expert) ในการพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์สำหรับงานตำรวจ

(6) โรงเรียนนายร้อยตำรวจควรพิจารณาบรรจุหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ และหรือสาขาวิชาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ในหลักสูตรของโรงเรียนนายร้อยตำรวจ และอาจพิจารณาเพิ่มคณะเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อจัดการเรียนการสอนหลักสูตรดังกล่าว

(7) สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรนำ “ชุดเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์” (AI Toolkit) ซึ่งพัฒนาโดยองค์การตำรวจอาชญากรรมระหว่างประเทศ (INTERPOL) และสถาบันวิจัยอาชญากรรมและความยุติธรรมระหว่างภูมิภาคแห่งสหประชาชาติ (UNICRI) มาใช้ขับเคลื่อนนวัตกรรมปัญญาประดิษฐ์ที่มีความรับผิดชอบ ตั้งแต่การวางแผน การจัดซื้อจัดจ้าง การใช้งานและการประเมินผลด้วยเครื่องมือต่าง ๆ เช่น แผนที่นำทาง (Organizational Roadmap) แบบประเมินความพร้อม (Organizational Readiness Assessment) และแบบประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment)

(8) สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรพิจารณาดำเนินงานร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (สคส.) เพื่อประเมินผลกระทบทางสังคม ด้านการสร้างสมดุลระหว่างประโยชน์ของปัญญาประดิษฐ์กับความเป็นส่วนตัว (PDPA)

(9) สำนักงานคณะกรรมการนโยบายตำรวจแห่งชาติ (สง.ก.ต.ช.) ควรพิจารณาจัดตั้งหน่วยงานกลางด้านความมั่นคงที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีโดยตรง เพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน พร้อมทั้งบูรณาการงานตำรวจเข้ากับสำนักงานคณะกรรมการการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ (สกมช.)

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) การศึกษารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรด้านปัญญาประดิษฐ์ที่เหมาะสมกับโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ควรศึกษาเนื้อหา รูปแบบการสอน ระยะเวลาที่เหมาะสม ตลอดจนวิธีการประเมินผล โดยอาจเปรียบเทียบกับหลักสูตรของต่างประเทศหรือหน่วยงานด้านความมั่นคงที่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ เช่น สถาบันการศึกษาของทหาร

(2) การศึกษารูปแบบและโครงสร้างของหน่วยงานกลางที่รับผิดชอบด้านเทคโนโลยี ควรศึกษารูปแบบการบริหารจัดการ บทบาทหน้าที่อำนาจ และความสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่น ๆ โดยอาจเปรียบเทียบกับหน่วยงานของต่างประเทศ เพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมกับสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

(3) การศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในงานสอบสวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการวิเคราะห์ข้อมูล การระบุตัวตน และการติดตามเส้นทางการเงิน

(4) การศึกษาแนวทางการสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากรในการนำเทคโนโลยีมาใช้ โดยอาจศึกษาถึงรูปแบบของรางวัล การเลื่อนขั้น การสนับสนุนด้านการศึกษา และการส่งเสริมสนับสนุนการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานตำรวจ

กิตติกรรมประกาศ

บทความเรื่อง “แนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ” เป็นส่วนหนึ่งของเอกสารวิชาการหลักสูตรพัฒนาสัมพันธ์ระดับผู้บริหาร กองบัญชาการกองทัพไทย รุ่นที่ 16 ผู้เขียนจึงขอขอบคุณสถาบันจิตวิทยาความมั่นคง สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ที่ให้การส่งเสริมและสนับสนุนในงานวิชาการนี้

บรรณานุกรม

Aljaber, S., & Almushaili, T. (2022). Artificial Intelligence. *International Journal of Engineering Research and Applications, 12*(12), 52-57.

Buren, E. V., Chew, B., & Eggers W. D. (2020, January 24). *AI readiness for government: Are you ready for AI? Deloitte.* https://www2.deloitte.com/content/dam//insights/us/articles/5121_ai-readiness-for-government/DI_AI-readiness-for-government.pdf

Cheurprakobkit, S., & Lerwongrat, K. (2025). Criminal justice officials' attitudes towards addressing computer crimes in Thailand: Difficulties and recommendations. *Trends in Organized Crime, 8*(3), 293-313.

Dithapart Borwornchai. (2019). *The Justice system for the appointment of police officers at the police station level.* National Research Council of Thailand.

Equitable Education Fund & World Bank. (2024, February 20). *Fostering Foundational Skills in Thailand: From a Skills Crisis to a Learning Society.* https://www.worldbank.org/en/country/thailand/publication/fostering-foundational-skills-in-thailand

European Crime Prevention Network [EUCPN]. (2022). *Artificial intelligence and predictive policing: risks and challenges.* European Crime Prevention Network.

Gates, B. (2023, March 22). *The Age of AI has begun.* Gates Notes. https://www.gatesnotes.com/The-Age-of-AI-Has-Begun

Gomes, V., Reis, J., & Alturas, B. (2020). Social Engineering and the Dangers of Phishing. *15th Iberian Conference on Information Systems and Technologies (CISTI)*, Seville, Spain, pp. 1-7, https://doi.org/10.23919/CISTI49556.2020.9140445

Groskamp, A. R. (2024). *Thriving in the Contemporary Business World: How to Empower Employees with the Creative Mindset, Skillset and Toolset* [Master'

thesis, SUNY Buffalo State University]. Digital Commons. https://digitalcommons.buffalostate .edu/creativeprojects/384

Halikias, H. (2024). The Three Cs of Ransomware. In: *Digital Shakedown: The Complete Guide to Understanding and Combating Ransomware* (pp. 11-24). Springer Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-65438-1_2

Kreinsen, M., & Schulz, S. (2023). *Towards the Triad of Digital Literacy, Data Literacy and AI Literacy in Teacher Education - A Discussion in Light of the Accessibility of Novel Generative AI.* OSF. https://osf.io/xguzk/download

Lehto, M. (2022). Cyber-Attacks Against Critical Infrastructure. In M. Lehto, & P. Neittaanmäki (Eds.), Cyber Security. *Computational Methods in Applied Sciences,* vol 56. (pp. 3-42). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-91293-2_1

Minnikova, M. (2024, June 9). *AI vs humans: Why soft skills are your secret weapon.* VentureBeat. https://venturebeat.com/ai/ai-vs-humans-why-soft-skills-are-your-secret-weapon

Ng, D. T. K., Leung, J. K. L., Chu, S. K. W., & Qiao, M. S. (2021). Conceptualizing AI literacy: An exploratory review. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, *2*(2021), 1-11. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100041

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2024). *Explanatory Memorandum on the Updated OECD Definition of an AI System.* OECD Publishing.

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). Sage.

Pilgrim, J., & Martinez, E. E. (2013). Defining Literacy in the 21st Century: A Guide to Terminology and Skills. *Texas Journal of Literacy Education, 1*(1), 60-69.

Riggs, H., Tufail, S., Parvez, I., Tariq, M., Khan, M. A., Amir, A., Vuda, K. V., & Sarwat, A. I. (2023). Impact, Vulnerabilities, and Mitigation Strategies for Cyber-Secure Critical Infrastructure. *Sensors, 23(8),* 4060. https://doi.org/10.3390/s23084060

Royal Thai Police. (2018). *The 20-year strategic plan of Royal Thai Police (2018-2037).* Royal Thai Police.

Sarunpat Yotsombat. (2021). The enhancement development guidelines for the local police to prevent and suppress information technology crime. *Journal of Social Science for Local Development Rajabhat Maha Sarakham University, 5*(1), 221-228.

Suchit Leesa-nguansuk. (2025, July 18). *Fortinet warns AI is 'supercharging' cybercrime. Bangkok Post*. https://www.bangkokpost.com/business/general/3071268/fortinet-warns-ai-is-supercharging-cybercrime

Taecharungroj, V., & Karnchanapoo, K. (2023). *AI Literacy in the Age of Generative AI - Building a Future-Ready Society.* https://www.etda.or.th/getattachment/Our-Service/AIGC/Research-and-Recommendation/AI-Literacy-Viriya-and-Kanok.pdf.aspx?lang=th-TH

The Nation Business. (2025, February 9). *More than 28K web threats per day in Thailand.* https://www.nationthailand.com/business/tech/40046084?utm_source=chatgpt.com

Wassayos Ngamkham. (2023, December 20). *Deepfake AI scams set to surge in 2024.* Bangkok Post. https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2709134/deepfake-ai

ข้อมูลเพื่อความยุติธรรม: ศักยภาพและความท้าทายของการใช้ข้อมูลจากรัฐในการวิจัยการค้ามนุษย์ในประเทศไทย

Data for Justice: Potentials and Challenges in Using State Records for Human Trafficking Research in Thailand

*พีระพัฒน์ มังคละศิริ**
Phirapat Mangkhalasiri
*เสกสัณ เครือคำ***
Seksan Khruakham
*นรินทร์ เพชรทอง****
Narin Phetthong

บทคัดย่อ

การค้ามนุษย์เป็นอาชญากรรมที่ฝังอยู่ในโครงสร้างทางสังคมและอำนาจอย่างลึกซึ้ง แม้ประเทศไทยจะมีความพยายามในการยกระดับกลไกการตอบสนอง แต่การวิจัยในประเด็นนี้ยังคงพึ่งพาข้อมูลทุติยภูมิ ขณะที่ข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย เช่น แฟ้มคดีตำรวจหรือคำพิพากษา ซึ่งมีศักยภาพในการสะท้อนกระบวนการยุติธรรมจริง กลับถูกใช้ในวงวิชาการค่อนข้างจำกัด

บทความนี้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์คุณค่าและข้อจำกัดของข้อมูลจากภาครัฐในการวิจัยด้านการค้ามนุษย์ โดยเน้นทั้งศักยภาพ

* *พันตำรวจโท คณะตำรวจศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ และศูนย์วิทยาการอาชญากรรม สำนักงานตำรวจแห่งชาติ*
Pol.Lt.Col., Faculty of Police Science, Royal Police Cadet Academy and Center for Crime Science, Royal Thai Police
** *รองศาสตราจารย์ พันตำรวจเอก คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ*
Assoc.Prof., Pol.Col., Faculty of Social Sciences, Royal Police Cadet Academy
*** *พันตำรวจโท สำนักบริหารโครงสร้างพื้นฐานสำคัญทางสารสนเทศ สำนักงานคณะกรรมการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ*
Pol.Lt.Col., Office of Critical Infrastructure Management, National Cyber Security Agency
Received: *1 April 2025* **Revised:** *28 August 2025* **Accepted:** *4 September 2025*

ในการทำความเข้าใจรูปแบบการแสวงหาประโยชน์ และข้อพิจารณาด้านจริยธรรม กฎหมาย และอคติของระบบยุติธรรมที่อาจแฝงอยู่ในข้อมูลเหล่านี้ นอกจากนี้ ยังเสนอแนวทางความร่วมมือเชิงนโยบายระหว่างนักวิจัยกับหน่วยงานรัฐ ที่ตั้งอยู่บนหลักความเชื่อถือ ความเป็นอิสระทางวิชาการ และการคุ้มครองศักดิ์ศรีของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมการใช้ข้อมูลอย่างมีจริยธรรมและนำไปสู่การพัฒนานโยบายที่ตั้งอยู่บนฐานหลักฐานจริงอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การค้ามนุษย์, ข้อมูลจากหน่วยงานรัฐ, วิจัยการค้ามนุษย์, จริยธรรมการวิจัย, การใช้ข้อมูลของรัฐ

Abstract

Human trafficking is a complex crime deeply rooted in structural and power dynamics. Despite Thailand's ongoing efforts to reform laws, enhance inter-agency collaboration, and strengthen institutional responses, research in this field still relies heavily on secondary sources, such as NGO reports or victim interviews. In contrast, data from state agencies, particularly law enforcement case files and court judgments, remain underutilised, even though they hold significant potential to reveal the inner workings of the justice process and exploitation patterns.

This article reviews relevant literature to critically analyse the value and limitations of state-generated data in human trafficking research. It highlights both the potential of such data to unpack patterns of exploitation and state responses, and the ethical, legal, and institutional constraints that may hinder appropriate data use. The article also proposes an evidence-based framework for collaboration between researchers and state actors, grounded in trust, academic independence, and respect for human dignity, aiming to promote data-informed policy development that is both context-sensitive and rights-based, in a sustainable manner.

Keyword: Human Trafficking, State Agency Data, Trafficking Research, Research ethics, Use of Government Data

บทนำ

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา การค้ามนุษย์ได้กลายเป็นหนึ่งในวาระสำคัญระดับโลก โดยได้รับความสนใจจากนานาชาติ รัฐบาล องค์การพัฒนาเอกชน (NGOs) และนักวิชาการอย่างกว้างขวาง ปรากฏการณ์ดังกล่าวมักได้รับการอธิบายว่าเป็น “รูปแบบใหม่ของการเป็นทาส” หรือ “modern slavery” ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะของอาชญากรรมที่รุนแรง ลับซ่อน และยากต่อการตรวจสอบ (Cockbain et al., 2020; Farrell et al., 2019) แม้จะมีความสนใจเพิ่มขึ้น แต่การวิจัยเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ยังคงเผชิญกับข้อจำกัดในหลายมิติ โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในด้านข้อมูล ข้อมูลส่วนใหญ่ที่ใช้ในการวิจัยมักเป็นข้อมูลทุติยภูมิ เช่น บทสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างเล็ก ๆ หรือรายงานจาก NGOs ซึ่งมักขาดความเป็นระบบและยากต่อการตรวจสอบความถูกต้อง ในขณะที่ข้อมูลจากหน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะจากตำรวจและฝ่ายอัยการยังถูกใช้ในงานวิชาการค่อนข้างน้อย แม้ว่าจะมีศักยภาพสูงในการสะท้อนโครงสร้างและพลวัตของอาชญากรรมการค้ามนุษย์ในระดับปฏิบัติการ (Cockbain et al., 2020)

ในบริบทของประเทศไทย แม้จะมีความพยายามจากภาครัฐในการพัฒนากลไกเพื่อจัดการกับการค้ามนุษย์อย่างต่อเนื่อง ทั้งในเชิงกฎหมาย การบังคับใช้ และความร่วมมือระหว่างประเทศ แต่ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินและวิจัยยังคงมีความกระจัดกระจายและไม่เป็นระบบ โดยเฉพาะข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย เช่น แฟ้มคดีของตำรวจ รายงานการสืบสวน หรือคำวินิจฉัยของศาล ซึ่งมักไม่ได้เปิดเผยต่อสาธารณะหรือนักวิจัยอย่างกว้างขวาง ความไม่พร้อมของระบบข้อมูลกลาง รวมถึงข้อจำกัดด้านกฎหมายและจริยธรรม ทำให้การใช้ข้อมูลเหล่านี้ในการวิจัยยังมีข้อจำกัดอย่างมาก อีกทั้งยังมีอุปสรรคด้านวัฒนธรรมองค์กร เช่น ความไม่ไว้วางใจระหว่างนักวิจัยกับเจ้าหน้าที่รัฐ หรือความกังวลเกี่ยวกับการถูกวิพากษ์หรือนำข้อมูลไปใช้ในเชิงลบต่อหน่วยงานต้นทาง ซึ่งกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างความรู้ที่อิงกับหลักฐานเชิงลึก

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเชิงคุณภาพในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาเริ่มสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของข้อมูลจากรัฐในการเข้าใจปฏิบัติการจริงของกระบวนการยุติธรรมในคดีค้ามนุษย์ ตัวอย่างเช่น งานของ Phirapat Mangkhalasiri (2024) ซึ่งวิเคราะห์แฟ้มคดีและสัมภาษณ์เชิงลึกกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของความร่วมมือระหว่างตำรวจ อัยการ และ NGOs ในคดีค้ามนุษย์ที่ประสบความสำเร็จ รวมถึงการเปิดเผยปัญหาเชิงระบบ เช่น การตีความกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกัน การขาดความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของเหยื่อ และผลกระทบจากระบบโควตาการจับกุมที่กระตุ้นให้เกิด “การแยกคดี” แทนที่จะมองเห็นภาพรวมของเครือข่ายอาชญากรรม การนำข้อมูลจากหน่วยงานรัฐมาใช้วิเคราะห์ในเชิงลึกเช่นนี้ ช่วยให้เห็นจุดแข็ง จุดอ่อน และโอกาสในการปฏิรูประบบได้อย่างเป็นรูปธรรม และเปิดพื้นที่ให้กับการออกแบบนโยบายที่ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลจริงมากยิ่งขึ้น

บทความนี้อาศัยการวิเคราะห์เอกสารทุติยภูมิและวรรณกรรมวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการใช้ข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายในการวิจัยด้านการค้ามนุษย์ โดยผู้เขียนเลือกศึกษากรณีที่ได้รับการอ้างอิงอย่างแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับทั้งในเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย ทั้งในระดับสากลและระดับภูมิภาค เพื่อวิเคราะห์ข้อถกเถียงหลักเกี่ยวกับคุณค่า ข้อจำกัด และจริยธรรมของการใช้ข้อมูลภาครัฐในการศึกษาปรากฏการณ์อาชญากรรมและสิทธิมนุษยชน บทความนี้ตั้งอยู่บนแนวคิดเชิงวิพากษ์ โดยมุ่งพิจารณาว่า การใช้ข้อมูลของรัฐในการวิจัยนั้นไม่เพียงแต่เปิดเผยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของรัฐในการนิยามความจริง และอาจบดบังบางแง่มุมของความเป็นจริงที่ไม่ได้ถูกรวมอยู่ในระบบหรือไม่ปรากฏ

ในเอกสารทางการ ข้อมูลจากภาครัฐจึงเป็นทั้งแหล่งข้อมูลที่มีประโยชน์ และในขณะเดียวกันก็ต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง เพื่อไม่ให้ตอกย้ำอคติหรือความไม่เป็นธรรมที่อาจแฝงอยู่ในกระบวนการผลิตข้อมูลเหล่านั้น

ในบทความนี้ ผู้เขียนเสนอว่าข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการศึกษาและการวิเคราะห์การค้ามนุษย์ เนื่องจากสามารถเข้าถึงกระบวนการจริง ตั้งแต่การรับแจ้ง การสืบสวน การดำเนินคดี จนถึงการพิพากษา โดยให้ภาพที่ละเอียดและลึกซึ้งกว่าข้อมูลจากแหล่งอื่น อย่างไรก็ดี การใช้ข้อมูลลักษณะนี้ยังคงมีข้อจำกัด เช่น ความไม่ครบถ้วนของแฟ้มข้อมูล การเข้าถึงที่ถูกจำกัด และอคติที่อาจแฝงอยู่ในกระบวนการยุติธรรมเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับศักยภาพของข้อมูลจากรัฐ บทความนี้จึงตั้งเป้าที่จะสะท้อนทั้งคุณค่าและความท้าทายที่มาพร้อมกับการใช้ข้อมูลจากหน่วยงานรัฐในฐานะแหล่งข้อมูลทางวิชาการในบริบทของการค้ามนุษย์

วัตถุประสงค์ของบทความ

1. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายในการทำความเข้าใจเชิงโครงสร้างเกี่ยวกับการค้ามนุษย์
2. เพื่อศึกษาข้อจำกัดด้านจริยธรรม กฎหมาย และความสัมพันธ์เชิงสถาบันที่ส่งผลต่อการเข้าถึงและการใช้ข้อมูลจากรัฐ
3. เพื่อเสนอแนวทางความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับเจ้าหน้าที่รัฐบนฐานของความไว้วางใจ ความเป็นอิสระทางวิชาการ และการเคารพศักดิ์ศรีของผู้เกี่ยวข้อง
4. เพื่อเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาระบบการใช้ข้อมูลของรัฐอย่างมีจริยธรรม มีโครงสร้าง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในประเทศไทย เพื่อสนับสนุนการกำหนดนโยบายที่ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลหลักฐาน

ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการวิจัยการค้ามนุษย์

การค้ามนุษย์ในปัจจุบันได้รับการยอมรับว่าเป็นปรากฏการณ์ทางอาชญากรรมที่ซับซ้อน แทรกซึมอยู่ในโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของหลายประเทศทั่วโลก ความสนใจในประเด็นนี้ก่อให้เกิดงานวิจัยจำนวนมาก โดยมีการศึกษาในหลากหลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับองค์กร ไปจนถึงระดับโครงสร้าง อย่างไรก็ดี แม้จะมีวรรณกรรมจำนวนมาก งานวิจัยด้านนี้กลับยังคงเผชิญข้อวิพากษ์ในหลายด้าน ทั้งในเชิงเนื้อหา ระเบียบวิธี และฐานข้อมูลที่ใช้ (Gallagher, 2011; Weitzer, 2014)

ประการแรก งานวิจัยจำนวนไม่น้อยถูกขับเคลื่อนด้วยกรอบวาทกรรมทางการเมืองและอารมณ์ มากกว่าจะอิงอยู่บนฐานข้อมูลที่เป็นระบบ ความรู้เกี่ยวกับการค้ามนุษย์ในหลายประเทศ โดยเฉพาะในบริบทของประเทศกำลังพัฒนา จึงมีลักษณะคลุมเครือ กระจัดกระจาย และขาดความเป็นองค์รวม โดยไม่ได้สะท้อนความซับซ้อนทางพลวัตอำนาจ เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ หรือปัจจัยเชิงวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในกระบวนการค้ามนุษย์อย่างแท้จริง (Andrijasevic, 2010; Hoyle et al., 2011) การนำเสนอปรากฏการณ์การค้ามนุษย์ในลักษณะที่เน้นความน่าสะพรึงกลัวหรือความน่าเวทนา

เป็นศูนย์กลาง อาจทำให้เกิดความเข้าใจแบบลดทอนและละเลยโครงสร้างเชิงสถาบันที่เอื้อให้การแสวงหาประโยชน์เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ

ประการที่สอง วรรณกรรมส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับการแสวงหาประโยชน์ทางเพศ (sex trafficking) เป็นหลัก โดยเฉพาะในบริบทของผู้หญิงและเด็กหญิง ขณะที่การค้ามนุษย์เพื่อแรงงาน (labour trafficking) หรือเพื่อจุดประสงค์อื่น ๆ เช่น การขอทาน การใช้แรงงานในครัวเรือน หรือการเกณฑ์ทหารเด็ก ยังคงได้รับความสนใจน้อยมาก งานวิจัยในบางส่วนยังคงนำเสนอภาพของการแสวงหาประโยชน์ทางเพศในรูปแบบที่มีความเป็นภาพยนตร์ (cinematic tropes) เช่น การวาดภาพผู้เสียหายเป็นหญิงสาวไร้ทางสู้ ถูกล่อลวงโดยองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ และได้รับการช่วยเหลือโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งแม้จะเรียกความสนใจจากสังคมได้ แต่ก็เป็นภาพจำที่ตัดทอนความซับซ้อนของปัญหาในชีวิตจริงและอาจเบี่ยงเบนการวิเคราะห์ ออกจากโครงสร้างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจหรือการเมืองที่เป็นรากของปัญหา (Brennan, 2014)

ประการที่สาม การวิจัยเชิงประจักษ์ด้านการค้ามนุษย์มักอาศัยแหล่งข้อมูลรอง เช่น รายงานของ NGOs หรือบทสัมภาษณ์ผู้เสียหายที่อยู่ในระบบคุ้มครอง ซึ่งแม้จะให้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีคุณค่า แต่ก็มีข้อจำกัดสำคัญ เช่น การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นตัวแทนของผู้เสียหายโดยรวม ความเป็นไปได้ของอคติในกระบวนการสัมภาษณ์ ตลอดจนข้อจำกัดในการตรวจสอบข้อมูลอย่างเป็นอิสระ (Tyldum & Brunovskis, 2005; Zhang, 2009) การให้ความสำคัญกับ “เสียงของผู้เสียหาย” โดยปราศจากการตรวจสอบหรือเปรียบเทียบกับข้อมูลเชิงระบบอาจนำไปสู่การวิเคราะห์ที่ขาดความแม่นยำในระดับเชิงนโยบาย และไม่สามารถสะท้อนภาพรวมของระบบอำนาจที่แฝงอยู่ในกระบวนการค้ามนุษย์ได้อย่างชัดเจน

ข้อสังเกตสำคัญอีกประการหนึ่งคือ งานวิจัยจำนวนมากละเลยแหล่งข้อมูลที่มีศักยภาพอย่างยิ่ง นั่นคือข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐ เช่น แฟ้มคดีของตำรวจ รายงานสืบสวน หรือคำพิพากษาของศาล แม้ข้อมูลเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นภาพจริงของกระบวนการยุติธรรม การตอบสนองของรัฐ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เสียหายกับกลไกของรัฐอย่างเป็นระบบ แต่การใช้ข้อมูลลักษณะนี้กลับยังมีอยู่น้อยมากในโลกวิชาการ ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ความลับของข้อมูล ความเข้าถึงที่จำกัด กระบวนการอนุมัติที่ซับซ้อน รวมทั้งความกังวลด้านจริยธรรมและกฎหมาย (Cockbain et al., 2020; Phirapat Mangkhalasiri, 2024) ในทางกลับกัน การไม่ใช้ข้อมูลจากภาครัฐอาจทำให้เกิด “ช่องว่างของความรู้” (knowledge gap) ที่สำคัญ กล่าวคือ ทำให้การวิจัยไม่สามารถเข้าใจภาพรวมของปรากฏการณ์ได้ครบถ้วน โดยเฉพาะในแง่มุมของการตรวจสอบข้อเท็จจริง การติดตามเส้นทางของผู้กระทำผิด การพิจารณาแนวโน้มของการบังคับใช้กฎหมาย และการประเมินผลของนโยบายต่อต้านการค้ามนุษย์ในระดับโครงสร้าง เมื่อพิจารณาวรรณกรรมที่ผ่านมา จะพบว่าการวิจัยด้านนี้ยังคงเน้นข้อมูลจากภาคประชาสังคมมากกว่าข้อมูลจากภาครัฐ ทั้งที่ข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายสามารถช่วยเติมเต็มช่องว่างทางความรู้ได้อย่างสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นในเชิงจำนวน ระยะเวลา พฤติกรรมของผู้กระทำผิด หรือแม้กระทั่ง

แนวโน้มของการดำเนินคดี ซึ่งสามารถสะท้อนการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายและความสำเร็จของระบบยุติธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม (Goodey, 2008)

ในบริบทของประเทศไทย แม้จะมีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ศึกษาการค้ามนุษย์ แต่ส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นไปที่การสัมภาษณ์ผู้เสียหาย ผู้บังคับใช้กฎหมาย หรือการวิเคราะห์รายงานจากหน่วยงานพัฒนาและองค์กรภาคประชาสังคม (NGOs) มากกว่าการใช้ข้อมูลเชิงระบบจากภาครัฐ เช่น แฟ้มคดีตำรวจ รายงานสืบสวน หรือข้อมูลจากอัยการ ซึ่งสามารถสะท้อนกระบวนการตอบสนองของรัฐได้อย่างเป็นระบบ งานวิจัยที่ใช้ข้อมูลประเภทนี้ในประเทศไทยยังมีอยู่อย่างจำกัดมาก สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากข้อจำกัดด้านการเข้าถึงข้อมูล ความอ่อนไหวทางการเมือง และโครงสร้างการบริหารของหน่วยงานยุติธรรมที่มีลักษณะรวมศูนย์ ทำให้กระบวนการอนุมัติให้ใช้ข้อมูลเป็นไปได้ยาก อีกทั้งยังมีความกังวลว่าการนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ในการวิจัยอาจขัดแย้งกับวาทกรรมหรือผลประโยชน์ที่มีอยู่

งานวิจัยที่มีอยู่จำนวนหนึ่งมักมุ่งเน้นไปที่การศึกษาปัญหาและอุปสรรคของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการปฏิบัติงาน เช่น ภาระงานเกินกำลัง การขาดทรัพยากร ความซับซ้อนของกฎหมาย หรือการประสานงานระหว่างหน่วยงาน โดยเน้นกรณีศึกษาในระดับภูมิภาค อาทิ กรุงเทพมหานคร (Natthaya Wirivitaya, 2010), อุบลราชธานี (Soontorn Aekapan et al., 2013), นครสวรรค์ (Nuttapat Kratainoi & Lalita Niphitprasart Soonthornvipart, 2022), ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Banjob Ketchomphu & Siwat Sriphokangkul, 2020) และภาคเหนือ (Visid Danpho et al., 2019) งานวิจัยเหล่านี้มีคุณูปการในการสะท้อนความท้าทายเชิงปฏิบัติ แต่ยังขาดการวิเคราะห์ในระดับโครงสร้างหรือการตั้งคำถามกับนโยบายและข้อมูลเชิงลึกที่อยู่เบื้องหลังระบบยุติธรรม

ที่สำคัญ บริบทของการค้ามนุษย์ในประเทศไทยยังแสดงให้เห็นถึงความคลุมเครือเชิงแนวคิด “การค้ามนุษย์” มักถูกใช้เป็นภาพรวมที่รวมกรณีที่มีบริบทแตกต่างกัน เช่น การค้าประเวณีโดยสมัครใจ การละเมิดสิทธิแรงงาน การใช้แรงงานเด็ก หรือการแต่งงานบังคับ การไม่แยกแยะอย่างชัดเจนเช่นนี้เสี่ยงต่อการบิดเบือนความเข้าใจ และการกำหนดนโยบายที่ตอบสนองปัญหาจริงไม่ได้อย่างเหมาะสม งานวิจัยที่อิงบริบทท้องถิ่น (localised and context-sensitive research) จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจพลวัตเชิงสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่แตกต่างกันของแต่ละรูปแบบการแสวงหาประโยชน์ (Cockbain et al., 2024; GAATW, 2007; Gallagher & Surtees, 2012; Kempadoo & Shih, 2022)

นอกจากนี้ การวิเคราะห์ปรากฏการณ์การค้ามนุษย์ในประเทศไทยยังต้องตระหนักถึงการเมืองของความรู้ (Politics of Knowledge) เช่น ใครเป็นผู้กำหนดว่าการดำเนินงานที่ “ความประสบความสำเร็จ” คืออะไร ใครมีสิทธิ์นิยามว่าใครคือ “เหยื่อ” และเสียงของใครที่ได้รับการนับรวมในกระบวนการผลิตนโยบาย การให้ความสำคัญกับเสียงของเจ้าหน้าที่รัฐโดยไม่พิจารณาเสียงของผู้เสียหายหรือชุมชนท้องถิ่น อาจนำไปสู่การหลงประเด็นหรือลดทอนความซับซ้อนของปัญหาในเชิงโครงสร้าง อีกทั้งยังต้องพิจารณาองค์ประกอบเชิงอำนาจ เช่น

เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ความเป็นอาณานิคม (Coloniality) และอิทธิพลจากนโยบายต่างประเทศ (Kenway, 2021; Weitzer, 2007) ซึ่งล้วนมีบทบาทต่อวาทกรรมต่อต้านการค้ามนุษย์ในประเทศโลกใต้ (Global South) รวมถึงประเทศไทย

ในท่ามกลางข้อจำกัดเหล่านี้ งานวิจัยของ Phirapat Mangkhalasiri (2024) นับเป็นความพยายามสำคัญในบริบทไทย ที่ใช้ข้อมูลจากแฟ้มคดีของตำรวจ เพื่อศึกษาลักษณะของผู้เสียหายและผู้กระทำผิด ตลอดจนแนวทางการตอบสนองของเจ้าหน้าที่รัฐทั้งในด้านที่ประสบความสำเร็จและมีอุปสรรค การวิเคราะห์ในระดับโครงสร้างและเชิงบริบทได้เปิดเผยให้เห็นว่า การแสวงหาประโยชน์จากเด็กในรูปแบบต่าง ๆ ไม่สามารถเข้าใจได้โดยตัดขาดจากระบบราชการ วัฒนธรรมองค์กร และแรงจูงใจเชิงนโยบายที่ซ้อนทับกันอยู่ การใช้ข้อมูลของรัฐจึงมีศักยภาพในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์การค้ามนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ บริบททางสังคม และผลกระทบจากนโยบาย ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการออกแบบมาตรการป้องกันและตอบสนองที่มีประสิทธิภาพและเคารพในสิทธิมนุษยชน

จากบทวิเคราะห์นี้จึงเห็นได้ชัดว่า ถึงเวลาแล้วที่วงการวิชาการควรหันมาให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง (Phirapat Mangkhalasiri, 2025) เพื่อส่งเสริมการพัฒนานโยบายและมาตรการตอบสนองต่อการค้ามนุษย์ที่ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลหลักฐานที่แท้จริง (Evidence-based Policy) อันจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง ครอบคลุม และเท่าทันกับความซับซ้อนของอาชญากรรมในโลกยุคใหม่ ไม่ใช่เพียงเพื่อการตีพิมพ์ทางวิชาการเท่านั้น แต่เพื่อการออกแบบระบบยุติธรรมและสวัสดิการที่ตั้งอยู่บนความจริง ความเป็นธรรม และศักดิ์ศรีของผู้เสียหายอย่างแท้จริง

คุณค่าและข้อจำกัดของข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย

1) คุณค่าและศักยภาพของข้อมูล

ข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะตำรวจ อัยการ และศาล ถือเป็นแหล่งข้อมูลที่มีศักยภาพอย่างยิ่งในการวิจัยเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ ด้วยความสามารถในการสะท้อนลักษณะของคดีที่เกิดขึ้นจริงตลอดจนพลวัตของกระบวนการยุติธรรมในแต่ละช่วงขั้นตอน ข้อมูลเหล่านี้มักมีรายละเอียดเชิงลึกและมีขอบเขตกว้างขวาง ตั้งแต่บริบทของเหตุการณ์ รูปแบบของการแสวงหาประโยชน์ พฤติกรรมของผู้กระทำผิด วิธีการคัดเลือกและควบคุมผู้เสียหาย ตลอดจนเส้นทางของคดีในกระบวนการทางกฎหมาย (Cockbain et al., 2020) หนึ่งในคุณลักษณะที่สำคัญของข้อมูลจากภาครัฐคือความเป็นทางการ ซึ่งต่างจากข้อมูลจากแหล่งอื่น เช่น NGOs หรือสื่อมวลชน ข้อมูลจากหน่วยงานรัฐมักถูกบันทึกในรูปแบบที่มีโครงสร้าง เป็นระบบ และผ่านการตรวจสอบในหลายขั้นตอน ยกตัวอย่างเช่น แฟ้มสืบสวนคดีที่ประกอบด้วยคำให้การของพยาน ภาพถ่ายหลักฐาน รายงานของเจ้าหน้าที่ และการวิเคราะห์ของฝ่ายอัยการ ข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาวิเคราะห์ทางวิชาการได้อย่างลึกซึ้ง ไม่เพียงแต่เพื่อเข้าใจตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง แต่ยังรวมถึงระบบตอบสนองของรัฐและกลไกการดำเนินคดีที่สัมพันธ์กับบริบทเชิงสถาบัน

นอกจากนี้ ข้อมูลจากหน่วยงานรัฐยังมีศักยภาพในการนำมาใช้ในการศึกษาระดับมหภาค เช่น การวิเคราะห์แนวโน้มของการบังคับใช้กฎหมาย ความถี่ของการดำเนินคดีในแต่ละประเภท รูปแบบของความผิด และอัตราการตัดสินลงโทษ ทั้งหมดนี้สามารถนำมาสร้างภาพรวมเชิงปริมาณเพื่อการกำหนดนโยบายที่ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลหลักฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Goodey, 2008; Farrell & Pfeffer, 2014)

2) ข้อจำกัดและความท้าทาย

อย่างไรก็ดี การเข้าถึงและใช้ข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายก็ไม่ได้ปราศจากข้อจำกัด อันดับแรกคือข้อจำกัดด้านการเข้าถึง (access restrictions) เนื่องจากข้อมูลประเภทนี้มักถือเป็นข้อมูลลับหรือข้อมูลที่มีความอ่อนไหวสูง โดยเฉพาะในคดีที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ผู้เสียหายจากการแสวงหาประโยชน์ทางเพศ หรือผู้มีสถานะอ่อนไหว เช่น ผู้เข้าเมืองผิดกฎหมาย ส่งผลให้นักวิจัยอาจต้องเผชิญกับกระบวนการขออนุญาตที่ซับซ้อน รวมถึงอาจถูกปฏิเสธโดยไม่มีเหตุผลที่ชัดเจน (Cockbain et al., 2020)

ก่อนที่นักวิจัยจะสามารถนำข้อมูลจากหน่วยงานรัฐไปใช้ในการวิเคราะห์ จำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบด้านถึงเงื่อนไขเชิงโครงสร้างและข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลดังกล่าว ทั้งในแง่ของระบบราชการที่มีลักษณะรวมศูนย์ กระบวนการอนุมัติที่ไม่เป็นระบบ และช่องทางการเข้าถึงที่ยังคงจำกัดเฉพาะหน่วยงานหรือบุคคลภายใน (Farrell & Pfeffer, 2014; Gozdziak, 2014) การไม่มีฐานข้อมูลกลางที่เปิดให้นักวิจัยใช้งานได้อย่างโปร่งใส ทำให้การใช้ข้อมูลของรัฐในทางวิชาการกลายเป็นเรื่องยากลำบาก และในหลายกรณีอาจถูกตีความว่า “ไม่สามารถใช้ได้” แม้จะมีเหตุผลทางวิชาการที่ชัดเจนก็ตาม นอกจากนี้ ยังมีประเด็นของวัฒนธรรมความหวาดระแวง ความกลัวผลกระทบต่อภาพลักษณ์องค์กร และการเมืองภายในระบบราชการ ที่มักขัดขวางการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะอย่างแท้จริง (Cockbain et al., 2020; Zimmerman & Watts, 2003)

นอกจากนี้ แม้ในกรณีที่นักวิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐได้แล้ว การนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ โดยเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือมีเนื้อหาที่อ่อนไหว ยังคงต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง หากขาดการพิจารณาอย่างรอบด้าน อาจก่อให้เกิดผลกระทบที่รุนแรงตามมา เช่น การละเมิดสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้เสียหาย การเผยแพร่ข้อมูลที่อาจนำไปสู่การหมิ่นประมาทบุคคลหรือองค์กร หรือการทำให้ผู้ที่อยู่ในข้อมูลถูกตอกย้ำภาพลักษณ์ทางลบ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพวกเขาได้ (Brennan, 2005; Lewis et al., 2015) โดยเฉพาะในกรณีที่ข้อมูลถูกหยิบมาใช้อีกครั้งในงานวิชาการ โดยปราศจากการวิเคราะห์บริบท หรือไม่มีการประเมินความเสี่ยงเชิงจริยธรรมอย่างรอบคอบ (Brunovskis & Surtees, 2010; Tyldum & Brunovskis, 2005) ดังนั้น การใช้ข้อมูลจากรัฐจึงไม่อาจยึดเพียงหลักว่า “เข้าถึงได้ก็ใช้ได้” เท่านั้น แต่จำเป็นต้องตระหนักว่าการเลือกว่าจะหยิบข้อมูลใดมาใช้ จะเล่าเรื่องในลักษณะใด และจะตีความสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไร ล้วนเป็นกระบวนการที่ส่งผลต่อความเข้าใจของสังคมต่อประเด็นนั้น ๆ นักวิจัยจึงไม่ได้เป็นเพียงผู้รวบรวมข้อมูล แต่เป็นผู้กำหนด

ภาพรวมของปัญหาที่สาธารณะจะรับรู้ หากไม่มีการพินิจอย่างรอบด้าน การนำเสนอข้อมูลอาจกลายเป็นการตอกย้ำอคติเดิม สร้างความเข้าใจผิด หรือส่งผลกระทบทางลบต่อบุคคลที่อยู่ในข้อมูลโดยไม่ตั้งใจ ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ หรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ ความรับผิดชอบเชิงวิชาชีพของนักวิจัยจึงต้องครอบคลุมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบการวิเคราะห์ ไปจนถึงการเผยแพร่ผลการศึกษา

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือ ความไม่สมบูรณ์และความไม่สม่ำเสมอของข้อมูล แฟ้มคดีจากตำรวจหรือหน่วยงานรัฐอื่น ๆ อาจมีโครงสร้างแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่หรือเขตอำนาจ บางแฟ้มอาจบันทึกข้อมูลอย่างละเอียด ขณะที่บางแฟ้มอาจมีเพียงข้อมูลพื้นฐานเท่านั้น ส่งผลต่อคุณภาพและความน่าเชื่อถือของข้อมูลในภาพรวม (Farrell et al., 2019) ยิ่งไปกว่านั้น ข้อมูลจากรัฐยังอาจสะท้อนอคติ (bias) ของระบบยุติธรรมเอง เช่น การให้ความสำคัญกับคดีที่ตรงกับนโยบายหรือการจัดลำดับความสำคัญของรัฐบาล มากกว่าคดีที่สะท้อนความเป็นจริงของสถานการณ์ในพื้นที่ ข้อมูลบางชุดอาจแสดงให้เห็นความสำเร็จของการจับกุมหรือการดำเนินคดีโดยละเลยผู้เสียหายที่ไม่ได้เข้าสู่ระบบ หรือเครือข่ายที่ไม่ได้รับการตรวจสอบ (Phirapat Mangkhalasiri, 2024; Weitzer, 2014)

ในแง่เชิงเทคนิค ข้อมูลของรัฐบางประเภท เช่น คำให้การ รายงานการสืบสวน หรือบันทึกของพนักงานสอบสวน อาจเขียนในภาษากฎหมายหรือภาษาทางราชการที่เข้าใจยาก ทำให้นักวิจัยจำเป็นต้องมีความรู้ด้านกฎหมาย หรือความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางเพื่อแปลความหมายให้ชัดเจน นอกจากนี้ ความท้าทายทางจริยธรรมยังปรากฏอย่างชัดเจน โดยเฉพาะเมื่อข้อมูลดังกล่าวเกี่ยวข้องกับผู้เสียหายที่เปราะบาง นักวิจัยจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบถึงการเปิดเผยข้อมูล การปกป้องตัวตน และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ข้อมูลในงานวิชาการ (Brennan, 2005; Cockbain et al., 2020)

แม้จะมีข้อจำกัดหลายประการ แต่หากได้รับการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม ข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายยังคงเป็นแหล่งข้อมูลที่มีศักยภาพสูงต่อการวิจัยด้านการค้ามนุษย์ในระยะยาว โดยเฉพาะหากมีการพัฒนาแนวทางความร่วมมือที่ชัดเจน มีการกำหนดมาตรฐานการใช้ข้อมูล และมีระบบตรวจสอบจริยธรรมอย่างรัดกุม ก็จะสามารถเปลี่ยนแหล่งข้อมูลที่ถูกมองว่า “เข้าถึงยาก” ให้กลายเป็นรากฐานของนโยบายที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมได้ในอนาคต

ตัวอย่างกรณีศึกษา

1) กรณีศึกษาจากสหราชอาณาจักร

การวิจัยเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ซึ่งใช้ข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายยังมีอยู่อย่างจำกัดในระดับสากล อย่างไรก็ตาม มีกรณีศึกษาสำคัญจากสหราชอาณาจักรที่ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของการใช้แฟ้มคดีจากตำรวจในฐานะแหล่งข้อมูลหลักในการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ กรณีนี้เกี่ยวข้องกับการศึกษาแฟ้มคดีของตำรวจในกรณีการแสวงหาประโยชน์ทางเพศจากเด็กหญิงวัยรุ่น ซึ่งเกิดขึ้นในหลายเมืองของอังกฤษ โดยเฉพาะในพื้นที่นอกเมืองหลวงที่มีลักษณะชุมชนชั้นแรงงาน และมีประชากรที่หลากหลายทางวัฒนธรรม (Cockbain et al., 2020; Dottridge, 2017)

2) กรณีศึกษาจากประเทศไทย: การใช้แฟ้มคดีตำรวจในงานวิจัย

นอกจากกรณีศึกษาจากสหราชอาณาจักรแล้ว งานวิจัยของ Phirapat Mangkhalasiri (2024) ที่ศึกษาการสืบสวนและดำเนินคดีค้ามนุษย์ในประเทศไทยโดยใช้แฟ้มคดีตำรวจและเอกสารจากพนักงานอัยการ ก็เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายในการเข้าใจโครงสร้างและพลวัตของกระบวนการยุติธรรมอย่างลึกซึ้ง แฟ้มคดีของตำรวจเปิดโอกาสให้นักวิจัยได้วิเคราะห์ลักษณะของผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย (Offender and Victim Characteristics) ในบริบทเฉพาะของพื้นที่ ตลอดจนการพิจารณาข้อมูลตามลำดับเหตุการณ์จริงของคดี นอกจากนี้ งานวิจัยยังใช้การวิเคราะห์แบบ Scripting analysis เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการสืบสวนสอบสวนที่เกิดขึ้นจริง โดยสามารถระบุแนวปฏิบัติที่ดี (good practices) ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่เจ้าหน้าที่เผชิญในการดำเนินคดี อันเป็นฐานข้อมูลสำคัญที่สามารถนำไปพัฒนานโยบายหรือปรับปรุงกระบวนการในเชิงระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Phirapat Mangkhalasiri, 2024)

3) ประโยชน์ของข้อมูลจากแฟ้มสืบสวน: มุมมองเชิงลึกต่อพลวัตของการค้ามนุษย์

การศึกษาดังกล่าวมีลักษณะเฉพาะในหลายมิติ ประการแรกคือการใช้แฟ้มสืบสวนที่ครอบคลุมข้อมูลอย่างละเอียด ทั้งคำให้การของผู้เสียหาย พยาน และผู้ถูกกล่าวหา หลักฐานเชิงกายภาพ รายงานการเฝ้าระวัง และการสื่อสารทางดิจิทัล เช่น บันทึกข้อความและภาพจากโทรศัพท์มือถือหรือโซเชียลมีเดีย ข้อมูลเหล่านี้ทำให้นักวิจัยสามารถวิเคราะห์รูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิดและเห็นภาพพลวัตของการค้ามนุษย์ที่ดำเนินไปในชีวิตประจำวันมากกว่าที่จะจำกัดอยู่ในนิยามทางกฎหมายหรือนโยบาย

กรณีศึกษาเผยให้เห็นว่ากลุ่มผู้กระทำผิดไม่ได้มีลักษณะขององค์กรอาชญากรรมแบบลำดับชั้น หากแต่เป็นกลุ่มชายวัยรุ่นหรือวัยหนุ่ม ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เสียหายในลักษณะกึ่งสัมพันธ์เชิงชู้สาวและกึ่งแสวงหาประโยชน์ โดยใช้กลวิธีที่ผสมผสานระหว่างการโน้มน้าว การให้ของตอบแทน และการควบคุมทางอารมณ์ ความซับซ้อนของความสัมพันธ์เหล่านี้ทำให้การจำแนกเหยื่อกับผู้สมยอมเป็นเรื่องยาก แม้ในบางกรณีผู้เสียหายจะยังไม่บรรลุนิติภาวะ แต่การรับรู้ของตนเองอาจไม่สอดคล้องกับนิยามของการเป็น “เหยื่อ” ตามที่ระบบยุติธรรมกำหนด (Brunovskis & Surtees, 2010; Cockbain et al., 2020)

4) ช่องว่างระหว่างประสบการณ์ของเหยื่อกับกรอบทางกฎหมาย

สิ่งที่น่าสนใจคือ ผู้เสียหายหลายรายไม่ได้มองว่าตนเองตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ แต่กลับมองว่าความสัมพันธ์กับผู้กระทำผิดเป็นสิ่งที่ “สมัครใจ” หรือเป็นวิธีหลีกหนีจากบริบทชีวิตที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ความรุนแรงในครอบครัว ความยากจน หรือความขัดแย้งในโรงเรียน ในบางกรณี ผู้เสียหายรู้สึกว่าได้รับประโยชน์ เช่น มีที่พักอาศัย อาหาร หรือการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน ข้อมูลเหล่านี้เผยให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างประสบการณ์เชิงอัตวิสัยของผู้เสียหายกับกรอบตีความเชิงกฎหมายที่มีลักษณะแข็งทื่อและเป็นเชิงเส้น (Cockbain, 2018; Twis & Preble, 2020)

5) อคติในกระบวนการสอบสวน

การวิเคราะห์แฟ้มสืบสวนยังเปิดเผยถึงอุปสรรคและอคติที่เกิดขึ้นภายในกระบวนการบังคับใช้กฎหมายเอง ตำรวจบางนายมีแนวโน้มไม่ให้ความสำคัญกับคำให้การของผู้เสียหายที่มีพฤติกรรม “ไม่เหมาะสม” เช่น การใช้ยาเสพติด การหลบหนีออกจากบ้าน หรือการมีประวัติเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเสี่ยง การตัดสินความน่าเชื่อถือของผู้เสียหายบนฐานอคติด้านศีลธรรม (Moral Judgement) เช่นนี้ เป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้การสอบสวนไม่สามารถดำเนินไปอย่างเป็นกลาง และทำให้เหยื่อจำนวนมากหลุดรอดจากระบบคุ้มครอง หรือแม้แต่ถูกมองว่าเป็นผู้ร่วมกระทำผิดมากกว่าจะเป็นผู้เสียหาย (Hoyle et al., 2011)

6) ข้อเสนอเชิงระเบียบวิธี: การทำงานร่วมกับรัฐอย่างมีจริยธรรม

กรณีศึกษานี้สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่า ข้อมูลจากแฟ้มสืบสวนของตำรวจมีศักยภาพสูงในการทำความเข้าใจการค้ามนุษย์ในระดับที่ลึกและละเอียดกว่าข้อมูลประเภทอื่น โดยเฉพาะในด้านพฤติกรรม ความสัมพันธ์ และบริบททางสังคมของผู้เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์เชิงคุณภาพที่อิงจากหลักฐานในแฟ้มคดีเปิดโอกาสให้นักวิจัยตั้งคำถามกับกรอบวาทกรรมกระแสหลักทั้งในเรื่องนิยามของเหยื่อและผู้กระทำผิด รวมถึงกลไกการตอบสนองของรัฐที่อาจไม่ได้เป็นธรรมกับทุกกลุ่มเสมอไป (Cockbain et al., 2020)

นอกจากนี้ การศึกษายังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของระเบียบวิธีที่เน้นความเข้าใจเชิงบริบท การทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐอย่างใกล้ชิดโดยไม่ลดทอนอิสระทางวิชาการ และการใช้ข้อมูลอย่างมีจริยธรรม ทั้งหมดนี้ไม่เพียงสะท้อนถึงศักยภาพของข้อมูลแฟ้มคดีจากตำรวจเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นแนวทางในการพัฒนาโมเดลความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับหน่วยงานรัฐที่สามารถต่อยอดไปสู่การสร้างฐานข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์เชิงระบบในระดับประเทศได้ในอนาคต (Cockbain et al., 2020; Gozdziak, 2014)

กล่าวโดยสรุป กรณีศึกษาเหล่านี้ไม่ได้เพียงให้บทเรียนของการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หากแต่ยังตั้งคำถามที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับอำนาจ ความหมายของการตกเป็นเหยื่อ และความยุติธรรมในกระบวนการตอบสนองของรัฐ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ควรถูกนำมาพิจารณาอย่างจริงจังในการออกแบบนโยบายต่อต้านการค้ามนุษย์ที่มีประสิทธิภาพและเคารพในสิทธิมนุษยชน

ข้อพิจารณาทางจริยธรรม กฎหมาย และปฏิบัติ

การนำข้อมูลเกี่ยวกับการค้ามนุษย์จากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายมาใช้ในการวิจัย โดยเฉพาะเป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เป็นการดำเนินงานที่ต้องตั้งอยู่บนความเข้าใจที่ลึกซึ้งในสามมิติหลัก ได้แก่ จริยธรรม กฎหมาย และปฏิบัติ ทั้งสามมิตินี้มิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะข้อพึงปฏิบัติทางเทคนิค แต่เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสถาบัน ความเปราะบางของมนุษย์ และความรับผิดชอบของนักวิจัยในการเคารพและปกป้องศักดิ์ศรีของชีวิตที่ปรากฏอยู่ในข้อมูลที่ถูกใช้เป็นฐานในการสร้างความรู้

1) ความเปราะบางของผู้เสียหาย

ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ไม่ได้เผชิญเพียงประสบการณ์แห่งความรุนแรงทางร่างกาย

หรือจิตใจ แต่ยังถูกทำให้เปราะบางในเชิงโครงสร้างอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะจากสถานะทางเศรษฐกิจที่ถูกกดทับ ความไม่รู้ด้านกฎหมาย การไร้สัญชาติหรือเอกสารรับรองตัวตน หรือการขาดโอกาสเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Dottridge, 2017; Lyon, 2007) นอกจากนั้นในโลกวิชาการ เสียงของผู้เสียหายมักปรากฏผ่านแฟ้มคดี รายงานสืบสวน หรือคำเบิกความในชั้นศาล ซึ่งหลายครั้งเป็นการถ่ายทอดโดยผู้อื่น ไม่ใช่จากตัวผู้เสียหายโดยตรง และเมื่อเสียงเหล่านั้นถูกจัดวางอยู่ในกระบวนการวิจัย พวกเขาจึงเสี่ยงที่จะถูกลดทอนให้เหลือเพียง “ข้อมูล” แทนที่จะเป็น “มนุษย์” ที่มีความซับซ้อน มีความหวัง และมีศักดิ์ศรีในฐานะปัจเจกบุคคล การใช้ข้อมูลจากแฟ้มคดีจึงมิใช่เพียงการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเท่านั้น หากแต่คือการเข้าไปสัมผัสชีวิตของผู้เสียหายที่เคยผ่านความเปราะบางและความรุนแรงมาก่อน การหยิบยกข้อมูลเหล่านี้มาใช้โดยปราศจากบริบท หรือโดยปราศจากการไตร่ตรองถึงความหมายของมัน อาจส่งผลให้การวิจัยกลายเป็นอีกหนึ่งกระบวนการ “ซ้ำเติม” ผู้เสียหายอย่างไม่รู้ตัว (Brunovskis & Surtees, 2010; Zimmerman & Watts, 2003) การทำให้ผู้เสียหายกลายเป็นเพียงวัตถุแห่งการศึกษาที่ไม่มีเสียง ไม่มีสิทธิในการตีความตนเอง และไม่มีพื้นที่ในการปกป้องความทรงจำของตนเอง คือสิ่งที่นักวิจัยจำเป็นต้องหลีกเลี่ยงอย่างยิ่ง ในบริบทเช่นนี้ การตั้งคำถามกับข้อมูลจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และไม่ใช่เพียงคำถามว่า “ข้อมูลนี้มาจากไหน” แต่รวมถึงคำถามว่า “มันถูกจัดเก็บอย่างไร ใครเป็นคนเลือกสิ่งที่จะถูกรวบรวม และการตีความของเราจะส่งผลอย่างไรต่อผู้คนที่อยู่ในเอกสารนั้น” กรอบจริยธรรมจึงต้องไม่เป็นเพียงรายการที่ใช้ในการขออนุมัติจริยธรรมเท่านั้น หากแต่ต้องเป็นกรอบความคิดที่ฝังลึกอยู่ในทุกขั้นตอนของการทำงาน ตั้งแต่การเข้าถึงข้อมูล การเลือกวิธีวิเคราะห์ การเขียน และการเผยแพร่ โดยไม่ละทิ้งความเข้าใจในความเปราะบางและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เสียหาย

2) ข้อจำกัดทางกฎหมาย

การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลจากหน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะในประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนและเปราะบาง เช่น การค้ามนุษย์ จำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อข้อจำกัดทางกฎหมายที่มีอยู่ในหลากหลายระดับ ทั้งในระดับภายในประเทศและกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในการเข้าถึงข้อมูล (Right to Access Information) กับสิทธิในการไม่ถูกเปิดเผยตัวตน (Right to Privacy and Anonymity) ซึ่งในบางกรณีอาจเป็นสิทธิที่อยู่ในภาวะตึงเครียดและต้องได้รับการถ่วงดุลอย่างระมัดระวัง กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กฎหมายคุ้มครองเด็ก กฎหมายเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐ รวมถึงกฎระเบียบภายในของหน่วยงานที่เก็บรวบรวมและดูแลข้อมูลต่าง ๆ ล้วนเป็นกรอบที่จำเป็นต้องนำมาพิจารณาอย่างรอบด้าน (Cockbain et al., 2020; Phirapat Mangkhalasiri, 2024) ข้อมูลจากหน่วยงานรัฐโดยเฉพาะแฟ้มคดีหรือรายงานทางการสืบสวนมักมีข้อมูลส่วนบุคคลที่ละเอียดอ่อนซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่การระบุตัวตนของผู้เสียหายหรือผู้ให้ข้อมูลได้ แม้ว่าจะมีบทบัญญัติที่เปิดทางให้มีการใช้ข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัยภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ เช่น การใช้ข้อมูลในลักษณะที่

ไม่สามารถระบุตัวตนได้ (De-identified Data) หรือการเข้ารหัสข้อมูล (data encryption) รวมถึงการจำกัดการเข้าถึงข้อมูลเฉพาะบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรง แต่กระบวนการเหล่านี้ต้องดำเนินอย่างเข้มงวดและโปร่งใส (Gozdziak, 2014)

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการตามกรอบกฎหมายแม้จะถูกต้องตามหลักวิชาและข้อกฎหมาย ก็ยังไม่อาจรับประกันได้ว่าผู้เสียหายจะปลอดภัยจากการตีตราหรืออันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากการเปิดเผยข้อมูล ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคมที่ยังมีแนวโน้มเหมารวมทางศีลธรรมและวัฒนธรรม เช่น มองว่าผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์เพื่อการแสวงหาประโยชน์ทางเพศเป็นผู้หญิงที่มี “พฤติกรรมเสี่ยง” หรือมีความ “สมยอม” ในการกระทำผิด ความรั่วไหลของข้อมูลเพียงเล็กน้อย หรือแม้แต่การใช้คำอธิบายที่อาจสื่อไปถึงสถานที่หรือบริบทเฉพาะเจาะจง ก็สามารถก่อให้เกิดการระบุตัวตนทางสังคมได้โดยไม่ตั้งใจ และส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจและความปลอดภัยของผู้เสียหายในระยะยาว (Lewis et al., 2015; Weitzer, 2007) ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ นักวิจัยจึงมีภารกิจมากกว่าการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด กล่าวคือต้องเข้าใจถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม และอารมณ์ที่รายล้อมข้อมูล และตระหนักว่าแม้จะไม่มีการเปิดเผยชื่อหรือรายละเอียดที่สามารถระบุตัวตนได้โดยตรง แต่การเล่าเรื่องในลักษณะเฉพาะก็อาจเพียงพอให้เกิด “การจดจำโดยสังคม” (Social Recognition) ที่นำไปสู่การตีตราและบาดแผลซ้ำเติมในระดับปัจเจกและชุมชน การตีความกฎหมายจึงควรเป็นมากกว่าการปฏิบัติตามตัวบท หากแต่เป็นการตีความด้วยความระมัดระวัง มีสติ และเคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้ง

3) ความไว้วางใจ และการสร้างข้อตกลงร่วม

การใช้ข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายในการวิจัย โดยเฉพาะในหัวข้อที่มีความอ่อนไหว เช่น การค้ามนุษย์ มิใช่เพียงเรื่องของการ “เข้าถึงข้อมูล” ในเชิงเทคนิคเท่านั้น หากแต่เป็นการดำเนินงานภายใต้พลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนักวิชาการกับรัฐ ซึ่งอาจส่งผลต่อทั้งกระบวนการวิจัย เนื้อหาที่ปรากฏ และการตีความผลลัพธ์ในท้ายที่สุด นักวิจัยจำนวนไม่น้อยพบว่าตนเองอยู่ในตำแหน่งที่ต้อง “ขอ” การเข้าถึงข้อมูลจากผู้ที่มีอำนาจ “ให้” หรือ “ปฏิเสธ” ซึ่งในหลายกรณี หน่วยงานรัฐอาจมีความกังวลต่อภาพลักษณ์องค์กร การตีความนโยบาย หรือความเป็นไปได้ที่เนื้อหาบางส่วนจะสะท้อนจุดอ่อนหรือความล้มเหลวของระบบราชการ การเจรจาเพื่อเข้าถึงข้อมูลในบริบทเช่นนี้จึงมักต้องแลกเปลี่ยนด้วยความไว้วางใจที่เปราะบาง และอาจทำให้เกิดข้อจำกัดในการนำเสนอข้อค้นพบอย่างตรงไปตรงมา หากไม่มีกลไกป้องกันที่ชัดเจน นักวิจัยอาจต้องปรับเนื้อหาหรือหลีกเลี่ยงประเด็นที่รัฐ “ไม่ต้องการให้ปรากฏ” ซึ่งนำไปสู่การผลิตสิ่งที่ Cockbain et al. (2020) เรียกว่า “ความรู้ที่ผ่านการอนุมัติ” (Sanitized Knowledge) ที่ถูกคัดกรองเพื่อลดแรงกระแทกต่อสถาบัน มากกว่าจะเป็นการสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งและวิพากษ์ต่อระบบที่เกี่ยวข้องกับการค้ามนุษย์อย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ การออกแบบความร่วมมือในลักษณะที่โปร่งใส มีโครงสร้าง และตั้งอยู่บนหลักการของความเท่าเทียมทางปัญญา

จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง แนวทางหนึ่งที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลคือการจัดทำ “บันทึกความเข้าใจ” (Memorandum of Understanding-MoU) ระหว่างนักวิจัยหรือสถาบันวิชาการกับหน่วยงานรัฐ ซึ่งในเอกสารนี้ควรกำหนดรายละเอียดที่ชัดเจนเกี่ยวกับประเภทของข้อมูลที่สามารถเข้าถึงได้ วิธีการเก็บรักษาและใช้ข้อมูล เงื่อนไขในการเผยแพร่ รวมถึงกลไกการแก้ไขข้อขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นภายหลัง (Gozdziak, 2014) MoU ที่มีความยืดหยุ่นในทางปฏิบัติ ขณะเดียวกันก็รักษาไว้ซึ่งหลักการพื้นฐานของความเป็นอิสระทางวิชาการ ย่อมมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นใจให้กับทั้งสองฝ่าย และลดความเสี่ยงในการถูกบิดเบือนหรือกดทับจากกลไกอำนาจที่อาจแทรกซ้อนเข้ามาในกระบวนการผลิตความรู้ ยิ่งไปกว่านั้น การสร้างระบบที่ให้การตรวจสอบจากภายนอก เช่น การมีที่ปรึกษาด้านจริยธรรมที่เป็นอิสระและไม่มีส่วนได้เสียกับหน่วยงานรัฐหรือทีมนักวิจัยโดยตรง ก็เป็นอีกหนึ่งแนวปฏิบัติที่ช่วยยกระดับความน่าเชื่อถือของงานวิจัย และแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจในการดำเนินการอย่างโปร่งใส (Cockbain et al., 2020) การมีบุคคลหรือตัวแทนจากภาคประชาสังคมหรือผู้เชี่ยวชาญด้านสิทธิมนุษยชนมาร่วมกำกับหรือให้ข้อเสนอแนะตลอดกระบวนการวิจัย ยังช่วยสร้างพื้นที่กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ มุมมอง และคุณค่าที่หลากหลาย ซึ่งจะนำไปสู่การออกแบบงานวิจัยที่ไม่ได้เป็นเพียงการศึกษา “ใน” หน่วยงานรัฐ แต่เป็นการสร้าง “ความรู้ร่วม” ที่มีรากฐานจากการเคารพและฟังเสียงของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง

แนวปฏิบัติที่ดีสำหรับความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับเจ้าหน้าที่รัฐ

1) ความร่วมมือที่แท้จริงต้องสร้างจากความไว้วางใจ

การสร้างความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพระหว่างนักวิจัยและหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายไม่อาจเกิดขึ้นได้จากเพียงการมี “การอนุญาต” หรือ “หนังสืออนุมัติ” ให้เข้าถึงข้อมูล แต่ต้องเป็นความร่วมมือที่ได้รับการก่อร่างสร้างขึ้นจากกระบวนการสร้างความไว้วางใจอย่างเป็นระบบ และดำรงอยู่ภายใต้กรอบของความสัมพันธ์เชิงพันธมิตรทางปัญญา (Epistemic Partnership) อย่างแท้จริง กล่าวคือ ทั้งสองฝ่ายต้องตระหนักในคุณค่า ความเชี่ยวชาญ และข้อจำกัดของกันและกัน ไม่ใช่ในฐานะ “ผู้ให้” และ “ผู้รับ” ข้อมูล แต่ในฐานะผู้มีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความรู้ที่มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของสาธารณะได้จริง (Cockbain et al., 2020) ในประเด็นที่มีความเปราะบางสูง อย่างการค้ามนุษย์ ซึ่งเชื่อมโยงกับประเด็นสิทธิมนุษยชน ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของรัฐ ความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับเจ้าหน้าที่รัฐจำเป็นต้องได้รับการออกแบบอย่างประณีตและอิงอยู่บนฐานของการสนทนาอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงเพื่อขออนุญาต แต่เพื่อสร้างความเข้าใจในวัตถุประสงค์การวิจัย ความคาดหวังต่อกัน และผลลัพธ์ที่อาจส่งผลต่อทั้งสองฝ่าย ความร่วมมือที่ดีจึงควรเป็นพื้นที่กลางสำหรับการสะท้อนร่วม (reflexive space) ที่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนไม่เพียงในระดับข้อมูล แต่รวมถึงในระดับความหมาย ค่านิยม และกรอบคิดที่หล่อหลอม

การปฏิบัติงานของแต่ละฝ่าย (Gozdziak, 2014; Tyldum & Brunovskis, 2005)

2) การร่วมออกแบบกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้น

อีกหนึ่งแนวปฏิบัติที่สำคัญคือการร่วมกันออกแบบกระบวนการวิจัยตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ การเลือกกรอบแนวคิด การคัดเลือกกรณีศึกษา หรือแม้กระทั่งกระบวนการสื่อสารผลการวิจัยกลับไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วม (Co-learning) แทนที่จะเป็นเพียงการศึกษาจากภายนอก ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยของ Cockbain et al. (2020) ยังชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการ “ปรับความเข้าใจ” อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของข้อมูลต่อภาพลักษณ์หน่วยงานหรือต่อบุคลากรภายในหน่วยงานนั้น ๆ การเปิดพื้นที่ให้มีการพูดคุยอย่างตรงไปตรงมาเกี่ยวกับข้อกังวล ข้อจำกัด และโอกาสในการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย จึงเป็นหัวใจสำคัญของความร่วมมือที่ยั่งยืน

3) การพัฒนาความร่วมมือเชิงสถาบันในบริบทของไทย

ในบริบทของประเทศไทยซึ่งการวิจัยยังคงถูกมองว่าอยู่ “ภายนอก” ระบบราชการ การพัฒนาแนวปฏิบัติที่เอื้อให้เกิดความร่วมมือเชิงสถาบันอย่างจริงจังจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับความสำคัญเป็นลำดับต้น ๆ ความร่วมมือดังกล่าวไม่เพียงเป็นหนทางในการเข้าถึงข้อมูลที่สำคัญ หากยังเป็นโอกาสในการส่งเสริมวัฒนธรรมของ “การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์” (Evidence-based Culture) ภายในหน่วยงานของรัฐเองด้วย (Phirapat Mangkhalasiri, 2024) ยิ่งไปกว่านั้น ความร่วมมือในลักษณะนี้ยังช่วยลดระยะห่างระหว่าง “โลกของนโยบาย” และ “โลกของความรู้” ให้สามารถทำงานประสานกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างแท้จริง

4) ความเข้าใจบทบาทและข้อจำกัดของกันและกัน

นอกจากนั้น การวางรากฐานของความร่วมมือจากความเคารพและความเข้าใจเป็นสิ่งที่สำคัญ หน่วยงานรัฐโดยเฉพาะตำรวจ อัยการ หรือหน่วยงานด้านคุ้มครองสังคม มักมีพันธกิจที่เน้นผลลัพธ์ทางปฏิบัติ เช่น การจับกุม การดำเนินคดี หรือการส่งต่อผู้เสียหายเข้าสู่ระบบคุ้มครอง ขณะที่นักวิจัยทำงานในพื้นที่ที่เน้นการตั้งคำถาม การวิเคราะห์ และการตีความเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในเชิงลึก ความแตกต่างนี้อาจทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน หากไม่มีการสื่อสารอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม Brunovskis and Surtees (2010) ชี้ให้เห็นว่าหนึ่งในปัญหาหลักของการวิจัยด้านการค้ามนุษย์ คือ การที่เจ้าหน้าที่รัฐรู้สึกว่าตนเอง “ถูกประเมิน” หรือ “ถูกตรวจสอบ” มากกว่าจะเป็น “พันธมิตรในการสร้างความรู้” การสร้างพื้นที่พูดคุยที่ปลอดภัย และการแสดงให้เห็นว่าเป้าหมายของนักวิจัยไม่ใช่การกล่าวโทษหรือวิพากษ์ แต่เพื่อทำความเข้าใจและเสนอแนวทางปรับปรุง จึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของความร่วมมือที่ยั่งยืน (Boyd & Ash, 2023) ในทำนองเดียวกัน นักวิจัยจำเป็นต้องเข้าใจเงื่อนไขของระบบราชการที่ซับซ้อน โดยเฉพาะข้อจำกัดทางเวลา ทรัพยากร หรือความกังวลด้านความมั่นคงและภาพลักษณ์องค์กร ซึ่งอาจส่งผลต่อความพร้อมในการให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ การยอมรับ

ข้อจำกัดเหล่านี้ โดยไม่ลดทอนความตั้งใจในการวิเคราะห์อย่างอิสระ จึงเป็นการวางท่าทีที่สมดุล และแสดงให้เห็นถึงความไวต่อบริบทเชิงสถาบันอย่างแท้จริง

5) กลไกเชิงโครงสร้างที่ชัดเจนและยืดหยุ่นเพื่อสร้างความมั่นใจระยะยาว

ความร่วมมือที่ดีจำเป็นต้องมีกลไกเชิงโครงสร้างที่ชัดเจน และในขณะเดียวกันต้องมีความยืดหยุ่นพอที่จะตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เอกสารอย่างบันทึกความเข้าใจ (MoU) หรือข้อตกลงการวิจัยร่วม ควรไม่ใช่เพียงเครื่องมือเชิงบริหาร แต่ต้องสะท้อนถึงความเข้าใจร่วมในเรื่องขอบเขตของข้อมูล การประมวลผล การรักษาความลับ การจัดการผลกระทบที่ไม่คาดคิด ตลอดจนกลไกการสื่อสารและการประเมินความร่วมมือเป็นระยะ ในงานวิจัยที่ใช้ข้อมูลจากรัฐซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงนโยบายกลางคัน หรือมีบุคลากรเปลี่ยนตัวในระหว่างโครงการ ความสามารถในการปรับข้อตกลงโดยไม่ต้องเริ่มต้นใหม่ทุกครั้งจึงเป็นสิ่งสำคัญ นี่คือเหตุผลที่ Boyd & Ash (2023) เสนอให้ใช้ “ข้อตกลงที่อาศัยความเข้าใจกัน” (living agreement) ซึ่งมีความชัดเจนในสาระหลัก แต่เปิดช่องให้มีการปรับเปลี่ยนภายใต้กรอบที่คู่สัญญาเห็นชอบร่วมกัน การออกแบบกลไกการเข้าถึงข้อมูลที่ไม่จำเป็นต้องเปิดเผยทุกอย่างในคราวเดียว แต่ค่อย ๆ ให้เข้าถึงตามขั้นตอนที่ชัดเจน หรือการแบ่งช่วงการวิเคราะห์ออกเป็นส่วนย่อย ๆ ที่มีการประเมินร่วมเป็นระยะ ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยลดความวิตกของเจ้าหน้าที่รัฐ และส่งเสริมความไว้ใจอย่างค่อยเป็นค่อยไป (Cockbain et al., 2020; Cockbain et al., 2022)

6) การลงทุนเชิงสัมพันธ์

ท้ายที่สุด ความร่วมมือที่ดีมิได้เกิดจากเอกสารข้อตกลงหรือกรอบกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ต้องได้รับการบ่มเพาะผ่านกระบวนการ “การลงทุนเชิงสัมพันธ์” (Relational Investment) ซึ่งใช้ทั้งเวลา ความสม่ำเสมอ และความจริงใจ นักวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงความไวต่อข้อจำกัดของคู่ความร่วมมือ ไม่ใช้ถ้อยคำที่ตัดสินในเชิงลบ และเปิดรับต่อความซับซ้อนที่อยู่ในภาคปฏิบัติ ย่อมมีแนวโน้มได้รับความไว้วางใจมากขึ้น (Gozdziak, 2014) ในขณะเดียวกัน หน่วยงานรัฐที่เปิดพื้นที่ให้ความร่วมมือเป็นมากกว่าการควบคุมข้อมูล แต่เป็นการสนับสนุนการผลิตความรู้ร่วมกัน ในฐานะหุ้นส่วน ย่อมมีแนวโน้มได้รับข้อมูลเชิงวิเคราะห์ที่ลึกและมีคุณภาพสูงขึ้น ความสัมพันธ์เช่นนี้คือรูปแบบของ “พันธมิตรทางปัญญา” ที่อิงอยู่บนพื้นฐานของความเคารพในบทบาทที่แตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายร่วมกันในการเข้าใจ ป้องกัน และตอบสนองต่อการค้ามนุษย์อย่างรอบด้านและเป็นธรรม (Gozdziak, 2014; Zimmerman & Watts, 2003)

▣ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายในการสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับปรากฏการณ์การค้ามนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาในฐานะเครื่องมือที่สามารถคลี่คลายความซับซ้อนของพฤติกรรมอาชญากรรมเชิงเครือข่าย พลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และปฏิกิริยาตอบสนองของรัฐในแต่ละระดับ การใช้ข้อมูล

จากแฟ้มคดีของตำรวจ รายงานการสืบสวน และคำพิพากษาศาล ไม่เพียงสะท้อนการปฏิบัติจริงที่เกิดขึ้นในระบบยุติธรรมเท่านั้น หากยังเปิดโอกาสให้นักวิจัยสามารถสืบสาวถึงรูปแบบการดำเนินคดี ประสิทธิภาพเชิงนโยบาย และจุดอ่อนเชิงโครงสร้างที่ยากจะสังเกตได้จากข้อมูลทุติยภูมิ อย่างไรก็ดี ข้อมูลประเภทนี้ไม่ได้ปราศจากข้อจำกัด ตรงกันข้ามกลับแวดล้อมไปด้วยความอ่อนไหวทางจริยธรรม เงื่อนไขทางกฎหมาย และความสัมพันธ์เชิงสถาบันที่ไม่สมดุล ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนการเข้าถึงและนำไปใช้

แม้ข้อมูลจากภาคประชาสังคม บทสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ หรือรายงาน NGO จะยังคงมีคุณค่าที่มิอาจละเลย โดยเฉพาะในด้านการให้เสียงแก่ผู้เสียหายและกลุ่มเปราะบาง แต่การพึ่งพาแหล่งข้อมูลเหล่านี้เพียงลำพัง อาจทำให้การวิเคราะห์ตกหล่นประเด็นเชิงโครงสร้างหรือพลวัตเชิงระบบที่มีผลต่อการดำเนินคดีหรือการปฏิบัติของรัฐอย่างมีนัยสำคัญ การใช้ข้อมูลจากหน่วยงานรัฐจึงไม่ควรถูกมองว่าเป็นเพียงแหล่งข้อมูลอีกประเภทหนึ่ง แต่ควรได้รับการจัดวางอยู่ในฐานะเครื่องมือเชิงโครงสร้าง ที่สามารถเชื่อมโยงข้อค้นพบในระดับจุลภาค (micro) เข้ากับนโยบายและบริบทในระดับมหภาค (macro) ได้อย่างเป็นระบบ หากได้รับการใช้ด้วยความระมัดระวัง รอบคอบ และตั้งอยู่บนกรอบจริยธรรมที่ลึกซึ้ง ในขณะเดียวกัน บทความนี้เสนอว่า ความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับเจ้าหน้าที่รัฐไม่ควรถูกมองว่าเป็นเพียงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะ “ขอ” และ “ให้” ข้อมูล หากแต่ควรถูกพัฒนาเป็น “พื้นที่ของการเรียนรู้ร่วม” (shared reflexive space) ซึ่งต่างฝ่ายต่างมีบทบาทสำคัญในกระบวนการสร้างความรู้ บนพื้นฐานของความไว้วางใจ ความเข้าใจในบริบท และการสะท้อนผลกลับไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างเท่าเทียม การวิจัยจึงไม่ใช่เพียงการถอดความหมายจากข้อมูลให้เป็นบทความทางวิชาการเท่านั้น แต่ควรเป็นกระบวนการที่แปรรูปข้อมูลให้กลายเป็นพลังในการเปลี่ยนแปลงแนวปฏิบัติและขับเคลื่อนนโยบายได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ดี งานวิจัยในครั้งนี้ยังมีข้อจำกัดที่ควรถูกกล่าวถึงอย่างตรงไปตรงมา ได้แก่ ขอบเขตของการเข้าถึงข้อมูลจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายที่ยังอยู่ภายใต้กรอบข้ออนุญาตซึ่งมีข้อจำกัดด้านเนื้อหา ประเภทคดี และพื้นที่ ทำให้ไม่สามารถสะท้อนพลวัตของการค้ามนุษย์ได้อย่างครอบคลุมทั้งประเทศ นอกจากนี้ ลักษณะของแฟ้มข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ยังมีความไม่สม่ำเสมอในด้านโครงสร้าง การจัดเก็บ และระดับรายละเอียด ซึ่งอาจส่งผลต่อความสามารถในการสังเคราะห์ข้อค้นพบในเชิงเปรียบเทียบหรือการวิเคราะห์ในระดับมหภาค อีกทั้งความสัมพันธ์เชิงสถาบันที่เปราะบางระหว่างนักวิจัยกับหน่วยงานรัฐยังคงเป็นความท้าทายสำคัญในด้านการสร้างความร่วมมืออย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทที่การวิจัยยังคงถูกมองว่าเป็นกิจกรรมภายนอกระบบราชการ จากข้อเสนอและข้อจำกัดดังกล่าว บทความนี้เสนอแนวทางใน 4 ด้าน เพื่อส่งเสริมความร่วมมือเชิงสร้างสรรค์และการใช้ข้อมูลของรัฐอย่างมีจริยธรรมในบริบทประเทศไทย ดังนี้

1) สร้างระบบการเข้าถึงข้อมูลที่ปลอดภัยและโปร่งใส

ประการแรก ภาครัฐควรส่งเสริมระบบการเข้าถึงข้อมูลอย่างมีเงื่อนไขที่ชัดเจน โดยการสร้างกลไกกลางที่สนับสนุนนักวิจัยในการเข้าถึงข้อมูลภายใต้ข้อจำกัดทางจริยธรรมและกฎหมาย เช่น การจัดทำฐานข้อมูลที่ไม่ระบุตัวบุคคล และการตั้งคณะกรรมการอิสระร่วมกำกับดูแลการใช้ข้อมูล เพื่อสร้างความมั่นใจว่าการวิจัยมิได้ละเมิดสิทธิของผู้เกี่ยวข้องและยังคงไว้ซึ่งมาตรฐานความปลอดภัยของข้อมูลสาธารณะ

2) มองผู้เสียหายในฐานะมนุษย์ ไม่ใช่เพียงข้อมูล

นักวิจัยควรคำนึงต่อชีวิตของผู้เสียหายในฐานะมนุษย์ ไม่ใช่เพียง “ข้อมูล” การใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้เสียหายต้องมาพร้อมกับภาวะจริยธรรมภายใน คือ ความเข้าใจ ความเคารพ และความระมัดระวังในการตีความ เพื่อไม่ตอกย้ำความเปราะบางหรือผลิตซ้ำการตีตรา งานวิจัยใดก็ตามที่ใช้ข้อมูลเหล่านี้ควรถูกออกแบบโดยตั้งคำถามถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้ถูกกล่าวถึงอย่างจริงจัง และมุ่งเน้นการใช้ข้อมูลเพื่อผลประโยชน์ของสาธารณะ ไม่ใช่เพื่อสนองความสนใจทางวิชาการเพียงลำพัง

3) ออกแบบความร่วมมือเชิงโครงสร้างระหว่างภาครัฐและวิชาการ

ความร่วมมือระหว่างภาควิชาการกับหน่วยงานรัฐควรถูกออกแบบเชิงโครงสร้างอย่างรอบด้าน ตั้งแต่การจัดทำข้อตกลงร่วม (MoU) การออกแบบช่องทางสะท้อนผลการวิจัยกลับสู่หน่วยงานรัฐ ไปจนถึงการเปิดพื้นที่สำหรับการสื่อสารระหว่างนักวิชาการกับเจ้าหน้าที่ภาคปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่น ความต่อเนื่อง และความยั่งยืนของความร่วมมือในระยะยาว

4) สนับสนุนการวิจัยข้ามศาสตร์และข้ามสถาบัน

ควรสนับสนุนการทำงานข้ามศาสตร์และข้ามสถาบัน เพราะปัญหาการค้ามนุษย์มิได้อยู่ในขอบเขตของศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง หากแต่เชื่อมโยงกับกฎหมาย อาชญาวิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์ และนโยบายสาธารณะ การสร้างความรู้จึงจำเป็นต้องเปิดรับมุมมองที่หลากหลายจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในหลากหลายบทบาท ทั้งนักวิจัยจากหลากหลายสาขา ผู้ปฏิบัติงานในแนวหน้า และผู้ที่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม

นอกจากนั้น ในอนาคต ควรมีการขยายผลการวิจัยในอย่างน้อย 3 แนวทางหลัก ได้แก่ (1) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันวิจัย มหาวิทยาลัย และหน่วยงานรัฐในระดับนโยบาย เพื่อกำหนดกรอบการเข้าถึงข้อมูลที่เป็นธรรม ชัดเจน และตรวจสอบได้ (2) การจัดทำฐานข้อมูลระดับชาติที่รวบรวมแฟ้มคดีอย่างมีระบบ พร้อมกลไกปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลและกลไกจริยธรรมกลางที่เป็นอิสระ และ (3) การออกแบบโครงการวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาคหรือระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อทำความเข้าใจความแตกต่างในกระบวนการยุติธรรม แนวปฏิบัติของรัฐ และการตอบสนองต่อการค้ามนุษย์ในบริบทที่หลากหลาย ซึ่งจะช่วยต่อยอดความรู้จากระดับพื้นที่ไปสู่การออกแบบนโยบายระดับภูมิภาคอย่างมีประสิทธิภาพ

ท้ายที่สุด ความเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงไม่อาจเกิดขึ้นได้จาก “ข้อมูล” เพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องอาศัยความตั้งใจในการใช้ข้อมูลนั้นอย่างรับผิดชอบ การใช้ข้อมูลจากหน่วยงานรัฐจึงไม่ใช่แค่คำถามเชิงเทคนิคว่า “จะเข้าถึงได้หรือไม่” แต่คือคำถามเชิงคุณค่าที่ลึกยิ่งกว่านั้นว่า “จะใช้เพื่ออะไร” และ “จะต้องใช้โดยคำนึงถึงใคร” การตอบคำถามเหล่านี้อย่างจริงจัง อาจนำไปสู่ความรู้ที่ไม่เพียงแม่นยำ หากแต่เปี่ยมด้วยความหมาย ความเป็นธรรม และความหวังสำหรับระบบที่ดีกว่า

บรรณานุกรม

Andrijasevic, R. (2010). *Migration, agency and citizenship in sex trafficking.* https://doi.org/10.1057/9780230299130

Banjob Ketchomphu, & Siwat Sriphokangkul. (2020). Problems and guidelines for resolving of human trafficking prevention and suppression of Provincial Police Region 4. *Northeastern University Academic and Research Journal, 10*(3), 172-186.

Boyd, S., & Ash, C. (2023). *Survivor storytelling workbook.* N. S. Network.

Brennan, D. (2005). Methodological challenges in research with trafficked persons: Tales from the field. *International Migration*, *43*(1-2), 33-54.

Brennan, D. (2014). *Life interrupted: Trafficking into forced labor in the United States.* https://doi.org/10.1215/9780822377485

Brunovskis, A., & Surtees, R. (2010). Untold stories: Biases and selection effects in research with victims of trafficking for sexual exploitation. *International Migration, 48*(4), 1-37. https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2010.00628.x

Cockbain, E. (2018). *Offender and victim networks in human trafficking.* Routledge.

Cockbain, E., Bowers, K., & Vernon, L. (2020). Using law enforcement data in human trafficking research. *Trends in Organized Crime, 23*(1), 5-29. https://doi.org/10.1007/s12117-018-9345-0

Cockbain, E., Bowers, K., & Hutt, O. (2022). Examining the geographies of human trafficking: Methodological challenges in mapping trafficking’s complexities and connectivities. *Applied Geography, 139,* 102643. http://doi.org/10/1016/j.apgeog.2022.102643

Cockbain, E., Ashby, M., Bowers, K., & Zhang, S. X. (2025). Concentrations of harm: Geographic and demographic patterning in human trafficking and related victimisation. *Criminology & criminal justice, 25*(1), 147-170.

Dottridge, M. (2017). Collateral damage provoked by anti-trafficking measures. *In Routledge Handbook of Human Trafficking.* Routledge.

Farrell, A., Owens, C., & McDevitt, J. (2019). New laws but few cases: Understanding

the challenges to the investigation and prosecution of human trafficking cases. *Crime, Law and Social Change, 72,* 145-168. https://doi.org/10.1007/s10611-019-09836-6

Farrell, A., & Pfeffer, R. (2014). Policing human trafficking: Cultural blinders and organizational barriers. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 653*(1), 46-64. https://doi.org/10.1177/0002716213515835

GAATW. (2007). Collateral damage: *The impact of anti-trafficking measures on human rights around the world.* Global Alliance Against Traffic in Women.

Gallagher, A. T. (2011). *The international law of human trafficking.* Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511973566

Gallagher, A., & Surtees, R. (2012). Measuring the success of counter-trafficking interventions in the criminal justice system. *International Journal of Human Rights, 16*(2), 318-336.

Goodey, J. (2008). Human trafficking: Sketchy data and policy responses. *Criminology & Criminal Justice, 8*(4), 421-442. https://doi.org/10.1177/1748895808096487

Gozdziak, E. M. (2014). Data matters: Issues and challenges for research on trafficking. In M.Dragiewicz (Ed.), *Global human trafficking*, (pp.23-38). Routledge.

Hoyle, C., Bosworth, M., & Dempsey, M. (2011). Labelling the victims of sex trafficking: Exploring the borderland between rhetoric and reality. *Social & Legal Studies, 20*(3), 313-329. https://doi.org/10.1177/0964663911405394

Kempadoo, K., & Shih, E. (2022). White supremacy, coloniality and the myth of rescue: The (un)making of the global anti-trafficking regime. *Social Justice, 48*(3), 1-26.

Kenway, P. (2021). *Beyond rescue: Rethinking responses to trafficking and exploitation.* Open Democracy. https://www.opendemocracy.net/en/beyond-rescue-rethinking-responses-trafficking-and-exploitation/

Lewis, H., Dwyer, P., Hodkinson, S., & Waite, L. (2015). *Precarious lives: Forced labour, exploitation and asylum.* Policy Press. https://doi.org/10.2307/j.ctt1t893mn

Lyon, D. (2007). Surveillance, power and everyday life. In M. Bevir (Ed.), *Encyclopedia of governance* (2nd Ed.), (pp. 954-957). Sage Publications.

Phirapat Mangkhalasiri, P. (2024). *Challenges of investigating and prosecuting child sex trafficking and child labour trafficking in Thailand* [Doctoral dissertation, University College London,]. UCL Discovery. http://discovery.ucl.uk/id/eprint/10206222

Phirapat Mangkhalasiri, P., & Poothakool, K. (2025). Data Science in Policing in

Thailand: Challenges and Future Directions-A Review From International Perspectives. *Journal of Contemporary Social Sciences and Humanities, 12*(2), 18-34.

Natthaya Wirivitaya. (2010). *Police officers' obstacles to prevent and suppress human trafficking of children and women cases being sexually manipulated: The case study in Bangkok area* [Master's thesis, Thammasat University].

Nuttapat Kratainoi, & Lalita Niphitprasart Soonthornvipart. (2022). The opinions of the investigator police officers under the Provincial Police Nakhon Sawan Province towards the performance of human trafficking incidents. *Journal of MCU Nakhondhat, 9*(8), 80-91.

Soontorn Aekapan, Niti Phadungchai, & Chailai Sakdivorapong (2013). Problems and barriers of the police officers in prevention and suppression on human trafficking according to the Anti-Trafficking in Persons Act B.E. 2551: A case study of Ubon Ratchathani Provincial Police. *Journal of Humanities and Social Sciences Nakhon Phanom University, 3*(1), 79-85.

Twis, M. K., & Preble, K. (2020). Intersectional standpoint methodology: Toward theory-driven participatory research on human trafficking. *Violence and victims, 35*(3), 418-439.

Tyldum, G., & Brunovskis, A. (2005). Describing the unobserved: Methodological challenges in empirical studies on human trafficking. *International Migration, 43*(1-2), 17-34. http://doi.org/10.1111/j.0020-7985.2005.00310

Visid Danpho, Pipob Vachungngern, & Atiporn Gerdruang. (2019). The police administration in prevention and suppression of human trafficking of Provincial Police Region 5. *Journal of MCU Nakhondhat, 6*(5), 2251-2270.

Weitzer, R. (2007). The social construction of sex trafficking: Ideology and institutionalization of a moral crusade. *Politics & Society, 35*(3), 447-475. https://doi.org/10.1177/0032329207304319

Weitzer, R. (2014). New directions in research on human trafficking. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 653*(1), 6-24. https://doi.org/10.1177/0002716214521562

Zhang, S. X. (2009). Beyond the 'Natasha' story - A review and critique of current research on sex trafficking. *Global Crime, 10*(3), 178-195. https://doi.org/10.1080/17440570903079899

Zimmerman, C., & Watts, C. (2003). *WHO ethical and safety recommendations for interviewing trafficked women.* World Health Organization. https://apps.who.int/iris/handle/10665/42765

ขั้นตอนการส่งบทความ (Submission)

ขั้นตอนที่ 1 : การเข้าสู่ระบบวารสาร

1. เข้าสู่หน้าเว็บไซต์วารสารกระบวนการยุติธรรม URL : https://www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS/

2. สมัครสมาชิก (Register) กรณีที่ยังไม่เคยเป็นสมาชิกของวารสารกระบวนการยุติธรรม ให้คลิกที่ปุ่ม **"ลงทะเบียน"** และสร้างข้อมูลส่วนตัว เช่น ชื่อผู้ใช้, Email, รหัสผ่าน รายละเอียดต่าง ๆ ที่แสดงในระบบ และยืนยันตัวตนผ่าน Link ที่ระบบส่งไปยัง Email ของท่าน

3. กรณีที่เป็นสมาชิกของวารสารกระบวนการยุติธรรมอยู่แล้ว ให้พิมพ์ ชื่อผู้ใช้ และรหัสผ่าน จากนั้นคลิกที่ปุ่ม เข้าสู่ระบบ

ขั้นตอนที่ 2 : เข้าหน้า Dashboard

เมื่อเข้าสู่ระบบแล้วชื่อผู้ใช้จะแสดงที่มุมบนด้านขวาของเว็บไซต์ผู้ส่งบทความ คลิกที่ชื่อผู้ใช้ และคลิก แดชบอร์ด

ขั้นตอนที่ 3 : เข้าสู่กระบวนการส่งบทความ (Submission)

ระบบจะนำเข้าสู่หน้าของผู้เขียนบทความ/ผู้แต่ง (Author) คลิกที่ปุ่ม ส่งบทความใหม่

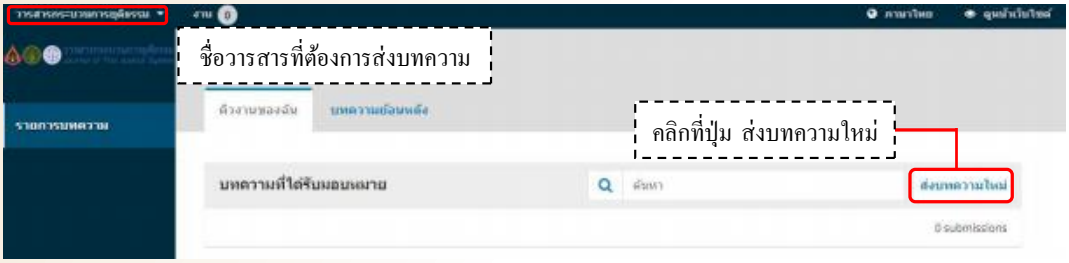

จากนั้นดำเนินการตามกระบวนการส่งบทความ 5 ขั้นตอน ดังนี้

Step 1 : เริ่มต้น

1.1 ภาษาของบทความที่จะส่งตีพิมพ์ เช่น ภาษาไทย หรือ ภาษาอังกฤษ เป็นต้น

1.2 ประเภทของบทความ เช่น บทความวิจัย (Research Articles) บทความวิชาการ (Academic Articles) เป็นต้น

1.3 ผู้เขียนบทความ/ผู้แต่ง (Author) จะต้องอ่านข้อกำหนดในการส่งบทความ และคลิกยอมรับทุกข้อกำหนด เพื่อยืนยันว่าท่านทำตามเงื่อนไขที่วารสารกระบวนการยุติธรรมกำหนด

1.4 หากผู้แต่ง (Author) ต้องการส่งข้อความถึงบรรณาธิการ (Editor) ให้กรอกข้อความในกล่องข้อความ ถึงบรรณาธิการ โดยข้อความที่ส่งถึงบรรณาธิการจะไม่ถูกเผยแพร่และใช้ในวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการตีพิมพ์บทความในวารสารกระบวนการยุติธรรม

1.5 คลิกที่ปุ่ม บันทึกและดำเนินการต่อ เพื่อไปยังกระบวนการถัดไป

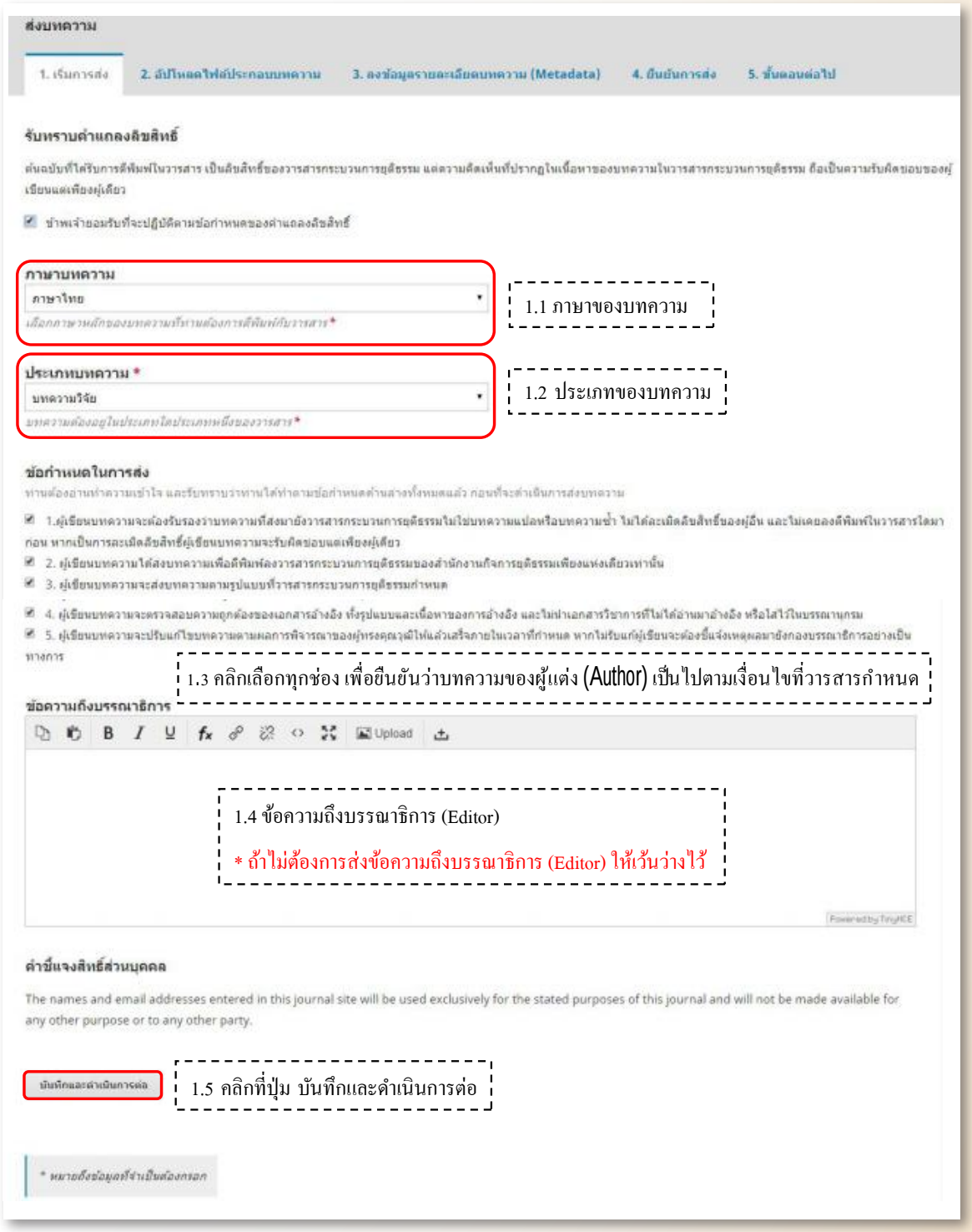
ส่งบทความ
1. เริ่มการส่ง
2. อัปโหลดไฟล์ประกอบบทความ
3. ลงข้อมูลรายละเอียดบทความ (Metadata)
4. ยืนยันการส่ง
5. ขั้นตอนต่อไป
รับทราบคำแถลงลิขสิทธิ์
ต้นฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร เป็นลิขสิทธิ์ของวารสารกระบวนการยุติธรรม แต่ความคิดเห็นที่ปรากฏในเนื้อหาของบทความในวารสารกระบวนการยุติธรรม ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว
ข้าพเจ้ายอมรับที่จะปฏิบัติตามข้อกำหนดของคำแถลงลิขสิทธิ์
ภาษาบทความ
ภาษาไทย
เลือกภาษาหลักของบทความที่ท่านต้องการตีพิมพ์กับวารสาร*
1.1 ภาษาของบทความ
ประเภทบทความ *
บทความวิจัย
บทความต้องอยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่งของวารสาร*
1.2 ประเภทของบทความ
ข้อกำหนดในการส่ง
ท่านต้องอ่านทำความเข้าใจ และรับทราบว่าท่านได้ทำตามข้อกำหนดด้านล่างทั้งหมดแล้ว ก่อนที่จะดำเนินการส่งบทความ
1.ผู้เขียนบทความจะต้องรับรองว่าบทความที่ส่งมายังวารสารกระบวนการยุติธรรมไม่ใช่บทความแปลหรือบทความซ้ำ ไม่ได้ละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น และไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน หากเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ผู้เขียนบทความจะรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว
2. ผู้เขียนบทความได้ส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ลงวารสารกระบวนการยุติธรรมของสำนักงานกิจการยุติธรรมเพียงแห่งเดียวเท่านั้น
3. ผู้เขียนบทความจะส่งบทความตามรูปแบบที่วารสารกระบวนการยุติธรรมกำหนด
4. ผู้เขียนบทความจะตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารอ้างอิง ทั้งรูปแบบและเนื้อหาของการอ้างอิง และไม่นำเอกสารวิชาการที่ไม่ได้อ่านมาอ้างอิง หรือใส่ไว้ในบรรณานุกรม
5. ผู้เขียนบทความจะปรับแก้ไขบทความตามผลการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิให้แล้วเสร็จภายในเวลาที่กำหนด หากไม่รับแก้ผู้เขียนจะต้องชี้แจงเหตุผลมายังกองบรรณาธิการอย่างเป็นทางการ
1.3 คลิกเลือกทุกช่อง เพื่อยืนยันว่าบทความของผู้แต่ง (Author) เป็นไปตามเงื่อนไขที่วารสารกำหนด
ข้อความถึงบรรณาธิการ
Upload
1.4 ข้อความถึงบรรณาธิการ (Editor)
* ถ้าไม่ต้องการส่งข้อความถึงบรรณาธิการ (Editor) ให้เว้นว่างไว้
คำชี้แจงสิทธิ์ส่วนบุคคล
The names and email addresses entered in this journal site will be used exclusively for the stated purposes of this journal and will not be made available for any other purpose or to any other party.
บันทึกและดำเนินการต่อ
1.5 คลิกที่ปุ่ม บันทึกและดำเนินการต่อ
* หมายถึงข้อมูลที่จำเป็นต้องกรอก

Step 2 : อัปโหลดไฟล์บทความ

2.1 เลือกประเภทของไฟล์ โดยบทความฉบับเต็ม (Full Text) ให้เลือก “ไฟล์บทความ”

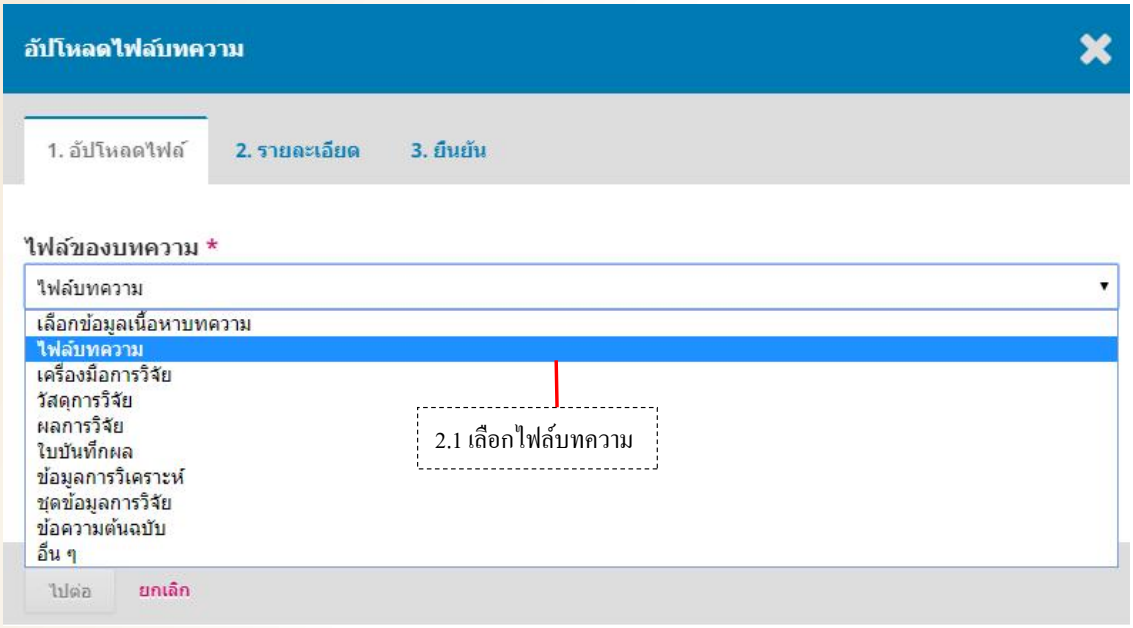

2.2 อัปโหลดบทความฉบับเต็ม (Full Text) โดยคลิกที่ปุ่ม Upload File

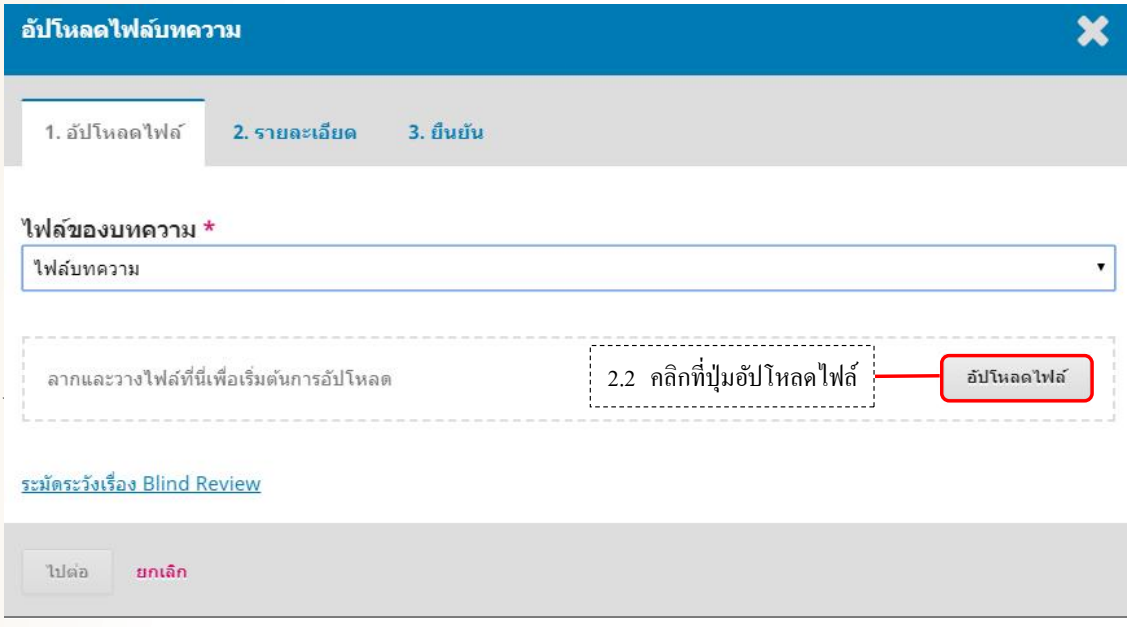

2.3 คลิกที่ปุ่ม ไปต่อ

* หากต้องการเปลี่ยนไฟล์ที่จะแนบให้คลิกที่ปุ่ม เปลี่ยนไฟล์

2.4 คลิกที่ปุ่ม ไปต่อ

* หากต้องการแก้ไขชื่อไฟล์ในระบบ ให้คลิกที่ แก้ไข

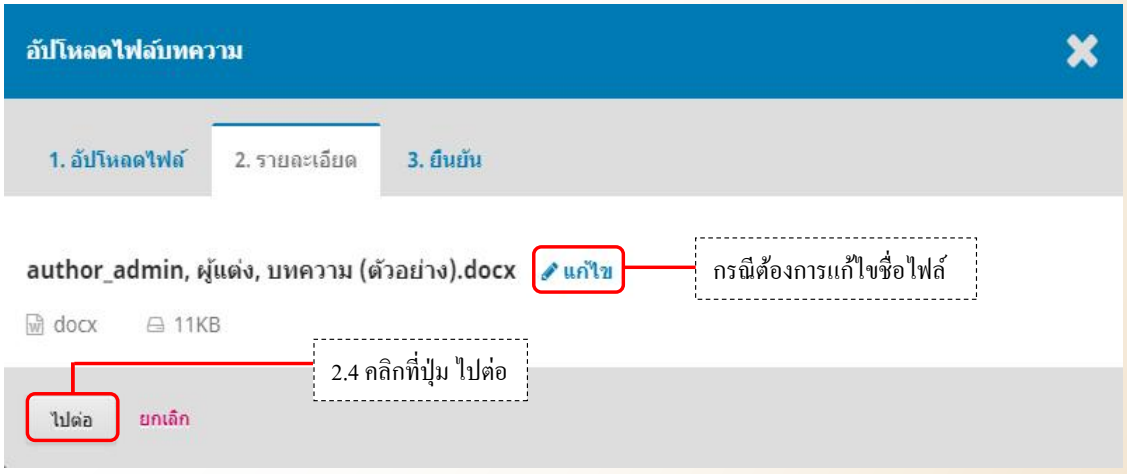

2.5 คลิกที่ปุ่ม เสร็จ

* หากต้องการอัปโหลดไฟล์แนบอื่น ๆ ให้คลิกที่ปุ่ม อัปโหลดไฟล์เพิ่มเติม โดยเลือกประเภทของไฟล์เป็น อื่น ๆ

2.6 คลิก บันทึกและดำเนินการต่อ

* กรณีต้องการแก้ไขไฟล์ ให้คลิกที่สัญลักษณ์ ▶ และกดที่ลิงก์ ลบ เพื่อลบไฟล์ จากนั้นคลิกอัปโหลดไฟล์เพื่อแนบไฟล์ใหม่ โดยทำตามขั้นตอนที่ 2.1 - 2.5

** หากต้องการอัปโหลดไฟล์อื่น ๆ เพิ่มเติม ให้คลิกที่ อัปโหลดไฟล์ โดยเลือกประเภทของไฟล์เป็น อื่น ๆ

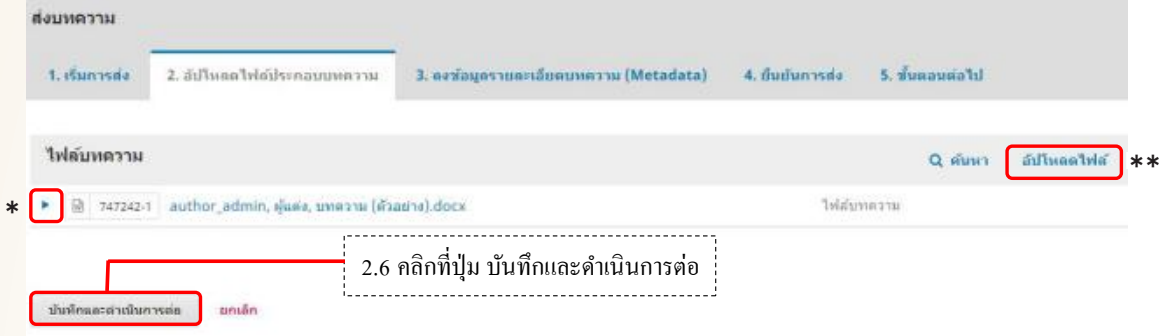

Step 3 : การลงรายละเอียดบทความ

3.1 ชื่อบทความ (แสดงสัญลักษณ์ลูกโลก เนื่องจากวารสารตั้งค่าให้ใส่ข้อมูล 2 ภาษา)

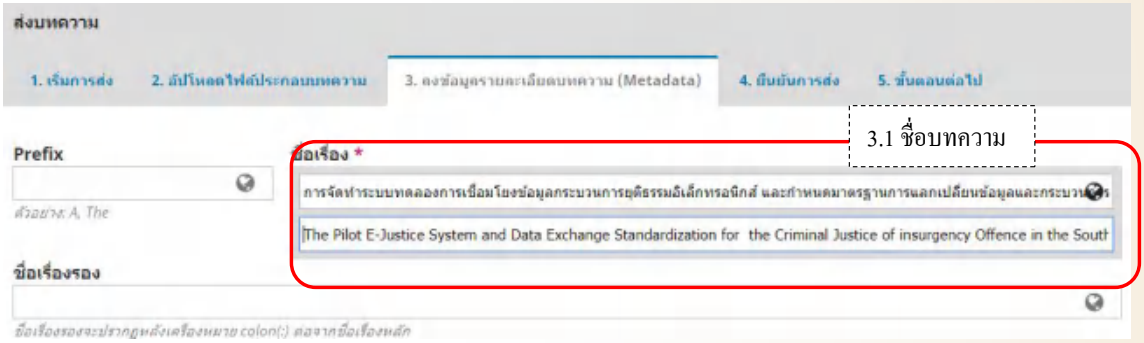

3.2 บทคัดย่อ (แสดงสัญลักษณ์ลูกโลก เนื่องจากวารสารตั้งค่าให้ใส่ข้อมูล 2 ภาษา)

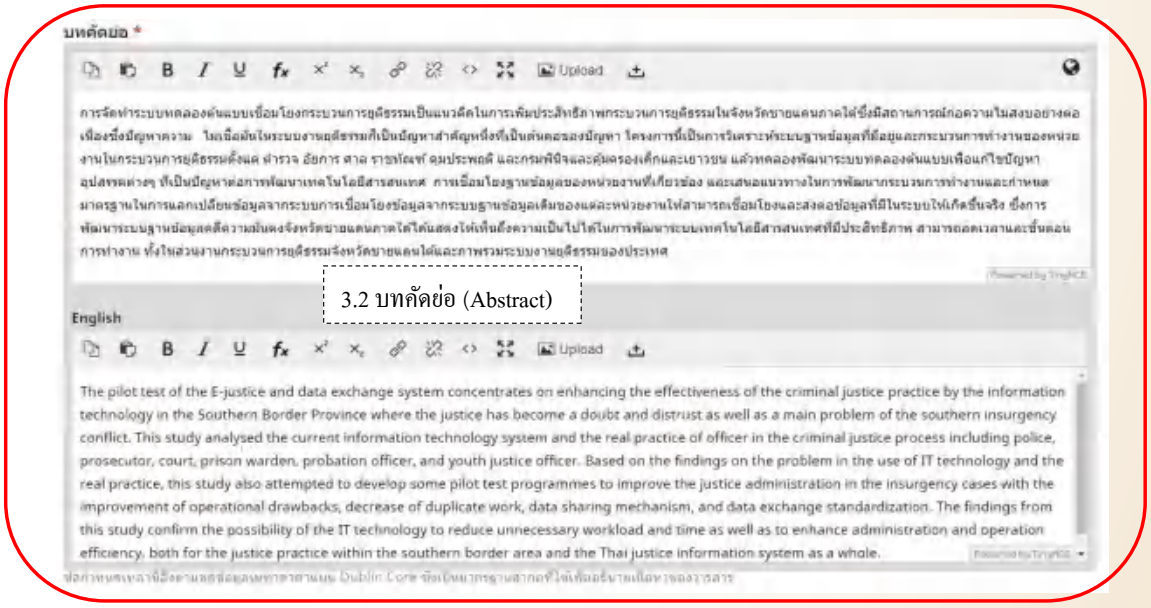

3.3 ข้อมูลผู้แต่ง

3.3.1 ค่าเริ่มต้น (default) ของระบบ ผู้แต่ง คือ ผู้ใช้ ที่เข้าสู่ระบบเพื่อส่งบทความ หากต้องการเพิ่มเติมข้อมูล หรือแก้ไขคลิกที่สัญลักษณ์ ▶ จากนั้นคลิกที่ แก้ไข

3.3.2 ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 1 คน ให้คลิกที่ เพิ่มผู้เกี่ยวข้องกับบทความ

3.4 ประเภทของบทความ เช่น บทความวิจัย (Research Articles) บทความวิชาการ (Academic Articles) เป็นต้น

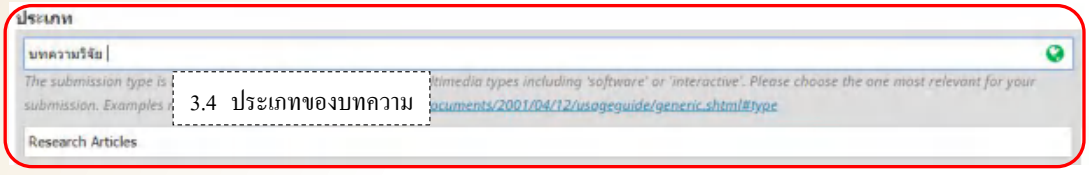

3.5 คำสำคัญ โดยการใส่ทีละคำ แล้วกด Enter เพื่อใส่คำถัดไป (แสดงสัญลักษณ์ลูกโลก เนื่องจากวารสารตั้งค่าให้ใส่ข้อมูล 2 ภาษา)

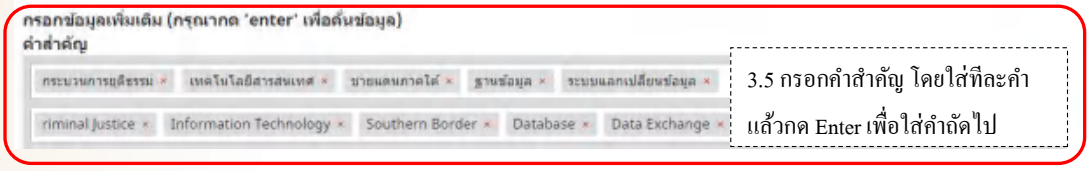

3.6 หน่วยงานที่สนับสนุน/ให้ทุน กรณีไม่มีหน่วยงานสนับสนุน/ให้ทุน ให้เว้นว่างไว้ (แสดงสัญลักษณ์ลูกโลก เนื่องจากวารสารตั้งค่าให้ใส่ข้อมูล 2 ภาษา)

3.7 เอกสารอ้างอิง (References) ใส่ข้อมูลเอกสารอ้างอิงของบทความ

3.8 คลิกปุ่ม บันทึกและดำเนินการต่อ

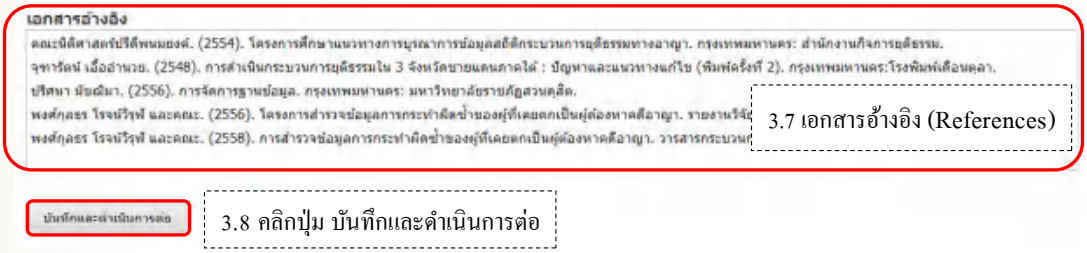

Step 4 : ยืนยันการส่ง

4.1 หลังจากตรวจสอบความถูกต้องของรายละเอียดบทความทั้งหมดเรียบร้อยแล้วให้คลิกที่ปุ่ม ยืนยันการส่งบทความ

4.2 คลิกที่ปุ่ม ตกลง เพื่อเสร็จสิ้นกระบวนการส่งบทความ (Submission)

* หากคลิกที่ปุ่ม ตกลง แล้ว จะไม่สามารถย้อนกลับไปแก้ไขข้อมูลได้

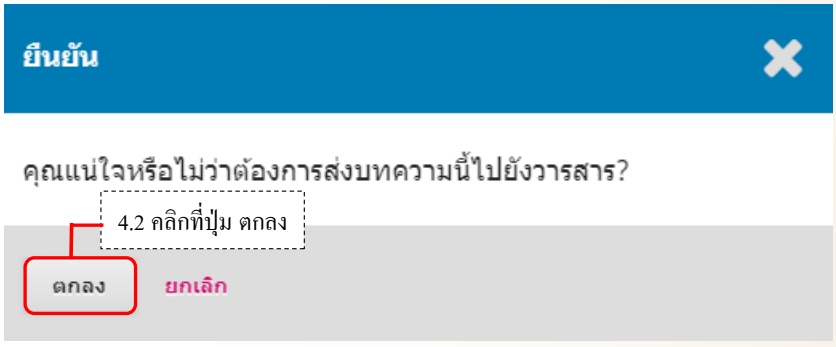

รายละเอียดในการส่งบทความวิจัย / บทความวิชาการ

เพื่อตีพิมพ์ลงวารสารกระบวนการยุติธรรม

ความเป็นมา

วารสารกระบวนการยุติธรรม จัดทำขึ้นตามพระราชบัญญัติพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2549 ที่กำหนดให้คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ มีอำนาจหน้าที่ประการหนึ่ง คือ การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานยุติธรรม จัดประชุม สัมมนา ฝึกอบรม หรือเสนอแนะหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานยุติธรรม ดังนั้น สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ในฐานะฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ซึ่งมีภารกิจหนึ่งคือการเผยแพร่ความรู้ทางด้านวิชาการในกระบวนการยุติธรรม จึงได้จัดทำวารสารกระบวนการยุติธรรมขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลการศึกษาวิจัย ตลอดจนองค์ความรู้ทางด้านกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไปสู่บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน นิสิต นักศึกษา รวมถึงประชาชนผู้สนใจทั่วไป ทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ รวมทั้งเป็นเวทีหรือสื่อกลางสำหรับแนะนำและนำเสนอผลงานค้นคว้าวิจัยใหม่ ๆ หรือความเห็นทางวิชาการ องค์ความรู้ใหม่ด้านกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผ่านบทความทางวิชาการ ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพของนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ บุคลากรผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป พร้อมกระตุ้นให้เกิดการวิจัยการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงทฤษฎี และเชิงปฏิบัติที่จะสามารถนำไปอ้างอิง ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

หลักเกณฑ์การส่งบทความ

1. เป็นบทความวิจัย หรือบทความวิชาการทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีขอบเขตวารสาร อาทิ

- การบริหารงานยุติธรรม
- กฎหมายและการบังคับใช้
- อาชญาวิทยา และทัณฑวิทยา
- ยุติธรรมทางเลือก และยุติธรรมสมานฉันท์
- นิติวิทยาศาสตร์
- การพัฒนาพฤตินิสัย
- เทคโนโลยีสารสนเทศ และนวัตกรรมด้านกระบวนการยุติธรรม
- สิทธิมนุษยนชน และการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

2. เป็นบทความที่ไม่เคยได้รับการตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างการเสนอขอลงพิมพ์ในวารสาร/สิ่งพิมพ์อื่น ไม่ใช่บทความแปล หรือบทความซ้ำ ไม่ได้ละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น และไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน หากเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ผู้เขียนบทความจะเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

3. วารสารกระบวนการยุติธรรมกำหนดให้มีรูปแบบการพิจารณาบทความแบบ Double - blinded ซึ่งผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่ง และผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา (Double - blind peer review)

4. เนื้อหาต้นฉบับเป็นผลงานที่สรุปแล้วมีความยาว 10-20 หน้า (A4) อักษรภาษาไทยพิมพ์ด้วย TH Saraban PSK ขนาด 16 อักษรภาษาอังกฤษพิมพ์ด้วย Times New Roman ขนาด 12 ในส่วนของการอ้างอิงใช้รูปแบบ APA (American Psychological Association) **โดยผู้เขียนจะต้องจัดรูปแบบบทความให้ถูกต้องตามที่วารสารกระบวนการยุติธรรมกำหนดก่อนการส่งต้นฉบับ**

5. การส่งต้นฉบับ ผู้เขียนต้องลงทะเบียนในระบบออนไลน์โดยผ่านเว็บไซต์ www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS พร้อมแนบเอกสาร ดังนี้

5.1 บทความวิจัย หรือบทความวิชาการ โดยใช้โปรแกรม Microsoft Word เท่านั้น

5.2 แบบฟอร์มเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ลงในวารสารกระบวนการยุติธรรม

6. บทความที่ถูกต้องตามรูปแบบที่วารสารกำหนด จะส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความประเมินคุณภาพทางวิชาการของบทความ 3 ท่านต่อบทความ โดยพิจารณาบทความแบบ Double - blind peer review และจะติดต่อผู้เขียนในกรณีมีข้อแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ทางผู้เขียนนำไปดำเนินการแก้ไข เมื่อผู้เขียนแก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ให้จัดส่งบทความทางระบบออนไลน์ผ่านเว็บไซต์ www.tci-thaijo.org/index.php/JTJS ของวารสารกระบวนการยุติธรรมอีกครั้ง

การเสนอต้นฉบับบทความวิจัย

1. ชื่อเรื่อง (Title) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

2. ชื่อผู้เขียนและสังกัด (Author & by-line) ชื่อ นามสกุล สังกัด/หน่วยงาน ทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** โดยใช้เครื่องหมาย *, ** ทำเชิงอรรถท้ายหน้า (footnote) ระบุตำแหน่งทางวิชาการ ชื่อสถานที่ทำงานหน่วยงานหรือสถาบันของผู้เขียนที่เป็นปัจจุบัน

3. บทคัดย่อ (Abstract) ต้องมี**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** เป็นเรียงความย่อหน้าเดียวที่มีใจความครบถ้วนสมบูรณ์ มีสาระโดยสังเขปประกอบด้วย วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย (Materials and Methods) การวิเคราะห์และสรุปผล (Results Conclusion)

4. คำสำคัญ (Keywords) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

5. บทนำ (Introduction) ให้ข้อมูลและประเด็นสำคัญในงานวิจัย

6. วัตถุประสงค์ของเรื่องที่นำเสนอ

7. วิธีดำเนินการวิจัย (Materials and Methods) กล่าวถึงการออกแบบกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ โดยเรียบเรียงลำดับขั้นตอน

8. ผลการวิจัย (Result) รายงานและอธิบายผลที่สำคัญที่เป็นจริง มีตารางหรือภาพประกอบตามความจำเป็นและเหมาะสม ซึ่งคำอธิบายใต้ภาพและตาราง ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

9. สรุปและอภิปรายผล (Discussion) นำประเด็นที่สำคัญของผลการศึกษา อภิบาย วิเคราะห์ ตามลำดับการเสนอว่าเหมือนหรือแตกต่างจากการศึกษาของผู้อื่นอย่างไร โดยมีหลักฐานอ้างอิงที่น่าเชื่อถือการนำผลประยุกต์ใช้

10. ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

11. การอ้างอิงในเนื้อหา เชิงอรรถ และบรรณานุกรม (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA **โดยกำหนดเป็นภาษาอังกฤษ**

การเสนอต้นฉบับบทความวิชาการ

1. ชื่อเรื่อง (Title) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

2. ชื่อผู้เขียนและสังกัด (Author & by-line) ชื่อ นามสกุล สังกัด/หน่วยงาน ทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** โดยใช้เครื่องหมาย *, ** ทำเชิงอรรถท้ายหน้า (footnote) ระบุตำแหน่งทางวิชาการ ชื่อสถานที่ทำงานหน่วยงานหรือสถาบันของผู้เขียนที่เป็นปัจจุบัน

3. บทคัดย่อ (Abstract) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ** เป็นเรียงความย่อหน้าเดียวที่มีใจความครบถ้วนสมบูรณ์ มีสาระโดยสังเขปประกอบด้วย วัตถุประสงค์ ความสำคัญของบทความ และบทสรุป

4. คำสำคัญ (Keywords) ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

5. บทนำ (Introduction) ให้ข้อมูลและประเด็นสำคัญทางวิชาการ

6. วัตถุประสงค์ของเรื่องที่นำเสนอ

7. แกนหลักของเรื่อง อธิบายโดยผสมผสานกับข้อวิจารณ์ซึ่งประกอบด้วยประเด็นย่อยหรือหัวข้อย่อยและข้อเสนอแนะที่ก่อให้เกิดแนวคิดใหม่ หากมีคำอธิบายใต้ภาพและตาราง ต้องมีทั้ง**ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**

8. บทสรุป (Conclusion)

9. ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

10. การอ้างอิงในเนื้อหา เชิงอรรถ และบรรณานุกรม (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA **โดยกำหนดเป็นภาษาอังกฤษ**

รูปแบบการเขียนอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association) กำหนดเป็นรูปแบบภาษาอังกฤษ

1. การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

1.1 การอ้างอิง**ชื่อผู้แต่ง**ก่อนข้อความ

ผู้แต่ง 1 คน	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)** **p. = อ้างหน้าเดียว/pp. = อ้างมากกว่า 1 หน้า
	ตัวอย่าง : Maslow (1970, pp. 21-23)
ผู้แต่ง 2 คน	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname [1]/and/Name/Surname [2]/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname[1]/and/Surname[2]/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)**
	ตัวอย่าง : Hatch and Roegman (2017, pp. 20)
ผู้แต่ง 3 คนขึ้นไป	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname [1]/et/al./(Year,/p./xx or pp./xx-xx)** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname[1]/et/al./(Year,/p./xx or pp./xx-xx)**
	ตัวอย่าง : Reynolds et al. (2016, pp.1026-1027)
ผู้แต่งเป็นองค์กร หรือ นิติบุคคล สามารถใช้ชื่อย่อได้	**Organization/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)**
	ตัวอย่าง : - Ramkhamhaeng University (RU, 2016, pp. 15-16) (อ้างอิงครั้งแรก) - RU (2016, pp. 11-12) (อ้างอิงครั้งต่อไป) **RU = Ramkhamhaeng University
ชื่อผู้แต่งเป็น “นิรนาม” หรือ “Anonymous”	**Anonymous/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)**
	ตัวอย่าง : Anonymous, (2018)
ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง	**Title/(Year,/p./xx or pp./xx-xx)**
	ตัวอย่าง : As indentified in 100 Years (2009, p. 55)

หมายเหตุ :

1. เครื่องหมาย “ / ” หมายถึงเว้นวรรค 1 ระยะ
2. ผู้แต่งเป็นคนไทยระบุเฉพาะชื่อ ชื่อสกุล ไม่ใส่คำนำหน้า ซึ่งรวมถึงผู้แต่งที่มียศทางทหาร ตำรวจ มีตำแหน่งวิชาการ ไม่ต้องใส่ยศ และตำแหน่งทางวิชาการด้วยเช่นกัน สำหรับผู้แต่งเป็นชาวต่างประเทศ ระบุเฉพาะชื่อสกุล
4. ผู้แต่งที่**มีฐานันดรศักดิ์ บรรดาศักดิ์** ให้ใส่ชื่อ, ตามด้วยฐานันดรศักดิ์ เช่น Sukhumphan Boriphat, (M.R.)
5. ผู้แต่งเป็น**พระภิกษุทั่วไป**ให้ใส่คำว่า PHRA (พระ) PHRAMAHA (พระมหา) นำหน้าชื่อ เช่น PharamahaWanchai สำหรับผู้แต่งเป็น**พระภิกษุที่มีสมณศักดิ์** ให้ใส่ชื่อสมณศักดิ์ตามด้วยชื่อตัวในเครื่องหมายวงเล็บ ถ้าไม่ทราบชื่อตัวให้ใส่เฉพาะชื่อสมณศักดิ์ เช่น Somdet Phra Nyanasamvara (Charoen Suwattano)
6. ผู้แต่งใช้นามแฝง ให้ใส่นามแฝงตามที่ปรากฏในงาน เช่น Thommayanti

1.2 การอ้างอิง**ชื่อผู้แต่ง**หลังข้อความ

ผู้แต่ง 1 คน	**ผู้แต่งคนไทย :** (Name/Surname,/ Year,/p./xx or pp./xx.-xx) **ผู้แต่งต่างประเทศ :** (Surname,/Year,/p./xx or pp./xx.-xx)
	ตัวอย่าง : (Maslow, 1970, pp. 21-23)
ผู้แต่ง 2 คน	**ผู้แต่งคนไทย :** (Name/Surname[1]/&/Name/Surname[2],/Year,/p./xx or pp./xx.-xx) **ผู้แต่งต่างประเทศ :** (Surname[1]/&/Surname[2],/Year,/p./xx or pp./xx.-xx)
	ตัวอย่าง : (Hatch & Roegman, 2017, pp. 20)
ผู้แต่ง 3 คนขึ้นไป	**ผู้แต่งคนไทย :** (Name/Surname[1]/et/al.,/Year,/p./xx or pp./xx.-xx) **ผู้แต่งต่างประเทศ :** (Last Name/et/al.,/Year,/p./xx or pp./xx.-xx)
	ตัวอย่าง : (Reynolds et al., 2016, pp.1026-1027)
ผู้แต่งเป็นองค์กร หรือ นิติบุคคล สามารถใช้ชื่อย่อได้	(Organization,/Year,/p./xx or pp./xx.-xx)
	ตัวอย่าง : (Ramkhamhaeng University [RU], 2016, pp. 11-12) (การอ้างอิงครั้งแรก) (RU, 2016, pp. 11-12) (การอ้างอิงครั้งต่อไป)
ชื่อผู้แต่งเป็น “นิรนาม” หรือ “Anonymous”	(Anonymous,/Year,/p./xx or pp./xx.-xx)
	ตัวอย่าง : (Anonymous, 2018, p.6)
ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง	(Title,/Year,/p./xx or pp./xx.-xx)
	ตัวอย่าง : (100 Years, 2009, p.55)
หมายเหตุ : การอ้างอิงมากกว่าสองแหล่งข้อมูลให้เขียนเรียงตามลำดับอักษร เช่น - การวัดที่มีตัวแปรแฝงหลายตัว (Embretson & Reise, 2000; Marvelde et al., 2006)	

1.3 การอ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์

ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname,/Year,/month/Date
ผู้แต่งต่างประเทศ : Last Name,/Year,/month/Date

ตัวอย่าง :

- ความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) คือแนวคิดแนวปฏิบัติที่ให้พลเมืองได้เรียนรู้และมีความสามารถในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างชาญฉลาด มีการบริหารจัดการ กำกับตนเองได้ รวมถึงรู้เท่าทันและสามารถปกป้องตนเองจากความเสี่ยงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล รวมทั้งเคารพสิทธิตนเองและผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย **(Sommut Namwong, 2021, November 18)**

ตัวอย่าง :

- Blockchain technology is a structure that stores transactional records, also known as the block, of the

public in several databases, known as the “chain,” in a network connected through peer-to-peer nodes. Typically, this storage is referred to as a ‘digital ledger.’ **(Simplilearn, 2022, Febuary 21)**

หมายเหตุ

- กรณีที่ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ใช้คำว่า **(n.d.)** คือ no date ตามด้วยเครื่องหมายมหัพภาค (.) ต่อจากชื่อผู้แต่ง
- กรณีไม่ระบุ วัน/เดือน ให้ใช้ปีพิมพ์ ค.ศ. ในเครื่องหมายวงเล็บ ตามด้วยเครื่องหมายมหัพภาพ (.) ต่อจากชื่อผู้แต่ง
- กรณีที่สิ่งพิมพ์ ได้รับการตอบรับเพื่อตีพิมพ์แล้ว แต่ยังอยู่ในระหว่างการจัดพิมพ์ให้ระบุคำว่า (in press) สำหรับเอกสารไว้ในวงเล็บแทนปีพิมพ์

2. การระบุที่มาของข้อมูลรูปภาพ และตาราง

การอ้างอิงข้อมูลรูปภาพและตาราง **:** ให้เขียนด้านบน ชิดซ้าย ดังนี้

Figure x หรือ *Table x*

ชื่อภาพ หรือ *ชื่อตาราง* (ตัวเอียง)

รูปภาพ/ตาราง

Note. From...

รูปแบบการอ้างอิงข้อมูลรูปภาพและตาราง

จากวารสาร หรือนิตยสาร	*Note*./From/“Article,”/by/Author,/A./A.,/Year/*Journal*,/*Volume*(issue),/p./x or pp./xx-xx/(URL หรือ DOI)./Copyright/Permission.
จากหนังสือ	*Note*./From หรือ Adapted from/*Book*/(p./x or pp./xx-xx),/by/Author,/A./A.,/Year,/ Publisher./(URL)./Copyright/Permission.
จากเว็บไซต์	*Note*./From/*Article*,/by/Author,/A./A.,/Year,/Site Name/(URL)./Copyright Permission.

3. การเขียนอ้างอิง/บรรณานุกรม (Reference)

3.1 รูปแบบการลงรายการชื่อผู้แต่ง

	ผู้แต่งคนไทย	ผู้แต่งชาวต่างประเทศ
ผู้แต่ง 1 คน	Name/Surname	สกุลผู้แต่ง,/อักษรย่อชื่อต้น./ตามด้วยอักษรย่อชื่อกลาง.(ถ้ามี)
ผู้แต่ง 2 คน	Name/Surname$^{\text{คนที่ 1}}$/&/Name/Surname$^{\text{คนที่ 2}}$	สกุล$^{\text{คนที่ 1}}$,/อักษรย่อชื่อต้น./&/สกุล$^{\text{คนที่ 2}}$,/อักษรย่อชื่อต้น.
ผู้แต่ง 3-20 คน	Name/Surname^{1},/Name/Surname^{2},/Name/Surname^{3},/Name/Surname^{4},Name/Surname^{5},/&/Name/Surname^{6}	Surname,/A.^{1},/Surname,/B.^{2},/Surname,/C.^{3},/Surname,/D.^{4},/Surname,/E.^{5},/&/Surname,/F.^{6}
ผู้แต่งตั้งแต่ 21 คนขึ้นไป	Name/Surname^{1},/Name/Surname^{2},/Name/Surname^{3},/Name/Surname^{4},/เขียนจนครบ19คน,/./././&/Name/Surname$^{\text{คนสุดท้าย}}$.	Surname,/A.^{1},/Surname,/B.^{2},/Surname,/C.^{3},/เขียนจนครบ 19 คน,/./././ Surname,/N.$^{\text{คนสุดท้าย}}$.
หมายเหตุ : เครื่องหมาย “ / ” หมายถึงเว้นวรรค 1 ระยะ		

3.2 รูปแบบการเขียนอ้างอิง/บรรณานุกรม

1. บทความในวารสารแบบรูปเล่ม

ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./Article./*Journal*,/*Volume number*(Issue number),/First page-Last page.

ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./Article./*Journal*,/*Volume number*(Issue number),/First page-Last page.

ตัวอย่าง :

- Woravith - Chansuvarn. (2014). The Design of Chemosensors for Naked-Eye Detection of Mercury(II) Ion. *KKU Science Journal, 42*(4), 748-760.
- Chansuvarn, W., Tuntulani, T. & Imyim, A. (2015). Colorimetric detection of mercury(II) based on gold nanoparticles, fluorescent gold nanoclusters and other gold-based nanomaterials. *TrAC Trends in Analytical Chemistry, 125*(65), 83-96.

***หมายเหตุ.* การขึ้นบรรทัดใหม่ บรรทัดที่สองให้เว้นวรรค 5-7 ระยะ

2. บทความในวารสารอิเล็กทรอนิกส์

2.1 มีเลข DOI

ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./Article./*Journal*./*Volume number*(Issue number),/First page-Last page./DOI

ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./Article./*Journal*./*Volume number*(Issue number),/First page-Last page./DOI

ตัวอย่าง :

Herbst-Damm, K. L., & Kulik, J. A. (2005). Volunteer support, marital status, and the survival times of terminally ill patients. Health Psychology, *24*(4), 225-229.

	https://doi.org/10.1037/0278- 613 3.24.2.225
2.2 ไม่มีเลข DOI (URL)	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./Article./*Journal*./*Volume number*(Issue number),/First page-Last page./URL** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./Article./*Journal*./*Volume number*(Issue number),/First page-Last page./URL**
	ตัวอย่าง : - Felder, R. M., & Brent, R. (1999). FAQs-2. Chem. ERgr. Education, 33(4), 276-277. http://www.ncsu. edu/felder-public/Columns/FAQs-2.html
3. หนังสือ (Book)	
3.1 หนังสือ	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Book*/(Edition ed.)./Publisher.** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Book*/(Edition ed.)./Publisher.**
	ตัวอย่าง : - Woravith Chansuvarn. (2022). *Analytical Chemistry: Principle and Quantitative Calculation* (2 nd ed.). The Chulalongkorn University Press. - Shotton, M. A. (1989). *Computer addiction? A study of computer dependency*. Taylor & Francis. กรณีที่ผู้แต่งเป็นนิติบุคคล เช่น หน่วยงาน องค์กร บริษัท และเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดพิมพ์ให้ใส่ชื่อย่อหรือใส่ข้อความสั้นๆ ในส่วนของสำนักพิมพ์หรือ ผู้รับผิดชอบในการจัดพิมพ์ได้ เนื่องจากได้เขียนชื่อเต็มไว้ในส่วนของผู้แต่ง เช่น WHO, The Association, The Institute, The Foundation, The Council, The Society, เป็นต้น - World Health Organization. (2013). The world health report 2013: Research for universal health coverage. WHO
3.2 บทความหรือบทในหนังสือ (Chapter in book)	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./Chapter or Article./In/Editor/(Eds.),/*Book*/(Edition ed.)./(pp.-xx-xx)./Publisher.** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./Chapter or Article./In/Editor/(Eds.),/*Book*/(Edition ed.)./(pp.-xx-xx)./Publisher.**
	ตัวอย่าง : - Wanlapat Suksawas. (2018). Gaetano Mosca's Concept of Political Elite: A Case Study of Thai Political Elite in Malanumthai Period. In Watcharapol Supajakwattana & Watcharabon Buddharaksa (Eds.), *On Theories of Political Science and Public Administration* (2nd Ed.). (pp. 47-68). Naresuan

	University Publishing House. - Sparks, D.L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In D.L. Sparks (Eds.), *Environmental Soil Chemistry* (2nd Ed.). (pp. 1-42). Academic Press.
4. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์	
4.1 หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มี DOI	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Book*./(Edition ed.)./DOI** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Book*./(Edition ed.)./DOI
	ตัวอย่าง : - Aron, L., Botella, M., & Lubart, T. (2019). *Culinary arts: Talent and their development*. In R. F. Subotnik, P. Olszewski-Kubilius, & F. C. Worrell (Eds.), The psychology of high performance: Developing human potential into domain-specific talent (pp. 345–359). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/0000120-016
4.2 หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่ไม่มี DOI (URL)	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surmane./(Year)./*Book*./(Edition ed.)./URL** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Book*./(Edition ed.)./URL
	ตัวอย่าง : **- Woravith Chansuvarn. (2022). *Analytical* *Chemistry: Principle and Quantitative Calculation*.** (2nd Ed.). https://www.chulabook.com/en/main-ebook - O' Keefe, E. (n.d.). *Egoism & the crisis in Western values*. http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp.
4.3 บทความหรือบทในหนังสือเล็กทรอนิกส์ (Chapterin e-book rom database)	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./Title of the chapter./In Editor/(Eds.)./*Book*/(Edition ed./pp. xx-xx)./URL** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./Title of the chapter./In Editor/(Eds.)./*Book*/(Edition ed./pp. xx-xx)./URL
	ตัวอย่าง : - Thamsumet, N., Ittibenjapong, C., Kanjanahitanon, P., Chaichamni, P. & Panich, S. (2021). 1 Green Synthesis of Silver Nanoparticles from Catunaregam Tomentosa Extract. In P. Ramasami (Eds.), *Volume 2 Green and Sustainable Processing* (pp. 1-12). De Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110726145-001

5. วิทยานิพนธ์ (Theses & Dissertations)	
5.1 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตและวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตที่ไม่ได้ตีพิมพ์	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Thesis title*/[Unpublished doctoral dissertation or Unpublished master's thesis]./University.** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Thesis title*/[Unpublished doctoral dissertation or Unpublished master's thesis]./University.**
	ตัวอย่าง : - Alisa Mithranon. (2022). *Influencing factors of electronic book's customer behavior :a case study of Thammasat University students* [Unpublished master's thesis]. Thammasat University. - Chansuvarn, W. (2012). *Spectrometric analysis of mercury(II) ion using gold nanoparticles stabilized by dithia-diaza ligands* [Unpublished doctoral dissertation]. Chulalongkorn University.
5.2 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต และวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตจากเว็บไซต์ (ไม่อยู่ในฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์)	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Thesis title*/[Doctoral dissertation or Master's thesis]./Website name./URL** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Thesis title*/[Doctoral dissertation or Master's thesis]./Website name./URL**
	ตัวอย่าง : - Miller, T. (2019). *Enhancing readiness: An Exploration of the New Zealand Qualified Firefighter Programme* [Master's thesis, Auckland University of Technology].Tuwhera.https://openrepository.aut.ac.nz/handle/10292/12338
5.3 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต และวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตจากฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Thesis title*/(UMI number or other number)/[Doctoral dissertation or Master's thesis, University name]./Database name.** **ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Thesis title*/(UMI number or other number)/[Doctoral dissertation or Master's thesis, University name]./Database name.**
	ตัวอย่าง : - Becker, J. C. (2013). *Landscape-level influences on community composition and ecosystem function in a large river ecosystem* (Publication No. 3577776) [Doctoral dissertation, Graduate Council of Texas State University – San Marcos]. ProQuest Dissertations and Theses Global.
6. รายงานการประชุมเชิงวิชาการ (Proceeding)	
6.1 รูปแบบหนังสือ	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Article*./In/Editor/(Ed. or Eds.),/Meeting topic./Meeting Title/(pp./xx-xx)./database.**

	ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Article*./In/Editor/(Ed. or Eds.),/Meeting topic./ Meeting Title/(pp./xx-xx)./database. หมายเหตุ กรณีมีเลข DOI หรือ URL ให้เติมต่อท้ายจากฐานข้อมูล
	ตัวอย่าง : - Katz, I., Gabayan, K., & Aghajan, H. (2007). *A multi-touch surface usingmultiple cameras*. In Blanc-Talon, W. Philips, D. Popescu, & P. Scheunders (Eds.), Lecture notes in computer science: Vol. 4678. Advanced conceptsfor intelligent vision systems (pp. 97-108). Springer-Verlag. https://doi.org/10.1007/978-3-540-74607-2_9
6.2 รูปแบบวารสาร	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./Title: Sub-title./*Journal*,/*Volume*(Issue number),/First page-Last page./URL** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./Title: Sub-title./*Journal*,/*Volume*(Issue number),/First page-Last page./URL
	ตัวอย่าง : - Chaudhuri, S., & Biswas, A. (2017). External terms-of-trade and labor marketimperfections in developing countries: Theory and evidence. *Proceedings of the Academy of Economics and Economic Education, 20*(1), 11-16. https://search-proquest-com. elibrary.jcu.edu.au /docview/1928612180?accountid=16285
7. รายงาน/การสัมมนา/อภิปราย	
7.1 รายงานที่จัดทำโดยหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรอื่น	Organization./(Year)./*Title*./Publisher./URL (if any)
	ตัวอย่าง : - Office of the Civil Service Commission. (2018). 21 Century. *annual report 2561*. https://www.ocsc.go.th/sites/default/files/document/ocsc_annual_report_2561.pdf - National Cancer Institute. (2019). *Taking time: Support for people with cancer (NIH Publication No. 18-2059)*. U.S. Department of Health and Human Services, National Institutes of Health. https://www.cancer.gov/publications/patient-education/takingtime.pdf
7.2 รายงานที่จัดทำโดยผู้เขียนรายบุคคลสังกัดหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรอื่น	**ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(Year)./*Title*./Publisher./URL(if any)** ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year)./*Title*./Publisher./URL(if any)

7.3 รายงานการประชุม/การสัมมนา/อภิปราย	Organization./(Year)./*Title*./Meeting topic./*Meeting title*./Meeting venue.
	ตัวอย่าง : - Thai Dietetic Association. (2020). Dietitian in a Disruptive Innovation Era. *Integrating Holistic wellness into dietetic Practice 2020*. Bangkok.
8. หนังสือพิมพ์/แผ่นพับ/จุลสาร	
8.1 หนังสือพิมพ์และหนังสือพิมพ์ออนไลน์	**ผู้แต่งคนไทย :** Name/Surname./(Year,/month/date)./Column title./Newpaper,/*Volume number*,/Pages number. ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year,/month/date)./Column title./Newpaper,/*Volume number*,/Pages number.
8.2 นิตยสาร	**ผู้แต่งคนไทย :** Name/Surname./(Year,/month/date)./Article./Magazine,/*Volume number*,/Pages number. ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(Year,/month/date)./Article./Magazine,/*Volume number*,/Pages number.
9. ราชกิจจานุเบกษา	
Name of the law./(year, month date)./*Royal Thai Govermment gazette*./Rule number/Session number./pp./xx-xx.	
ตัวอย่าง : - The Equitable Education Fund Act B.E. 2561 (2018). (2018, May 10). *Royal Thai Govermment gazette*. No.135 Chapter33 Gor. pp. 1-18.	
10. เว็บไซต์ หรือเว็บเพจบนเว็บไซต์	
ผู้แต่งคนไทย : Name/Surname./(year,/month/date)./*Article*./Website Name./URL ผู้แต่งต่างประเทศ : Surname,/A./(year,/month/date)./*Article*./Website Name./URL	
ตัวอย่าง : - Tomoyuki Ohe. (2019, August 29). *The chemical structure of drugs affects their toxicity*. Keio Research Highlights. https://research-highlights.keio.ac.jp/2019/08/b.html	

**กรณีชื่อผู้เขียนและชื่อเว็บไซต์เป็นชื่อเดียวกัน ไม่ต้องเขียนชื่อเว็บไซต์

- Association of Massage Therapists. (n.d.). *Benefits of massage*. http://www.amt.org.au/massage-and-you/benefits-of-massage.html

**กรณีไม่สามารถระบุผู้เขียนได้ ให้ใช้ชื่อเรื่อง (ตัวเอียง) แทน

- *Researchers replicate famous marshmallow test, make new observations*. (2018, May 25). Medical Xpress.https://medicalxpress.com/news/2018-05-replicate-famousmarshmallow.html? Utm_source=tabs&utm_medium=link&utm _campaign=story-tabs

**Wikipedia

- Global warming. (2019, December 9). In *Wikipedia*. http://en.wikipedia.org/wiki/Global_warming Psychometric assessment. (n.d.). In The psychology wiki. Retrieved January 28, 2009, from http://psychology.wikia.com/wiki/Psychometric_assessment

**Blog Post & Comment

- Stafford, T. (2018, January 3). The backfire effect is elusive. *Mind Hacks*. https://mindhacks.com/2018/01/03/the-backfire-effect-is-elusive/

หมายเหตุ

- *สีเหลืองเน้นข้อความ หมายถึง ตัวเอียง*
- *การขึ้นบรรทัดใหม่ บรรทัดที่สองให้เว้นวรรค 5-7 ระยะ*
- กรณีที่ไม่มีวันที่เผยแพร่ปรากฏ ให้ใส่ (n.d.)
- กรณีที่มีปรากฏเฉพาะ พ.ศ. หรือ ค.ศ. ให้ใส่แค่ (ปี ค.ศ.) เท่านั้น
- กรณีชื่อผู้เขียนและชื่อเว็บไซต์เป็นชื่อเดียวกัน ให้ตัดชื่อเว็บไซต์ออก
- กรณีไม่สามารถระบุผู้เขียนได้ ให้ใช้ชื่อเรื่อง (title) แทน (เป็นตัว*เอียง*)

กฎหมายน่ารู้ : volume 43

ทำผิดอาญาในต่างประเทศ ขึ้นศาลที่ไหน?

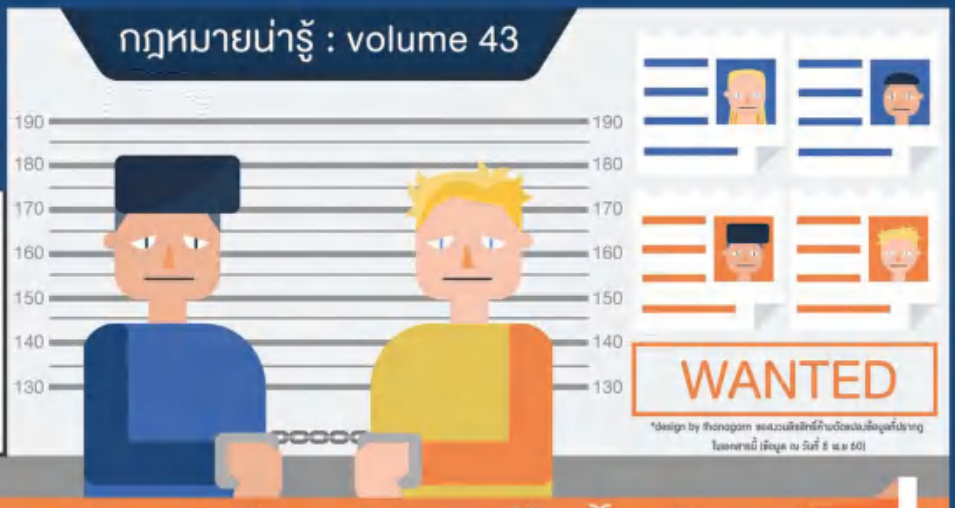

*design by thanagorn ผลงานนี้ได้รับอนุญาตให้ใช้ข้อมูลที่ปรากฏในผลงานนี้ เพื่อนุญาต ณ วันที่ 8 พ.ย 60)

พื้นที่ประเทศไทยมีที่ไหนบ้าง

- พื้นดิน พื้นน้ำ ภูเขา เกาะ ภายในน่านน้ำไทย
- ทะเลอาณาเขตไทย
- ทะเลห่างจากฝั่งประเทศไทยไม่เกิน 12 ไมล์ทะเล
- น่านฟ้าไทย

ศาลไทยพิพากษาความผิดอาญา ที่กระทำ “ใน” ประเทศไทย เมื่อ...

- ทำผิด/วางแผน/พยายามทำผิด โดยตั้งใจให้**ความเสียหายเกิดในประเทศไทย**
- ทำความผิดใน**เรือไทยและเครื่องบินไทย** ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน
- **ทำความผิดในประเทศไทย** แต่ความเสียหายเกิดที่ต่างประเทศ
- ทำความผิดที่ต่างประเทศ แต่**ความเสียหายเกิดในประเทศไทย**
- มีผู้ร่วมทำความผิด **อยู่ในประเทศไทย** (ผู้ใช้ ผู้สนับสนุน ตัวการ)

ศาลไทยพิพากษาความผิดอาญา ที่กระทำ “นอก” ประเทศไทย เมื่อ...

- ทำความผิดเกี่ยวกับเพศ,ก่อการร้าย ปลอมแปลงเอกสาร,ความมั่นคงของรัฐ, โจรสลัด(ในต่างประเทศ)
- ผู้ทำความผิด โดนจับในประเทศไทย หรือรัฐบาลไทยขอให้รัฐบาลต่างประเทศส่งตัวผู้ร้ายข้ามแดน

- ทำความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้าย ต่อประชาชน,เอกสาร,เพศ,ชีวิตร่างกาย ทอดทิ้งเด็ก /คนเจ็บป่วย/ชรา,เสรีภาพ และความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ (ในต่างประเทศ)
- คนไทยเป็นผู้ทำความผิด ผู้เสียหาย หรือรัฐบาลต่างประเทศร้องขอให้ศาลไทยลงโทษ
- คนต่างชาติเป็นผู้ทำความผิด คนไทย รัฐบาลไทย หรือผู้เสียหายร้องขอให้ศาลไทยลงโทษ

*ต้องเป็นความผิดตามมาตรา 8

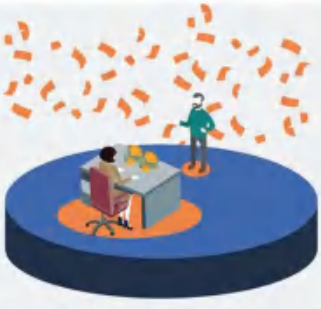

เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ไปปฏิบัติหน้าที่ในต่างประเทศทำความผิดเกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ราชการ

*หลักเกณฑ์ห้ามศาลไทยลงโทษซ้ำ

- ศาลต่างประเทศพิพากษา ลงโทษและพ้นโทษแล้ว
- ผู้ทำความผิดรับโทษตามคำพิพากษาของศาลต่างประเทศแล้วแต่ยังไม่พ้นโทษ ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ก็ได้

สำนักงานกิจการยุติธรรม @weareoja ประมวลกฎหมายอาญา (มาตรา 4-11)

สายเปย์

ให้เงิน-สิ่งของ-ทรัพย์สิน แก่ผู้อื่นไปแล้ว ขอคืนได้หรือไม่?

3 เหตุ
"ผู้รับ" ประพฤติเนรคุณ ผู้ให้ขอคืนการให้ได้

1. **ผู้รับ: ประทุษร้ายต่อผู้ให้**
   เป็นความผิดฐานอาญาอย่างร้ายแรง
2. **ผู้รับ: ทำให้ผู้ให้เสียชื่อเสียง**
   หรือหมิ่นประมาทผู้ให้อย่างร้ายแรง
3. **ผู้รับ: บอกปัดไม่ยอมให้สิ่งของ**
   จำเป็นเลี้ยงชีวิตแก่ผู้ให้ในเวลาที่ยากไร้และผู้รับสามารถจะให้ได้

7 เหตุ
"ผู้ให้" ใช้สิทธิ์ขอคืนการให้ไม่ได้

1. **ให้เป็นบำเหน็จ**
   สินจ้างโดยแท้
2. **ให้โดยหน้าที่**
   ธรรมจรรยา
3. **ให้สิ่งที่มีค่า**
   ภาระติดพัน
4. **ให้ในการสมรส**
5. **ให้ไปเกิน 6 เดือนแล้ว**
   นับแต่ทราบเหตุประพฤติเนรคุณ
6. **ผู้ให้ให้อภัยแก่ผู้รับ**
   ในเหตุประพฤติเนรคุณ
7. **ผู้ให้ ฟ้องคดีหลัง 10 ปี**
   นับแต่วันเกิดเหตุประพฤติเนรคุณได้

#ทายาทของผู้ให้ ถอนคืนการให้ได้

(กรณีผู้รับฆ่าผู้ให้ตาย/กีดกันผู้ให้ ไม่ให้ถอนคืนการให้) ตามมาตรา 532

สำนักงานกิจการยุติธรรม @weareoja
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ.) มาตรา 531 - 536
ประมวลกฎหมายอาญา (ป.อ.)

อยากปรึกษาทนาย หาได้จากไหน?

เลือกทนายให้ดี ดูประเภทคดีตามกฎหมาย

ทนายความอาสา

ทนายความที่ขึ้นทะเบียนกับหน่วยงานต้นสังกัด (สภาทนายความ ศาล สำนักงานอัยการ)

ไม่มีค่าใช้จ่าย

ขอรับคำปรึกษาได้ที่

- สภาทนายความ/สภาทนายความประจำจังหวัด
- สำนักงานอัยการจังหวัด
- ศาลจังหวัด ศาลแขวง

หลักเกณฑ์การได้รับบริการ

- เป็นผู้ยากจน
- ไม่มีทุนทรัพย์จ้างทนายความ
- ไม่ได้รับความเป็นธรรม

ดูเงื่อนไขทั้งหมด

ทนายความขอแรง

ทนายความที่ศาลตั้งให้จำเลยในคดีอาญา

ไม่มีค่าใช้จ่าย

ขอรับคำปรึกษาได้ที่

- ร้องขอต่อศาลหรือขณะที่ศาลสอบถามเรื่องทนายความ

หลักเกณฑ์การได้รับบริการ

- คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต
- คดีที่จำเลยอายุไม่เกิน 18 ปี ในวันถูกฟ้องต่อศาล ศาลต้องตั้งทนายความให้
- คดีที่มีอัตราโทษจำคุก เป็นกรณีที่ศาล ต้องถามความสมัครใจ

ทนายความกองทุนยุติธรรม

ทนายความที่ขึ้นทะเบียนกับกองทุนยุติธรรม

ไม่มีค่าใช้จ่าย

ติดต่อกองทุนยุติธรรมเพื่อขอรับเงินช่วยเหลือในการดำเนินคดี

ขอรับคำปรึกษาได้ที่

สำนักงานกองทุนยุติธรรมหรือสำนักงานยุติธรรมทั่วประเทศ

- ขอรับบริการด้วยตัวเอง
- ทางไปรษณีย์
- เว็บไซต์กองทุนยุติธรรม jfo.moj.go.th

หลักเกณฑ์การได้รับบริการ

- รายได้ ภาระค่าใช้จ่าย ภาระหนี้สิน และฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือ
- พฤติกรรมและข้อเท็จจริง

ไทร 1111 กด 77 (ตลอด 24 ชม.)

ทนายความประจำสำนักงานทนายความ ทนายความอิสระ

ทนายความที่สังกัดสำนักงานกฎหมาย หรือทนายความที่รับว่าความอิสระโดยไม่สังกัดสำนักงานทนายความ

ขึ้นอยู่กับการตกลงระหว่างคู่ความกับทนายความ

ขอรับคำปรึกษาได้ที่

- ติดต่อสำนักงานทนายความ
- ติดต่อทนายความโดยตรง

ข้อควรพิจารณา

- ตรวจสอบการจดทะเบียนและใบอนุญาตให้เป็นทนายความ
- สอบถามความถนัดเฉพาะคดีของทนายความ เช่น คดีครอบครัว คดีมรดก คดีฟ้องหมิ่นประมาท
- สอบถามเงื่อนไขการจ้างทนายความ

Design By Chompunoot ขอสงวนลิขสิทธิ์ห้ามดัดแปลงข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารนี้ (ข้อมูล ณวันที่ 24 ธันวาคม 2567)

สำนักงานกิจการยุติธรรม @weareoja

- พ.ร.บ.ทนายความ พ.ศ. 2528
- พ.ร.บ. กองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2528
- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (มาตรา 173)
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (มาตรา 68)
- ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยคลิกเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ. 2559

เช็คสิทธิ
✓ มี
✗ ไม่มี

"อยู่กินฉันสามีภรรยา" ควรรู้อะไรบ้าง

การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยาแต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส
ตามกฎหมายไม่ถือเป็น "คู่สมรส" ที่ชอบด้วยกฎหมาย

Design by Lalita Kongka-in *ขอสงวนสิทธิ์ห้ามดัดแปลงข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารนี้
(ข้อมูล ณ วันที่ 4 พฤศจิกายน 2568)

✓ คู่สมรสที่จดทะเบียน

มีสิทธิในทรัพย์สินร่วมกัน
(สินสมรส)

มีสิทธิรับมรดก
ในฐานะทายาทโดยธรรม

มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ
เพราะจนลงหลังหย่า
และอีกฝ่ายเป็นคนผิด

มีสิทธิตัดสินใจทางการแพทย์
แทนคู่สมรส

มีสิทธิได้รับสวัสดิการ
จากรัฐและเอกชนในฐานะคู่สมรส

บุตรที่เกิดมา **เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย** โดยอัตโนมัติ

✗ คู่ที่อยู่กินโดยไม่จดทะเบียน

ไม่มีสินสมรส
ทรัพย์สินเป็นของใครของคนนั้น

ไม่มีสิทธิรับมรดก
ในฐานะทายาทโดยธรรม

ไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ
เมื่อเลิกกัน

ไม่มีสิทธิตัดสินใจทางการแพทย์
แทนคู่ของตน

ไม่มีสิทธิได้รับสวัสดิการ
ในฐานะคู่สมรส

บิดาต้องจดทะเบียนรับรองบุตร
หรือจดทะเบียนสมรสภายหลัง

ข้อควรรู้! อยู่กินฉันสามีภรรยาจะจัดการทรัพย์สินและมรดกร่วมกันอย่างไร

การจัดการทรัพย์สิน

- ทรัพย์สินที่ต้องการถือครองด้วยกันควรจัดการให้เป็น "กรรมสิทธิ์รวม" เช่น บ้าน รถยนต์
- หากต้องการแบ่งทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์รวม แต่ไม่สามารถตกลงกันได้ สามารถใช้สิทธิ์ในฐานะเจ้าของรวมขอให้ศาลแบ่งให้ได้

การจัดการมรดก

- สามารถทำ "พินัยกรรม" ยกมรดกให้กับผู้ที่อยู่กินฉันสามีภรรยาได้
- ถ้ามีกรรมสิทธิ์รวมในทรัพย์สินสามารถร้องขอให้ศาลตั้งเป็นผู้จัดการมรดกในฐานะเป็นผู้มีส่วนได้เสียในกองมรดกได้

สำนักงานกิจการยุติธรรม @weareoja

- ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 4 บรรพ 5 และบรรพ 6
- พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550
- กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการตามหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขฯ พ.ศ. 2553

ให้ความรู้กฎหมาย เป็นเรื่องง่ายสำหรับคุณ...

สมุดภาพ อินโฟกราฟิก กฎหมาย

หมวดหมู่ความรู้

- กระบวนการยุติธรรมและความผิดอาญา
- ครอบครัว มรดก เด็กและสตรี
- สัญญา หนี้ ซื้อ-ขาย บ้าน รถ ที่ดิน
- สิทธิและความคุ้มครองตามกฎหมายอื่น
- ขอความช่วยเหลือกระทรวงยุติธรรม

สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม

FREE COPY

ฉบับปรับปรุง ปี 2568

บทความประจำฉบับ

บทความวิจัย

การป้องกันการตกเป็นเหยื่อแก๊งคอลเซ็นเตอร์
สิริลักษ์ เมืองนิล, ศุภกร ปุญญฤทธิ์ และสุณีย์ กัลยะจิตร

ปัญหาทางกฎหมายในการวินิจฉัยคดีเลือกตั้งท้องถิ่น
สัญลักษ์ ปัญวัฒนลิขิต

การรับฟังพยานหลักฐานจากการใช้อากาศยานไร้คนขับ
ในงานสอบสวนของสถานีตำรวจ
เนติ ศรีสกุล และณัฐวุฒิ ผิวบัวคำ

การใช้หลักไตรสิกขาเพื่อฟื้นฟูพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดียาเสพติด
ในเรือนจำจังหวัดสงขลา
ธวัตรชัย มุสิกะ และ วชิรวิชญ์ อิทธิธนาศุภวิชญ์

ข้อเสนอเชิงนโยบายในการบริหารจัดการโปรแกรมฟื้นฟูผู้ต้องขัง
คดียาเสพติดในเรือนจำ
อารีลักษณ์ สินธพพันธุ์ และนวภัทร ณรงค์ศักดิ์

นโยบายด้านกระบวนการยุติธรรมของรัฐบาลไทยตั้งแต่
เปลี่ยนการปกครองจนถึง พ.ศ. 2566
พิเชษฐ พิณทอง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก
ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี
ปัญชญาภรณ์ ศักดิ์ปฐมพานิชย์, โสรัตน์ กลับวิลา และธีรวุฒิ นิลเพ็ชร์

แนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ ทางปัญญาประดิษฐ์ของข้าราชการตำรวจ
พันธ์รบ ราชพงศา และคณะ

บทความวิชาการ

ข้อมูลเพื่อความยุติธรรม: ศักยภาพและความท้าทายของการใช้ข้อมูลจากรัฐ
ในการวิจัยการค้ามนุษย์ในประเทศไทย
พีระพัฒน์ มังคละศิริ, เสกสัณ เครือคำ และนรินทร์ เพชรทอง

สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม

อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 9 ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษาฯ
ถนนแจ้งวัฒนะ เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210 โทรศัพท์ 0 2141 3741 โทรสาร 0 2143 8930
ดาวน์โหลดวารสารได้ที่ www.oja.go.th/TH/jtjs/